

Székely Ferenc

A MEGMENTETT HŰSÉG

Ambrus Lajos, Beder Tibor, Benczédi Ilona, Bíró A. Zoltán,
Böloni Domokos, Deák Sárosi László, Józsa András,
Józsa János, Józsa Judit, Kádár Dombi Péter, Király László,
Korondi Kovács András, Kusztos Endre, Láng Eszter,
Lőrincz Béla, Majla Sándor, Molnos Ferenc, Molnos Lajos,
Páll Lajos, Ráduly János, Simó Márton, Szálasy Ferenc,
Szekeres Lukács Sándor, Tófalvi Zoltán, Vinczeffy László

PÁSZTORI ÉNEK

„Az ember egyre vénül,
verset ír, tanít.”
(Radnóti Miklós)

Itt megpihenhet vágyaink raja,
pirul az út elnyúlva és vetkőzik,
por hintázik boldogan az ágon,
de alant mérges az őszi kikerics.

Ne szőj mesét meddő villámokról,
utánad felsír a fénnel vert patak,
olcsó zászló a búza, ha léha,
nem haragot vetsz, mégis vihart
aratsz.

Nézik a tollat forgató kezedet,
a tavasz elment, emlék a nyár,
okos léptekkel tél jön, és ölel:
ó, pásztori Múza, vigyázz reánk.

Ambrus Lajos

SZÉKELY FERENC

A MEGMENTETT HŰSÉG

SZÉKELY FERENC

**A MEGMENTETT HŰSÉG
A Hazanéző vonzásában**

Firtos Művelődési Egylet
Udvarhelyszék Kulturális Egyesület
Korond-Székelyudvarhely, 2012

Hazanéző Könyvek Sorozata, 2012

A sorozatot szerkeszti: AMBRUS LAJOS

A Firtos Művelődési Egylet megbízásából kiadja
az Udvarhelyszék Kulturális Egyesület

Megjelent a Hargita Megyei Hagyományőrzési
Forrásközpont közreműködésével

A szöveget gondozta: P. Buzogány Árpád

Az életrajzi anyagot írta: Ambrus Lajos

A képeket az interjúalanyok bocsátották rendelkezésünkre

A címlapon Páll Lajos: *Szomszéd udvara* című olajfestménye,
a hátsó borítón Józsa Judit: *Erdély* című kerámiaszobra

© Székely Ferenc

© Ambrus Lajos

ISBN: 978-973 -1879 -9

AJÁNLÁS

Újabb kötettel gyarapodott a Hazanéző Könyvek sorozata, Korond és a Sóvidék huszonöt olyan képviselőjéről olvashatunk benne, akik nem csupán szűkebb környezetükben ismertek. Székely Ferenc beszélgetései részben a vidékről, meg a környezetnek bennü(n)k élő képéről szólnak, másrészt pedig interjúalanyai életútját, alkotói pályájukat fogja át.

Kell-e másra örököteni mindazt, ami bennünk él, van-e értelme a rejtettebb gondolatokra rákérdezni, hasznunkra válik-e, ha életsorsok kényszerű vargabetűit vesszük számba? Nem pusztán költői kérdés, ám a nagyközség szellemi-közművelődési vezetőinek erre is gondolniuk kell. Mert tudjuk, hónapok, évek hussannak el, az évtizedek meggyűrik arcunk bőrét, ám éppen ennyire változik maga a táj, a falu utcáinak megszokott képe, és persze a közösség, és abban az egyén is. Krónikások pedig mindig kellenek.

Ilyen krónikások a beszélgetőtársak is. Ugyanis Székely Ferenc a korszerű műszaki berendezéseket hasznosította és emiatt nem is a hagyományos értelemben vett beszélgetések, interjúk ezek - jelzi is Bölöni Domokos kapcsán: „beszélgetés két virtuális menetben”. Ennek előnye, hogy a távolság, a kedvezőtlen időpontban való bekapogás kizárható.

Korond számos olyan személyiséget adott a világnak, akikről tudni nem csupán érdemes, hanem illene is. Vannak köztük kitűnő keramikusok, jó tollú szerzők, alkotóművészek, sportolók, a tudományok művelői. Olyanok, akiket példaképül állíthatunk a felhígult mindennapokban az eszmélkedő, helyét kereső fiatalságnak.

A beszélgetőtársak jórészt korondiak, mint Ambrus Lajos költő, író, szerkesztő és szervező, a korondi Hazanéző folyóirat alapító-főszerkesztője, a Firtos Művelődési Egylet elnöke, Benczédi Ilona képzőművész (Benczédi Sándor szobrász lánya), aki Svédországban él, Bíró A. Zoltán társadalomkutató, a Sapientia EMTE egyetemi tanára, dékán, Józsa János keramikus, műgyűjtő, Józsa Judit kerámiaszobrász, művészettörténész. Korondi Kovács András közíró,

Láng Eszter képzőművész, közgazdász, költő, művészeti író, Lőrincz Béla táncmester, faragó, Majla Sándor költő, szerkesztő, Molnos Ferenc költő és író, Molnos Lajos költő, író, szerkesztő, műfordító, Páll Lajos festő, költő, Ráduly János folklorista, költő, műfordító, Szálasy Ferenc banktisztviselő és tollforgató, Tófalvi Zoltán történész, szerkesztő, író. Vagy pedig sóvidékiek, mint a felsősófalvi jogász, helytörténész Szekeres Lukács Sándor, a parajdi Deák-Sárosi László költő, filmesztéta, nyelvész és zenész, a szováti Józsa András helytörténész meg Kusztos Endre festőművész, grafikus, a sóváradai Király László költő, író, szerkesztő, műfordító és az atyhai Simó Márton író, költő, szerkesztő, valamint Vinczeff László festőművész, restaurátor. Másokat életútjuk vezérelt a Sóvidékre, Korondra, és amint meg is fogalmazódott, a nagyközséghez akinek köze volt, azt nem engedi el könnyen. Ezért van ott a sorban Beder Tibor, aki a hatvanas években Korondon tanított, 1964-69 között tanár, igazgató, majd igazgató, később megyei főtanfelügyelő, a Julianus-díj alapítója, a Lármafa-találkozók szervezője, Bölöni Domokos író, szerkesztő, egykori korondi tanár, aki úgy fogalmaz: a keramikus falu jelentette a visszatérést megszenvedett anyanyelvéhez, illetve Kádár Dombi Péter agyagszobrász - ő is e településen csodálkozott rá a népi kerámia értékeire, és kezdte el formálni a palát.

Mit kaptak ők Korondról? Hogyan emlékeznek a gyermek- vagy ifjúkoruk falujára? Ez derül ki a beszélgetésekből, oldalról oldalra haladva. És nem pusztán magánéletükről, szakmai útjukról vallanak. Szó esik irodalomról, fazekasságról, általában a kulturális, szellemi értelem-ben is gazdag faluról, ami sokuk szerint is megtartó erővel bír mai napig.

Hát ezért kell rögzíteni az egyénekben élő képet szülőfaluról, pedagógusokról, nagyszerű mesteremberekről, közben pedig a kapu előtti görbe fától a legmagasabb szintű elismerésekig szóba hozni, ami ezzel a földdel összefügg. A gondolatok, a hangulatok, a nóták harsánysága, a lépések üteme mind-mind ide tartozik.

Nem lesz mindig ilyen olcsó ez a föld sem a sóvidékieknek, sem nekünk, az olvasóknak. Kell jöjjenek idők, amikor jobban megbecsül-jük és nem hagyjuk olyan könnyen a hátunk mögött.

Hogy ez régebb is úgy volt, azt kiolvashatjuk ebből a könyvből is, mindannyiunk lelki épülésére.

P. Buzogány Árpád

„Ambrus Lajos sugallatos erejű képiséggel telített költészete a szűkebb és a tágabb tájhaza élményi miliójében, az elháríthatatlan személyes és közösségi sorstapasztalatok világában, a létezés leüti szféráiban és természeti hangula-taiban egyaránt mélyen megmerítkezik sajátosan egyéni karakterű lírává formálódva.” (Bertha Zoltán)

D

Ambrus Lajos költő, író, szerkesztő 1941. november 2-án született Korondon. Az ele-mit Korondon, a középiskolát Szovátnán végezte. Marosvásárhelyt járt román-ma-gyar szakra, majd beiratkozott a Babes-Bo-lyai Tudományegyetem magyar-orosz sza-kára, de nem végezte el. Tanított Siklódon, Pálpatakán, Atyhában és Korondon. Több mint két évtizeden át volt a korondi iskola igazgatója, 1990-től a Firtos Művelődési Egylet elnöke. Alapító főszerkesztője az 1990-ben indult *Hazanézőnek*, 2008-tól megszűntéig A Tűzhelynek és 1993-tól szerkeszti a *Hazanéző Könyvek* sorozatát. Tagja az Erdélyi Magyar írók Ligájának és a Magyar írószövetségnek. Verskötetei: *Lopott Hold* (1995), *Játék a tájban* (1998), *Boldogok hajóján* (2003), *Madárnyelven* (2004), *Csodavárban* (2008), *Ösvények az égbe* (2009), prózakötete *A korondi néződedény* (1982), mondáskönyvei: *Ezer telik, ezer nem* (2002), *Árpád és Balambon* (2004/2005), *A turul fia* (2006), *A királyné napja* (2008). Mesésköny-vei: *A tündéresszony könnye* (1996), *A kukorékoló róka* (1998), *A kolontos legény* (1999), *A kisbíró meg a telegráncs* (1999), *Az óriás leánykája* (2000), *A szalmaborjú* (2002), *A griffmadár fia* (2003), *Az aranymadár* (2006). Gondozásában jelent meg továbbá a *Helyismereti olvasókönyv - Korond* (2001) és a *Korondi fazekasalbum* (2007).

A Korondon élő költő, író írt novellát, verset, helytörténeti olvasókönyvet, mesét, mondát, szerkesztett fazekasalbumot, húsz éve pedig önként vállalt állandó feladata a *Hazanéző* című folyóirat s a *Hazanéző Könyvek Sorozata*, szerkesztése, kiadása.

SZÍVÜNKBE REJTETT ÉRTÉKEINK
„Csak a szülőföldről, jóban és rosszban,
örömben és bánatban...”

- *Magyar világban született, román világban töltötte gyermekéveit. Hogyan emlékszik vissza ezekre az évekre?*

- Hiába vallatom a múltam, gyermekkorom magyar és román világairól, melyeket Korondon, a nagy székely/magyar faluban, egy jobb módú gazdálkodó család gyermekeként töltöttem, nem mondhatok semmi figyelemre méltót, mert én, a 41-es születésű, a második világháború után - gyermekként - továbbra is „egyfajta magyar világban” élhettem. Bár jelzéseit, hogy ezek a világok valóban voltak/vannak és hatnak is mind az egyén, mind a közösségek életére, az iskolások kultúrversenyének tartományi szakaszán észlelhettem először, talán 1954-ben. A szomszédos Farkaslakáról származó Nagy Jenő iskolaigazgató által színre vitt „A korondi lakodalmas”-sal nem lehettünk tartományi első, mert már akkor, a dicséretes „magyar autonómiában” „mi a mások” voltunk. A rá következő évben - egy aktuális témával, a „Vasgyűjtés”-sel - már igen. De mi, gyermekek mindentől függetlenül lelkesen rúgtuk a port, még meg is vigasztalódtunk a nyert telepes rádiót hallgatva azzal, hogy a második díj többet ér...Igaz, egyszer még a nyereményünk is megsirattatott. - Nincs igazság - szípoztunk mind a rádiónk mellett, amikor Puskásék a világ bajnoki döntőn kikaptak a nyugatnémetektől. Vigaszul, mint közfelkiáltással megválasztott kapus, az iskolaudvaron két bolován jelezte kapuban Grosics néven voltam a csapat lelkes „hálózója”...

...Hanem 2004 decemberét - gondolom: nyílt titok, hogy miért, ugyanis ott a „magyarok” szavaztak (!?) - már nehezebb felejtetni. Talán most, miután a csíkszeredai konzulátuson megtisztelő körülmények között leadhattam az újrachonítási kérelmemet...

- *Korond után Szováta következett, négy középiskolás év, ami meghatározó lehetett élete további alakulásában,*

- A korondi iskola, ahol az igazgató nemcsak kiváló táncoktató volt, a szünetekben és tanítás után is az iskolaudvaron gyakran beállt

közénk futballozni egy öklömnyi gumilabdával, bizony kedvünkre való volt. A labda, amelyet az összegyűjtött szőrértrbőrért Asztalos úrtól, a dákostól kaptunk, nagy kincs volt, s hogy a nebulókkal együtt maga az igazgató is rúgja az iskolaudvaron, az meg szenzáció. A játéknak is jót tett, mert ha ő is beállt közénk, nem kaptunk hajba... Sőt, akkor akartunk bizonyítani istenigazából, mint egy valódi aranycsapat, pontosabban: nyerni, Kocsisék helyett is! A hét esztendő - többnyire békességben - oda is lett egy szent percre, s indulhattam Gyergyószentmiklósról asztalosinasnak. Tóth tanár úr, akiről az évekig Korondon tanárkodó Bölöni Domokos barátom azt írta, hogy a „tanyavilág poétája”, meg is adta a kötelező ajánlólevelet, de a tanonciskolában - bár felvettek műasztalosnak - egy Hegedűs nevezetű szárhegyi, nálunk idősebb, nagydarab legényecske egy kiváló fűrésztől kimért pofonokkal - nem a mesterségtől, hanem a Gyergyószentmiklósi Építészeti Tanonciskolától - hamar elvette a kedvem. Így kerültem előbb magántanulónak a frissen indult szováti Ady Endre Középiskolába. Az akkor igencsak falu emlékeztető városka iskolájában - akár egy családban - a kitűnő fiatal tanárok - mindenik a maga módján! - figyeltek a különböző hajlamokkal rendelkező diákokra, nekik köszönhetően leérettségizhettem Erdőszentgyörgyön, ahová minket a nyárádszeredai és a helybeli végzősökkel együtt a vizsgáztató bizottsághoz beosztottak. Bizony ott nekem nagy szerencsém volt azzal, hogy a korondi Balázsok közül származó, jeles szárszeredai magyartanár, az etédi jegyző fia, Balázs László tanár úr már a vizsgák előtti napokban felfedezett, s korondiakul együtt „izgultunk”, hogy a matekkal nekem sikerül-e boldogulnom. Az akkori Ady Endre Magyar Tannyelvű Vegyes Középiskola reálgazdasági volt. Nekem, mint irodalommal incselkedőnek bizony igen szükségem volt megértő tanárokra, segítőkész osztálytársakra... Különben ma már megértem azokat is, akik csak legyintettek:

Lehetetlen, hogy az irodalomszeretettől valaki ne fogja fel: az X-et az X-szel össze lehet vonni: ez lesz a 2x.

De ha már van ilyen is, akkor az legalább írjon valami értelmeset - várhatták, joggal.

Írtam is én egy színpadi játékot a diákéletéről, hogy azt a szováti kultúrotthonban iskolai rendezvényen bemutassák. A „produktumot”

egy „művésznőnek” szólított, idősebb nő, akit az osztályfőnökünk az előadóest művészeti felügyeletére kért fel, megdicsérte. Az elismerő szavakat büszkén és komolyan vettük, mert a művésznőről az a hír járta, hogy Ady ismeretségi köréhez tartozott.

- *Sütő András első verspróbálkozásait a pusztakamarási templomkertben aggatta holmi sövénykerítésre, fákra. Ön mit csinált velük?*

- Ismétlem, joggal várhatták - köztük a szovátai Gálfalvi Csaba barátom, aki a számtan írásbelin végül a fő támaszomnak bizonyult, az ő mennyiségnyi ismeretei nélkül belőlem nehezen lett volna magyartanár -, hogy mint egykor a nagy író, én is aggassam ki a „kreálmányaimat”. Megtehettem volna, mert a szovátai középiskola fölött, két ölnyire az ég alatt trónolt a fákkal övezett Bagolyvár, az egykori, csendes apácalak, amely négy éven át bentlakóként volt, ha nem is kényelmes, de kedves otthonom. Honnan tudhatták volna, hogy az én példaképem, „a havasok poétája”, a legendás hírv Tóth Márton tanár, akiről nemcsak itthon, hanem Marosvásárhelyen és Kolozsváron is a legendák egész raja kering, maga se onjtja a műveket. Pedig megtehetné... De nem, mert: - Addig okos az ember, amíg hallgat - mondogatta -, mert hallgatni arany, igazat mondani csak ezüst. Ő pedig nekem anyai ágon közeli rokonom volt, bátyám, aki a háború utáni, román népi demokráciát vakon kiszolgálók okozta siralmainkra találóan jegyezte meg: „Ne sírj, erdő, te adtad a fejszébe a nyelet!”. Hogy a hasonló bölceletekért nevezték volna őt az író Szabó Gyuláék Székely keresztúron vagy Kolozsváron „korondi Marx”-nak, ki tudja? De én magától a tanár úrtól hallottam, hogy a vitapartnerei őt gyakran azzal intézték el, hogy az állítása nem a marxizmus, hanem „marcizmus”. Arra is biztosan emlékszem, hogy a Firtoson, egy író-olvasó találkozó alkalmával a költő Kányádi Sándor azt mondta: „Marcinak annyi esze volt, mint az akkori Bolyai Tudományegyetemnek”.

- *Mikor, hol kezdett közölni?*

- A hatvanas évek legelején elsőnek az Ifjúmunkástól Majtényi Erik üzent, hogy a „költő nézzen körül mai szemmel”, az Utunktól pedig Márki Zoltán kért zöld tintával gondosan írt levelekben verskéziratot, de csak a hetvenes évek fordulóján a Hargita, Előre,

Ifjúmunkás, Művelődés, A Hét, Jóbarát, Napsugár közölt Tóth Máriának. Kolozsi Mártonnak, Oláh Istvánnak, Bokor Katalinnak, Lőrincz Kacor Kálmánnak, Lázár Lászlónak, Cseke Gábornak, Fodor Sándornak köszönhetően kisebb-nagyobb rendszerességgel. Utóbb a Hargita Népe, Romániai Magyar Szó, Népújság, A Vers, Sóvidék közölt/közöl verset, rövidprózát. Én is, mint az, aki hisz az anyanyelv varázserejében - akár a százestendős mesemondó, akinek csak annyija van, hogy mindent „kíméletlenül” akarhat - önként beálltam/beállok a sorba... Jórészt (de nem csak!) a közöltjeimből álltak/állnak össze a köteteim.

- *Az 1960-70-es, sőt a 80-as években is Korondon pezsgő irodalmi élet volt, a magyar kultúra jeles személyiségeivel szervezett találkozók sokasága zajlott. De maga Korond sem maradt adós, sok hírességet adott a magyar nemzetnek.*

- A 60-as évektől a mai napig a világ falvai között - ha volna üyen - „egy főre eső” korondi vagy Korondhoz is fűződő írástudóban/művészen (a teljesség igénye nélkül: Kátó László, István Lajos, Lőrincz K. Kálmán, Kedei Zoltán, Tamási Miklós, Ráduly János, Páll Lajos, Czegő Zoltán, Molnos Lajos, Tófalvi Zoltán, Vinczeffő László, Bölöni Domokos, Láng Eszter, K. Kovács András, Bíró Á. Zoltán, Molnos Ferenc, Kacsó István, Simó Márton, Majla Sándor, Józsa Judit) Korond vezet, s jó, ha ezt így a Világ is tudomásul veszi... Ezért volt élénkebb, ezért élénkebb ma is ennek a tájegységnek a szellemi élete. Alkalomadtán pedig be lehetett térni a költő-festő Páll Lajoshoz egy „képmutatásos” beszélgetésre, ami nagy élmény volt. De össze is gyűltünk elég rendszerességgel... Egy rendezvény alkalmával, még a rendszerváltás előtt, miután már Ráduly János is kezdte hangoztatni, hogy ő is Korondon született, a már jó hangulatban lévő Molnos Lajos csak úgy kihúzta magát, hogy ő bár Budapesten látta meg a napvilágot, de korondi, s hogy hatásosabb legyen, rászólt Rádulyra: - Mitől is vagy, te János, tulajdonképpen most itt? - kérdezte epésen, mint aki valami előjogait látja veszélyeztetve. - Én nem tudom, te Lajos - szólt vissza Ráduly -, de engemet Ambrusék ide mindig hazahívna... Te hogyan állsz Pesttel?

- *A '89-es változást követően Korond - talán elsőként a falvak közt a magyar nyelvterületen - indít folyóiratot, a Hazanézőt, amely ma is félévenként megjelenik. Mi a lap arcéle, küldetése, üzenete?*

- A romániai fordulat valóban nagy változást hozott. Hogy lássák, kik vagyunk, honnan jövünk és merre tartunk, milyen értékeket rejtegetünk szívünkben, már 90-ben megjelent irodalom, művészet, történelem, helytörténet, kultúra és népismeret tartalommal Erdély első(!) hungarológiai folyóirata, a Hazanéző, s a több mint két évtized alatt a lap köré felsorakozott a Sóvidék és a ránk figyelő alkotók egész sora Székelyudvarhelytől Marosvásárhelyen és Kolozsváron át Budapestig. De felfigyelt a lapra s tejtestvérként mellém állt a Kanadában élő, világhírű orvosprofesszor Kátó László is. A Firtos Művelődési Egylet védnökségével kibontakozott alkotóműhely valós igényeinek megfelelően 1993-tól indult a Hazanéző Könyvek Sorozata. A ma már 25 könyvvel rendelkező sorozatban jelenhetett meg többek közt Korond helyismereti olvasókönyve, Ráduly mesés- és rovásírással foglalkozó könyvei, itt jelenhetett meg Ferenczy István Sóvidéki várainkról szóló tanulmánykötete, Gub Jenő etnobiológiai kiadványai, A lándzsára tűzött sólyom címmel a mi kiadásunkban látott napvilágot a Sóvidék egyetlen történelmi regénye is, a küsmödi Piroska József tollából. Ugyancsak hasznos könyvvel lepte meg olvasóit az egykori híres táncművész Lörincz Béla, a Dicsértessék új hold, új király, és Szálasy Ferenc A hadi árvából kuláckfióka cíművel. A sorozatban jelenhetett meg posztumusz kiadásban a Kanadában elhalt 56-os emigráns költő, Tamási Miklós két kötete, a Totemfák és a Haláltánc, s Álomjárók címmel adtuk gyermekek kezébe a Hazanéző dalos könyvét. A Firtos Művelődési Egylet nevével Budapesten Deák-Sárosi Lászlók kihoztak egy CD-t, a hazanézős költők - úgymond: felnőttekhez szóló - megzenésített verseivel, Üzenet, másképp címmel.

Azt olvastam: a „vers a nyelv szobra”. Üdvös, hogy a Firtos Művelődési Egyletnek köszönhetően a Hazanéző honában - a korondi középiskola előtt - áll már Miholcsa József alkotása, az Erős várunk nekünk az anyanyelv című térkompozíció, és emlékeztet (ma is!), hogy Korondon több mint másfél évszázaddal ezelőtt unitárius zsinati határozatban döntöttek a teljes körű anyanyelvű oktatás bevezetésé-

ről. Különben az egyesületi munka igen idő- és energiaigényes. Jelentős „ráfordításokkal” hoztunk létre az unitárius templom udvarán a régi és az újabb kopjafákból álló kiállítást, s most községi képtár alapításán munkálkodunk; a Józsa János adományának köszönhetően és a remélt támogatásokkal talán hamarosan megvalósul, elsőként egész Erdélyben, egy rangos községi képtár.

- *2010-ben jelent meg a Hazanéző műhelyének köszönhetően a 111 vers a Sóvidékről című versantológia, amelyet több helyütt is bemutattak, sikerkönyv lett. Honnan az ötlet?*

- Még friss élmény volt a XX. évfordulós lapunk megünneplése a Magyar írószövetségben, amikor Sóváradról bekopogtak hozzánk Király Lászlók. A költővel Szovátán iskolatársak voltunk, így hamar kiderült, hogy a felesége, Katona Éva színművész válogatásában jelenik meg a Kriterionnál a „111 vers a...” címmel a népszerű verskönyv-sorozat. Felvetődött a 111 vers a Sóvidékről című antológia ügye, amit a színész nő rögtön fel is vállalt, azzal, hogy a Hazanézőben közöltek alapján áll majd össze az anyag. És a 27 szerzőt felvonultató kiadványból sikerkönyv lett, amelyet Korondon H. Szabó Gyula igazgató, P. Buzogány Árpád költő közreműködésével - több. az antológiában szereplő költő jelenlétében - A vers éjszakája nevű rendezvényen mutatott be a Firtos Művelődési Egylet 17 versszerető tagja, valamint Parajd és Farkaslaka kétrét meghívott képviselője.

- *Irt novellát, verset, helytörténeti olvasókönyvet, mesét, mondát, szerkesztett fazekas albumot, s állandóan napirenden a Hazanéző, a Hazanéző Könyvek szerkesztése-kiadása, az anyagi háttér biztosítása. Mi van a fiókban, mit szeretne még megírni?*

- Miután 1982-ben megjelent A korondi nézőedény című novelláskötetem, Varró János a gyergyói Burján Emil barátomtól üzent, hogy ha Kolozsváron járok, keressem fel, úgy emlékszem, akkor a Dacia kiadónál dolgozott. Akkoriban gyakran felparancsoltak továbbképzésre, hát a felkeresés megtörtént. Az író, akiből Ki csatát nyer, koronát nyer című történelmi regényének elolvasásával fel is készültem a találkozásra, azzal fogadott, hogy ha már van mesélőkedvem, írjak nagyobb lélegzetű prózát a faluról. Megígértem. De ahogy már ilyen

szemmel kezdtem lapozni ún. faluregényeket, és figyeltem a még létező falut embereivel és közösségi szellemével, únos-untalanul a mese- és mondavilágnál kötöttem ki, látván, hogy az miként alakította és alakítja mind az egyén, mind a falu életszemléletét és lelkivilágát, így születtek meg - talán a kért faluregény helyett! - a mesés- és a mondáskönyveim. Most, hogy szó esett a „hogyan továbbról” is, be kell vallanom, hogy a vers mellett én is, mint a közkedvelt Moliére-hős, „az úrhatnám polgár”, aki elcsodálkozott azon, hogy tudta nélkül prózában beszél, újra novellákkal szeretnék jelentkezni, azaz szépprózát írni... Egy prózakötetemet - Ősz és hatalom címmel - a Kriterionnál megszerkesztve a sorsára/támogatásra vár.

- *Ha nem lakna Korondon, hol szeretne élni?*

- Ha bizonytalankodással kezdtük, azzal is fejezzük be. Nem tudom, hogy Korondon kívül még hol szeretnék élni. De egyfajta válaszként legyen itt Jeje története. Meggazdagodni, ahogy itt mondják szépen: boldogulni ment ki Jeje is Amerikába. De évek múltán „hazaszolgált”. Az amerikai fogadására a fél falu összegyűlt, s mert a messziről jött csak hallgatott, helyette az összegyűltek kezdtek áradozni Amerikáról. De egyszer az egyik atyafi rászólt a többiekre, hogy hallgassanak el, mondja inkább Jeje, hogy milyen ott. Így a beálló csendben Jeje szájából hangzott el a nagy figyelmeztető: - Nocsak, no - mondta -, én annyit mondok, hogy jobb itthon... De nagyobb igazságra hadd tegyük hozzá, hogy kerülhetnek, még manapság is, olyanok - még az anyák arcú tájakon is -, akik Szentivánit. a nyárádmenti költőt igazolják: „Mindenütt rossz - mondta ő -, de a legrosszabb otthon.

„Mikes Kelemen úgy megszerette volt Rodostót, hogy nem feledhette Zágont. A Háromszékhez w kötődő Beder Tibornak, a jeles tanárnak, a megbecsült magas rangú tisztviselőnek, az ismert közírónak - saját bevallása szerint - pedig mindenről a Székelyföldre jut az eszébe, mert onnan lehet elindulni, és csak ide érdemes hazatérni. Mint talizmánt hordta-magával nemcsak a honismereti túrákon, de a törökországi útjain is. ”

Beder Tibor a Beszterce megyei Kisrebrán született 1938. március 6-án. Az általános iskolát Fehérgyarmaton és Komollón végezte. A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban érettségizik. A kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen szerez geológia-földrajz tanári diplomát. Előbb Nagyajtán, majd Köpecen és Ulyefalván tanít. 1964-1969 között lesz a Korondi Középiskola tanára, igazgatója, később igazgatója. 1969-től Csíkszeredában a gyermekszervezet szakirányítója, majd a

tanfelügyelőség szakfelügyelője. A 1989-es változások után nyugdíjba vonulásáig a Hargita Megyei Tanfelügyelőségének főfelügyelője. Tizenkét éven át a Hargita Megyei Tanács tanácsosa. 1992-ben felesége biztatására létrehozta a Juliánus Alapítványt, amelynek elnökeként is példaértékűen szolgálja nemzetét. Ismeretterjesztő, kisebbségi problémákkal foglalkozó cikkei, tanulmányai a *Hargita*, *Hargita Népe*, *Háromszék*, *Népújság* megyei napilapokban, a magyar nyelvű országos napilapokban és folyóiratokban (*Magyar Szó*, *Krónika*, *Erdélyi Napló*, *Művelődés*, *Korunk*, *Székely Újság*, *Nyelvünk és kultúránk*) és könyvtanulmányokban jelentek meg. Számuk 700-ra tehető.

Beder Tibor kötetei: *Hegyen-völgyön* (útikalauz, 1978); *Gondolatok a jövő iskolájáról* (tanulmánykötet, 2001); *Gyalogosan Törökországban*, (útikalauz, 2001); *A szék...* (sorsdokumentum, 2005); *A bujdosók nyomában* (útikalauz, 2008); *Megidézett múlt* (történelmi esszé, 2008); *Apadó fájdalom* (helytörténet, 2009); *Az utolsó csata* (családtörténet, 2011); *Ágyú és tulipán* (történelem, 2012).

HAZANÉZŐ SZÜLŐFÖLD „Házad lehet akárhol, de hazád csak itt van!”

- Egy Beszterce-Naszód megyei kis faluban, Kisrebrán született, de több helyen is lakott. Hogyan emlékszik gyermekkorára?

- Nem ott születtem, ahová való vagyok, és nem ott lakom, ahol felnevelkedtem. Szüleim felső- és alsóháromszéki népes székely családok ivadékai, édesanyám révén felmenőim között Örmény ősökkel is rendelkezem. Ezáltal az örmény ősök példaértékű nemzetragaszkodása is betáplálódott génjeimbe. Akárcsak ők, mindig mozgásban voltam. Hat helyen, a magyaroszági Fehérgyarmaton, a háromszéki Komollón, Uzonban, Sepsiszentgyörgyön (Székely Mikó Kollégium) és Kolozsváron (a Bolyai Tudományegyetem geológia-földrajz szakán) végeztem tanulmányaimat. Tizenegy helyen laktam, a Beszterce-Naszód megyei Gyerszán és Kisrebrán, Fehérgyarmaton (Magyarország), Komollón, Uzonban, Lisznyóban, Kőkösbén, Nagyajtán, Köpecen, Korondon és végül Csíkszeredában. Már gyermekkoromban foglalkoztatott az a sokszínűség, amit a szomszédos Barcasági-medence nyújtott, a háromnyelvű Brassó, az Árpád-szobor romjai a Cenk tetején, a hétfalusi csángók, Prázmár és Szászhermány szász lakói és a farkasvágói románok. Édesanyám (1903-2001), aki végigélte a magyarok legtragikusabb századát, állandó múltidézésével nemzedékek élményadagját adta tovább nekem. Majd a Székely Mikó Kollégium és a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem kitűnő tanári kara, az ott uralkodó szellem alakította ki bennem a magyarságtudatot.

-1964-68 között Korondon tanár, aligazgató, majd igazgató. A korábbi köpeci és illyefalvi iskola után milyen volt az erdélyi fazekasközpontban tanítani, családot alapítani, élni?

- Az egyetem elvégzése után Nagyajtára kerültem, majd Köpecen és Illyefalván voltam iskolaigazgató. Innen kerültem Korondra, ahol 1964-68 között tanár, aligazgató, majd igazgató lettem. A háromszáz évből, amióta a korondi iskola létezik, mindössze öt évet töltöttem ebben az iskolában, ebben a községben - valamivel többet, mint a

középiskolában, Sepsiszentgyörgyön vagy az egyetemen Kolozsváron -, de meghatározó szerepe volt életemben.

Az emberek azt tartják, hogy minden érték a dolgok mélyén van. A felszínen a kő, a mélyben a gyémánt rejtőzik. A dalok, a mesék, a balladák a néplélek mélyéből fakadnak. Korondon az értéket már ásonyomnyira megtalálod, és a kerámiává nemesedő agyag balladák-ról mesél a bokály felületén. Itt már a felületen megtaláljuk azt az értéket, amelyért másutt hiába evezel a lélek mélyébe.

Az ornitológusok azt állítják, a páva teljes tollazatáról csak akkor száll le a rátapadt szenny és gaz, ha felfele néz, és szárnyait kibontja.

Itt kibontott szárnyú emberek élnek, akik mindig a hágókat és azok felett az Istent keresték. Na. meg a tündéreket, akik itt körben lakoznak, s jókedvükben gyúrták ilyen széppé a körben lévő hegyeket. És tőlük tudják, hogy nem csak hús és vér anyag vagyunk, de lélek is. Nem csak kenyérrel élünk, de szellemi táplálékkal is. Nemcsak verejtékes hétköznapi robotja az osztályrészünk, hanem a zsoltáros vasárnap is.

A pásztorok csak egyik szemükkel néznek felfelé, a másikkal a nyájaikat figyelik. A bölcsek a csillagos eget kutatják, de közben a valóságról sem feledkeznek meg. Itt a Hazanéző-tető figyelmeztet arra, hogy egyik szemünk mindig a szülőföldön legyen.

Talán Páll Lajos festőművésztől tudom, hogy Korond fentről nézve olyan, mint egy földre szállott kiterített csillag. Azért van az, hogy a korondi ember akkor is az égre néz és akkor is hazatekint, amikor a csillagos eget kutatja. Ez a csillag messzire világít. És körös-körül el egészen Amerikáig, Ausztráliáig mindenütt, ahol csak magyarok élnek, ott vannak a korondi tányérok. Akár egy bolygórendszer tagjai, körbe keringik Korond csillagát. Ezek pedig nem akármilyen tányérok. Megannyi üzenet a távolból és onnan haza. Hiszen a legdrágább édesanya, a szülőföld földjének sóhaját viszik és küldik. Azt üzenik innen oda és onnan ide, hogy minden ember egy földön él. A föld nélkül nincs ember, mint ahogy ember nélkül sincs megnesesült föld. Az ember és a föld közötti viszony itt történelmet jelent, egy cselekvést, És ennek vannak olyan érzelmi kisugárzásai, amit nem tagadhat meg az ember. És addig, amíg megmarad a szülőföld, ez a

nép meg tud maradni. Vannak helységek, amelyeket nagy szülőttei, jelus emberei tesznek ismertté világszerte. De kevés az olyan település - talán nincs is -, amelyet lakói, és ezek mindenike tesz közismertté. Ilyen település Korond, amelyet elsősorban lakói, és nem nagy szülőttei - mert ilyenekkel is büszkélkedhet - tettek közismertté az egész világon.

Illesse hát köszönet Korond népét, nagyot és kicsit, nőt és férfit, időseit és fiatalokat egyaránt, hogy tanácsaival ellátott és utamra indított.

- *Életének delén, 1973-1985 között olyan tevékenységet folytatott, amely kapcsolódott földrajztanári végzettségéhez: a Hargita megyei gyerekek turisztikai tevékenységét irányította, szervezte. Korábban, korondi éveit után, elkezdte a Jöjjön velünk! természetjáró mozgalmat, ami rengeteg háttér munkát követelt, adaadást, családtól való távollétet. Mi adta az Ötleget, s fenntartja-e, hogy az ifjúság akkor is és most is keveset mozog a természetben?*

- Gyermekkorom az alsó-háromszéki medencéhez kapcsolódik. Abban az időben nem volt biztonsági öv az autókon, mert még autók sem voltak, biciklizéskor nem viseltek fejsisakot, nem volt televízió és száz csatorna hozzá, számítógép, internet és mobiltelefon, felvonókkal ellátott sípályák, drága sífelszerelések és divatos sportruhák hozzá, és nem voltak előre gyártott gyermekjátékszöterekek sem. És nem volt villanyáram, uniós szeméttárolók. De volt mező, rét és erdő, virágos mezők és erdei gyümölcsök, tiszta folyóvizek és madárfészkek a fákon, kőhalmokkal jelölt focipályák és rongyból készített labdák, magas vízpart, ahonnan fejest lehetett ugrani a vízbe, és több hónapig tartó mezítláb járás (áprilistól októberig). Volt mezőre járás és voltak szabad délutánok, amikor sötétedésig rúgtuk a labdát, pityeztünk és ipicsapáztunk, vagy jártuk a folyópartokat és a közeli erdőket. A lábunkról a nyár folyamán többször is lerúgtuk a körmöt, a testünk tele volt karcolással és forradásokkal, de nem hibáztattunk senkit. És voltak barátaink. A természet az életünk része volt, akár a levegő, és a gyalogos helyváltoztatás a legtermészetesebb dolog volt a világon.

A Háromszéki-medence hegyekkel határolt panorámája már gyermekkoromban lenyűgözött, és arra késztetett, hogy a földrajzi felfedezők izgalmával kutassam a kitárulkozó tájat. Ezt az érzést erősítette

fel bennem a korondi táj szépsége és ennek tulajdonítható - no meg a korondi „világjáró” gyerekseregnek - az országos hírnévnek örvendő iskolás természetjáró mozgalom megszületése.

Ez volt a csirája a Hargita megyei természetjáró mozgalom kibontakozásának, melynek 12 évig voltam az irányítója. Ez idő alatt 67 honismereti találkozót szerveztem a megye területén. Ezeknek a találkozóknak cserkészmozgalmi jellegük volt, ebben az időben egyetlen lehetőség az önismereti nevelésre. Ebből nőtte ki magát a *Jöjjön velünk!* felnőtt természetjáró mozgalom, melynek tíz évig szervezője és irányítója voltam, a Hargita napilap szerkesztőségével közösen, amelyet aztán 1987-ben betiltott az állambiztonság (Securitate). Ez alatt több mint 500 ismeretterjesztő cikket jelentettem meg a Hargita napilapban, 512 gyalogtúrát szerveztem, amelyen összesen 13.279-en jelentek meg, és több mint 11.000 kilométert gyalogoltak a résztvevők. Kezdeményezésemre indult be a *Kárpátok ostroma* nevet viselő turisztikai jelzésfestő mozgalom Románia területén. Ezt dolgoztam fel a *Hegyen-völgyön* című könyvemben, amely a megyék közötti versenyben elő helyezést kapott.

- *Jóval 1989 előtt és 1990-ben gyalogosan teszi meg az utat Zágon és a törökországi Magyarfalun (Macarkőy) között. Erről többször beszélt könyvbemutatói során, de kérem, foglalja össze akkori szép és kevésbé szép emlékeit olvasóinknak is.*

- 1981 végén került a kezembe az Élet és Tudomány 49. száma, amelyben dr. Ispay Ferenc New York-i tanár egy törökországi magyar faluról tudósít. A cikk elolvasása után döbbsentem rá, hogy az ebben megfogalmazott üzenet nekem is szól, hiszen választ adhat egy olyan kérdésre, ami bennünket, kisebbségben élő magyarokat foglalkoztat: a megmaradás módjára egy olyan térségben, ahol már közel száz éve folyik az intézményesített beolvasztás. Amíg Európa boldogabb népei arra törekednek, hogy gazdagabbá váljanak, mi anyanyelvünk megőrzésére fordítjuk erőnk jó részét. Nyugodtan állíthatom, a szónak ősi értelmében, Tamási Áront idézve: mi vagyunk Európa igazi keresztényei. Azzal az eltökélt szándékkal indultam el, hogy gyalog teszek meg minden kilométert, míg eljutok Macarkőybe (Magyarfaluba).

Egyrészt a nagy elődök példája sarkallt erre, másrészt megfelelő tapasztalati anyag birtokában akartam megfejtetni a titkot.

Ennek megfelelően választottam meg a bejárandó útvonalat. S akár az egyszeri lány, aki csak a sarokból tudott elindulni táncolni, nekem is egy megfelelő kiindulási pontot kellett keresnem. Több okból is a legmegfelelőbb helynek Zágon és Csomakőrös bizonyult, hiszen ott úgy fekszenek a hegyek, akár az új szárai: Mikes Kelemen hűségére és Körösi Csorna Sándor kitartást példázó magatartására volt szükségem, hogy célomban megerősödve példájuk tovaröpítsen utamon.

A kezdettől a végig kb. 2600 kilométert tettem meg, összesen 84 napot kitevő gyaloglással. Lehetett ennél több is, de talán kevesebb is. Számításaimat a térképek és a mérőföldkövek alapján végeztem. Csak településtől településig számoltam a kilométereket, városnéző sétáimat nem adtam hozzá. Ez alatt átvirgoltam a Kárpátokon, a Dobruzsai- és a Balkán-hegységen, az Uludag- és a Toros-hegyeken, magam mögött hagytam az Erdélyi-medencét, a Dobruzsai-, a Balkán-, és az Anatóliai- (Anadolu) fennsíkot, 306 településen haladtam át, ebből 260 falun és 46 városon. A legeredményesebben Törökországban gyalogoltam: 22 nap alatt 824 kilométert tettem meg a török határtól a Földközi-tengerig (Akdeniz), Kis-Ázsiát [Yalova-Antalya] 17 nap alatt szeltem át (657 km) napi 38,6 kilométeres átlaggal.

A hosszú gyalogút idején örültem a felkelő napnak, az esőnek és a szélnek, a perzselő napsugárnak, a napot eltakaró felhőknek és az anatóliai pusztákat benépesítő kecskenyajaknak, egy meleg kézzsorításnak, a nekem szóló mosolynak, a meghitt esti beszélgetésnek. Megtanultam tisztelni és becsülni a különböző kultúrákat, szokásokat, és legfőképpen az embert, akinél valóban nincs csodálatosabb teremtetés a földön. Ráébredtem, hogy a világ egyetlen nagy falu, ahol hozzánk hasonló emberek élnek.

1990. július 6-án (péntek) érkeztem meg Macarköy Karapınar (Feketeforrás) nevű falujába. Mintha a Korond melletti Fenyőkúton, vagy éppen Csíkszentdomokos környékén, esetleg a világ végén, vagy talán a kolozsvári botanikus kertben gyalogoltam volna. Örökzöld lombú keményfák, olajfák,ogyoróbokor nagyságú virágos cserjék és terebélyes kaktuszok bólogtak az út mentén. Fény és árnyék

váltakozott az erdőben, a kisebb tisztásokon süttött a Günes, a Nap. Aztán hirtelen mintha feltűnt volna a Nagyhagymás vonulata, középben az Egyeszkövel, úgy tűnt, mintha a kőfolyások is ott lennének a jobb oldalán. Megérkeztem! Nem messze tőlem az okulda (iskola) mellett házat építettek a falu tanítójának. Szaporán adogatták a téglát, keverték a maltert az együtt kalákázó rokonok. Iyi giinler! - Jó napot kívánok! - köszöntöttem őket, és bemutatkoztam: Ben macarım!, vagyis: én magyar vagyok. Egymás után hagyták abba a munkát, körülfogtak, szemügyre vettek, majd sorra kezét fogtak velem. Minden bővebb magyarázat nélkül megértették jövetelem célját. Egymás tekintetét kutattuk, melyben ott volt a messzire szakadt testvérek közös gondja, jajkiáltása is. Tekintetük kérdés volt: „Hát ide jöttél, megkerestél bennünket? Látod, nekünk most csak ennyire telik magyarságunkból, hogy magyarnak tudjuk magunkat. Annak idején, mikor édes hazánkban el kellett jönnünk - mert nem a magunk jószántából vagyunk itt -, jajkiáltásunk, imádságunk magyarul szállt a mindenható Isten felé. Ma már számunkra az egyeden Isten, Allah akaratát és tanítását követjük, édes anyanyelvünket is elfelejtettük. De itt bent, valahol a lélek mélyén - melynek magyarázatát ma sem tudjuk - ott van a kétségbevonhatatlan igazság, hogy mi hozzátok tartozunk”.

Utamról megírtam a *Gyalogosan Törökországban* című könyvet, amely összesen 6000 példányban jelent meg, és nagy sikert aratott az olvasók körében. 2007-ben javaslatomra a testvérfalusi kapcsolatot létesítő csíkszentdomokosiak állítottak székelykaput Magyarfalú központjába, mely mint ilyen első az ázsiai kontinensen.

2013-ra tervezem a *Gyalogosan Törökországban* című könyvem újrakiadását.

- 1995-2000 között a Föld másik felén, amerikai nagyvárosokban tartott előadást a budapesti Anyanyelvi Konferencia küldötteként és az Amerikai Magyar Baráti Község meghívására. Hogyan fogadták előadásait a hazájuktól távollévő első, második és harmadik generációs magyarok?

- Olyan nemzethez tartozom, amely több mint ezer éve azért küzdött és teszi ezt ma is, hogy megmaradjon. A honfoglalás idején ötszázezren lehettünk, ma 13 milliónyian vagyunk a Kárpát-medén-

cében. Huszonhatszor vagyunk többen, mint 1100 évvel előbb. Petiig kezdve a pozsonyi csatával, ahol célként a magyarok kiirtását fogalmazták meg, Mohi, Mohács, Nagymajtény, Világos, Trianon és 1956, most pedig a magyarverések, a nyelvtörvény és a felszámolásunkat célzó egyéb törekvések mind arra irányultak és irányulnak napjainkban is, hogy eltüntessenek. Ennek ellenére mi még mindig vagyunk. Van valami bennünk, ami megkülönböztet a környező többségi népektől. Mi komolyan vesszük és görcsösen ragaszkodunk szülőföldünkhöz.

Ezt próbáltam tudatosítani az amerikai magyarokban. Két alkalommal kaptam meghívást. E meggyőződésemmnek próbáltam és próbálok kifejezést adni a rendelkezésemre álló eszközök (írás, előadások, rendezvények) segítségével. Első alkalommal New York, Washington, Baltimor és Cleveland magyar közösségének beszéltem törökországi utamról, második alkalommal a Chicago közeli Reménység tavanál évente tartandó IttrOtt rendezvényen a székelyföldi magyar oktatás helyzetéről tartottam előadást.

A valamikori kompakt magyar közösségek felbomlottak, és újak már nem alakulnak. Ezek a közösségek, amelyek régen az Amerikába újonnan érkezett magyarokat mágnesként vonzották magukhoz és segítettek a beilleszkedésüket, ma már nem működnek. A most érkező magyarok már kellő angoltudással rendelkeznek és egyénileg is képesek érvényesülni. Negyedszázad múlva a mai másfélmillió magyarból, akik közül csak pár százezren beszélnek még a magyar nyelvet, talán százezerre tehető majd azoknak a száma, akik tudatosan felvállalják a magyar kultúrát. Az összmagyarság szempontjából fontos szerep hárul majd rájuk a magyar érdekek képviseletében. Ezért fontos az amerikai magyarok nemzeti hovatartozás-tudatának a fenntartása és erősítése.

- *Pontosan 20 évvel ezelőtt, 1992-ben feleségével megalapítja a Julianus Alapítványt. Mi az alapítvány célja, üzenete és küldetése? Kérem, soroljon fel néhány nevet, akik az elmúlt években a Julianus Alapítvány díjazottjai voltak.*

- 1992-ben feleségem javaslatára létrehoztam a Julianus Alapítványt, amelynek ma is elnöke vagyok. Az alapítvány a szörványmagyarság védelmét tekinti fő feladatának. Azokat keresi és tünteti ki az

évente rendezett Julianus díjkiosztó ünnepségeken, akik a legtöbbet tesznek nyelvünk, kultúránk, hagyományaink megőrzéséért, dicséretet és pénzt nem várva végezték és végzik, és a jövőben is végezni fogják nemzetmentő munkájukat. Húsz év alatt az öntőmunkástól a miniszterelnökkel bezárólag 100 személynek adtunk Julianus-díjat. Ez egy oklevélből és egy Julianust ábrázoló kerámiaszobrocskából áll.

A díjkiosztó ünnepségre a csíkszeredai református templomban kerül sor minden év decemberében, nagy számú közönség részvételével. Az ünnepséget a Haáz Sándor vezette Szentegyházi Gyermeke-filharmonia koncertje zárja.

Egy pár ismertebb név a Julianus-d íjázottak közül: Böjté Csaba, dr. Kötő József, Beke György, Dobos László, Kallós Zoltán, Tőkés László, Orbán Viktor, Ali Kabul (a rodostói Rákóczi-múzeum igazgatója), Pomogáts Béla, Sylvester Lajos, Nemeskürthy István, Makovecz Imre, dr. Eva Maria Bárki, Ráduly Róbert.

A Julianus Alapítvány évente ismétlődő tevékenységei közé tartoznak a Lármafa-találkozók, melyek a Szent László kultusz erősítését szolgálják. A királyhoz kapcsolódó legendák között van egy, amely valóban csak nálunk létezik ilyen teljességben, s bár elemei tőlünk Keletre s részben Nyugatra is megvannak, végül is a magyar nép képzeletvilágában maradt reánk. Ez a cserhalmi ütközet faliképsorra. Ennek elterjedése szinte pontosan fedi a Szent László-tisztelet elterjedését, a történelmi Magyarország gyepűvonalát. A megtörtént esemény üzenete a következő: 1068-ban László herceg, a későbbi király és szent a leányrabló kuntól Cserhalomnál visszaszerezte az elrabolt leányt, egy leendő anyát, aki majd továbbadja az anyanyelvet gyermekeinek. Korunk modern világában a Kárpát-medence peremterületein újra kérdésessé vált anyanyelvünk fennmaradása. Szükség van hát arra, hogy felkészítsük a magyarságot önnön védelmére. Annál is inkább, mivel a másság védelme a leendő közös Európának is érdeke.

Széchenyi István hagyatkozta ránk, hogy ha fenn akarunk maradni, ha kell, a holtak seregét is elő kell szednünk. És ebből nem maradhat ki a Székelyföld és a Felvidék sem, ahol Szent László királyunk legendás alakja mélyen benne él magyarságunk tudatában. Az évenként, június végén sorra kerülő, egyhetes utazással egybekö-

tött Lármafa-találkozókon a Székelyföld öt Székéből (Aranyos-, Maros-, Udvarhely-, Csík-, Háromszék) és Beszterce vidékéről (Mezőség) 50 személy vesz részt. Ezeken a napokon Szent László királyt visszaszólítjuk közénk, hogy a történelem által tépázott és szabdalt nemzet előítéletek, rossz érzések és félelmek nélkül vállalja magyarságát. A zarándokút évenként váltakozva, a Székelyföldön és a Felvidéken vezet keresztül, ahol a Szent Lászlóhoz kapcsolódó legendák helyszíneinek megtekintése és a cserhalmi ütközet falifreskóit őrző templomok felkeresése a cél. Minden találkozó kiinduló vagy befejező helye a Cegőtelke melletti cserhalmi emlékoszlop, ahol ünnepi istentisztelettel kezdődik és az ütközet megjelenítésével ér véget a találkozó. Ez év június 18-23. között zajlott le a 13. találkozó. A Cegőtelke melletti magaslaton emelkedő 9 méteres emlékoszlopot - Erdély 1990 után emelt legnagyobb köztéri szobrát - a Julianus Alapítvány javaslatára és közreműködésével állította a Cserhalmi Művelődési Egyesület.

- *Elete folyamán többször volt Törökországban, a bujdosók nyomában, mi több, az utóbbi években másokat is vitt, meg hozott is. Ezeknek a kirándulásoknak mi az eszmei célja?*

- Törökországot megközelítőleg annyira ismerem, mint Erdély földjét. Bátran kimondom, hogy sokkal jobban érzem ott magamat, mint bármely más európai országban. Itt nyugodtan kijelenthetem, hogy büszke vagyok magyarságomra, székelységemre, Rodostó főterén kibonthatom a székely zászlót és az Árpád-házi zászlót, és a kokárdát is feltehetem a kabátomra. Senki sem dorgál meg érte. Meg aztán a Kárpátmedencén kívüli térség legjelentősebb magyar emlékhelyei Törökországban vannak. Ezek közül a legjelentősebb az európai Törökországban Rodostó. II. Rákóczi Ferenc, Mikes Kelemen és Bercsényi Miklós emlékével. Izmitben Thököli Imrére és Zrínyi Ilonára, Kütahyában Kossuth Lajosra, Isztambulban Ibrahim Mütefferikára, a székely származású nyomdaalapítóra, és Orbán Balázs édesanyjára, Edirnében és Demirköyben Orbán mesterre, a híres magyar származású ágyúöntőre emlékezünk. Gelibolu, Avsarköy és a Rodostó közeli Iszapfűrdő ismét a bujdosókat juttatja eszünkbe. Ők azok, akik hősiességükkel, helytállásukkal az önfeláldozás mindenkori példaké-

pei minden magyar ember számára. Példájuk arra int, hogy bár harcuk kudarcba fulladt: az ok, amiért fegyvert emeltek és amiért annyi ember meghalt, nem múlt el, és arra kell ösztönözzön bennünket, hogy a harcot tovább folytassuk. 2003-ban két hetet tartózkodtam Rodostóban, és bejártam azokat a helyeket, melyeket a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc magyar bujdosói is bejártak 1717-1720 között: Gelibolu-Uzunköprü-Edirne-Büyükdere-Yeniköy-Beykoz-Rodostó, majd Avsarköy és a Rodostótól 9 kilométerre fekvő Camur (iszapfűrdő) vidékét. Ezt kiegészítettem azokkal a helyekkel, amelyekről Mikes Kelemen Törökországi leveleiben említést tett. Erről az útról, amelyet Mikes Kelemen emlékének szántam, *A bujdosók nyomában* címmel könyvet írtam, mely 2000 példányban jelent meg.

2000 áprilisában megalapítottam a Magyarok Székelyföldi Társaságát, amely a Kárpát-medence legnagyobb egységes azonosságtudattal rendelkező népközösségét, a közel 700.000-es székelységet képviseli abban a küzdelemben, melyet megmaradásáért vív nap mint nap. Ez azért bír fontossággal, mert történelme során a székelység talán még soha nem volt olyan veszélynek kitéve, mint a harmadik évezred legelején (népességfogyás, elvándorlás, elbizonytalanodás, közömbösség, beolvadás, tudatvesztés stb.). A magyar nemzet részeként, partneri kapcsolatban a többségi nemzettel, olyan helyzetet kell teremteni, mely segíti a székelység gyarapodását lélekben, anyagiakban és népesedésben egyaránt. Ezek azok a célok, amelyekért készek vagyunk cselekedni. 2003-tól fogalmazódott meg a rodostói, a székely tömb és a velünk rokonszenvező török néppel való kapcsolat kiépítése és elmélyítése, melyet a Magyarok Székelyföldi Társasága magára vállalt.

Mikes Kelemen évszázadok homályát átvilágító egyénisége, akinek élete szorosan kapcsolódik Törökorszghoz is, közös öröksége az egész magyar nemzetnek. *Leveleskönyve* a hűség emlékirata, amelynek középpontjában erkölcsi példája áll: ragaszkodás a bujdosó fejedelemhez, ragaszkodás az anyanyelvhez, a hithez, a szülőföldhöz. Mikes Kelemen székely ember volt, aki 17 éves korától haláláig II. Rákóczi Ferenc szolgálatában állt. Példája ma is arra buzdít és nevel, hogy a zágoni, háromszéki, a csíki, a gyergyói, udvarhelyi, küllői és marosszéki székely, az erdélyi, a felvidéki, kárpátalji, délvidéki és magyarországi magyar ragaszkodjék ahhoz a földhöz, amelyen szüle-

tett, és ahhoz az emberi közösséghez, amely felnevelte. Olyanformán, ahogy azt az alcsíki Akó-kapunál emelt székely kapu felirata hirdeti: *Házad lehet akárhol, de házad csak itt van.*

A Mikes-kultusz ápolását és a török néppel való kapcsolat kiépítését az évente sorra kerülő *Mikes-zarándoklatok* megszervezésével teszi lehetővé a Magyarok Székelyföldi Társasága. A székely székekből összesereglett 50 résztvevő minden év augusztus hónapjának a végén 2000 kilométeres úton járja be a bujdosók hajdani útvonalát, miközben emlékhelyek létrehozásával teszi emlékeztetessé a magyar múlt emlékeit.

Rodostóban székelykaput állítottunk a Rákóczi Múzeum elé, szobrot emeltünk ibrahim Mütefferikának, kopjafával jelöltük meg az avsarköyi savanyú víz-fürdőt és a Muratli út közelében fekvő iszapfürdőt. Geliboluban, ahol a bujdosók partot értek, kopjafát állítottunk, tavaly pedig Isztambulban a Boszporusz európai partján, közel a bujdosók hajdani telephelyeihez, székelykaput állítottunk. Kopjafa áll Demirköy főterén a híres magyar ágyúöntő Macar Orbán emlékére, és nemsokára az izmiti Magyar-hegyen Zrínyi Ilonának emelünk kopjafát.

- *Mint csíkszeredai lakos, több évig volt RMDSZ-tisztségviselő, megyei tanácsos. Hogyan sikerült összekötni az utazást a hétköznapi gondok orvoslásával?*

- Nemrég valaki megkérdezte, hogy megyei tanácsosként mit teszek a Székelyföldért. Erre azt válaszoltam, hogy semmivel sem többet annál a székely embernél, mint aki megműveli földjét, fenntartja gazdaságát, legalább három gyermeket vállal, magyar iskolába adja, nem adja fel hitét, anyanyelvét, és megtartja földjét, házát.

Hivatali beosztásomnál fogva 12 évig a Hargita megye Pionírtanács turisztikai felelőse, 12 évig Hargita megye főtanfelügyelője, és 12 évig Hargita megye megyei tanácsosaként, összesen 36 éven át módomban állt közvetlen kapcsolatot kiépíteni a megye lakóival. A több mint száz alkalommal tartott könyvismertetőm révén Mezőbándtól Kőkösig és Berectől Székelykeresztúrig bejártam az egész Székelyföldet, sőt Erdély jelentősebb településeit is (Kolozsvár, Torda. Nagyenyed, Bánffyhungad, Zilah, Szilágysomlyó. Nagyvárad, Belényes, Ds, Szamosújvár, Déva, Brassó, Segesvár, Medgyes,

Dicsőszentmárton, Szatmárnémeti, Beszterce, Nagybánya). így módomban állt elmondani mindazt, ami bennünket foglalkoztat.

- *Díjak, érmek, elismerések?*

- Már abban a korban vagyok, amikor kitüntetésekkel jutalmazták az életkort. 2008. június 18-án Rodostó város díszpolgára lettem (Fahri Hemşehrilik Berati), 2009-ben Budapesten Julianus lovaggá avattak, 2011-ben Németh Géza oklevéllel, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Elismerő Oklevelével, a kisborosnyai Nyíres Lokálpatrióta Kör Emléklapjával jutalmazott, 2012. május 24-én Kovászna, Hargita és Maros megyék tanácsainak közös döntéshozó testülete a Székelyföld fejlesztését, a szülőföldön való megmaradást és a közösségi értékek megőrzését szolgáló munkásságom elismerésül Orbán Balázs-díjat adományozott.

Számtalan kitüntetés birtokosa vagyok. 1992-ben a budapesti Széchenyi Társaság tüntetett ki, 1996-ban az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Kuun Kocsárd-díjat adományozott. Több mint 20-ra tehető a tanügyi vonatkozású és a különböző civil szervezetektől kapott emléklapok és oklevelek száma.

Mégis legbüszkébb kilenc unokámra és a rodostói díszpolgárságra vagyok. Bár jólesik, amikor az emberre ráfigyelnek, de sosem ezért cselekedtem. Szerettem örömet szerezni másoknak, mert a mások öröme az én örömöm is egyben.

- *Milyen kapcsolatot ápol Koronddal, a Hazanézővel, Ambrus Lajos költővel, egykori tanárkollégájával?*

- Figyelemmel kísértem a Hazanéző tevékenységét, és nagyra tartom értékeremtő munkáját. Megvallom, kissé bántott, hogy engem kihagytak ebből a kitűnő közösségből, bár azt már előbb megírtam, hogy Korondhoz igen erős szálak fűznek. Nem vagyok Korond szülőtte, de két lányom ott született. Köszönöm, hogy nekem is helyet szorítottak a sóvidékiek között.

Ambrus Lajoshoz több évtizedes barátság fűz. Most jöttem rá, hogy neki már rég ott lenne a helye a Julián us-díj a sok között.

- Evekkel ezelőtt, egy erdőszentgyörgyi könyvbemutatója alkalmával megkérdeztem, hogy mit vitt és mit hozott nagy útjaira? Azt válaszolta: Székelyföldet vittem, Székelyföldet hoztam. Miért?

- A Székelyfölddel úgy vagyok, mint Mikes Kelemen Zágonnal. Mindenről a Székelyföld jut eszembe. Törökországban, ha Bizánc falainál állok, akkor a híres székely ágyúöntő mester, Macar Orbán, ha az isztambuli Istikal-negyedben vagyok, akkor Ibrahim Müteferrika, a híres székely nyomdász, a Pera-negyedben Orbán Balázs, a bujdosók törökországi állomáshelyein Mikes Kelemen, az erdélyi szórvány pedig ismét a Székelyföldet jutatja eszembe. Kell, hogy legyen egy olyan hely, ahol jól érzi magát az erdélyi magyar, ahol ő az első. És ez már csak itt van meg. Egy nagy közös érdek ennek az állapotnak a fenntartása. Ettől függ Erdély sorsa is. Hát ezért viszem és hozom magammal a Székelyföldet.

Korond központjában van egy szobor, azt írja rajta; Kik érted haltak, szent világszabadság! Négy véka búzáért faragta kőbe a száz éve született szobrászművész, Benczédi Sándor, aki, amíg 1949-ben meg nem hívták tanítani Kolozsvárra a Képzőművészeti Akadémiára, előbb a sófalvi hegyen, Békástanyán, majd Pálpatakon tanított. 1945-ben költöznek be Korondra, ahol unitárius kántor-tanító lesz, és ahol a korondi égetőkatlanok világánál sajátos karakterű szobrasszá formálódik - olvasható az 1990-ben induló Hazanézőben. A jeles korondi szobrász Sándor fia, a színész Parajdon, de Hona lánya, aki szobrasszként az édesapja örökébe lépett, már a nagy, sóvidéki „csipros” faluban látta meg a napvilágot.

Benczédi Iлона 1948. január 6-án született Korondon, de Erdély szívében, a kincses Kolozsváron töltötte gyermekkorát. Ott járt iskolába. Édesapja mellett megízlelhette a szobrászat varázsát, de fiatalon ő mégis sportolónak készült, az atlétika vonzotta. Egy sérülés következtében fordul újra érdeklődéssel a

rajzolás, u formázás felé. 1973-ben fejezi be tanulmányait a Kolozsvári Képzőművészeti Akadémia szobrászat szakán.

Kedvenc anyaga a kerámia, de más anyagokkal is szívesen próbálkozik. Kiállít mint keramikus, és szobrasszként is állandóan jelen van. Kolozsváron megtekinthetők a köztéri munkái. 1987-től Svédországban él. Elnyerte az Östersundi Megyei Újság 2008. évi Kultúrdíját.

ITTHON, OTTHON, EURÓPÁBAN..

Szép emlékek a magas Északon

- *Köröndön született, de családja már gyermekkorában Kolozsvárra költözött. Milyen emlékeket őriz szülőfalujából?*

- Egyéves voltam, amikor Kolozsvárra költöztünk, de minden nyáron hazamentünk Tarcsafalvára. Ott voltak apai nagyszüleim, a sok unokatestvér, rokon. Tordátfalván volt az anyai nagyanyám. Korondon a keresztapám és a fazekasok. Elköltöztünk, de a kapcsolat megmaradt. Mi, gyerekek nagyon élveztük a falusi életet, én órákig tudtam nézni a teheneket, mentem velük a legelőre, a tyúkokat ettettem, gombásztunk, halásztunk. Nyugodtan futkároztunk az úton, autótól nem kellett félni, még busz se járt arrafelé. A nyarak hamar teltek, velük az évek, s az évekkel megváltozott az érdeklődésem is.

- *Mi az, ami egy híres szobrász-keramikus lányában elindítja az édesapja nyomdokain való haladást?*

- Gyermekkoromban szerettem apám mellett dolgozni, segíteni. Sokan jártak hozzá, élveztem a vitákat a művészetről, elvitt a megnyitókra, úgy emlékszem, kikérte a véleményemet is.

Eljött aztán az idő, amikor mindettől menekülni akartam! Sportiskolába iratkoztam, rendszeresen tréningeztem. Ifjúsági országos bajnok lettem magasugrásban. Tarcsafalva és Korond helyett nyáron edzőtáborba kellett mennem. Sportkarrieremnek egy baleset, majd térdoperáció vetett véget. A kórházban ismét felfedeztem a rajzolás örömet, lerajzoltam a szobatársakat, jeleneteket, portrékat készítettem. Már nem is bántam a balesetet, inkább isteni jótéteménynek tűnt. Eldöntöttem, hogy művészetre fogok felvételizni. Sok behozni valóm volt, soha nem tanultam, nem tudtam, mi a szerkesztés, komponálás stb. Magánórákat vettem, krokizni jártam minden este a népiskolába, rajzoltam, festettem...

- *Meséljen még kolozsvári éveiről.*

- Gyakran játszottunk az utcán bátyámmal és bátyám barátaival. Vittem legelni a korondi kerámia-lovamat a Szent György-szoborhoz.

Emlékszem, láttam, ahogy eszik. A Szent György-szobor akkor a mai diákház előtt volt, nem tudom, hogy hívják most a teret. Lovas kocsi hozta a szódavizet, és én 3 évesen megszerettem Vaszit, aki a lovakat vezette. Meg is akartam változtatni nevemet, ha nem szólítanak Vaszinak, nem hallom! Ezek az első emlékeim. Aztán jött az óvoda, iskola, vívás, úszás, strandolás, stadion, atlétika, május elsejei kivilágosítások, hójai majálisok, kiállítások, színházi bemutatók, Ceausescu, felvonulások, tapsolások, áramszünet, gázszabályozás, sorban állás, benzinhiány. Sok az emlék. Ezekről mind sokat beszélhetnék.

- *1997-ben, a kolozsvári Házsongárdi temetőben, édesapja temetése napján - aki idén lenne 100 éves - a szónok Benczédi Sándort korondi szobrászként búcsúztatta, bár köztudottan a székelyföldi Tarcsafalván született. Erre ma is büszkék a korondiak...*

- Ezt nem tévedésből tette, mert többször hallottam apámtól, hogy Korondon *újjaszületett*. A pesti évek és a háború fölkaparták, úgy érezte, nem bírja tovább. Vágyott a csendre, a hazai levegőre. Korondra helyeztette magát még a főiskola befejezése előtt.

- *Mi készítette Ont, hogy 1987-ben hazát cseréljen és Svédországba költözzön?*

- Hogy mi készítetett országom és családom elhagyására? Mikor a családtól elbúcsúztam, nem tudtam, mikor láthatom őket újra - nagyon nehéz, súlyos döntés volt. Annyit tudtam: szűk családom, férjem, fiam, lányom (aki csak 8 éves volt) - két-három év múlva - családjegyesítéssel jöhetnek ki. Minden, mindenki más marad... Az okok? Hadd meséljek el egy esetet. Készülök a budapesti kiállításomra, megvan a katalógusom, két nyelven, románul és magyarul, a plakát is, de nem mehettek. Nem engedtek! Azzal biztattak, hogy inkább Bukarestben állítsak ki, termet is kaphatok. Beleegyeztem! Dolgoztam tovább, új ötletek születtek, és volt rá idő is. úgy emlékszem, egy fél év. A munkáimat a téglagyárban kellett kiégetnem, mert sem a villany-, sem a gázkemencét nem tudtam használni üzemanyagihiány miatt. Ráadásul, az utolsó égetéskor minden munkám eltűnt. Bukarestben, a megnyitó előtti napon az ideológiai zsűri le akarta tiltani a kiállításomat, szerintük munkáim több mint fele provokáló. Süllyedő

hajó a menekülő emberekkel, a sok verekedő, egymást maró ember a fazékban, a szomorú, terhes, duplán terhelt asszony - mindez nem volt megszokott látvány abban az időben. Nagy nehezen, sok győzködés után átcsúsztak a munkák azzal a feltétellel, hogy az összes katalógusomat elviszik, és a magyar szöveget kivágják belőle - ollóval. Ez mind rendben lett volna, meg is engedtem, de az amerikai követasszony azelőtt már elvitt egy párat. Persze, a megnyitón észrevette a vagdosást, és rá is kérdezett, ami miatt kihallgattak. Nagy reklámozást rendezett nekem, ami miatt még többször kihallgattak. Óriási sikerem volt, minden nap rengetegen voltak. Izgalmas, furcsa volt az egész. Majdnem mindent eladtam, és kaptam egy meghívót Angliába, kiállítani. Sok rohangálás után a Képzőművészek Szövetsége megadta a morális garanciát, ami az első és legfontosabb feltétele volt utazásomnak. Már csak az volt a probléma, hogyan jutunk haza Bukarestből Zilahra autóval, akkor ott laktunk, sehol sem volt benzin.

- *Mi az, amire szívesen, és mi az, amire nem szívesen emlékszik vissza kezdeti svédországi éveiből?*

- A boldogság, amikor lakást kaptam, iskolába mehettem, megtanultam a nyelvet, kaptam kiállítótermet, megbízatást. Mikor viszont láttam családomat, bejutott a fiam az orvosira, s láttam, hogy mindkét gyermekem megállja a helyét, és engem is elismernek. Nem szívesen emlékszem a sok-sok bakira, amit elkövettem, amit az ember akkor tud meg, amikor már megvan, és passz. Vigaszom, hogy ez volt a „specialitásom” hazai területen is, sőt apámról is sok mendemonda járt.

Talán itt a különbség: otthon lehet, hogy én is kacagnék, de itt gyenge gyökereim nem hagyják.

- *A humor, köztudottan, az élet prózai megpróbáltatásait (is) segít átvészelni és főloldani. Mint sok humort, mosolyt árasztó kisszobrok alkotója, fönntartja ezt az állítást? Volt már erre alkalom?*

- Ajaj... Persze. A humor, az alkotás szembenézés önmagunkkal. Emlékszem egy esetre, amikor rám szakadt a kétségbeesés. Patakozottak könnyeim, csurgott az orrom, még a hajam is rám tapadt, összekucorodva bámultam magam elé, mikor csak úgy véletlenül megláttam ezt a szörnyűséget a tükörben. Mi? Hogy nézel ki? Ez ééén

vagyok? Ezt muszáj megmintázni. Hogy kapom el azokat a rettenetes szemeket? A csöpögő orrot? Mit csináljak a könnyekkel? Az egyik legizgalmasabb munkám lett. Nagyon büszke vagyok rá, sajnos eladtam. De, ami a legérdekesebb, akik látták, humorosnak élték meg, megálltak előtte és kacagtak. Megéreztek, hogy amikor elővettem az agyagot, akkor már nem kellett sajnálni, már én is kacagtam.

- *Egyik alkotása kalitkába zárt önmagát mutatja a szemlélőnek, mosolygós-árgus szemekkel figyelve a világ hétköznapi zajlását. Gyakran menekül ebbe a pózba?*

- Nem tudom.

- *Szeret utazni, hol járt a nagyvilágban?*

- Szeretek utazni, sokat utaztam, az izgalmasabbak: New York, Japán, Kína, Thaiföld, Indonézia - Bab, Singapoore, Dominikai Köztársaság, Kuba. Tanzánia - Zanzibár, Szovjet-Kelet-Ázsia és Európát keresztül-kasul.

- *Hol voltak egyéni vagy csoportos kiállításai?*

- Románia, Magyarország, Franciaország, Bulgária, Hollandia, Németország, Dánia, Svédország.

- *Találkozott-e híres emberekkel, akik meglátogatták kiállítását és különös hatással voltak Önre?*

- Azt hiszem, igen. De nem kell feltétlenül híres embernek lennie, hogy jó benyomást tegyen és fordítva.

- *A Tar Károly által főszerkesztett ÁGHEGY című svédországi magyar lap gyakran közli munkáit. Még hol szerepel rendszeresen?*

- Sehol sem szerepelek rendszeresen.

- *Meddig jutottak el kisszobrai, volt-e olyan visszajelzés, amire mindig büszke?*

- Sokfelé. Veszik, viszik, továbbadják. Kellemes meglepetés volt, amikor jelt kaptam az angol ismerőstől, aki ezelőtt 25 évvel meghívott, de nem jutottam el hozzá. Akkor a kinnmaradásra összpontosítottam, Svédországba jöttem és a kapcsolat valami miatt megszakadt. Nagyon büszke voltam, amikor meglátogattam, láttam, hogy milyen szép

helyre kerültek, és milyen megbecsülésben tartja munkáimat. Hogy mondtam? Büszke? Boldog? Mindegy. Jólesett.

- *Díjak, elismerések?*

- Lánstidningens Kulturpris.

- *Kivel tart fenn baráti kapcsolatot, gondolok itt szakmabeliekre, erdélyiekre?*

- Az interneten nézem, hogy mi történik Erdélyben, és a kiállításokat is végigjárom, amikor otthon vagyok. Több kollégával van kapcsolatom, hosszú lenne felsorolni. Közben fogyunk is, több kedves barátom elhunyt: Tornay Endre, Tudorán Marius, Károly Sándor, Gergely István. Nagyon hiányoznak! Érzem, többet kellene otthon lennem, mert a skype, a mail, a facebook nem pótolja a baráti kézfogást.

- *Van-e honvágya, kívánczik-e néha Erdélybe?*

- Előfordul, s ilyenkor hazautazom.

- *Egy-egy gondosan becsomagolt kisplasztikán kívül mit szokott még „hozni”, mikor hazajön?*

- A szívem csücskében őrzött hazaszeretetet nehéz becsomagolni. Fotókat szoktunk nézegetni, ha összegyűl a család, például a tarcsafalvi családi találkozón. Nemcsak a régieket, az újabbakat is. Összefolyik a múlt és a jelen. Sok a mesélni való - a több mint fél évszázad emlékei. Itt gyerekek voltunk, ott meg az unokák vannak itthon, otthon, Európában.

A Budapesti Gazdasági Főiskolán 2010-ben a Magyar Tudomány Ünnepeén dr. Bíró A. Zoltán professzor, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Csíkszeredai Műszaki és Társadalomtudományi Karának dékánja Kulturális értékek és regionális fejlesztéspolitika címmel tartott értekezést. A professzor hangsúlyozta, a székelyföldi fejlesztési törekvések arról szólnak, hogy miképpen válhat versenyelőny forrásává a kultúra. Ezért A jövőkép nem illúzió, hanem termékeny emberi projekt mottóval indult a Sapientia-n egy kutatás, amely feltérképezte a térség kulturális adottságait, és azt igazolta, hogy szemléletváltásra van szükség: tudatosítani kell a kulturális értékeknek a lokális fejlesztésben betöltött komplex szerepét.

Bíró A. Zoltán Korondon született 1955. január 14-én. A szülőfalujában végzi el az általános iskolát, utána a székely udvar helyi dr. Petru Groza (ma Tamási Áron) Líceumban fejezi be a középiskolai tanulmányait. Érettségi után a Kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem filológiai fakultásán szerez ta-

nári képesítést orosz-magyar szakból. Rövid időre hazakerül Korondra orosztanárnak. Már egyetemi évei alatt megismerkedik és műveli is az új tudományágat, a kulturális antropológiát. A tanári munka mellett a kutatásai alapján szakdolgozatokat ír és közöl. Munkáira felfigyelnek és Csíkszeredába helyezik, ahol elismert társadalomkutatóvá válik, miközben nyelvészetből doktorál. Fontos szerepet játszik már a romániai változások előtt a csíkszeredai Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport létrehozásában. A csíkszeredai munkacsoport elévülhetetlen érdeme, hogy három évtizede végez - ma már az akadémia által is jegyzett alkotóműhelyként - társadalomkutatásokat a Székelyföldön. Ma dr. Bíró A. Zoltán, akit a szülőfalu is nagy tisztelettel mindig hazavár, Csíkszeredában él.

GAZDAG ÚTRAVALÓVAL

Egy tudós életútja

- *A Sóvidék, Korond - bár régebből él Csíkszeredában - gyermek- és serdülőkori éveinek színtere. Hogyan emlékszik vissza szülőfalujára? Mit kapott Korondtól?*

- *A szülőfalu, a szülőföld bizonyára mindenkinek fontos, az én esetemben azonban ennek a viszonyoknak egy különös többlete is van. Az egyetemi évek alatt a társadalomtudománynak egy olyan ágazatával ismerkedtem meg - ezt máig is művelem -, amely az emberi tevékenységet a maga közegében, mindennapi környezetében vizsgálja, s így próbálja megérteni a társadalomban élő ember természetét. Ez a tudományág a kulturális antropológia, amely nem csupán távoli, egzotikus helyeken művelhető, hanem a saját társadalomban is. Nos, amikor megismertem ennek a tudománynak a módszereit, akkor kezdtem megérteni, a helyére tenni mindazt, amit Korondon gyerekként átéltem, megtapasztaltam. Például azt, hogy egy fazekas családban hogyan, milyen ritmusban, milyen rend szerint dolgoznak, a munkához milyen vélemények, értékek, szabályok kapcsolódnak, hogyan szerveződnek az egyéni, a családi életvezetés mintái, miért és hogyan fontosak a másokkal való kapcsolatok, milyen viszony van munka és beszéd, életeseemény és értelmezése között, s még hosszan sorolhatnám, nos, ezek a gyerekkori élmények, tapasztalatok átláthatóvá, értelmezhetővé váltak. Mintha már gyerekkoromban szakmai terepen lettem volna. Később sok szakmai elemzésbe is beépítettem ezeket az ismeretanyagokat, hiszen amit az 1960-as években tapasztalhattam - kollektivizálás és következményei, az életvezetés mai értelemben vett modern mintáinak kialakulása - ekkor voltak láthatók és tapasztalhatók.*

Természetesen sok más terepen is megfordultam azóta, a korondi élmények azonban nagyon mély társadalomismereti anyagot kínáltak számomra. Szokás azt mondani, hogy a szülőfalu útravalót kínál, én igazán elmondhatom, hogy mindmáig használható, gazdag útravalót

kaptam. Kommunikációelméleti előadásaimon ma is szívesen elemzek korondi eseményeket, amikor például a munkahely építés egyediesítésnek modelljével vagy az egyéni identitásépítés humoros eszközökkel való megerősítésével mai kommunikációs helyzeteket lehet megmagyarázni. Korondi, sóvidéki indíttatás játszott szerepet abban is, hogy doktori dolgozatomban a székelyföldi tréfás nyelvi ugratások elemzésével foglalkoztam.

- *Ilyen környezetben nemcsak eseményekkel találkozik az ember, hanem normákkal, szabályokkal is...*

- Nem szükségszerű, hogy az ember átvegye környezete modelljeit, de az én esetemben ez így történt. Saját gyakorlatomban gyakran visszaköszönnék a korondi környezet munkamodelljei. Az, hogy érdemes másokkal együtt, úgymond egymás keze alá dolgozni, érdemes törekedni arra, hogy az ember ne függjön nagyon másoktól, alapozhasson arra, amit Ő maga meg tud csinálni, s ha megvan ez a keret, akkor minden helyzetből, a nehezebből is ki lehet jönni, mindezeket a modelleket a gyerekkori környezetemnek köszönhetem.

- *A székelyudvarhelyi középiskola elvégzése után következtek a kolozsvári egyetemi évek....*

- Tulajdonképpen a középiskolai években indultam el a szakmai pályán, de ezt akkor még aligha ismertem fel. Néhai Széli Lajosnak, egykori magyartanáromnak köszönhetem, hogy megtanultam a szakmai elemzés igényét és ábécéjét. Az akkor elérhető legfrissebb irodalomelméleti, strukturalista szakirodalom alapján tanított verseket elemezni, s a könyveket is a kezembe adta. Akkor éppen ez volt a levegőben, az egyetemen is ez volt az újdonság.

Az egyetemen - magyar-orsz szakon tanultam, akkor nem nagyon volt miben válogatni, ha magyar nyelven akart tanulni valaki - mai szemmel nézve elég szabados világ volt. Nem sokan rajongtak az akkor divatba jött speciális kurzusokért, holott nagyon újszerű dolgokat lehetett tanulni, kötetlen formában. Nyelvelméletből, szemiotikából nagyon újszerű dolgokat lehetett hallani ezeken a nem kötelező foglalkozásokon. Ilyen keretben ismerkedtem meg az etnológiai elemzési módszerekkel is, Péntek János tanár úr tartott ilyen

előadásokat, s ekkor írtam az első elemzésem a korondi fazekasság munkafolyamatairól.

- *Olyan szakterületen szerzett szakmai tudást, amely - legalábbis a 80-as években - ritkaságszámba ment. Mondjon néhány szót erről.*

- A kulturális antropológia szemlélete és elemzési módszertana - erről van szó - ekkor ért el hozzánk, kissé megkésve, hiszen a tudományának már évszázados múltja volt. Olyan időszakban ismerkedtünk meg ezzel a tudománnyal, amikor maga is a szemléleti és módszertani megújulás fázisában volt. Az ember társas természetének a megértését kínálta, s ez abban a normatív és ideologikus világban nagyon érdekesnek és értékesnek ígérkezett. Kolozsváron - többed-magammal - egy nagyon érdekes és színes egyéniség vonzáskörébe kerültem, Aradi Józsefről van szó, aki akkor a Korunk szerkesztője volt. Legendás könyvtárral rendelkezett, még az egyetem befejezése után is utazótáskával cipeltem tőle - havi gyakorisággal - a szakmai olvasnivalót. Intellektuálisan vonzó, kreatív személyiség volt, ő képviselte azt a modellt, hogy aki akar valamit, azzal foglalkozni kell, azt önzetlenül támogatni kell, azt segíteni kell helyzetbe hozni. Ő ismertette meg az „antropológiai fordulattal”, jó néhányan úgymond a zsebéből nőttünk ki. Ötleteket adott, publikáláshoz segített, ahogyan akkor mondták, a „guru”szerepét vállalta fel.

- *Mit jelent a KAM, kik a tagjai, s miért épp Csíkszerdában állt össze az a csapat, amely több-kevesebb rendszerességgel ma is, 30 év után végez társadalomkutatást, kutatja Székelyföld helyzetképét, választ keresve a társadalmi antropológia és civilizáció bonyolult kérdéseire?*

- A KAM az egy nagyon egyedi történet. 1978-1979 környékén néhányan Csíkszeredába kerültünk azok közül, akik Kolozsváron Aradi József vonzáskörében is együtt voltunk, kapcsolódott hozzánk néhány társadalomtudományi érdeklődésű helyi ember is, 1979 Őszén tartottuk az első informális megbeszélést arról, hogy társadalmelemzésekkel fogunk foglalkozni. A rövidítés egyébként annyit jelent, hogy „Kommunikációs Antropológia Munkacsoport”, a csoport módszertani szemléletére és gyakorlatára utalt, valamikor az 1980-as évek közepén alakult ki ez a név. Hosszú volt az egy évtized 1989-ig, több mint száz olyan hivatalos (irodalmi kör, etnológia kör, tudszoc kör

stb. 1983-ig) vagy nem hivatalos esti szakmai megbeszélésnek vannak meg a jegyzőkönyvei, amelyek képet adnak akkori szakmai érdeklődésünkről, elemzéseinkről, a több száz kisebb-nagyobb publikáció elkészítéséről, a közös könyvek publikálása körüli bonyodalmakról. Úgy értünk a diktatúra végéhez, hogy tele voltak a fiókok publikálandó anyagokkal. Akkor hivatalosan is bejegyeztettük az intézményt, a többi már sokkal könnyebben követhető történet. Kinyílt a világ, s ha kissé késve is, elindulhatott a tudományos világba való bekapcsolódás.

- *Hogyan dolgozik a saját társadalomban az antropológus? Melyek a fontosabb témák?*

- A módszer mindenhol ugyanaz: nagyon közelről, személyes részvétel alapján kell ismereteket szerezni a társadalomról. Megfigyelés, eseményelemzés, mélyinterjú, dokumentumelemzés, társadalomtörténeti vizsgálódás alkotja a módszertant. S természetesen az összevetés a más társadalmi környezetben zajló elemzésekkel. Az antropológust az ember társas természete, az adott társadalom szerveződése és működési módja foglalkoztatja, legyen szó gazdálkodásról, migrációról, interetnikus kapcsolatokról vagy éppen táplálkozásról vagy szegénységről. Elsősorban a székelyföldi térséggel foglalkoztunk, hiszen ez a félperiférikus vidéki térség sajátos társadalomtörténete és mai térbeli szerveződése alapján is fontos és hasznos elemzési terület. De készítettünk elemzéseket a romániai magyar elitről és intézményrendszerről is. A társadalom működési módjának, folyamataik ismerete sokféleképpen hasznosítható az oktatástól a fejlesztéspolitikáig. Amit nagyon fontosnak tartunk: a saját társadalomról szerzett ismeret erősíti a saját helyzetre irányuló reflexiót, ezért mindig törekszünk munkáink térségi publikálásra is.

- *Van-e kimondottan Korondra vonatkozó felmérésük, s ha igen, milyen területen?*

- Korond nyilván többször is belekerült az elemzendő körbe, többek között a kollektivizálás történetével kapcsolatos elemzéseinkbe, az interetnikus kapcsolatokkal foglalkozó elemzéseinkbe. A humoros ugratások témakörében több tanulmányom is korondi megfigyelési anyagokon alapul.

- Egy témakörnek vagy egy szelvénynek feldolgozása nyilván nem csak sok időt, de sok pénz is igényel.

- A társadalomkutató is azok közé tartozik, akinek sosincs elég pénze, mindig többet szeretne végezni, mint amire forrás van. Az intézet egyébként egyesületi formában működik, pályázatokból, szakmai szerződésekből és támogatásokból tartja fenn magát. Amit azonban mindenképpen el kell mondani: intézetünket a Magyar Tudományos Akadémiának a határon túli tudományossággal foglalkozó bizottsága évek óta fontos szakmai műhelyként tartja számon. Ez, és minden más szakmai kapcsolat nagyon fontos a működés szempontjából, hiszen az intézményfenntartás alapelve nem a támogatás, hanem a szakmai együttműködés, a másokkal közösen végzett szakmai program, kutatás, konferencia részvétel, egyetemi kurzus. Az intézmény egyébként többször kapott megtisztelő díjat.

- Kutatásaik eredményeit el lehet-e olvasni interneten vagy más tömegkommunikációs csatornán is?

- Igen, intézeti weblapon (www.kam-wac.roj), saját blogon (<http://biroazoltan.wordpress.com>), kiadványaink egy része a Transindex Adatbankban elérhető (www.kam-wac.ro).

- Jelenlegi munkahelye a Sapientia Egyetem csíkszeredai karához köti: az intézmény oktatója, dékánja. Hogyan fér ez össze a kutatással?

- Kötelező, hogy összeférjen, hiszen az egyetemi oktatás és a kutatás ma már együtt jár, sőt, kiegészül egy harmadik feladattal, a térségi-társadalmi szerepvállalással. A kutatómunka tovább folyik a KAM keretében, hiszen ez az intézményi bázis jóval az egyetem előtt alakult, sőt mi több, a csíkszeredai Sapientia az alkalmazott társadalomtudományi szakok a KAM szakmai bázisán, a KAM tudományos teljesítményeire és kapcsolati tőkéjére alapozva jöhetnek létre. Az egyetem nagyon fontos keret a tudománnyal foglalkozóknak, így számomra is, különösen vidéki térségben. Korábbi végzettjeink ma már oktató vagy kutató kollegák. Az egyetem nagy esély a székelyföldi térségnek: a térségi modernizáció fontos mozgatóereje, nagyon fontos szakmai kapcsolatok és a tudástranszfer fogadóhelye, s nem utolsósorban szellemi műhely.

- Min dolgozik jelenleg?

- Mindig többféle feladat van. ahogy mondani szokás, egyik sürgősebb, a másik fontosabb. Ami viszont kiemelten foglalkoztat, éppen a székelyföldi térség példáján: a vidéki, félperiférikus térségek modernizációs felzárkózásának, versenyképessé válásának feltételei, ennek a folyamatnak a támogató és akadályozó tényezői. A vidék, a vidéki élet fokozatosan fölértékelődik, de a járható utak megtalálása sok szakmai kérdést is felvet. Nem csak a Székelyföldön, hiszen a posztszocialista térségben sok vidéki térség keresi a helyét. Itt lenne az ideje olyan szakmai összegzésnek, amely az eddigi térségi kutatásaink eredményeit egybefoglalja.

- Milyen kapcsolatot ápol Koronddal, a Hazanézővel, Ambrus Lajos költővel, íróval?

- Ha összerakjuk mindazt, ami Korondon szellemi-kulturális téren történt - egyesület, kiállítások, folyóirat, könyvkiadás, szakmai rendezvények és mások -, akkor nagyon gazdag és egyedi csomagot kapunk, nem hiszem, hogy a térségben lenne olyan község, amely értékben és mennyiségben hasonlót tudna felmutatni. Persze, sok ember munkája kellett ehhez, és Korondhoz sokan kapcsolódtak és kapcsolódnak ehhez a munkához, de szervező ember, animátor nélkül mindez nem állhatott volna össze. Azt a szerepet, amelyet Ambrus Lajos fölvállalt és betöltött, nehéz lenne röviden értékelni. Azt gondolom, hogy ezt a szerepet mint modellt gondosan dokumentálva meg kell írni.

„Pagyirkátnak Bölöni Domokos Csürkeharát című novellájának hősei, akik mintha Tersánszky Kakuk Marcijából léptek volna át a Maros mentére végigcserkészni a szőlőszöket, hátha nemcsak nova érik a göcsörtös tőkén, hanem esetleg muskotály, vékony héjú rizling vagy büszke királyleányka is. Pagyirkálás után pedig egyéb mulatságos dolgokat művelnek, megisszák például a szőlőpásztor borát, s hirtelen támadt kedvükben elénekelik, hogy mit üzent Kossuth Lajos.” – írja az erdélyi rövidpróza kiváló képviselőjéről Gergely Tamás.

Bölöni Domokos 1946. augusztus 11-én született a Maros megyei (volt Kis-Küküllő vármegye), közgazgatásilag Bonyha községhez tartozó Dányán nevű faluban. Dicsőszentmártonban járt középiskola. 1973-ban román-magyar szakos oklevelet szerzett a marosvásárhelyi Tanárképző Főiskolán,

majd 17 éven át a sóvidéki fazekasfaluban, Korondon tanított. Prózái a kolozsvári *Utunk*, a bukaresti *Iffjúmunkás* és *Előre*, a marosvásárhelyi *Új Elet* és *Igaz Szó*, a csíkszeredai *Hargita*, valamint a *Brassói Lapok* című kiadványokban jelentek meg. Első kötete a bukaresti Kriterion Kiadó Forrás-sorozatában látott napvilágot 1980-ban, *Hullámok boldogsága* címmel. 1986-ban szintén Bukarestben adták ki újabb novelláskötetét, *A szárnyas embert*. 1990 tavaszától Marosvásárhelyre költözött, a *Népújság* című napilap munkatársa, a művelődési rovat szerkesztője. 1993-ban két írása elnyerte a Magyarok a Magyarokért Alapítvány pályázatának első díját próza kategóriában. 1998-ban szülőfalujáról írt munkáját nagydíjjal jutalmazta a budapesti Magyar Napló (A magyar társadalom önképe az ezredfordulón címmel meghirdetett pályázatán). A *Népújság* mellett létesült Impress Kiadó első köteteként adták ki 1992-ben *Harangoznak Rossz Pistának* című könyvét. További kötetei: *Egek, harmatozzatok!* (Válogatott novellák, 1995), *üégi Gyurka pontozója* (Kisregény, 1998), *Bot és fapénz* (1999),

A próféták elhallgattak (2002), *A nevető gödör* (2004), *Jézus megcibálja Pricskili Dungónak a fülét* (2006), *Széles utcán jár a bánat* (2007), *Elindult a hagyomány* (2009), *Micsobur reinkarnációja* (2010), *Küküllőmadár* (2011). 1990 óta tagja a Romániai írók Szövetségének, 1999 óta a Magyar írószövetségnek. Marosvásárhelyen 2005-ben hozta létre és vezette a Súrlott Grádics irodalmi kört, amelynek antológiája *Az eltérített felvonó* címmel jelent meg a Kriterionnál 2011-ben. A Grádics megszűntével 2012-ben hívta életre a Bartis Ferenc költő nevét viselő Bartis Kört, amely havonta ülésezik Marosvásárhelyen.

...VAGY FÜTYÖRÉSZEK *Az életünkről, két virtuális menetben*

- *Kezdjük a gyermekkorral, a szülőfölddel... írásaiban gyakran tér vissza a dányáni és a Kis-Küküllő menti évekre, emlékekre...*

- *A gyermekkor meghatározó az ember életében. Legerősebb emlékeim onnan érkeznek, ez a forrás, amelyből mindig meríthetek. Igaz, hogy a forrást mifelénk csorgónak mondják. Hát onnan csordulnak-cseppennek a meséim. Egyszer csak eszembe jut egy név, és a még elérhető személyeket vagy temetői szellemeiket faggatom: ki volt az illető, miért kapta éppen azt a szép nevet, amit sosem tudott lerázni magáról; mi történt vele az életben*

- *Jr verset is, prózát is...*

- *Félárván nőttem fel, apátlanul, sok frusztráció ért, különös érzékenységemnek ez az oka. Szüleim két éves koromban váltak el. Asszonyok neveltek - ami nem baj. Figyelmesebbé tettek minden látható és láthatatlan dolog iránt. A család gazdatisztet szeretett volna faragni belőlem, aztán inkább valami „nadrágos” emberként képzeltek a jövőmet, és nem fogtak be, mint társaimat, a nehéz fizikai munkára. Csúfoltak is emiatt gyerektársaim, mert „urasán” beszéltem. Az*

udvarházából kiakolbóltott uraság könyvtárának egy része a mi félbe maradt házunk elkészítetten szobájában kötött ki, arra anyámmal rendesen rájártunk, és mielőtt feljelentettek volna, egy piciny részét el is olvastuk... Aztán egy hajnalon ránk törtek, nagyapámat a székér elé fogták, egymagában kellett vonszólnia az aranyozott bőrkötésű kötetekkel megpakolt szekeret a községházáig, ahonnan a szebbjét elvitette az akkor éppen grasszáló pisztolyos gazember (később kapusként puszta el egy vegyigyárban, sav ölte ki a látását), a többi pedig, amint a Sütő András emlékeiben is föllobbanó máglya égig jajduló tanúsága őrzi: elégették - mint az osztályellenség mocskát.

Első irodalmi élményeim a mesék voltak, aztán a versek, a János vitéz, a Toldi. Nagy élményem volt a Napsugár gyermeklap. Aztán az Ifjúmunkás irodalmi melléklete, és a velem azonos korú kolozsvári irodalmi hetilap, az Utunk. Előfizetőjük voltam.

Kiváló magyartanáraim voltak. Vámosgálfalván (az V-VII. osztályt bentlakóként ott jártam ki) Bakó Jenő, a dicsőszentmártoni középiskolában pedig Gáspár György. Más tárgyakból nem is voltak igazán jó jegyeim. Matekból például egyik évharmadban meg is buktam.

Érdekeséggé említem meg, hogy (mert csak egyetlen magyar osztály voltunk Dicsőben, összevontak bennünket egy udvarhelyi mezei társasággal) Erdőszentgyörgyön érettségiztem. Az általánosom 5,75 volt, azt is az osztályfőnököm, Gáspár György alkudta ki, nehogy már a legjobb „magyarosát” elbukasszák a kollégái.

Na és az csak természetes, hogy már gyerekkoromtól költő szerettem volna lenni. Amellett pedig zenész és tanító és mozdonyvezető is. Később felismertem „korlátaimat”, és csak néha-néha vetemedem versírára. A próza is költészet, csak egy kicsit szabadabb, ezért néha nehezebb is. Korán beláttam, hogy nem lehetek költő, mert ahhoz a tehetség töményebb, sűrítettebb változata kellek. Persze nem könnyű „elkönyvelni”, hogy nem sikerül, amit szeretnénk. Sokan bele is halnak, mások mindenáron túl akarnak lépni rajta, és fűzfapoétákként cégéreztetik magukat. Mióta irodalmi kört is vezetek, és ez nem ma kezdődött, hanem inasként a Nagy Pál és a Kicsi Antal vezette Aranka György irodalmi körben, utána Korondon, az Ambrus

Lajos irányította Firtos körben, később a Hazanéző irodalmi találkozóin, 2005-től pedig a Surlutt Grádics irodalmi Összejöveleim, most pedig a Bartis Körben, számos sorssal szembesített az élet, többen is elmentek úgy, hogy búcsút sem intettek a széles poétái mezőnek. Elsősorban a világ babrált ki velük, de valójában saját magukkal vívták a csatát, és a saját gégejüket szorongatva maradtak alul. De volt egy-két fiatal tehetség, akiket mi is segítettünk az indulásban.

- *Élete fontos szakaszát képezik a Korondon töltött évek,*

- Korond jelentette számomra a visszatérést megszenvedett anyanyelvemhez. Az én kis falum, Dányán: többnyelvű, hogy finoman fejezzem ki magam. Ott bizony télidőben a macska dezserálódott a kerten, vagyis ráfagyott a kerítésre. De a nagyszülők őriztek olyan tájszókat, amelyeket később Örömmel fedeztem fel a Sóvidéken. Arany János és Petőfi mellett az én külön irodalmi szentem Tamási Áron volt. Még helyi kis színjátékot is írtam az ő modorában. (Isten ne vegye bűnömül: elő is adtuk!) 1973-ban kerültem Korondra tanárnak. Ott bekapcsolódhattam a helyi irodalmi kör tevékenységébe, kétévenként szerveztünk találkozót a Hargita megyében született vagy a Székelyföldre kötődő írókkal, költőkkel. Parajddal közösen tartottuk ezeket a meglehetősen visszhangot kiváltó felolvasásokat, amíg le nem fűjták. Alkalmam volt személyesen is megismerkedni olyan szerzőkkel, mint Bajor Andor, Kányádi Sándor, Fodor Sándor, Nagy Pál, Bartia Ferenc, Ferenczes István - az erdélyi magyar irodalom számos jeles idősebb és fiatalabb képviselőjével. Meghatározó volt számomra Páll Lajos jóindulatú barátsága, emberi tartása, művészi krédója. Itt éltem, amikor 1980-ban (nemzedékeimtől jócskán lemaradva) megjelenhetett első könyvem, egy Forrás-kötet, a Hullámok boldogsága. Községi könyvtárosként kapcsolatban álltam a felnőttekkel is, az első esztendőmben még műkedvelő színjátszó is voltam, feleségestől. Aztán pedig kórustag.

1990-ben Ambrus Lajosékkal életre hívtuk és bejegyeztettük a Firtos Művelődési Egyletet, amely máig működik, és kiadja a Hazanéző című rangos sóvidéki művelődési folyóiratot, valamint a Hazanéző könyvek sorozatot. Ott voltam az Orbán Balázs Közművelődési Egyesület alakuló ülésén Székelyudvarhelyen, 1990. április 25-én. Rövid ideig dolgoztam Katona Ádám mellett a Szabadság című lap

szerkesztőségében, de aztán Nagy Miklós Kund telefonált, hogy a márciusi események miatt távoznak az újságírók, s ha kedvem van, jöhetnek Marosvásárhelyre, a Népújsághoz. Beder Tibor főtanfelügyelő, illetve Demény Lajos tanügyminiszter-helyettes szíves jóindulatának köszönhetően a tárca viszonylag könnyen elengedett, május harmadikán már újságíró voltam.

A korondiakkal nem szakadt meg a kapcsolat, többször jártam tárlatnyitón, találkozók, az árcsói fazekasvásárokon, és 1998-ban részt vettem a Károlyi Palotában a Hazanéző bemutatkozó estjén, ahol a hatvanéves Páll Lajost köszöntöttük, egy másik alkalommal pedig a Műcsarnokban tartott felolvasóesten is. Székelyudvar helyen is részt vettem Majla Sándor Ablak című időszakos folyóiratának estjén, 1993. október 27-én.

De a munkám azután Marosvásárhelyhez és Maros megyéhez kötött. A megyében alapított csaknem valamennyi művelődési egyesület megalakulásánál „bábáskodtam”. A Népújságnál a szerkesztőség segítségével előbb „komoly” vicclapot indítottam *B'Ábel* címmel, de az első szám után megbukott, nem volt rá vevő. Létrehoztam egy humoros gyülekezést *Flasster-klub* névvel, ennek volt néhány sikeres megnyilvánulása, még humor-pályázatot is meghirdettünk, és az akkor még működő, de már más nevű Oroszlán vendéglőben adtuk át a díjakat a nyerteseknek. *Flasster* címmel egészoldalas humoros összeállításokkal idegesítettem a szerkesztőket, míg ez is meg nem unódott. Kitűnő barátom volt Molnár Dénes, az ő *Démol Klubját* egy időben ketten éltettük. Néha fölvettem a kocsijára, és magával vitt, oda, ahol éppen valami munkája volt, például a szászrégeni református templom kazettáit, melyeket akkoriban festett, egy ilyen alkalommal csodálhattam meg. Szeretettel nyitottam meg aztán - örökös távozása után öt évvel - gyűjteményes tárlatát a Kultúrpalotában.

A képzőművészekkel Páll Lajos közelsége barátkoztatott meg. Jóban vagyok többek között Kedei Zoltánnal, Fekete Zsolttal, Gyarmathy Jánossal, a fotóművészek közül Török Gáspárral, Bálint Zsigmonddal, Puskás Györggyel, Kucséra Jenővel, szeretek közöttük lenni, részt venni kiállításain.

Aztán kitaláltam - a hajdani híres vendéglő nevét kölcsön véve - a Súrlott Grádics irodalmi kört, és 2005 elején meg is tartottuk az

első ülést. Ez nagyon laza szövetkezés volt. sem „alapszabálya”, sem jogi személyisége, viszont nagyon gyakran látott vendégül költőket, írókat, képzőművészeket, zenészeket, és valamiféle törzsközönsége is kialakult.

Gyakran léptünk fel nagyközségekben, kisvárosokban, Ludason, Búzásbesenyőben, Marosszentgyörgyön, Szászrégenben, Dicsőszentmártonban, Erdőszentgyörgyön, Kenden, Szovátán, Segesvárott. Ötéves fennállása alkalmából antológiát jelentettünk meg, *Az eltérített felvonó* címmel.

Miután kitelt a szolgálati időm, abbahagytam a „grádicsozást”, helyébe Elekes Ferencsel létrehoztuk a *Lazics Asztalt* (Lázár László szerkesztő-riporter emléke előtt tisztelegve), illetve Bartis Ferenc emlékére a *Bartis Kör*t. Alkalmoszerűen jövünk össze, hogy jól érezzük magunkat.

Ei ne felejtsem: havonta jelent meg a Népújságban a gyermekoldal, amelynek Móricz Zsigmond egyik című írása nyomán a *Stipendium* nevet adtam. Evekkel ezelőtt indítottam el, és csak nyugdíjba vonulásommal szűnt meg. Számos iskolában álltunk a gyermekorvosok elé az oldal szerzőivel, köztük Kajcsa Jenővel, Ráduly Jánossal, Fülöp Kálmánnal.

- *Mit jelentett megyei lapnál dolgozni a harmadik évezred fordulóján?*

- Kinek taposómalom, kinek folyamatos dokumentálódás. Nekem ez is, az is. Alig van olyan jelentősebb helység a megyében, ahol az elmúlt húsz esztendő alatt meg ne fordultam volna. Az újjáalakult Kemény Zsigmond Társaság és az EMKE rendezvényei, a Gyöngyöszorú táncalálkozók, a kórusfesztiválok, a falutalálkozók, amelyeken gyakran mutatnak be monográfiákat, falukönyveket is, nemzeti és egyházi ünnepeink színhelyei, a templomok és kegyhelyek, Marosvécs, Farkaslaka, kiemelten Fehéregyháza, a népszokások ritka fölviállásai itt-amott, főleg a téli ünnepkör idején: ezek engem mind-mind élénken foglalkoztattak, és izgatnak ma is. Tudósításaim e forrongó korszak publicisztikai párlatai lehetnének, ha egyszer majd kötetbe gyűjtene valaki őket.

- *Hogy lehet „összehozni” a napi zszurnalisztikát a szépirodalommal?*

- Nem lehet, és nem is kell. Amit zszurnalisztikának mondunk, az a cikkírás, nap mint nap. Ha valaki úgy tud a hétköznapiak akár

jelentéktelen eseményeiről is írni, hogy az, mondjuk, két évtized múltán is olvasható és élvezhető, az már publicisztika. Ha nem felejtendő könnyen, akkor lehet, hogy már irodalom is. Akkor jó, ha a kettő nem kioltja, hanem erősíti egymást.

- *Kikre büszke, akikkel találkozott élete folyamán, bár lehet, hogy már nincsenek is az élők sorában? Van-e személyes élménye vagy emléke, amit ezektől a szellemónásoktól kapott, s féltve őrzött kincsként visz tovább?*

- Említettem az előbb néhány nevet. Egyszer Bajor Andor azt írta egy képeslap hátára, hogy a humorérzékünkre úgy kell vigyáznunk, mint Sztálin elvtárs a személyi biztonságára. Számos író, költőt ismerhettem meg, hálás lehetek a sorsnak. Egyébként nem vagyok túlságosan barátkozó természet, én a magányomra vigyázok úgy, mint a generalisszimusz a lelkére, ha volt neki. De megdobbant a szívem, mikor Kányádi Sándor vagy Sütő András vagy Fodorúr vagy Szilágyi István és persze sokan mások a nevemen szólítottak.

- *Ha valamit másként „tehetne” leélt életéből, mi lenne az?*

- Nem lennék gyík egy napsütötte kövön. Szabó Lőrinc metaforája pompázatos, de ő sem bírta volna ki. Ha újrakezdehetném, azt hiszem, zenekonzervatóriumot végeznék, vagy pedig művészettörténetet tanulnék, aztán beutaznám a világot, muzsikálnék, és megtekinteném a leghíresebb múzeumokat, gyűjteményeket. De az is lehet, hogy elvonulnék egy hegyi tanyára, vízimalmot építenék, és naphosszat hallgatnám a saját kis Niagarámat.

- *Sokan vallják, hogy a reggeli munka az igazán termékeny. Ön mikor ír?*

- Ez jobbára alkati kérdés. És a körülmények határozzák meg végül. Volt idő, amikor (hétvégeken) estétől reggelig írtam. Mostanra szándékosan állítottam át a bioritmusomat a nap legkorábbi szakaszára. Izgó-mozgó, nyüzsgő ember vagyok, nem férek a bőrömben. Hajnalban már pattan ki a szemem, mint a rugós bicska. Hét órára rendszerint elkészülök a napi porciómmal, aztán jöhet az ilyen-olyan jelentéktelen, de talán szükséges rutinmunka.

- *Mi van a fiókban, mikorra várható új Bvlöni-kötet?*

- Évente összeáll egy-egy kisprózai könyvecskének az anyaga. Kiadóm nincsen. A gazdasági krízis beálltaig lapom részvényes alapon

adhatott némi jutalékot a tagoknak, azokból a szerény Összegekből nyomattam ki munkáimat. Hát ennek is vége. *Tértijegy az ablakon túlra* című kötetem nyomdakészen várja a rendes feltámadást. Önéletrajzi jellegű írásaimat gazdag képanyaggal *Szélrózsa kankalin* címmel adnám ki. ez a könyv is nyomdakész, csak kiadóra vár.

- *Milyen írói álneveket használ?*

- Az utóbbi időben tartósan a Dámján B. Sándor nevet írtam a cikkeim alá, ha a tudósításban valamiképpen a nevemmel magam is előfordultam volna. A *Dámján*; falum nevének az eredetére utal (Dányán a Szent Damjánból jön, valaha kolostor állt ott, és Dámján volt a védőszentje), a *B.* Bölönit jelenti, *Sándor* pedig anyai nagyapám emlékét hordozza, aki apám helyett volt az apám.

De ez is a múlté immár. 2011 novembere óta semmi dolgom, nyugdíjasként kedvemre lustálkodhatok, ha éppen nem fáj semmim. Ha közlök is itt-ott, többnyire korábbi írásaim csinosított változatait mutatom föl. Mások szövegeivel bajlódom néha, de kevés a türelmem. Az elmúlással alkudozva még pár évi szemlélődést csikarnék ki magamnak. Órákon át lógok a neten, csámborgok a világhálón. Barátaimmal - Nagy Pállal, Kedei Zoltánnal. Elekes Ferencsel, másokkal - hetente háromszor is találkozunk egy kis kávézóban. Ott osztogatjuk, sosem szorozzuk a világ baját.

Keserűen tapasztalom, hogy napról napra egyre távolabb kerülök valamikori dédelgetett álmomtól: a sokoldalúan fejlett szocialista népnymorúságos rendszer egyfajta szatírjának a megírásától. Juvenalis mondotta volt a maga koráról, hogy nem lehet nem szatírárt írni. Nos. beállt ez a huszonegyedik századi legeslegújabb kor, a posztkommunista dangubázis diadalrángatódzása, és egyből felülírta a szocializmus leghajmeresztőbb hitványságait. Itt és így már semmit sem lehet, nem érdemes megírni. Ez a vadkapitalista dzsungelháború, ami manapság dúl tájainkon, elvette a kedvemet a „dalolástól”- és mint a Hortobágy poétája: többnyire csak káromkodom, vagy füttyörszek.

Ha nincs téje a szépirodalomnak, ki kell adni neki a nagyvakációt.

Deák-Sárosi László 1968. október 18-án született. Az elemi iskolát Pyrajdon, a líceumot Székelyudvarhelyen végezte. Érettségi után egy éven át matematikát hallgat Temesváron. Ott éli át az 1989-es romániai eseményeket. A nagy változások után Luxemburgban klasszikusgitar-oktatói „Premier Prix”-t

szerez, utána Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetemen diplomázott magyar és filmelmélet bölcész, illetve tanári szakon. Elnyerte Luxemburg város Konzervatóriumának ösztöndíját, az MSZSZ Ikra-Iroda alkotói Ösztöndíját, az Aquinciumi Múzeum különdíját, az V. Aquinciumi Költő verseny díját, forgatókönyvírói pályázaton a Katapultfilm különdíját, a Filmkultúra kritikáíró pályázatának első díját, részesült többször Köztársasági, illetve Tudományos ösztöndíjban. Tagja a József Attila Kör Irodalmi Egyesületnek, a Magyar írószövetségnek, a Magyar Szemiotikai Társaságnak, a korondi Hazanéző című lap szerkesztőbizottságának.

Önálló verskötetei: *Termés* (Bp., 1992), *A kogyerek játékszere* (Bp., 1996), *Az igazság szája* (Bp., 1998).

Zeneművészeti kiadványai: *A zene - Nyílt titok - Új módszer a komolyzene művelésére* (1995), *Könyv a zenéről - Új módszer a komolyzene elvi és gyakorlati kérdéseinek megoldására* (1997), *Újlatin gitár tanulmányok* (2000). Németh Viktorral közösen: *Üzenet, másképp* - CD, a hazanéző költők megzenésített versei.

VILÁGVÉGI HEGYEKEN TUL *Költészet és tudomány*

- Székelyudvarhelyen született, ott járta ki a középiskolát, mégis életének igen fontos szelete a Sóvidékhez, Parajához kötődik. Meséljen erről.

- Parajd a szülőfalu, ott nőttem bele ebbe a világba. Ott ért engem - már a szocializmusban - a középkor utolsó fuallata, egy 19. században használt anyagból épült házban. Parajd volt az, ahol a kavicsos utat mezítláb róttam; ahol a sekély és jéghideg Kis-Küküllőben pancsoltam a szomszéd gyerekekkel; ahol hosszú kirándulásokat tettünk barátaimmal a magas hegyek felé, amelyekről sokáig úgy véltem, hogy a világ végét határolják. Ott ismertem meg a csodáltnivaló jószágos embereket, az ármánykodókkal együtt, és tőlük tanultam az ízes székely beszédet, amelyről az iskolában, még odahaza egy időre sikerült leszoktatniuk. Székelyudvarhely csak papíron a szülővárosom, mert ott volt a körzeti szülészet, ezért anyakönyveztek engem a Kalondán és a Szejkén túl. Ugyanakkor második otthonomnak tekintem ezt a Nagy-Küküllő parti települést is, mert az ember középiskolás korában palléroztatik a legerősebben, és Udvarhely nyitotta meg nekem a tudást, a világra való rácsodálkozás élményét és ambícióját. Ott tanultam gyakorlatban az emberi kapcsolatokat: a tanár-diák közti, illetve a kollegiális kötődéseket, és ebben az időszakban ismertem meg a szerelem jó-rossz erejét.

~ Még mielőtt kitelepedett volna Magyarországra, egy évig matematikát hallgatott a temesvári egyetemen. Milyen volt Temesvár a nagy változás évében (1989), amikor oda járt egyetemre, s mi készítette, hogy pályát módosítson?

- Magyarországra nem kitelepültem, oda kezdetben csak tanulni mentem át, ahogyan Luxemburgba is, de hazafele Budapesten álltam meg, a jelek szerint hosszabb időre, mert úgy véltem, további szakmai terveimet itt tudom megvalósítani. Ide vonzott a közben felfedezett párom, feleségem, majd a családom is. Temesvár egyszerre volt felemelő és nyomasztó 1989-1990-ben. Erős volt a szabadságélmény, amelyet a gondtalannak tűnő diákélet nyújtott. Különösen kilencző-

napnyi, Máriaradnán teljesített katonáskodás után. Az egyszerre volt pokol, illetve túlélési trükkökre építő vidám bujkálás - mondhatni: tragikomikum. Egyszer megírom. Temesváron az egyetemisták körül sokan felsőbbrendű lényeknek tartották magukat, ami engem kissé zavart, de azért a helyzet, az összteljesítmény visszaigazolása adott nekem is némi önbizalmat. Akkoriban nagyon kevés diákot vettek fel a felsőoktatásba. Jellemző, hogy a 2-es Ipari Líceum három végzős osztályából egyedül én kerültem be abban az évben egyetemre. Pedig erős iskola volt, később több évfolyamtársam szerzett diplomát.

1989-ben a kollégiumban négyen laktunk egy szobában: egy másik székely, egy szász és egy moldvai orosz fiú. Tele voltunk ambícióval, de bevallom, egyikünk se hitte, hogy az aranykorszaknak csúfolt óra rendszere a közeljövőben meg fog szűnni. Novemberben még a pártkongresszus rikácsoló beszédeiből hullottunk foszlányokat a rádióban. A forradalom minket ott ért, a városban. Természetesen mindenhol jelen voltam, már az első nap, amikor a tömeg összegyűlt Tőkés László lelkési hivatala előtt. Néhányan bementünk, körülnéztünk, és hírül adtuk a tömegnek, hogy a lelkészt elrabolták. Ezt követően minden nap az események sűrűjében voltunk. Gázolt el mellettem embert páncélos jármű, a hadsereg székházának erkélyéről pedig tőlem pár méternyire lőtték a téren tüntetőket. Rám caak az üvegszilánkok hulltak. Felszabadító volt a forradalom hatása, még ha később ki is derült, hogy részben nagyhatalmi alkuk része volt. Az egyik évfolyamtársunk, akiről mindenki tudta, hogy besúgó, annyira megijedt a változástól, hogy Öngyilkos lett. Minket lelkesített a lehetőség, és világmegváltó tervekkel kezdtük újra az életünket. Én szerettem a matematikát is, de a művészetek jobban vonzottak, ezért a nyári vizsgaidőszak után nagy lelkesedéstől fűtve - de már nem indulatból - elindultam a nagyvilágba.

- *1990 után Magyarországon és Luxemburgban tanul klasszikus gitározást, ami - legyünk őszinték - nem kis pénzbe került egy odaíra települt erdélyi magyar fiatalnak. Ezt miből és hogyan sikerült összehoznia?*

- Egy szál gitárral és egy hátizsákkal ültem vonatra, miközben azt sem tudtam, hogy első éjjel hol fogok megszállni a magyar fővárosban. Amint megérkeztem, az utam a munkaközvetítőhöz

vezetett, ahol egy megszállott pap, a Regnum Marianum egyik egyszemélyes újrarendítője felfogadott engem szerkesztőségi mindenestül. Szállást is adott: egy kis lakásban laktam, ahol volt villany és fűtés, de más nem. A történetet megírtam egy elbeszélésben, s a Dunatükör közölte 2003 februárjában. Három évig éjszakai portásként dolgoztam, amíg a Konzervatóriumba jártam. Magam teremtettem tehát elő az anyagiakat. Segítséget inkább emberit kaptam sok jóra való ember-től, bár 1992-1993-ban elnyertem az Eötvös-ösztöndíjat is. Mikor az éjszakázást már nem bírtam, egy újabb ösztöndíj mentett ki a helyzetből: Luxemburg város Konzervatóriumáé. Ionel Pantea operatőr és felesége, Nelli, aki részben parajdi származású, ők segítettek a lehetőséghez. Utána még egy évet maradtam a nagyhercegségben, de akkor már nem ösztöndíjból, hanem saját keresetből tartottam el magam. Tanítottam két zeneiskolában. Utólag nekem is nehéz elhinnem, hogy mindez ilyen szépen sikerült. Nagy lelkesedéssel tértem vissza Budapestre, de Magyarország 1995-re már nagyon meghasonlott önmagával. Most nem részletezném.

- *Ön költő, író, szerkesztő, esztéta, bölcsésztanár, nyelvész, filmarchivátor, zenész, s még mindig nem fejeztem be a felsorolást. Végül is minek tartja magát?*

- Ezek mind egy töről fakadnak, a művészi aktív élet különböző megközelítései. Nem mind művelem az említett szakmákat egyszerre, vagy nem azonos intenzitással. A szakmai előremenetelben részben tudatosan haladtam, de ugyanannyira alkalmazkodtam a változó világhoz is. Ma mások a hangsúlyok, mint 1990-ben. Közben kinyílt a szemünk, de még mindig nem eléggé. A művészet nem mindig üzhető keresőtevékenységként - nem megy, vagy ha igen, bizonyos területeken ellenjavallt -, de nem árt, ha a szakma is kapcsolatos az alkotással. Jó azt tanítani, értelmezni, szervezni is. Az életnek része kell lenni, hogy megéljük azoknak a tapasztalatait, a perspektíváját, akikhez szólunk. Aki éjjel-nappal csak ír, az már nem saját élményt visz bele a műveibe, vagy mindig csak ugyanazt. Nem az a lényeges, hogy minek tartom magam, hanem az, hogy azoknak a tevékenységeknek, amelyek meghatározzák munkáimat, van-e létjogosultságuk. A legfontosabb számomra a zene, mert az alkotói és nem reflexiós

tevékenység - ellentétben szinte az összes többivel. A zene került nálam a leginkább háttérbe jó ideje, de teszek róla, hogy ne legyen mindig így. Utána következik a költészet, az írás, de ezeknek több műfaja, köztük a filmesztétika is. Még annyi, hogy az értelmezői, szakmai munka (ami szintén komolyan véve művészet) sokszínűségében is lehet erős. Ha már kisgyerekkoriamtól nem álltam rá egy bizonyos pályára, vagy inkább nem állítottak rá mondjuk a mikrobiológiára, és több területtel foglalkoztam, akkor az interdiszciplinaritásra építkeztem. Van, amihez az kell. Például akkor, ha valaki a mozgóképi jelentést kutatja, nyelvészeti alapon. Ha mindenképp meg kell határoznom önmagam, akkor költő, filmesztéta, nyelvész és zenész vagyok, a sorrend pedig tetszőleges, illetve változó.

- *Már nagyon korán, 1998-ban beválasztják a Magyar írószövetségbe, és ezt a tagságot nem szokták minden utcasarkon osztogatni. Mivel érdemelte ki, hány kötet volt akkor a polcon?*

- Kicsit furcsa, hogy tizennégy éve olyan nagy tétje volt a tagság kiérdemlésének, főleg az ezredforduló előtt. Szóvá is tették a taggyűlésen, hogy egy-két kritikust leszámítva nincs is Petőfi-korú tagja az írószövetségnek, ami azért elgondolkodtató. Ugyan ott volt a József Attila Kör, az ifjúsági tagozat, majd önálló írószervezet, akikhez szintén csatlakoztam korábban, de az mást jelentett, és náluk egészen más volt az esztétikai irány is. Úgy emlékszem, két kötet megjelenése után lehetett kérni a felvételt (nekem versesből három volt, ahogyan ma is), de nyilván az a döntő, hogy a választmányiak ismerik-e az illető publikációit, és van-e megfelelő ajánlója. Nekem az egyik ajánlóm Lászlóffy Aladár volt, aki az első versemet közölte még 1989-ben, és egyik könyvemhez is írt fülszöveget. Lehet, hogy rajta múltott, mert talán jól érvelt mellettem. Nem kell túlértékelni a díjakat és elismeréseket sem. Sok részleten múlnak, amelyeknek nem mindig van közük a teljesítményhez.

Az írószövetségi tagság egyeseknek talán azért fontos, mert nem [étezik írói diploma, ami indokolhatná a szakma címének viselését. Nem csak az író, akinek az egész nemzet ismeri a műveit és a nevét. Az is író, aki ír és publikál. Az alapjelentés szerint. Hogy milyen eredménnyel, az legtöbbször csak utólag válik nyilvánvalóvá, amikor

már főleg tagrágiáról, címekről és elismerésről beszélni. Én leginkább gyakorlati szempontból tartom fontosnak az írószövetséget. Helyet, lehetőséget adnak folyóiratok, könyvek bemutatásának, és amikor van forrása az alapítványuknak, segíteni is tudnak azon, aki rá van utalva. Én nem nyüzsgöttem sokat az elmúlt években a gyerekeim miatt, de néhány fontos eseményt az Írószövetségben tartottunk. 2009-ben például a Bajza utcai székházban volt a Hazanéző húszéves, jubileumi lapszámának a bemutatója, idén októberben is ott mutattuk be a fővárosban az Üzenet, másképp - Hazanézős költők versei Németh Viktor zenéjével és előadásában című CD-t. Hálás vagyok azért is az írószövetségnek, mert 1999-ben egy pár hónapos ösztöndíjjal segítettek rajtam is, egy nehezebb időszakban.

- *Milyen a kapcsolata a Sóvidékkel. Koronddal, és a Hazanéző című lappal, amely indulása óta közli verseit, írásait?*

- A Sóvidékkel, a szülőfalummal és az otthoniakkal mindig eleven volt a kapcsolat. Nyilván, az ember, aki tanulni akar, az elvágyik a falusi közegből, de ha következetes, nem szakad el, vagy akár vissza is tér oda. Parajdon élnek rokonaim, köztük két testvérem is, ez már önmagában erős kapocs. A *Hazanéző* valóban korán, 1992-ben találtunk egymásra. Én kezdetben pusztán publikációs lehetőséget láttam benne, de a lap egyre inkább többet jelentett, mint egy nyomtatott anyagot. A főszerkesztő, Ambrus Lajos és munkatársai szerveztek bemutatókat, irodalmi esteket, a fiataloknak irodalmi táborokat. Lehetett találkozni tehát olvasókkal, a kollégákkal is. Az író- és költőtársakkal gyakran vitáztunk esztétikai és verstani kérdésekről, néha világnézeti felfogásról is, bár ez utóbbiban volt a legnagyobb egyetértés vagy elfogadás. A tisztelet kölcsönössége mellett nem kíméltük egymást. A heves viták ellenére, vagy éppen azok miatt sokat tanultunk is a kritikából. Ezek hatására ú-tam verstani kérdésekről, illetve a gyermekvers tipológiájáról tanulmányokat a lapba.

A Hazanéző jelentőségét én abban látom, hogy egy független székegy szellemiség és esztétikai felfogás központja lett, ami egészen más, mint a professzionálisnak tekintett hálózat gócpontjainak fórumai. Sok kisebb irodalmi lap indult falun és városban egyaránt, de ilyen önálló arculattal rendelkező műhelyek egyik sem nőtte ki magát.

Egyáltalán a „felnőttkort” nem sokan érték meg. A Hazanéző megmaradt egy nagyon érdekes fél amatőr-félprofi státuszban, ami egyédivé tette. Nem volt része a hivatalos infrastruktúrának. Nem kért és nem kapott rendszeresen állami és alapítványi pénzekből, de nem is tartozott elszámolással fenntartók, támogatók felé. Ez szinte minden egyes íráson érezhető. Nem lett a hangvétele ettől se avantgárd, se szélsőséges, hanem csak Önmaga. Benne van a sóvidéki székelő ember nyelve, természetszeretete, egyáltalán gondolkodásmódja.

Ennek a világnak az írói lenyomata nem mindig tűnik jónak a többi fórum szerint, de ez csupán más: a miénk. A neves irodalmi lapokban valamiféle túlzó modernista felfogás dominál, amelyet én régebb viccesen neonfény- vagy műanyagkultúrának szoktam nevezni. Nyilván, ennek is megvannak az értékei, de nem csak ez létezik, és nem csak ez tekintendő első vonalnak. Érdekes, hogy a hivatalos irodalmi hálózat közli az erdélyi irodalmat is. de abból is azt, amelyik a legközelebb áll az ízléséhez. A Hazanéző szerzői nem csak ebben, a Korondon megjelenő lapban publikálnak. Meg lehet figyelni, hogy nekik olyan írásaik jelennek meg máshol amelyek távolabb állnak a székelő gondolkodástól, és közelebb vannak ahhoz a bizonyos „elfogadotthoz”. Hogy létezik sajátosan székelőföldi, sőt sóvidéki gyökerű felfogás, irodalom, esztétikum, azt a Hazanézőben megjelent írásokon kívül néhány antológia is bizonyítja. Megemlíteném a *III vers a Sóvidékről* gyűjteményes kötetet, vagy a két megzenésített versekből álló kiadványt: *Álomjáró* (Hazanéző, 2009), *Üzenet, másképp*.

- *Kiktől tanult valami szépet vagy hasznosat? Kikkel találkozott élete folyamán?*

- Sok embert említhetnék. Én mindenkitől tanulok kicsit, akivel kapcsolatba kerülök, még a fiatalabbaktól tapasztalatlanabbaktól is. Például az általános iskolai osztályfőnökömre azért tekintek tisztelettel, mert ő volt az, aki szépen beszélt az irodalmi nyelvet - pedig biológiatanár volt -, de a különböző nyelvjárásokat, köztük a parajdit is. Középiskolai osztályfőnökeimtől: Gagy Annától és Szenkovits Ferencről szakmailag tanultam sokat; villanyszerelő mesteremtől, Ozsváth Pali bácsitól pedig leginkább életbölcseletet. Gitározást és különös zenei felfogást Joaquín Pratstól tanultam, a zeneszerzész

alapjait Alexandre Mullenbachtól. Irodalmi téren Majtényi Zoltán, Fodor András, Lászlóffy Aladár és Faludy György nevét említeném. A Hazanéző munkatársai mellett ők adtak nekem értékes visszajelzéseket az írásaimról. Még sok embert említhetnék, és elnézést, ha valakit e nagyon szűk listáról kihagytam. Nekem fontosak más frótársak, de osztálytársaim, kollégáim, családtagjaim, szerelmeim is. Ha egy nagyobb gyűjteményes verseskötetem megjelenik, ahhoz legalább kétoldalmi köszönetnyilvánítás tartozna. Az ember nem is gondol bele igazán, mennyi jót kap az öt körülvevőktől, akik befolyásolják az életét. Gyakran egy találó, igaz, jó szó vagy csupán egy mosoly is többet ér, mint egy adag, mérhető, dokumentálható szakmai segítség.

- *Több versét megzenésítve hallgatják a felnőttek, gyerekek. Mennyivel férközik közelebb az olvasók szívéhez a zene révén a költő?*

- Én hiszek abban, hogy sokkal közelebb férközik. A vers valaha elválaszthatatlan volt a zenétől. A nyomtatás és a néma olvasás kissé eltávolított a nyelv ritmikájától, a gyökerektől. Én is sok versemet csupán a szemnek írtam, ami nem baj, hiszen annak is van létjogosultsága, csak nagyon jó felfedezni a szó erejét, amikor a hangemlékek vissza-visszacsengenek a fülünkben. Egy jó versnek és megzenésített versnek olyannak kell lennie, mint egy slágernek. Bele se gondolunk, hogy sokszor kevésbé érdekes és átgondolt szórakoztatóipari termékek refrénjeit járatták az agytekervényeink, csupán azért, mert tetszik a dallam vagy az adott motívuma. Egy jól megírt vers azonban igazabb összefüggéseket ragadhat meg, és érzékletesen megzenésítve maradandó hatást gyakorol a hallgatóra. A felgyorsult világ, a technológia fejlettsége kivételesen kedvez ennek a folyamatnak. Ha ma már az emberek többségének nincs türelme csendben, szinte meditatíván olvasgatni a verseket, azért még egy lemezt feltesznek, egy linkre rákattintanak, ha valami érdekesnek ígérkezik egy hangzó anyagban. A lejátszók technikai automatizmusa kissé passzívvá teheti a befogadást, de azért erősebbé, szuggesztívebbé is. A dallam olyan jelentésben és esztétikai elemeket erősít fel egy megzenésített versben, amelyeket néma olvasással nem mindig vennénk észre.

- *Hol lépett fel zenész-költőként vagy költő-zenészként?*

- Nem volt túl sok fellépésem, mert kiaszik usgítárosi előadói ambícióimat jó pár évvel ezelőtt félretettem. Kissé talán későn kezdtem a komoly zenélést ahhoz, hogy megfelelő rutinnal országot világot járjak. Kevés a lehetőség is. Csak néhány sztárnak van piaca, de annak az élete nagyrészt abból áll, hogy folyton csak utazik és játszik. Ez pedig életforma is, ami azért szintén átgondolásra késztetett, mert én szeretek sokat együtt lenni a családommal.

Klasszikus gitárral játszottam több helyen, ahol éltem vagy megfordultam: Luxemburgban, Dublinban, Budapesten és Kolozsvárron, illetve még néhány helyen Magyarországon és Erdélyben. Parajdon és a Sóvidéken többször is. Ha valahová hívnak, és tehetem, akkor elmegyek. Jelenleg nem a fellépések foglalkoztatnak leginkább, hanem az írás, de tudatában vagyok annak, hogy nem elég csupán papíron eljutni a másik emberhez. A személyes szakmai találkozásoknak egy ideje a konferenciák is keretet adnak nekem. Idén hét nyelvészeti vagy filmes konferencián adtam elő, vagy fogok előadni a közeljövőben.

-Volt-e fellépése során olyan élménye, amit sohasem fog elfeleldni?

- Régebb azt feltételeztem, ha az ember közönség elé áll, akkor adni akar, és nem kapni. Furcsának találok, ha ez megfordul. Ugyanakkor kell a visszajelzés is, mert jó megbizonyosodni arról nyomban, hogy milyen a hatás. Közben tapasztaltam azt is, hogy a közönség is meghatározhatja a hangulatot, ami csak részben függ az előadótól. Nekem minden fellépés nagy emberi találkozás, amelyet nem feledek el.

- Almainak nagy helyszíne?

- Parajd és a Sóvidék. Minél messzibb jutok el, minél egzotikusabb tájakat fedezek fel, annál inkább rá tudok csodálkozni a szülőföldemre. Visszatérnek gyerekkorom képzetei a „világvégi” erdőkről, ahol tündérek laknak, ahol rejtett helyek várnak felfedezésre, titkok megfejtésre. Engem nem a természet ember előtti vagy embertől független szépsége vonz, hanem az emberi tudás, ami nem feledkezett meg a természettel való szerves kapcsolatáról.

- 2007-ben elvégezte az egyetemen a magyar és filmelmélet bölcsészti és egyben tanári szakot, amivel aztán filmarchivátorként helyezkedett el. Mi a feladatköre a filmarchivátornak?

- A Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézetben dolgozom, ahol az 1945 utáni magyar játékfilmeknek vagyok a referense. Az én feladatom ennek az állománynak a felügyelete, gondozása, elsősorban tartalmi szempontból, mert a kellékanyagok, kópiák és másolatok kezelésére vannak külön technikusok. Ellenőrzők, feltöltők, javítók adatokat, leírásokat az adatbázisunkban, ami kérésre, bárki számára hozzáférhető, mivel közgyűjtemény vagyunk. Én nézek utána például az irodalmi, zenei és képzőművészeti idézeteknek, amelyeket gyakran nem jelölnek sehol, de szükség van rá filmtörténeteszeknek, hallgatóknak, és a szerzői jog szempontjából nekünk is, amikor kiadunk régi filmeket. Idén fog megjelenni DVD-n A köszívű ember fiai I-II. (1965., r. Várkonyi Zoltán).

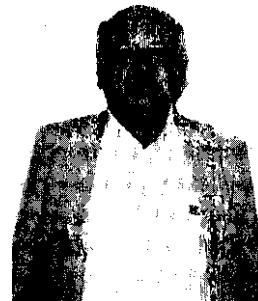
Fontos még elmondanom, hogy a MaNDA és Filmintézet olyan összesített adatbázist hoz létre, amely egyesíti a legfontosabb köz- és magángyűjteményeket. Egyetlen keresőfelületen lehet majd keresgél-nie a kutatónak és az érdeklődőnek egyaránt a nagy állami művészeti intézmények - mint Országos Széchényi Könyvtár, Filmintézet, galériák, múzeumok - anyagai közt, és a magángyűjtemények információi között. Jelenleg ennek a projektnek a programozási munkálatai folynak, és talán 2013-ra már működni fog. Az egészet úgy kell elképzelni, mint egy keresőablakot: google, altavizsia stb., amely hozzáfér minden kulturális anyaghoz. Hogy ne csak egy üres ablakból álljon az egész, a keresőnek létezik egy információs felülete, amely cikkeket tesz közzé gyűjteményes anyagokkal kapcsolatban. Ez már most is üzemel a kulturkincs.hu és a mandarchiv.hu címen. Magam is írok erre a portálra cikkeket, többnyire saját területemről. Érdekes megnézni, sőt meghallgatni a gramofonos lemezek internetes archívumát: http://mandarchiv.hu/cikk/107/Gramofon_Online. 2011-ben jelent meg az 1920-1944 közötti időszak magyar dokumentumfilmjeit feldolgozó CD-ROM, erről szintén olvashat az érdeklődő: http://mandarchiv.hu/cikk/15/Filmtorteneti_CDROM_sorozat.

- *Parajd több híres-neves személyiséget adott a magyar kultúrának, gondoltre valaha arra, hogy kötetben jelentessék meg ezek bi(bli)ográfiái adatait?*

- Nem jutott még eszembe, de köszönöm az ötletet. Egyedül nem vállalnám fel, de ha akad együttműködő, szívesen segítek benne. A már említett filmtörténeti CD-ROMon is találhatók érdekes adatok. A „Parajd” szó keresésére a program kiadja Nagybaczoni Nagy Vilmos vezérezredes, honvédelmi miniszter nevét, aki Parajdon született 1884-ben, és akiről az adatbázis szerint vannak nálunk híradófelvételek. Biztosan találunk valamit Keresztes Lajosról is, aki 1900-ban született Alsósófalván, és birkózóként 1928-ban olimpiai bajnoki címet nyert Amszterdamban. Az írókat, mint Áprily Lajos még nem is említettem.

- *Min dolgozik jelenleg?*

- A munkám mellett posztgraduális (nyelvészdoktori, PhD-) képzésben veszek részt, amivel részben összefügg konferencia-előadói és publikációs tevékenységem is. Képi és mozgóképi jelentéssel foglalkozom, ami megítélésem szerint hasznos ebben a tévés-internetes képi világban. Nem árt, ha megismerjük a közönséget manipuláló eljárásokat, hogy ellen tudjunk állni nekik. Írok verset, prózát is, és azon igyekszem, hogy kiadassam a még kéziratban lévő műveimet: köztük egy regényt, egy médiaelemző monográfiát és három hosszabb elbeszélő költeményt.

Józsa András helytörténész 1946. április 1-én született Marosvásárhelyen. Édesapja Józsa Gecő magyartanár, édesanyja Józsa Nemes Irén festőművész. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte. 1964-ben érettségizik, és sikeresen felvételizik a Marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola fizika-kémia szakára. A főiskola elvégzése után tanulmányait a Kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem kémia szakán folytatja. Tanított Magyarbükksőn, Nyárádköszvényesen, majd 1980-tól nyugdíjazásáig fizika-kémia szakos tanár Szovátán.

Kutatási területe a Székelyföld és ezen belül a Székely Sóvidék története. Állandó munkatársa a korondi *Haza* nézőnek, de tanulmányait közli a *Korunk*, a *Népújítás*, a ***Romániai Magyar Szó***, a *Soproni Théma* is. Társ szerzője a jelesebb sóvidéki kiadványoknak, köztük: *Szováta, gyógyfürdő* (1996); *Szováta-fürdő története és rövid leírása* (1997); *Vendégváró értékek a Kis-Küküllő térségében*. Ő írta meg az Ambrus Lajos szerkesztette *Helyismereti olvasókönyv - Korond* című, tankönyvként is használható kiadvány helytörténeti fejezetét (*Haza-néző Könyvek Sorozat*, 2001). Társ szerzője a *Tanulmányok a székelység középkori és fejedelemségi történelméből* (Pro Énlaka Alapítvány, Haáz Rezső Múzeum, Énlaka-Székelyudvarhely, 2012.) tanulmánykötetnek.

Önálló kötetei: *A Sóvidék és fürdői* (Firtos Művelődési Egylet, Korond. 2002.); *Az ősmagyar vallás emlékei a Székelyföldön* (Korond-Marosvásárhely-Szováta, 2011.).

A POLITIKAI SZÉLJÁRÁS

Akit a Sóvidék helytörténete foglalkoztat

- Édesapám, Józsa Gerő magyartanár a háromszéki Szárazajtától távol, Zilahon, a Református Kollégiumban tanított születésemkor. Édesanyám a nyárádmenti Bedéből származó Józsa Nemes Irén festőművész. Terhessége utolsó napjait nagy szüleimnél Marosvásárhelyen töltötte. így vált szülővárosommá Marosvásárhely. Gyermekkorom legboldogabb napjait a bedéi dédszüleimnél töltöttem. A városi gyermeknek itt minden szenzációszámba ment: az állatok, az utazás tehén vontá szekéren, a frissen fejt tej, a fáról szedett friss gyümölcs íze, illata. Szülővárosomban, az akkor még színmagyar Marosvásárhelyen 5 éves koromban hallottam először az állam nyelvét beszélni. Nagypám, aki világlátott ember volt, elmesélte, hogy az utcákon átsétáló idegenek románok és hogy mi Romániában élünk.

- *Meséljen iskolás éveiről, a történelem iránti érdeklődése kezdeteiről,*

- A középiskolát szülővárosomban végeztem. Ekkor már végleg kiábrándultam a hivatalos történelemből. Olvasni édesapám féltett kincseiből: a Tolnai-féle világtörténelem vaskos köteteiből tanultam. Ekkor úgy tartottam, hogy a világ legszebb tudománya a történelem, és a legszebb hivatás a történelem tanítása. Az első csalódás IV-es koromban ért, amikor először találkoztam az iskolában tanított hivatalos történelemmel. Itt tudtam meg, hogy a világ legszorgalmasabb és legokosabb nemzete a szovjet-orosz nép. VII-es koromban már megint új történelmet tanítottak nekünk, hogy a világ legvitézesebb és legokosabb népe a dákorománok voltak. Látva, hogy a történelem olyasvalami, amit bárki bármikor a saját érdeke szerint átírhat a politikai szélkakas pillanatnyi állása szerint, elhatároztam, hogy fizikatanár leszek. Ohm törvénye - bármilyen nyelven, bármelyik országban - Ohm törvénye marad az idők végezetéig. A besúgóktól figyelt történelemtanáraink csak a hivatalos történelmet taníthatták. Nagy szerencsém volt a magyartanáraimmal, akik irodalomórán belénk csempészhették népünk valós történelmét is. Nekik köszönhetem, hogy tudat alatt végig bennem maradt a valóság, a reális adatokon nyugvó történelem szeretete.

- *Mikor döntötte el, hogy régmúltunk kutatását, a történelmet válaszlja életcélul?*

- Fiatal fizika-kémia szakos tanárként órák után, szabadidőmben falutörténetet írtam Magyarbükksőn, Kemény János szülőfalujában. Akkori lakhelyünk Magyarózd volt, Horváth István szülőfaluja. Itt tanított a feleségem. Falutörténeti múzeumot hoztam létre Bükksőn és a későbbi munkahelyemen, Nyárádköszvényesen is. Levéltári kutatásokra akkor még nem volt lehetőségem, magyar kutatót akkor nem nagyon engedtek történelmünket bizonyító írásos források közelébe.

- *Mivel pótolta az írásos forrásokat?*

- A valós történelmet idős bácsikkal és nénikkel folytatott beszélgetéseim révén ismerhettem meg. Ekkortól értékeltem igazán és értékelem ma is az adatközlők pótolhatatlan szerepét.

- *Tanárként az „átkosban” bizonyos történelmi tényeket tabuként kellett kezelni. Milyen egyéni megoldással próbálta elhinteni a valóságot, s emiatt érezte-e, vagy éreztették-e Önnel, hogy figyelik?*

- A 70-es, 80-as években mindent és mindenkit megfigyeltek. Nem volt olyan munkahely vagy közösség, ahol ne lett volna ott az állambiztonság beépített embere. Még szórakoztatott is, hogy ezek az emberek - lázas igyekezettel - tették fel a már előre betanult kérdéseket. Például: mi a véleményem az Erdély történetét tárgyaló magyarországi kiadványokról? Hallottam-e, mit állított megint a Szabad Európai Rádió? Stb. Néha nagyon kilátszott a ló lába.

- *1989 előtt az irodalmi és a történelmi helyeken tett osztály- és iskola kirándulások mennyire erősítették a magyarságtudatot és gazdagították az önismeretet?*

~ A több csatornán érkező információ biztosabb, jobban rögzíthető. Maradandó ismereteket ad. 1989 előtt szinte csak ez az egy lehetőség volt valós történelmet tanítani. Szerencsére, a kommunista hatalom - akaratán kívül - még intézményes keretet is biztosított helytörténeti kutatásokra a pionírexpedíciók keretében. Testvérvárosi kapcsolataink révén az utóbbi években gyakran vezettem anyaországi gyereksapatokat is. Megdöbbenve tapasztaltam, hogy éppen olyan hiányos a történelemtu-

dásuk, mint a mi, kis székyeinknek. E téren ma is hatalmas munka vár tanárainkra, oktatóinkra, határon innen és túl.

- *Több önálló és közös helytörténeti kötet szerzőjeként milyen visszajelzést kapott az olvasóktól, netán a vizsgálódás tárgyát képező települések Önkormányzati vezetőitől?*

- Szováta város elismerő oklevele jelenti helytörténeti munkáim hivatalos elismerését, 2010-ben a korondi Firtos Művelődési Egylet a Sóvidék kultúrájáért díszoklevéllel ismerte el munkásságomat. De ennél sokkal büszkébb vagyok arra a szeretetre, amelyet lépten-nyomon erezhetek az utcán, a telt házaskönyvbemutatókon, előadásokon.

- *Min dolgozik jelenleg? Mit szeretne kiadni a közeljövőben?*

- Egy újabb kismonográfiát szeretnék megjelentetni a Sóvidékről és fürdőiről. Ez a legközelebbi célom, Rizonyos kor után az ember már nem gondolkodik csábító, túl távoli terveken.

- *Az utóbbi időben örvedetesen megsgaporodtak a Sóvidék és környéke helytörténeti eseményeit bemutató írásai, fotói. A Népújság, a Hazanézó, a Szováti Hírmondó közli írásait. Reménykedhetünk-e, hogy kötetben is vizsontláthatjuk ezeket?*

- A könyvkiadásra elsősorban pénz kell. Nem elég a kézirat. Egy nyugdíjasnak ebből van a legkevesebb...

- *Milyen kapcsolatot ápol Koronddal és a Hazanézó című folyóirattal?*

- Az 1990-es évek elején féltett kincsként gyűjtöttem a Hazanézó példányaait. A lap neves szerkesztője, Ambrus Lajos író igen ügyelt arra, hogy a színvonalat jelentő lécc mindig magasan legyen, nem is fogadott akárkit a szerzők közé. Jómagam véletlenül kerültem a szigorúan megválogatott elitbe. A főszerkesztő - mikor először bekopogtam a dolgozószobájá ajtaján - feltűnő szívélly ess éggel fogadott, s írásomat elfogadta. Később kiderült, hogy összetévesztett egy igen jeles marosvásárhelyi íróemberrel. A véletlenből szoros kapcsolat, mondhatni barátság lett, amire mindig büszke voltam és vagyok ma is. A Hazanézó tett engem a Sóvidék egyik rendszeresen publikáló helytörténészévé. Itt jelentek meg leglényegesebb írásaim és a köteim is.

Józsa János keramikust, a népművészet mesterét otthonában kereste fel Székely Ferenc, aki a kerámiáról, mázokról, a mesterség titkairól beszélgetett vele.

Józsa János Korondon született 1942. február 20-án. Az általános iskolai tanulmányait Korondon és Székelyudvarhelyen végezte. Az 1960-as években Csorvássy-tanítványként a Marosvásárhelyi Népművészeti Iskolában alapozza meg szakmai-népművészeti ismereteit.

Alkotó tevékenységének alakulásában Bandi Dezső és Hunyadi László szerepe jelentős. Képzett keramikusként nemcsak a népi kerámiával, hanem porcelán festéssel és fotókerámiával is foglalkozott, munkásságának egyik korábbi szakaszában pedig a székelyudvarhelyi poszthabán kerámia felélesztésével is sikeresen kísérletezett. Évtizedeken át műgyűjtőként is tevékenkedett. Értékes gyűjteményének igen jelentős részét 2012-ben a Firtos Művelődési Egyletnek adományozta, hogy megvalósulhasson az egylet álma: Korondon létrejőjön a Sóvidéki Képtár. Gazdag és értékes munkásságának elismeréseként lett 1980-ban a romániai Képzőművészeti Alap. majd a Hagyományos Művészetek Akadémiája tagja. Munkáit a bukaresti Petőfi Házban, a budapesti Petőfi Múzeumban, a Nagyszebeni Brukenthal Múzeumban és a kolozsvári Korunk Galériában is bemutatták. írásait a *Hargita*, a *Hargita Kalendárium*, az *Utunk* és a *Hazanézó* közölte. A *Székelyudvarhelyi népi fazekasság története* című dolgozata kéziratban kiadóra vár.

KIFLIHOLD ÉS ARANYPÁVA

Egy fazekasműhely titkai

- 1996-ban Tófalvi Zoltán a *Sóvidéki népi fazekasság* című kötetében ezt írta: Korondon 253 fazekas van. 2007-ben Ambrus Lajos a *Korondi fazekasalumban 40 fazekast/fazekasműhelyt mutat be. Nos, hányan is vannak?*

- Akkor, abban a 253-ban benne voltak azok is, akik nem dolgoztak korongon, nem tudtak korongozni, de kész gipszformában tudtak, ahogyan itt mondják: sablonozni, vagy kakukkot nyomtatni, ami sípol, hogy játszassanak velük a gyerekek. Jelenleg kb. 60-an foglalkoznak kerámiaélesztéssel, a többi a 700-ig - mert ennyi engedélyt adtak ki - kereskedelem: veszik, adják.

- Hol árulják a korondi kerámiát?

- Szinte mindenütt az országban. Minden fürdőhelyen találkozunk korondiakkal, Szebentől Bukarestig, a tengerparton, s árulják külföldön is. Ezen kívül vannak a heti, a havi és az évi vásárok, amit mind-mind jól tudnak a korondiak. A korondi ember mindig igyekezett a kereslethez igazodni, s olyasmit is forgalmaz, aminek semmi köze Korondhoz. Ez mind a demokrácia szüleménye! Régebb - dr. Kós Károly közléséből tudjuk - **B** korondi kerámiaárus eljutott Vas megyébe is, ott találkozott velük neves néprajztudósunk, sőt egy 1943-as adat szerint. Lőrincz Kacor Árpád Berlinben árulta a korondi edényt.

- *Menjünk egy kicsit vissza az időben. Melyek a legrégebbi adatok a korondi fazekasságról?*

-Az 1600-as évekre visszamenőleg vannak bizonyítékok, kályha-csempedarabok. Ezek számozva voltak. Egy részük fundamentumok, épületek alapjának ásásakor került elő. Ilyenek vannak 1780-90-ből.

- Hol őrzik ezeket?

- A székelykeresztúri és a székelyudvarhelyi múzeumban, a Páll Lajos-gyűjteményben, Tófalvi Zoltánnál, s az én gyűjteményemben is vannak ilyen régi darabok. Nekem volt olyan csempém, amelyiken

azt írta: Nemes Monus de Korund. Az 1700-as évekből való. Korondon rengeteg cserepes csempe készült már az 1500-1600-as években. A használati edényeknek nagy hagyománya volt régebb is.

- *Az évszázadok során kik voltak a korondi fazekasok legnagyobb versenytársai?*

- A legnagyobb konkurenciát a székely udvarhelyi fazekas céh jelentette. Már 1572-ben megalakultak. Az udvarhelyiek többször fordultak Rákóczihoz. Apafihoz, hogy ne engedjék a korondiakat Székelyudvarhelyen árulni. A fémipar fejlődésével a 19. században megjelennek az ércályhák, ami szintén nagy konkurenciát jelentett a kerámiaiparnak. Szerencsére, 1893-ban Székelyudvarhelyen megalakult az Állami Kii- és Agyagipari Szakiskola, ahová Korondról is bejutottak néhányan, megtanulták a mázas csempe és a mázas edények készítését. Ez menti meg a „vaskorszaktól” a kerámiát! Az itt tanuló fiúk hazakerülnek, és dolgozni kezdenek. Volt egy Gáspár Gyula nevezetű vállalkozó, aki nem értett a fazekassághoz, de Németországból hozott egy mestert, csinált egy kis gyárat. Körülbelül tíz év után a gyár megszűnt, de addigra a korondiak eltanulták a titkot. Elkezdődött a korondi mázas edény, kávékészlet, boroskészlet, étkészlet, használati tárgyak gyártása, s megrendelés érkezett Németországból, Ó-Romániából meg máshonnan. A románok vásárolták a halottaik utáni edényeket: tálat és kancsót. A kancsóban adták a bort, a tálban a főtt rizst - pománába. Minden évben volt egy ilyen osztás a halott emlékére. Ez egy bizonyos napon volt, mint a somlyói búcsú. Miután a rizsét kiették, s a bort kiitták, az edényt Összetörték, nem volt szabad egyébre használni. Ezért minden évben mást kellett csinálni. Csak az agyagedényt fogadták el, nem kellett nekik a porcelán. Ez a múlt század elején volt, s tartott az 1950-60-as évekig.

- *Szintén a Tófalvi-kötetből tudjuk, hogy az 1930-as években a kerámia szállítását is forradalmasították: hat autót vásároltak a korondiak, azzal szállították az eladási pontokra...*

- Igen, ezt nevezzük autós kereskedelemnek, amikor nemcsak szekérrel, hanem teherautóval is viszik a kész kerámiát. Minden gyorsabban történik, több forgalmazó kell, több munkáskéz, több a kereslet...

- *Miért épp Korond az erdélyi kerámiaipar fellelője, mi ennek a titka?*

- Azért., meri. az itteni agyán felel meg a legjobban mind a mázas, mind a máz nélküli edény készítésére. A sárga agyagból készül a máz nélküli edény, a palából a mázas edény. Gyermekkoromban én is készítettem máz nélküli edényt, ami úgy történt, hogy a sárga agyagba annyi homokot tapostam, amennyit felvett. Erre azért volt szükség, hogy főzés közben ne hasadjon el az edény. Vizeskorsóban régebb kivitték a vizet a határba, ott süthette a Nap, mert a korsó kívül izzadt, s hidegen tartotta a vizet. Ennek az a magyarázata, hogy átszivárog a víz az edény talán, s a kívül lecsapódó víz hidegen tartja a benne lévő vizet. Olyan, mint a hűtőszekrény! Bent a házban nem lehet vizet tárolni, csak ha előbb főznek benne valamit, s a porosok betömődnek. A mázas edény megtartja a vizet, bent is lehet tárolni. Egész életemet arra tettem fel, hogy tökéletesítsem a kaolin feltápadását a korondi agyagra. A zománc és a máz Összetétele olyan kell legyen - a feszültség a közt -, hogy amikor lehull, a máz ne repedezzen meg. Ha nem repedezik meg a máz az edény felületén, akkor az ital nem folyik ki belőle. Ha túl kövér a máz, nem felel meg kémiaiilag, megrepedezik, *hálós* lesz, mint a szita. Ez a titka a mázas edénynek.

- *úgy érzi, fontos dolgot oldott meg ezzel?*

- 40 évig dolgoztam flített mázzal, olvasztott üvegmázzal. Én flitteHem. Beleöntöttem a tintát, s nem volt egy hajszálrepedés sem, nem folyt ki, bátran forgalmaztuk, mert tudtuk, nem vallunk szégyent vele.

- *A termelő és vásárló közt - tudjuk - legtöbb esetben nem a termelő a forgalmazó - kik az úgynevezett „közvetítők”, az igények és formai követelmények, elvárások továbbítói?*

- A szekeresek, az autósok, az eladók. Azok, akik elsőbben „vételezik” a vásárlók véleményét, ízlését, s amikor hazajöttek, odaszóltak: ide tégy még egy virágot, húzz több vonalat, a füle legyen másképp. Tudták, hogy a szászoknak a tiszta fehér edény kell, csak egy kis zöld levéldísszel középen, a mezősgéi románok a virágos

edényt kedvelik, különösen kék színhun, a magyarok pedig a barna-sárga-zöld színű virágdísz kedvelik, főleg az edény felső részén.

- *Miért és mennyiért árulták régebb a korondi edényt?*

- Gabonáért, pénzért, szalonnáért, élelemért. Mikor gabonáért adták: egyszer töltve, kétszer töltve, háromszor töltve. Az edénytől függően. Az élelem maradt a szekeresnek, a fazekas mindig gabonában egyezett ki a szekeressel. Egy katlan főzőfazék ára öt véka búza vagy tíz véka kukorica volt, függött az edénytől. Ez 200 darabot tett ki, ebben volt kisebb is, nagyobb is.

- *A viszonylagos anyagi jólét mellett szót kell ejtenünk arról a szakmai betegségről is, amit a helybeliek egyszerűen csak mázbetegségnek neveznek...*

- Saját magamról beszélek! Mikor Ifi éves voltam, ólommal zománcoltunk, s a két kezem egyszer csak csuklóból leesett, nem tudtam felemelni. Elmentünk dr. prof. Dienes Sándor orvos-tanár úrhoz Marosvásárhelyre, megvizsgált, s azt mondta, hogy nem tudom mennyi ólom van bennem. Elkezdtek a kezelést, kihajtották az ólmot belőlem, s a kezem újból felállt. Magamban elgondoltam, ez nem jó. ebbe bele lehet halni, s elkezdtem az ólmot és a borsavat összeolvasztani 1000-1100 fokon. Beszereztem magamnak magyar és német nyelvű szakkönyveket, s a flített mázat elkezdtem olvasztani. Ez úgy történik, hogy van egy olvasztótégely samottból, s amikor fel van hevítve 1000 fokra, bele kell rakni az ólomport és a földpátot. A legjobb a norvég földpát. Ez megolvad üveggé, befolyik egy cseberbe, amiben víz van, s ott szétesik törmelékké. Átlátszó kristályüveg lesz belőle, amit malomban meg kell Őrölni. Kaolin és még kevés földpát tevődik hozzá, megvan, milyen arányban, s akkor tevődik fel az elkészült edényre a máz. Nos, ebből 60 év alatt vesz fel annyit a szervezet, mint 1 év alatt abból, ami nem volt megolvasztva. 40 évet ezzel a mázzal dolgoztam, s nem volt mérgezés. Az az előnye, hogy az ecetsav nem oldja fel az ólmot. Mert tudjuk, az ecet oldja a vasat is.

- *Beszélgjünk gyermekkoráról is...*

- A gyermekkoromról, sajnos, nem sok jót tudok mondani, árvaságon nőttem fel. Mindjárt a második világháború után meghalt édesapám,

hatan maradtunk árván, anyám megzavarodott, nagybátyám egy átalvetőben hozott magához a Vadasmezőből, Korond határából, mőrt nekik nem volt gyermekük. Örökbe fogadott és maga után íratott. Az öreg meg is veregetett, nem voltam édesfiuk. Háromszor voltam világbujdosó, mert az öreg veregetett, féltem tőle, de visszakérültem, s ő tanított meg a fazekasságra. Úgy tanított meg, hogy a *Jáhoros-völgyből* hoztam a palát a hátamon, meggyúrtam, s nekikeztem korongozni. Az öreg nem nézte jó szemmel, mert ő mezőgazdasággal foglalkozott. Végül ángyom azt mondta neki: Eridj, na, mutasd meg annak a gyerekeknek, hogy kell a palát felhúzni. Odaállt, s azt mondta: úgy nézd meg, hogy többet nem mutatom meg! Megfogta a kezemet, s ketten felhúztuk. Ez volt a tanítás.

- *Többé sohasem mutatta meg?*

- Nem. Makrancos székely ember volt. Egy hétre rá a kicsi edények már meg voltak csinálva. 13 évesen kezdtem, s 14-15 éves koromban már mintáztam a kicsi állatfigurákat. Olyanok voltak, hogy lógott rajtuk a madár tolla. Elkezdtük vinni Színajára, s úgy vették, hogy az itteni kereskedők rám álltak, dolgozzak nekik. Úgy is volt, hogy bevittük az árut, egyből kifizettek 13 ládát, s jöttünk haza, csináltuk a következőt.

- *Kitől tanulta az állatfigurák mintázását?*

- Ez jött magától. Mintáztam őzikét, szarvast, medvét, vaddisznót. Ezt összeállítottam kompozícióba. De ekkor már járt ki Marosvásárhelyről Bandi Dezső tanár úr és Hunyadi László szobrász. Bandi Dezső lerajzolta az eredeti motívumokat s odaadta a szövőasszonyoknak, a fafaragóknak, a keramikusoknak. Úgy akarta, hogy a családok más-mást csináljanak, más és más mintával dolgozzanak. Azt akarta, hogy én csináljak szobrokat korongon, István Lajos kézzel mintázzon hamutálatokat és állatfigurákat. A Pallókat arra tanította, hogy milyen mintákat fessenek. Azt akarta, hogy a családok elhatárolódjanak egyik a másiktól.

- *És ez bejött?*

- Nem jött be! Elvittük kiállításokra, de nem vették. Vissza kellett térjünk a hagyományos kerámiához, hogy meg tudjunk élni.

- *És Hunyadi Lászlóval milyen kapcsolata volt?*

- Ő vitt be a marosvásárhelyi művészeti iskolába, a szobrászati szakra. Ott ismerkedtem meg Tompos Kálmánnal, aki egy személyben volt nyomdász, festőművész, kémikus, cinkográfus. Félállábú ember volt, s volt egy akkora kemencéje, mint egy ler, gázzal ment. Képes volt lefeküdni fél lábbal mellém, hogy nézzük, mikor olvad a máz. Valójában ott kezdtem el a festékek gyártását. Adott egy levelet, hogy menjek el Kolozsvárra a porcelángyárba, Brünn Izsákhöz, aki a gyárat vezette, mester volt. Ott tanultam meg a porcelántechnológiát, a porcelánfestést. Ő is adott egy levelet, elküldött Bukarestbe Gotlieb Antalhoz. Ő fotókeramikus volt, sírkövekbe beépített képeket csinált. Tőle tanultam a fotókerámiát és a festékkészítést a fotókerámiához. Mikor eljöttem, ő is adott egy levelet, hogy menjek el Brassóba egy üveg- és tüköröntőhöz, ahol megtanultam, hogyan kell önteni és csinálni a tükröt ezüstnitráttal. A nevére már nem emlékszem, de ő szósz volt. Mikor hazakerültem - ezek mind 1-2 éves időszakok voltak hátizsákkal bejártam a vidéket, s elkezdtem gyűjteni a régi csempéket, edényeket. Ha nem adták ide, lerajzoltam a mintát. A padláson most is vannak töredékek. Még rajzoltam a kolozsvári és a szebeni múzeumban is. Mindez a katonaság előtt volt, 20-22 éves lehettem.

- *Van-e folytatója ennek a művészeti ágnak?*

- Nincs. Nem tudják! Mindig az volt a vágyam, hogy porcelánkészítő legyek, porcelánt fessek. De nem volt lehetőség. Nem volt pénzem! Én ezt Marosvásárhelyen tanultam Pécsi Károlytól, aki Herenden tanult porcelánt festeni. Amikor Vásárhelyen voltam, ameddig mások futballoztak, addig bejártam ehhez a két emberhez: Tomposhoz és Pécsihez

- *Legtávolabbi pont a világon, ahol találunk korondi terméket?*

- Új-Zéland. Ahol magyarok laknak, ott találkozunk korondi kerámiával is. Például régebb itt járt a bangladesi magyar nagykövet. A magyar nagykövetek gyakran jöttek hozzám vásárolni. Eléggő köröztek a szekusok, figyeltek minden lépést, őrizték őket, s amikor elmentek a vendégek, bejöttek, érdeklődtek, de én nem foglalkoztam a politikával, csak a munkával.

- *Híres emberek, akik megfordultak a Józsa-portán?*

- Nap mint nap jönnek, megállnak, szétnéznak, vásárolnak, kevesen mutatkoznak be. Biztos van közöttük híres ember is. Többen névjegykártyát hagynak, egy egész rakás van belőlük. De hogy a kíváncsiaknak is eleget tegyünk, megfordult nálunk Orbán Viktor és kísérete is.

- *Nemrég töltötte a 70-et, s ha az Úr is úgy akarja, mit szeretne még megvalósítani, hová szeretne eljutni?*

- Örövend a lelkem, hogy azt a gondolatot, amit én valamikor dédelgettem - szobrász és porcelángyártó akartam lenni -. Judit lányom örökölte. Mármint a kisszobrászati részt. Emellett Budapesten elvégezte a művészettörténetet és a kisplasztikát is. Mielőtt megmintáz valamit, előbb dokumentálódik. A fiam itthon van, most ő dolgozik korongon. Sok tervem van. Az egészségtől függ. Szeretnék épületdomborműves, zománcos, égetett díszeket készíteni itt. Korondon. Érdekel a kerámia figurális fejlesztése, a rajzolás stb. Szeretnék fejlődni mintázásban és szobrászatban. A kerámia is örökös változásnak, fejlődésnek van kitéve. Zsolnay Vilmos, a híres Zsolnay gyár tulajdonosa, mikor halálos ágyán volt, azt mondta: most már tudnám, hogy mit kell csinálni. Valahogy én is így vagyok. Gondolom, visszatér a Kós Károly-féle népi építészet, a Makovecz-féle építészet, s ebbe beleillik ez a domborműves díszítés. A marosvásárhelyi Kultúrpalota is Zsolnay-féle domborműves díszítéssel készült, felporcelán, vízhatlan, örökös, tartós darabok ezek. Jó volna ezt is csinálni!

„A székely-magyar nemzet egy briliáns tehetségének művészi értékei láttán válik egyre szélesebb körben ismertté, hogy ez a nemzet mennyi kincssel gyarapítja az európai kultúrát, és milyen nagyszerű művészek munkái jelzik e nép alkotó tehetségét. Gratulálunk a felejthetetlen élményt nyújtó kiállításához, jó egészséget és további sikereket kívánunk a gyönyörű alkotó munkához. Éltesse az Isten Erdély szent földjének nemes lelkű, bátor, tehetséges népét.” - írja az elismert, fiatal szobrásznőről egy tárlatlátogató.

Józsa Judit Székely udvarhelyen született 1974. május 1-jén. Gyermekkorát Korondon töltötte. A szülei fazekasműhelyében gyúrta, formázta az első szobrocskáit. Az általános iskolát Korondon végezte, a középiskolai tanulmányait meg Székelyudvarhelyen. Érettségi után, mint okleveles egészségügyi szakdolgozó, a székelyudvarhelyi kórházban áll munkába. 1994-ben települt át Magyarországra. A Szent Margit kórház szociális szervezője lesz. Szabadidejének minden percét a formázásnak, a festészetnek szenteli, tudatosan és nagy szorgalommal készül a művészi pályára. Szakmai ismereteinek megalapozásáért elvégzi a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar művészettörténeti szakát. 2004-ben Tiszta Forrás címmel kiskalériát nyit a Budai Vár Fortuna Udvarában. Plasztikai alkotásai a magyar népi életképeket, a népi mesterségeket, a magyar honfoglalás alakjait a vezérektől a korabeli mesterségeken át a táltosokig, az Árpád-házi szentek alakjait, a magyar nagyasszonyokat és a magyar irodalom kiemelkedő személyiségeinek múzsáit jelenítik meg egyéni stílusban, nagy művészi erővel.

Kitüntetései: Magyar Kultúra Lovagja (2009), Díj a Női Egyenlőségért (2010), Magyar Ápolási Egyesület - Tiszteletbeli Ápoló (2011).

ISTEN FOGTA A KEZEMET

Erős székely gyökerekkel

- Kedves művésznő, köszönöm, hogy elfogadta a levélinterjú lehetőségét, s máris arra kérem, meséljen korondi gyermekéveiről

- Szívesen, hiszen számomra megtiszteltetés és öröm, akár ilyen formában is, hogy a szülőföldem nem feledkezik meg rólam. A családi tűzhely melegét ma is féltve őrzöm, és az a hamuban sült pogácsa, amellyel édesszüleim, Józsa János korondi fazekasmester és Julianna, az édesanyám tarisznyáit fel, soha el nem fogyó erőt, kitartást és szeretetet adó táplálék életem végéig!

Hálát adok a Jóistennek, hogy olyan családba születtem, ahol a keresztény értékrend mellett a népművészeti hagyományok tiszteletét, a különféle művészeti ágak megismerését és különösen a magyar történelemben való jártasságot fontosnak tartották. Tudatosan neveltek és irányítottak így a szüleim, hiszen azt szerették volna, hogy ezekkel az erős székely gyökerekkel olyan biztonsággal tudjak megkapaszkodni az életben - bárhová vet is a sors -, akárcsak a Hargita tetején a sziklák oldalából sudáran felemelkedő örökzöld fenyő.

- Kíváncsiságból, játékból vagy Ösztönösen fogott agyaggyúráshoz, formázáshoz gyermekfejjel?

- Korondon a fazekasmesterség apáról fiúra száll, így történt ez a mi családjunkban is: a kisebbik bátyám, ifj. Józsa János viszi tovább a családi hagyományt. Édesapánk joggal lehet büszke rá - olyan fazekasmesterré lett, hogy ember nagyságú padlóvázát is meg tud korongozni. A leánygyermeknek is megvan a feladatuk, általában az asszonyok - nagymamák, édesanyák, leányok, lányunokák - díszítik a kerámiatárgyak felületét, és az is természetes, hogy részt vesznek minden járulékos munkában. Ennek megfelelően természetes és magától értetődő volt már kisgyermekkoromban, hogy számomra az agyag, a „pala” - ahogy Korondon mondják - ösztönösségből fakadó játékként kéznél lévő eszköznek bizonyult.

- Mi volt első „alkotása”, amit ma is ott hordoz a szíve csücskében?

- Minden alkotásomra emlékszem, mindegyik ott van a szívemben, és ma már pontosan számon is tartom, hogy melyik hová, kihez kerül, mert szeretem őket. A korai alkotások közül szívem csücskében mégis a nagy bajuszú öreg székelyek mellett a keresztfára boruló székely asszonyt őrizgetem, Szeretet a címe.

- Első „tanítója”, nem kétséges, édesapja, a nagyhírű Józsa János fazekasmester, de ki „fogta a kezét” a későbbiekben, a szakmai fejlődés magasabb régióiban?

- Első és egyetlen mesterem az édesapám. Mesterségbeli és technikai tudását, kutatási, fejlődési vágyát át tudta adni, és igaz, hogy tőle örököltem a tehetséget, viszont édesanyámtól örököltem mellé egy nagyon fontos dolgot: a szorgalmat. Az az igazság, hogy a világ legnagyobb tehetsége is elvész szorgalom és kitartás nélkül. Volt egy kis kitérő a pályámon, az embereken való segítőkészség és szándék arra késztetett, hogy Székelyudvarhelyen végezzem el az egészségügyi szakközépiskolát, s majd tovább tanulván olyan orvos lehessenek, aki valóban segíteni is tud az embereken. Ennek az elhatározásnak az egyik régóta ápolott betegünk halála vetett véget, miután ráébredtem arra, hogy lelkiileg nem tudom elviselni és feldolgozni e tényt, következésképpen nem lesz jó orvos belőlem. Ma már tudom, hogy nem véletlenül történt mindez! A Jóisten a legnagyobb rendező: még időben visszatérített a számomra kijelölt útra, amelyről igyekszem azóta is nem letérni... S hogy ki „fogta a kezemet” a későbbiekben, a szakmai fejlődés magasabb régióiban? Hiszek az isteni elrendeltetésben, és tudom, hogy Ő fogta a kezemet. Megéreztem, hogy azt, amit a kerámiaszobrászatban elképzeltem magamban, az anyaországban tudtam kibontakoztatni, és valóban magasabb szintre fejleszteni úgy, hogy ne hozzak szégyent a családomra, a szülőfaluimra, Korondra, se a szülőföldemre, Erdélyre és vele együtt a székely népre.

- Miért Budapestet választotta az egyetem elvégzésére, hiszen Kolozsváron és Bukarestben is magas szintű képzőművészeti oktatás van?

- 1994-től kétlaki lettem, azóta élek az anyaországban, Budapesten. A sikeres kiállításaim mellett, úgy éreztem, hogy nem a technikai tudásomat vagy stílusérzékemet kell tovább fejlesztenem, hanem egy belső kényszer és fejlődési vágy kielégítésére a művészeti ismereteimet. A sors rendelte úgy, hogy nem Kolozsváron vagy Bukarestben tanultam, hanem neveltetésemből adódóan esett a választásom a katolikus egyetemre, a budapesti műteremlakásomhoz közeli, Piliscsabán működő Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának művészettörténeti szakára, amelyet 2002-ben dicsérrettel végeztem el. Az egyetemi évek egyáltalán nem voltak könnyűek - nappali tagozatra jártam, naponta oda-vissza 3 órát ingázva Budapest és Piliscsaba közt - az éjszakák különféle nyelvű - francia, angol, német, olasz - művészettörténeti szakkönyvekből készített recenziók írásával, kiselőadásokra, vizsgákra való készüléssel teltek, a hétvégék maradtak csak a mintázásra. Rengeteget kutattam az Országos Széchényi Könyvtárban, különféle levéltárakban, a Szépművészeti Múzeumban és a könyvtárában, a Magyar Nemzeti Galériában, a Magyar Nemzeti Múzeumban, az Iparművészeti Múzeumban, és még sorolhatnám... A sok erőfeszítés és tanulás egyáltalán nem volt hiábavaló. A művészettörténet szak csodálatosan átfogó tudást jelent - az antikvitástól napjainkig.

- *A szakmai képzésen túl mit kapott még a Pázmány Péter Katolikus Egyetemtől?*

- A katolikus egyetem követelményeinek köszönhetően mélyebb ismeretekre tettem szert az ó- és újszövetségben, a vallásfilozófiában, a görög és arab filozófiában, kozmológiában, antropológiában, az egyházatyák irodalmában, a keresztény egyház társadalmi tanításában, tanultam didaktikát, érveléstechnikát, etikát és szociológiát is. Művész létemre tudóssá képeztem magam; művészettörténész lettem. Művészettörténeti ismereteim és tanulmányaim segítenek történelmi alkotásaim hiteles megfogalmazásában, nem véletlenül érezhető szobraimon a tanult ikonográfia hatása. Továbbá a különféle történelmi személyek megismerése érdekében megtanultam, hogy mit hogyan lehet és érdemes kutatni. A magyar társadalomban egyfajta közművelésként a megmintázott személyről vagy témáról a kutatási anyagomat mindenki számára közért

het/km megfogalmazva közlésem a tárlataimon és az eddig kiadott nvok könyvemben is, hogy elérhető legyen, megismerhesse és megszerthesse azt minden magyar, határon innen és túl.

- *A legnagyobb sikert a Magyar nagyasszonyok című sorozatával érte el, erre figyelt fel a világ. Honnan jött az ötlet?*

- Hosszú ideig érleltem a Magyar Nagyasszonyok megfogalmazásának gondolatát, olyan asszonyokét, akik a magyar történelem alakításában jelentős szerepet játszottak, és akiknek a legtöbbet köszönhet a nemzet. Gyermekkori elképzelésem megvalósulásai e kisplasztikák, ebben később csak megerősítettek a magyar művészet-történetben szerzett ismereteim. Bármilyen hihetetlen, de még egyet- len magyar művész sem dolgozta fel és mutatta be őket tematikus csoportban. Valóban felfigyelt a világ, több mint tízezer ember volt kíváncsi e tárlatomra. Tizenhárom évnyi kutatómunka és anyaggyűjtés után, ma már történelmünk kiemelkedő személyiségű asszonyai közül - három kiállítási anyagban, Emesétől Tóth Ilonáig - eddig összesen 59 csodálatos teremtetést mutattam be a nagyközönségnek. A szobrokat ihlető személyek válogatása természetesen szubjektív. Úgy gondolom, hogy nemzeti történelmünkben, társadalmunk fejlődésében kimagasló szerepet betöltő asszonyok ők, akik eltérő gazdasági, társadalmi, politikai körülmények között, más szellemi közegben és más kulturális környezetben éltek. Kimagasló intelligenciájú, csodálatos méltóan erényes, kitartó, elszánt és példás életvitelű nők, akik nem csupán származásuknál fogva érdemelték ki megbecsülésünket, hanem azáltal, amit és ahogy cselekedtek. E téren is gabbak vagyunk, mint hinnénk, hiszen a teljességre törekedve elmondható, hogy még számos olyan példás nagyasszonyunk van, akiket érdemes a feledés homályából kiemelni. A jövőben szeretném mindannyiukat a Magyar Nagyasszonyok Panteonjában megörökíteni. A Patrona Hungariáé, azaz a Magyarok Nagyasszonya, a Boldogságos Szűz Mária alakja mindhárom kiállítási anyag középpontjában áll, ő a magyar nagyasszonyok királynője.

- *Milyen sorozata van még?*

- Műveim közül a földfestékes pasztellszínnek a magyar és székely népi életképeket, kihalófélben lévő népi mesterségeket, az archaikusán patinázottak a magyar honfoglalás alakjait, a vezérektől a korabeli mesterségeken át a táltosokig - 1996: Honfoglalás, az Árpád-házi szentek alakjait - 1997: Táltosok és szentek. Árpád népe és házának szentjei - és a magyar irodalom kiemelkedő személyiségeinek múzsáit - 2006: Múzsák kertje - mutatják be. Egy különleges kiállítási anyagom témája a tenger - 2007: TerrAqua világa - különösen a már halott élőlények meszes vázai, amelyek újra életre kelnek az úgynevezett naturáliaszobrokban. Velük nemcsak egy sajátos magán mitológiát álmodtam agyagba, hanem - a művészettörténészek szerint a világon egyedülállóan - az egyik legrégebbi művészeti águnk számító kerámiaművészetben sikerült új műfajt teremtenem. Művészettörténeti ismereteimre alapozva kifejezett célom, hogy olyan témákat dolgozzak fel évente megújuló tárlataimban, amelyekre addig nem vagy csak elvétve került sor a magyar képzőművészetben, különös tekintettel a szobrászat műfajára. Így állítottam ki 2008-ban a *Magyar mesevilág* című kiállítás szobrait. Itt a magyar népmesék hőseinek és meseeleminek az értelmezésével, magyarázataival lebontottam fel a feledés fátylát a magyar nép ősi világképéről. A kortárs képzőművészet által ritkán érintett témát dolgoztam fel a Magyar táncok című tárlat alakjainak rendkívül lendületes szobraiban 2009-ben. Térben és időben nagy és változatos kirándulásra hívtam a tárlatlátogatókat, amelynek során a magyarság táncait a Táltostánctól a csángók Argyeleánka táncán át a kalotaszegi Szerelmes csárdásig tánc történeti magyarázatokkal láttam el.

- *Munkáinak mi az üzenete?*

- Nemcsak szívemben él, hanem alkotásaimban is megjelenik szülőföldem, Erdély, de megmintáztam a megszemélyesített Magyarországot is. Nemcsak esztétikai élményt szeretnék nyújtani a szellemi-lelki értékekre fogékony látogatóknak, hanem egyúttal történelmet, művelődéstörténetet, asszociációs látást is. Szeretném, ha alkotásaim mondandóját az örömről, bánatról, szépségről, szeretetről, emberségről, magyarságról megértenék és szívükbe zárnák!

- *Eddig melyik alkotása jelentette a legnagyobb kihívást, s min dolgozik jelenleg?*

- 2011 a család éve volt. Társadalmunk alapja és a magyar örökség örököse a Magyar család, amelyet egyedülálló, különleges kompozícióba álmodtam meg. Talán ez a kompozíció jelentette eddig a legnagyobb kihívást, nemcsak a mérete miatt - csaknem életnagyságú -, hanem azért is, mert a kompozíció alapjául szolgáló gyökeres keményfát már sok-sok éve kerestem. E nagyméretű kompozíciót a Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia templomának adományoztam, ahol a keresztelőkápolnában fogadja az Úr színe elé hozott gyermekeket, családokat. Jelenleg éppen e templom számára mintázom Szent László királyunk szobrát, amelyet Árpád-házi Szent Erzsébet szobromhoz hasonlóan, a két reneszánsz pasztofóriummal szemben fognak majd elhelyezni az oldalhajók boltívében.

- *Hol voltak kiállításai Magyarországon?*

- Számos hazai és határon túli kezdeményezéshez nyújtok önzetlen támogatást. Célom az, hogy akár a legszegényebb településeken is bemutatásra kerülhessenek az alkotások; hogy azok, akik egyébként nem tehetnék, de igényük van rá, láthassák és megismerhessék történelmünk kiemelkedő alakjait, vagy csak élvezzék a művészi alkotás gyümölcsét. Ez az a cél, amiért nem válok meg. nem adom el az adott feldolgozott téma kiállítási anyagait. Az évente megújuló kiállításaimat mindig Budapesten mutatom be, de több tucat kiállításom volt kisebb és nagyobb városokban, például: Sárospatakon, Székesfehérváron, Egerben, Esztergomban, Verőcén, Veszprémben, Szombathelyen, Pécsen...

- *...és Európában meg a nagyvilágban?*

- 2011-ben a *Magyar nagyasszonyok* című tárlat válogatott anyagából az Európai Parlament épületében rendeztek szép csoportos kiállítást Brüsszelben. Egyéni kiállításom volt Hollandiában, Kanadában, az Amerikai Egyesült Államokban és Ausztráliában is.

- *Ha sikerülne, hová szeretne még eljutni alkotásaival?*

- Nagyon szeretném, hogy a sok kiállítási anyagom közül legalább a Magyar nagyasszonyok eljusson minden olyan, az anyaországtól elszakított magyar területre, a fontosabb településekre, ahol még élnek testvéreink... Szomorúan mondhatom, igaz az a mondás, hogy a saját hazádban nem lehetsz próféta, nem mintha az szeretnék lenni, de azért mégiscsak szomorú, hogy a szülőföldemre nem hívják meg a kiállításaimat. Eddig egy kivétel akadt: Székelyudvarhely, ahol szerettek volna valamely tárlatot megrendezni, de végül a mindkét fél számára megfelelő időpontot nem tudtuk összeegyeztetni. A szülőfalumban a Firtos Művelődési Egyesület szervezésében egy gyűjteményes tárlaton részt vettek a munkáim.

- *Milyen kapcsolatot ápol Koronddal és az erdélyi képzőművészeti világgal?*

- Korond a szülőfalum, ha hazamegyek, ott elsősorban szüleim gyermeke vagyok, s nem az ismert művész. Kiveszem a részem a család és a ház körüli, vagy a mesterségbeli munkából, bármi legyen is az, és élvezem minden pillanatát, mert boldog vagyok, hogy együtt vagyunk. Édesanyám szoknyája mellől ilyenkor nem szívesen mozdulok, csak a hegyekben tett kirándulások kedvéért csábulok el néha. Az erdélyi képzőművészeti világot figyelemmel kísérem, mert szeretem emberként és művészként, és érdekel, mint művészettörténészt. Budapesten csak a médián és az interneten keresztül lehet értesülni bármiről is, ám ha itt rendeznek erdélyi vonatkozású képzőművészeti rendezvényt, akkor azt nem hagyom ki. Különösen szeretem az erdélyi művészek tárlatait, melyeket a Vármegye Galériában rendeznek. Több erdélyi művészt is nagyra becsülök, a teljesség igénye nélkül sorolom fel néhányukat: Páll Lajos festőművészt, költőt Korondon. Bocskay Vince szobrászművészt Szovátán, Kusztos Endre grafikust, festőművészt Szovátán, Jakobovits Márta keramikusművészt Nagyváradon, Vinczeff László festőművészt Sepsiszentgyörgyön, és akit nagyon szeretek - Hunyadi László szobrászművészt Marosvásárhelyen. Gyermekkori emlékek kötnek Benczédi Sándor kolozsvári szobrászművészhez és kamaszkori szeretetteljes emlékek törnek fel, ha a székelyudvarhelyi festőművészre, Maszelka Jánosra gondolok, de sajnos már mindketten az égben kergetik a múzsákat. De örülök

annak, **hogy** jelentős példányszámban megjelenő, **ŐB a Bajátos** terjesztésének köszönhetően a magyar olvasók legkülönbözőbb csoportjaihoz eljutó, korondi, hungarológiai folyóirat, a Hazanéző évek óta sorozatban közli a magyar honfoglalás vezéreit, alakjait és a korabeli mesterségeket bemutató kispasztikáimat, mintha a költő-főszerkesztő egy tárlatlátogatómmal vallaná: „A székely-magyar nemzet egy briliáns tehetségének művészi értékei láttán válik egyre szélesebb körben ismertté, hogy ez a nemzet mennyi kincssel gyarapítja az európai kultúrát, és milyen nagyszerű művészek munkái jelzik e nép alkotó tehetségét. Gratulálunk a felejthetetlen élményt nyújtó kiállításához, jó egészséget és további sikereket kívánunk e gyönyörű alkotó munkához. Éltesse az Isten Erdély szent földjének nemes lelkű, bátor, tehetséges népét.”

- *Amikor nem szobrászkodik, mivel tölti szabadidejét?*

- Az egészség mellett a szabadidő a legdrágább kincs, és ebből van a legkevesebb. Nincs benne semmi különös, ugyanúgy töltöm a szabadidőmet, mint bárki más, csak talán nagyon megbecsülöm minden percét, mert bármennyire is igaz az, hogy leginkább a műteremben szeretek foglalatostkodni, mégiscsak szükség van arra, hogy néha-néha kimozdulva onnan új impulzusok érhessenek. A szabad időm egy részét óhatatlanul a kedvencként tartott, hiúznak kinéző és olyan méretű Hancúr cica veszi igénybe, aki imádja a virágokat, utálja a fészülgetést és kutyamód őrzi a szobraimat.

- *Adja az Isten, hogy mentől többet kelljen Őriznie!*

Ha a teremtéskor tökéletesnek tűnt is a teremtté őikig, az ember, a teremtés koronám bizony igencsak azon járadozott „évmilliókig”, hogy az a tökéletesség megbonmljék. A nagy Mii egy-egy kerékfogának „újítására” a művészet, különösen a képzőművészet a legalkalmasabb - jut az ember eszébe, ha Kádár D. Péter A táncospár című agyagszobrát szemléli.

Kádár-Dombi Péter 1955. január 22-én született Homoródszentmártonban. Az általános iskolát szülőfalujában végzi, a középiskolai tanulmányait pedig a székelyudvarhelyi Dr. Petru Groza Líceumban, a mai Tamási Áron Líceumban. Érettségi után a Marosvásárhelyi Tanárképző Főiskolán szerez tanári képesítést fizika-kémia szakon. Tanári pályáját a Csángóföldön, a Tazló-völgyi Frumoasa nevű településen kezdi, majd tanít Csíkszentmihályon és Korondon is. 1990-ben, mint a Korondi Líceum igazgatója, feleségével, dr. Csifó Júliával a Firtos Művelődési Egylet alapító tagja. Áthelyezik Székelykeresztúrra, a Zeyk Domokos Gyermekotthonba. Ma a Gyermekelhelyező Központnál házvezető.

A művészet iránti érdeklődése már gyermekkorában - családi örökségként - megmutatkozik, a korondi hatás csak megerősíti, hogy jellegzetes agyagszobraival egyre ismertebbé válhasson. Rendszerességgel kiállít kül- és belföldön egyaránt, 2008-ban és 2009-ben Alkotási-díjban részesült.

AGYAGBA GYÚRT HANGULATOK **A székelykeresztúri agyagszobrásznál**

- 1955. január 22-én született Homoródszentmártonban. Milyen volt gyermekkorra és milyen hatással volt környezete a művészetek felé forduló kisgyermek szépjérzékének kialakulására?

- Édesanyám tisztviselő, édesapám fűrni-faragni tudó földműves volt, majd fafaragó és népi bútorfestővé vált mesterember. Mellette korán megismerkedtem a népi motívumokkal, azok szimbolikájával, a faragással, búturfestéssel, a gyűjtőmunkával. A szomszédban állt az akkor már Párizsban élő, nemzetközi elismerésben részesült (1960-70-es évek) Román Viktor szobrászművész szülőháza, ahová gyakran jártam és megcsodáltam fiatalkori alkotásait. Édesanyja, látva érdeklődésemet, beszélt újabb alkotásairól, köztereken felállított szobrairól, a Nogent sur Marne-i műteremről, melyet a '90-es fordulat utáni párizsi látogatásom alkalmával meg is tekinthettem. Találkozássom vele mély nyomot hagyott bennem.

- *Hogyan alakult az élete az érettségi után, a főiskolás években, milyen volt marosvásárhelyi egyetemistának lenni az 1970-es években?*

- Elemi iskolai tanulmányaim után a székelyudvarhelyi Dr. Petru Groza Líceumba, a mai Tamási Áron Gimnáziumba kerültem, ahol rajztanárom Orbán Áron szobrászművész volt. Érettségi után a marosvásárhelyi Tanárképző Főiskola fizika-kémia szakán szereztem oklevelet. A vásárhelyi diákek alatt megismerkedtem a fotózással, filmezéssel, kiállításokra, színházi előadásokra jártam. Csángóföldön kezdtem oktatói-nevelői munkámat, amit egy év után Csíkszentmihályon folytattam.

- *Fiatal tanárként kerül Korondra, ahol közel két évtizeden át oktatta a gyerekeket fizikára-kémiára, művészetre. Milyen volt a korondi iskola és a korondi civil társadalom a XX. század utolsó felében?*

- Életem egyik legfontosabb állomása a szépteremtő fazakasfalú, Korond. Voltam tanár, osztályfőnök, majd az 1990 után újjalakult középiskola igazgatója, hittem a megújulásban, az átalakulásban.

Ott bábáskodtam a különböző külföldi testvértelepülési kapcsolatok kialakításánál. Szívesen emlékszem vissza az akkori beszélgetésekre, nagy tervekre, egy új oktatási, művelődési, művészeti élet kialakítását illetően. A Firtos Művelődési Egylet, a *Hazanéző* folyóirat nem valósulhatott volna meg a lelkes szervező, Ambrus Lajos és az őt segítő, Sóvidékhez, Korondhoz kötődő írók, költők, művészek segítő-készsége, valamint néhány lelkes pedagógus munkája nélkül.

- *Kikre emlékszik ma is szívesen, a megszépült idő távlatában?*

- A köröndi évek alatt szívesen látogattam az ismert, tehetséges fazekasok - Páll Antal, Páll Ágoston, Györfi Imre és Páll Magdi, Józsa János, Máté Kati Imre, Máté Kati István, Máté Száraz András - műhelyeibe, próbálkoztam korongozással, virágozással, majd egyik alkalommal kértem egy „bog” agyagot Száraz Andrástól, és addig gyúrtam-formáltam, amíg olyan figura nem született belőle, ami még nekem is tetszett. Megmutattam feleségemnek, akitől biztatást, esetenként kritikát is kaptam.

- *Kik voltak ehő tanácsadói szakmai téren?*

- Legfőképp István Lajos bácsihoz fordultam szakmai tanácsokért, megismerve az agyag tulajdonságait. Hasznos tanácsokat, útmutatásokat kaptam még Bandi Dezső tanár úrtól is. Ezután autodidakta módon, a szakirodalom és különböző művészi alkotások állandó tanulmányozásával bővítettem ismereteimet.

- *Ezután költözik Székelykeresztúrra, ahol tovább formálja az agyagot, de a gyermeki lelkeket is...*

- 1996-ban családommal Székelykeresztúrra költöztem, a Zeyk Domokos Gyermekotthon tanára, nevelője, majd aligazgatója lettem. Jelenleg az intézmény utódjánál, a Gyermekelhelyező Központnál egy családi házat vezetek.

- *Mit ábrázolnak agyagkészítményei?*

- Szabad időmben „gyurmázok”, elkezdtem agyagba mintázni azt a sajátos világot, amelyet személyesen tapasztaltam, a székely paraszti életet, arcokat, mozdulatokat, hangulatokat. Főleg átéltem élményeimet - amelyek bennem élnek - próbálom alkotássá formálni.

- *Kiket érez szakmai vonalon szellemtestvérnek, s milyen kapcsolatot ápol a néhány tíz kilométerre élő Fekete Pállal, Székelyvécke „agyagos” polgármesterével?*

- A Korondon élt művészek közül Benczédi Sándort tekintem legközelebbinek, habár személyesen nem ismertem. Megkapott a szobraiban rejlő hihetetlen emberábrázolás. De közel áll hozzám Páll Lajos festőművész, költő, majd Korond szellemi életének mindenese, Ambrus Lajos költő, Bölöni Domokos, Ráduly János, Tófalvi Zoltán. Fekete Pál, Székelyvécke „agyagos” polgármestere talán sorstársam, igaz, hogy ő korábban vette kezébe az agyagot, és formálta meg nagy füllű szomszédját, mint én a „Lörincemet”.

- *Hol voltak egyéni vagy csoportos kiállításai?*

- Kiállításaim: Székely keresztút: 1998 (egyéni), 2006 és 2008 (Hermann Gyulával), 2009 (a homoródszentmártoni alkotótábor művészeivel). Marosvásárhely: 2000 (egyéni), 2008 (a homoródszentmártoni alkotótábor művészeivel), Csíkszereda: 2008 (közös), Korond: 2009 (egyéni), 2010 (egyéni), Bártó: 2009 (egyéni), Ajka: 2006 (Hermann Gyulával), 2007, 2008, 2009 (közös), 2010, 2011, Kiskunfélegyháza: 2005, Karcag: 2007, Amiens (Franciaország): 2007 (közös), Unna (Németország): 2007 (közös), Homoródszentmárton: 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 (közös), Budapest: 2011 (Kalló Lászlóval), Székesfehérvár: 2012 (Kalló Lászlóval).

- *Egyszer Páll Lajos azt mondta, hogy nem szereti a kiállításokat, sok baj van velük, s a végén az ember úgy érzi magát, mintha elárulták volna. Önnek mi a véleménye, mennyire fontos, hogy a művész és az alkotás találkozzon a közönséggel?*

- A kiállításokat fontosnak tartom, habár nem szeretem.

- *Minden alkotásnak - legyen irodalmi vagy képzőművészeti - van egy története. Ha eszébe jut, kérem, meséljen el egyet...*

- Az abásfalvi alkotótáborban történt: Lörinc, a falu öreglegénye a tábor székhelyétől nem messzire lakott, szerette az italt, a cigaretta pedig állandóan a szája szegletében lógott. Bejáratos volt a táborba, szívesen kínáltuk pálinkával, sörrel, mialatt ő izes homoródminti

tájszólással történeteket, adomákat mesélt. Egy ilyen alkalommal pár perc alatt megmintáztam Lőrincet és olyan helyre tettem a kis szobrot, hogy észrevehesse... Ami meg is történt. Megnézte, tett pár lépést és döbbenettel felkiáltott: - Hisz" ez én vagyok, b...d meg!

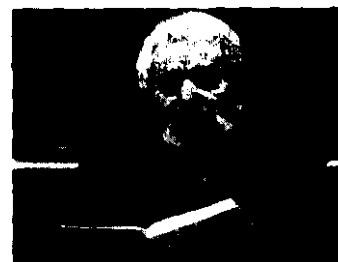
- *Díjak, elismerések?*

- 2008-ban Alkotói díjjal jutalmazták Utcaseprő című alkotásomat az ajkai Országos Képző- és Iparművészeti kiállításon, az Ajka tárlaton. 2009-ben a Magyar Kultúra Napján szervezett közös kiállítás alkalmával szintén Alkotói díjban részesültem. Rendszeresen részt veszek a homoródszentmártoni, ajkai, unnai alkotótáborokban.

- *Milyen kapcsolatot ápol napjainkban a korondiakkal, a sóvidéki alkotókkal, a Hazanéző helytörténeti és irodalmi lappal?*

- Kapcsolatom a korondiakkal, sóvidéki alkotókkal kitűnő, meghívásokat kapok minden fontosabb kulturális rendezvényükre, a *Hazanéző* pedig többször közölte alkotásaim fotóit.

„Töredékek kevernek ebben a teljességben, a szavak is töredezettek, ámbár ki egészíthetők. Megvan az a teljesség valahol, a vágyainkban legalább. A lemondás fájdalmában és gyönyörében, a belátásban, miszerint ha oda el nem juthatunk, sóvárogunk legalább szabadon utána. A hiányok költészete ez, avagy maga az álom. És az örök elégedetlenség, hogy elmondva az szegényesebbnek tűnik, mint mi magunk voltunk, amikor eggyé váltunk vele. Abban az állapotban, mely maga a boldog sóvárgás és azzal együtt a megcsalattatás, amelyben minden köznapi a mindenség távlatában ragyog” (Csíki László).

Király László Sóváradon született 1943. november 19-én. Elemi iskoláit Nyárádgálfalván, Csíkfalván és Sóváradon végezte. A szováti Ady Endre középiskolában érettségizett. A kolozsvári Babeş-Bolyai tudományegyetemen orosz-magyar szakon tanári képesítést szerzett. Rövid ideig Felsőbányán tanár. In-

nen bevonult katonai szolgálatra. Egy ideig szabadúszó, majd az *Előre* munkatársa. 1969-től nyugdíjba vonulásáig az *Utunk/Helikon* szerkesztője. Volt az irodalmi lap szerkesztőségi titkára, illetve főszerkesztő-helyettese is.

A 35 kötetes költő-író tagja a Romániai írók Szövetségének, a Magyar írószövetségnek, az Erdélyi Magyar írók Ligájának. Életművében jelentős a prózaírói munkássága, hasonlóképpen fontos műfordító tevékenysége is.

Kitüntetései: Romániai írók Szövetségének díjai: 1970, 1975, 2000 és 2008; Román Akadémia díja 1981; az Utunk Pezsgő-díja 1983; E-MIL Méhes György nagydíj 2003; a Látó folyóirat díja: 1998, 2000, 2003, 2008; a Székelyföld folyóirat díja: 1997; József Attila-díj 1997; Déry Tibor-díj 2004; a Magyar Művészetért Díj 1991; Soros ösztöndíj. A Hűséges Szolgálat Érdemrend lovagkeresztje (RO) -2000: a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje, 2011.

A SZELLEMI HAZA KARÉJÁBAN

„A próza a ruhám, a költészet a bőröm”

- Bár a Kis-Küküllő menti Sóváradon születeti, Nyárádgálfalva és Csíkfalva jelentette gyermekéveinek első szinterét. Milyen emlékeket Őriz a két településről, szokott-e visszajárni?

- Gálfalvárói és Csíkfalváról ma is szeretni való emlékeim vannak. GálfaJván kezdtem iskolába járni, ez nagy élmény volt és maradt, holott tanító apám mellett nem volt idegen számomra a könyvek, az írás, a tanulás világa. Egyáltalán: *tudni* - ez nagy megbecsülésnek örvendett mind a Király, mind a Vass családban, ahonnan származom. Kevés cimbora nevére emlékszem Gálfalváról, de a Harai Andráséra igen. O készített nekem egy remek, „égigvivő” nyilaspuskát, afféle számszeríjat. Árva volt András, úgy emlékszem, s a nevét versben is megörökítettem. A *Kék farkasok* főszereplőjét meg egyenesen Kis Harai Mihálynak hívják. Csíkfalva több s erősebb, meghatározóbb nyomot hagyott az életemben. Ott telt valójában az igazi gyerekkorom, ott kezdett emberformám lenni, az első nagy barátságom is oda köt, Incze Dénes padtársamat jelenti, aki Dugó néven szintén ott a regényben. Csíkfalván kezdtem érteni, mi is történik körülöttünk, velünk, az emberekkel, a hozzánk hasonló tanügyi „dolgozókkal”, akiket távol tartottak a szülőfalujuktól - vidéküktől, igen pontosan kidolgozott „kágébés” tervek alapján. Nyolc évig éltünk idegen házakban, idegenként, holott az apám népszerű, tevékeny ember volt, valóban szolgált a közösséget nagyenyedi kollégiumi szellemben; énekkar, tánccsoport, olvasóköri ifjaknak s öregeknek. „Csakhogy: mégsem voltunk odavalósiak! Visszajárni e két faluba nem nagyon szoktam, de ottani élményeim, benyomásaim, tapasztalataim sok írásomban szerepelnek, Irgalmatlanul szegények és kiszolgáltatottak voltunk... És a barátok is többnyire városra költöztek.

- Aztán jött Sóvárad és Szováta, az egyetem előtti iskolás évek, a tanítói-tanári környezet hétköznapi aggodalmainak lecsapódása, a Sztálin-korszak, Ötvenhat, kollektivizálás. Mire emlékszik az 1950-es évekből?

- Ötvenes évek? Lássuk csak tömören: elhurcolják Vass nagyapámat a Duna-csatornához. Apám minden próbálkozása, hogy visszakérüljünk Sóváradra, hat éven keresztül meghiúsul. Nyaranta mezei munka. Kollektivizálás magas fokon, amiről csak manapság tudok igen sokat, miután kezemhez kerültek az akkori dokumentumok. Az ötvenes évek első fele: az alapvető rettegés, tulajdonképpen a holnapi naptól. Nem részletezem, túléljük, legfennebb azon lehetne morfondírozni: hová jutottunk volna, ha mindaz nem úgy történik.., De aztán az ötvenes években volt Ötvenhat is! Osztályfőnőknők azt mondta remegve: - Álljatok fel! Magyarországon kitört a forradalom! A hatodikosoknak nem szabad elmondani, ők még kicsik! - Mi hetedikesek voltunk. Akkortól számítom felnőttnek magam. Aztán jött a középiskola Szováta. Meg sem próbálok szemelgetni az emlékek között. Forrófejű, elragadtatott diák voltam, mindenben nyakig benne, állandóan szerelmes álmodozó, a szó szerint nyomorúságos körülmények ellenére. Remek volt, sok baráttal, jóra való és nemes szándékkal, szívszaggató és felemelő szerelmekkel. Én közösségi ember vagyok, mindig szerettem a csapatjátékokat. Ott lettem azzá lényegében, aki vagyok.

- Hol jelent meg első verse, és mit írt még kiskisiskolásként, ami sosem jelent meg?

- Első versem 1963-ban jelent meg az Utunkban, a Május 1. tiszteletére szerkesztett ifjúsági oldalon; akkoriban szokás volt így és ilyen feltétellel „bebocsátani” az ifjú tehetségeket az irodalomba. Különben tízéves korom óta írok, első megjelenésemig szekérderéknyi papírt pusztítottam, volt ott vers, próza, még paródia is. Heveny Petőfi-, Arany-, Ady-fertőzésen estem át, míg megjelenhető szövegeket lettem képes írni, és bevallom: gyönyörű iskola volt, még egyszerűen végigcsinálnám. Tudom ajánlani.

- 1962-66 között orosz-magyar szakos hallgató a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, s a város pezsgő irodalmi életének egyik aktív tagja. Kik voltak akkori szellemtestvérei, milyen volt Kolozsvár a 60-as évek elején?

- Ami Kolozsvárunk pezsgett. Írtunk, színt játszottunk, fociztunk, „fenn forogtunk”, hogy úgy mondjam. Feltámasztottuk halódó állapotról a Gaál Gábor irodalmi kört, s az egyetemi magyar nyelvű

színjátszást - akkor, amikor nem jóféle szelek fújtak. Nem is vették jó néven tőlünk ezt a nyüzsgést az erre szakosodott „felügyelők” ám ez egy másik beszélgetés témája lehetne. Amúgy sem érdekelték az akadályok. Vonzereje volt a „bandának”, levegője egy levegőtlen korban, s ez szemet szúrt irigyeknek s másoknak, természetesen. Kilógtunk a sorból, de nem is csoda: ugyanazon az évfolyamon tanult Farkas Árpád, Molnos Lajos, Magyar Lajos, Apáthy Géza, Znorovszky Attila, TömÖry Péter, Zsehránszky István, Balázs András, Rohonyi Zoltán, Molnár Szabolcs, és hát szerénységem is - meg aki még kimaradt a felsorolásból. S itt csak a bölcsészekről szóltam. Kolozsvár pedig épp nekünk való volt akkoriban, méreteit s hangulatát tekintve. Volt benne egy-két lerobbant csehó, olyan is, amelyikben vak cimbalmos játszott hangszerén, s énekelt első világháborús nótákat. Kicsi volt a város, barátainkat nem kellett órákig csalogatni, hogy kijussunk a zöldbe; fürdeni lehetett a Szamosban, rendesebb helyeken még hitelben is fogyasztottunk. Világ közepe. S a legfontosabb: a Szent-egyház utcai Café bárban valódi írók asztalához ülhettünk kávézni.

- *Felsőbánya - ha rövid időre is - tanárságának kezdetét, de ugyanakkor végét is jelentette. Innen előbb az Előréhez, majd az Utunkhoz szegődött. Utóbbihoz fűződő „szerelme” eltartott évtizedekig, mivel magyarázza ezt?*

- Eletem java az Utunknál telt, valóban. író vagyok, mi sem volt szerencsésebb, mint irodalmi lapnál dolgozni. Úgy gondolom, jó szerkesztő voltam, s ebben - sem írói munkámban - ott nem akadályoztak. Azt is gondolom, hogy e töretlen munkaviszony csak úgy alakulhatott ki, hogy feljebbvalóim megsejtették: fölösleges lenne olyasmire kérni engem, ami az erkölcsi rendemmel ellenkezik, mert úgysem tenném meg, s ebből mindnyájunknak csak kára származhatna. Meg hogy utasítást eleve nem fogadok el. Békén teltek az esztendőik, a szokásos kis kellemetlenségeket leszámítva. Utunk-Helikonnál azért voltak nehezebb pillanatok is, de olyankor meg valamire való ember nem hagyja cserben sem a társait, sem a jobbacska idők helyszínét.

- *Őn nemcsak költő és író, de sokat fordított románból, oroszból, lengyelből, franciából, bolgárból és más nyelvekből is. Mit fordított?*

- Külföldi szerzők közül csak kedvenceket fordítottam, és nem sokat. Ez nálunk nehéz és esetleges vállalkozás volt annak idején. Egyrészt igen nehéz volt megfelelő anyaghoz hozzájutni, másrészt Magyarországon egy jelentősebb lepkebukfencet is azonnal lefordítottak, ha valamelyik szemrevalóbb irodalomban történt. Orosz, grúz, belorusz, lengyel, bolgár, japán verseket sikerült találnom azért, melyeket odaáti profi műfordítók még nem „ettek meg”. De ha nálunk műfordítóként lehetett volna tengetni az életet, másként is alakulhatott volna munka- s életrendem.

- *És mit fordítottak más nyelvre az ön műveiből?*

- Versválogatás jelent meg tőlem román nyelven a nyolcvanas években. Paul Drumaru jó fordításában, *Oastea uitată* címmel. Lefordították és megjelent egy elbeszéléskötet is, *Tármul ve\$nicei zápezi* címmel, *no* meg a *Kék farkasok* is megvan románul. A verseimből még - tudtommal - fordítottak német, angol, finn, svéd, lengyel, ukrán nyelvre is, ezek különböző folyóiratokban vagy antológiákban jelentek meg.

- *Felesége, Katona Éva a múlt század második felének egyik legsikeresebb kolozsvári magyar színésze, akinek pályája - a világot jelentő deszkákon kívül - a vershez, az irodalmi élethez, a könyvhöz is kapcsolódik Mit „oldottak meg” együtt?*

- Erről Katona Évát kell kérdezni, az Ő területe. „Megoldani” ilyesmiket nem igen lehet, más-más művészeti ágakról lévén szó, de segíteni egymásnak lehet és szoktunk is. Mondom: inkább átadom a szót...

- *A Király-család, köztudottan, költő-család: vagy írnak verset vagy mondanak. Előny-e, vagy hátrány a gyerekeknek, ha a szülők már rég „befutottak”?*

- Erre meg a fiaim adhatnak megfelelő választ. Nekem személy szerint igen jóleső percekét szokott szerezni a tudat, hogy ilyen, valóban nem mindennapi helyzet alakult ki a családban. Nincs légüres tér közöttünk s köröttünk, s mi tagadás: ez nagy öröm. Amint látom, egyikünk sem ismeri az irigységet, fél szóból - vagy anélkül is - értjük egymást. Ezt én minden tisztességes alkotónak kívánni tudnám. Aki tudja, csinálja utánunk, nem bánja meg.

- *Már rég az ideje, hogy Kolozsváron és Sóvára radon él a család, mikor itt, mikor ott, ez az Ön(ök) földrajzi szülőföldje. Hol van a szellemi szülőföld?*

- A szellemi szülőföld végtelen is lehetne, de akármilyen zavaró is *földnek* nevezni - kiegyezhetünk. Azért én inkább szellemi hazát mondanék, amelyben természetesen ott van a szent magyar költészet mindenestől, de az emlékirók- főleg az erdélyiek - mindenképpen. Aztán a prózaírók... - de ne folytassuk. Szellemüeg nyilván ők a szülőim, ébren tartóim. De ez a szellemi haza, birodalom nagy erőfeszítések árán épül, nem eleve adott senki számára. Azért megtartó, mert naponta tenni kell a megtartásáért, a megvédéséért, nem lanyhulhat a figyelmük. De a haza fiának lenni - ehhez semmi sem hasonlítható.

- *Gondolt-e arra, hogy legsikeresebb prózai alkotását, a Kék farkasokat (1972) - amely egyébként epikai formában megírt „otthonfelejtett gyermekkor”- 40 év után tovább lehetne folytatni?*

- Gondoltam rá, de elálltam a szándéktól. Saját csapdamba esnék. Mint ha ifjúkori szerelmet akarnék újjáéleszteni. Nemrégiben a szovátai zöldségpiacon egy ifjú ember - aki éppen csikfalvi zöldséget árult -, miután véletlenül tudomást szerzett a kilétemről, elmondta, hogy a nagyapja (!) a kezébe nyomta egyszer a *Kék farkasokat*, mondván: - „Ezt pedig tessék elolvasni, mert rólunk és nekünk szól”. Hát mért kellene folytatni ezt? - kértem, őszinte jó érzéssel. Esetleg másikat írni...

- *Úgy általában, mivel telnek napjai, mennyit ír, s ha nem ír, mivel foglalkozik?*

- Az író akkor is ír, amikor nem - ez közhely. Sok mindennel foglalkozom, de csak érintőlegesen. Ez nem jelent egyebet, mint hogy elvégzek mindenféle hétköznapi munkát, ami rám tartozik a ház körül, de valójában csak az érdekel, amit még ezután *csak én* végezhetek el, én írhatok meg. Koromnál fogva is figyelnem kell az ilyesmire.

- *Eddig megjelent műveinek 70 százaléka vers és 30 százaléka próza. Merre fog billeni a mérleg nyelve a közeljövőben, min dolgozik jelenleg?*

- A mérleg nyelve nem billen másfelé. Annyian s annyszor írták rólam, hogy költő vagyok, hogy most már ekként kell élnem az életem. Másrészt, még *nem hagyott el* a versírás, csak ijesztget időnként. Mostanában azonban még ezzel is felhagyott. Úgy tetszik, a Gondom Viselője nem nehezelt rám. Különben van befejezetlen prózai írásom, nem is egy. de ameddig verset tudok írni... Nemrégiben azt válaszoltam egy hasonló kérdésre: A próza a ruhám, a költészet a bőröm.

- *Hol járt a nagyvilágban s hová szeretne még eljutni?*

- Alapjában véve nem vagyok „tekergő, csavargó” alkat. Utálom a váratlan helyzeteket. Gyűlölök ismeretlenbe utazni társ nélkül - talán épp ezért fordult elő sokszor ez velem. Álldogálni egy világvégi repülőtéren, ahol senki se vár, mert annyit késett a gép - nem semmi, éjjel négykor. Azért így is eljutottam - a Kaukázustól Hollandiáig, Franciaországtól a Komi Köztársaságig - úgy 13 országba. De nem az számít, hány helyen jártál, hanem, hogy mit láttál. Nagy tekergőket ismerek, akik mintha mit se láttak volna a világból, pedig tollat forgatnak maguk is. Sok társunk van, aki példának okáért olvasni is hiába olvas, ebben megegyezhetünk. De gazdagodni, utazással - mérhetetlenül lehet.

- *Ha akarja, ha nem, lassan belép a 70-esek csapatába. Hol, mivel és kivel szeretné megünnepelni ezt a tisztes kort?*

- Válaszom népies, amolyan diófa alatti: - Ahogy esik, úgy suppan.

- *Sóvidék szülöttjeként milyen kapcsolatot ápol ma is Sóváraddal, a vidékkel?*

- Sóváraddal mindig s mindenütt a szülőhelyem. És én, kérem szépen, ma is abban a szobában alszom el s ébredek az esztendő nagyobbik felében, amelyikben születtem. S amelyikben Vass nagyapám született. Itt szép mondatot lehetne kanyarítani az állandóságról, a megtartó erőről - de minek? FŐ, hogy van. S hogy nem rossz érzés, ha szülőfalum nevét elég gyakran emlegetik, épp velem kapcsolatban (is)... Na, de úgy látszik, öregszem, mert majd elfelejtettem: itt van Sóváradtól egy karnyújtásnyira a Firtossal Korond, oda - ha Ambrus Lajossal a Hazanéző szólít - szívesen megyünk.

Korondi Kovács András 1947. augusztus 7-én született Korondon. Mind az elemi iskolát, mind középiskolai tanulmányait szülőfalujában végezte. Éveken át helyettes tanár előbb a fenyőközi, majd a pálpataki általános iskolában. Járt román-magyar szakra a Marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolára, de főiskolai tanulmányait nem fejezi be. A tanügyből kilépett és 1978-ban családjával Székelyudvarhelyre költözött. Nyugdíjazásáig a székelyudvarhelyi Matticagyár alkalmazottja.

Felnőtt verseit a *Feszek melege* és *Gyöngy-oázis* címmel jelentette meg. Prózai írásai közül a *Kapaszkodó* című, önéletrajzi vonatkozású regénye emelhető ki. Hetedik gyermek verses kötetét *Ölelő szülőföld* címmel 2012-ben Budapesten adták ki.

Népművészként szalmaképeket készít. Tagja a Romániai Magyar Népművészeti Szövetségnek.

SZALMÁBÓL KÉSZÜLT SZÉKELY KAPU

Akinek író a „keresztapja”

- Régebb K. Kovács Andrásként, most Korondi Kovács András név alatt jelennek meg kötetei...

- Valóban, első köteteim K. Kovács név alatt jelentek meg, de Böloni Domokos író azt mondta, hogy jobb lenne, ha a K betű helyett kiírnám azt, hogy Korondi. Mégiscsak jobban hangzik a Korondi - biztatott. Azóta ez áll a címlapokon. Mivel szívelem a székelyudvarhelyi Korondot, gondoltam, szót fogadok „keresztapámnak”...

- Költő, népművész, helytörténész, néprajzi gyűjtő, rejtvénykészítő, közíró, családfakutató - mondja, valójában minek tartja magát?

- Hogy Őszinte legyek, még én sem tudom. Eddig megjelent hét gyermekverskötetem, karcolatok, kisregények, regénytrilógia. Szer-

készítettem néprajzi kiadványt, monográfiát, kiadtam és szerkesztettem rejtvénymagazint, ma is készítem a rejtvényeket, kutatom a családokat, s mint gyakorló kézműves, jelen vagyok a Romániai Magyar Népművészeti Szövetség tagjaként a bel- és külföldi kiállításokon, vásárokon.

- *Harmincnégy éve él Székelyudvarhelyen, de valójában Korond és vidéke jelentette gyermekkorának színterét. Meséljen ezekről az évekről...*

- Udvarhelyen élek, de a csodás szülőföld ma is velem van. Ölel. Gyermekkorom és ifjú éveim élményei egy életre otthon tartanak. Ez a szoros vonzalom és szeretet csendül ki sok versemből, prózai munkámból. Zsenge gyermekkorom éveiben szinte naponta meglátogattam a borvízkutakat, a különböző dombokat, lankákat. Firtosra meg egyenesen úgy tekintettem, mint valami tekintélyt parancsoló gigantikus mesehősre. Vasárnap délutánokon pedig az utcai padokon összeverődött öregek meséit, történeteit hallgattam. Szüleim oldalán megtanultam minden mezőgazdasági munkát, ők ugyanis egy szorgalmas, leendő kigazdát láttak bennem. Megkucorgatott pénzükből parcellákat vásároltak, hogy ha nagy leszek, indulhasson a vállalkozás. 1962 azonban szétfoszlott minden elképzelést. De minden kárban van haszon is! Én is valahogy így jártam. Lóvásárlás gondja helyett tankönyvvásárlás gondját vettem magamra épp 1962 őszén, az akkor induló korondi középiskola diákjaként. Olyan neves tanáraim voltak, mint Czegő Zoltán, Beder Tibor, Tófalvi Zoltán. Társaságukban a kötelességtudat lelkesedéssé finomodott. Már középiskolai éveim alatt írtam verset, riportot, kis színpadi jelenetet, s „fabrikáltam” kereszt rejtvényt.

- *Jelenleg milyen kapcsolatot ápol a szülőfaluval, melyek azok az alkalmak, amikor úgy érzi, nem maradhat távol, otthon a helye?*

- Kapcsolatom a szülőfaluval folytonos. Nemcsak azért, mert évente hazajárok bozottá bokrosodó parcelláim adójának rendezése érdekében, hanem egyéb történéseire is odafigyelek. Minden Arcsói Fazekasvásárra ellátogatok, sokszor épp kiállítóként. Hazavisznek a kiállítások, a Hazanéző-rendezvények, a könyvbemutatók, a találkozók. 2009-2010-ben úgymond haza is költöztem; akkor gyűjtöttem

adatokat a családfa-könyvhöz. Mikor megjelent, 2010. november 26-án, telt házzal vártak a korondi kultúrházban. Írásokat, rejtvényeket küldök a Tűzhely című lapnak, s Ambrus Lajosnak köszönhetően egyre gyakrabban közölhetek a Hazanézőben is. De kaptam pofonokat is, igaz, sohasem szülőfalumtól, hanem a mindenkori rendszerek gerinctelen kiszolgálóitól. Ők elenyésztek, de Firtos, Réda, Móric-kő, Füge vára, Likaskő maradt. És maradnak azok is, akik szobrot álmodtak az anyanyelvnek, akik így vagy úgy azért verítékeznak, hogy e csodás fészkek még szebb és vonzóbb legyenek.

- Említette az Árcsói Fazekasvásárt, Ön szerint miért fontos?

- Az árcsói alkalom évente megismétlődő ünnep. Egyúttal a helyi fazekasmesterek bemutatkozása és megmérettetése is. Ilyenkor azok is teret, „standot” kapnak, akik nem a főút mentén laknak. Mód nyílik kapcsolatfelvételre, megállapodások kötésére. Orom lenne, ha a tanügy nagyobb részt tudna vállalni a rendezvény minél színvonalasabb megszervezésében. Antal Ibolya, Szenté Kálmán, Józsa Gábor mellett másokat is vár ez a nagy múltú rendezvény.

- Ilyen helyeken nem csak valódi értékek kerülnek az eladók standjára, van bővül meg giccs is. Hogy lehet ezektől megszabadulni?

- Az árcsói fazekasvásár sajátos rendezvény. A szervezők mai napig igyekeznek megőrizni az 1978-ban megfogalmazódott elgondolásokat. Kardalus János, az akkori művelődési főfelügyelő hét pontban összegezte a rendezvény célját. Itt csak a hetedik pontot idézem: „Célunk olyan piaci kínálat felállítása, melyben a döntő szerepet a hagyományos székelyföldi fazekasság termékei játsszák.” Bár a rendezvény az utóbbi években valóságos faluünnepé terebélyesedett, dicséretes, hogy a vásár kapuja a hiteles értékek előtt áll nyitva, nincs rászabadítva mindenféle bővli.

- Tavaly nyáron hunyt el Korondon 91. évében István Lajos, aki nemcsak kitűnő humorú, jó tollú néprajzos volt, de jó kézműves is, generációkat oktatott a fazekasságra. Hogyan emlékszik rá?

- István Lajos számomra ma is példakép. Elsősorban a szülőföld iránti szeretet tekintetében, de példakép szorgalmát, kitartását illetően is. Még nyolcvanas évei végén is írt, gépelt, válogatott, Összegezett.

Aliban a helyzetben voltam, hogy már a hatvanas évek elején úgy ismertem meg, mint a Bandi Dezső által szervezett virágozótanfolyamok lelkes támogatóját. Szorosabb kapcsolatom a kilencvenes évek végén alakult ki, amikor Tófalvi Zoltán, Szőcs Lajos, dr. Janicsek Jenő, Ferenczi Sándor plébános és István Lajos közreműködésével összeállítottam a *Korondi sokadalom* című monográfiát. Először 2000-ben, majd 2002-ben jelent meg a Pallas-Akadémia Kiadó gondozásában. Annyira megbízott bennem, hogy rám hagyta humoros írásait, amelyekből 2007-ben az *Igaz-e, Gyuri?*, 2008-ban pedig az *Eladtam a kutat* címmel jelentettem meg egy-egy kötetre valót. 2000 novemberében, amikor 80 éves volt, verssel köszöntöttem. Zárósortait idézem: „Firtos feléd fordul s ormával integet, / ígéri, még sokszor kifogja a szelet, / Legyen időd tündéreket kacagtatni, / Hogy mondj, mesélj, és ne akard abbahagyni.” Visszatérve a kérdéshez: hogy szeressük és féltsük a bölcsőhelyet, nem kell föltétlenül egyetemi diploma. István Lajos sem rendelkezett ilyennel, mégis maradandóan beírta nevét Korond és a Sóvidék történetébe.

- Térjünk vissza az irodalomhoz. Mikor és hol jelentek meg első versei?

- Mint említettem, már középiskolás diákként írogattam. Első versem 1969-ben jelent meg a Hargita napilapban Molnos Lajos közreműködésével. Akkor a lap belső munkatársa volt. Később a Megyei Tükör, a Brassói Lapok, az Ifjúság és az Igaz Szó is közölt verseimből. Kötetekké csak 2000-től kezdtek összeállni.

- Ha jól megnézzük, köteteknek fele gyermekverseket tartalmaz. Miért ír a gyermekeknek?

- Hogy miért írok a gyermekeknek? A válasz egyszerű: szeretem a gyermekeket. Ezért választottam a tanügyet, a főiskolát. S bár mindössze hét évet tanítottam, elegendő nyom maradt bennem, hogy ma is odafigyeljek a gyerekekre. Fenyőkúti és pálpataki tanárkodásom ideje alatt (1966-73) kézzel írt iskolaújságot is szerkesztettem. *Havasi hangok*, illetve *Tanyai tükör* címmel. Sok író-olvasó találkozón vettem részt Korondon, Parajdon, Alsósófalván, Varságon, Kiskunfélegyházán, s bátran elmondhatom: a leghálásabb versolvasók a gyerekek.

- *Egyszer Ambrus Lajos azt mondta, hogy Korond a költők és a tollforgatók hazája, sehol a világon ennyi egy főre eső tollforgató értelmi-ségi. Kiket ismert/ismer közelebbről?*

- Minden helyi tollforgatót tisztetek, drukkolok értük, nyomon követem munkájukat. Sokan vagyunk, akik Korond jó hírnevét akarjuk öregbíteni. Közelebbről Tófalvi Zoltánt, Ambrus Lajost és Majla Sándort ismerem.

- *Jelenleg mivel foglalkozik?*

- Nyugdíjas vagyok, de ma is dolgozom. 2005-ben rejtvénymagazint adtam ki *Nevetve töprengő* címmel. Azóta van Agytörő, Skandtmánia és - Majla Sándornak köszönhetően - magam szerkesztem azt a rejtvényanyagot, ami közel száz keresztrejtvényt jelent havonta. Emellett kézműves tevékenységgel is foglalkozom. Sokan azt gondolják, hogy agyagszobrász vagyok. Pedig szalmát munkálok meg sajátos módon, képeknek. Romániában egyedi eljárás a népművészeti szövetség keretében. Ezek a szalmaképek is népi ihletésűek: székely kapuk, kopjafák, népi díszítő motívumok, amelyeket legtöbbször szövetekre feszíttek ki. Munkáimat három kontinensen lehet megtalálni, Washingtontól Párizsig vagy Sydneyig.

- *Legutóbbi kötete?*

- *ölelő szülőföld*, gyermekvers-válogatás. Kemény borítóval s Molnos Zoltán korondi képzőművész szép illusztrációival a napokban látott napvilágot. Mintegy 350 verset tartalmaz.

- *Több mint 3000 keresztrejtvényt szerkesztett, amelyek az Új Életben, a Brassói Lapokban, az Előrében, az Utunkban és a Hargitában jelentek meg 1989 előtt. Ezek voltak a mai nagy népszerűségnek örvendő kvízvetélkedők elődei?*

- Valóban jelentek meg keresztrejtvényeim az említett kiadványokban. Azok a keresztrejtvények a mai klasszikusnak nevezett keresztrejtvényeknek felelnek meg. Kvízszerű feladványok a *Töprengőben* jelennek meg, havonta, Műveltségi vetélkedő címmel. Ezek száma közelít a 60-hoz. Egyébként a *Hét vége* címmel megjelenő csíkszeredai rejtvénylapnak is voltam főszerkesztője, az udvarhelyi *Pólus* lapban meg egyenesen óriásrejtvények jelentek meg hetente.

- *A szalma sajátos megmunkálása igen fontos szerepet kapott az Ön éleiben. Készít műalkotásokat is?*

- Igen, a szalma megmunkálása már hosszú évtizedek óta szinte mindennapi munkám. Szalmaképeket készítve kapcsolódom ki. Hogy képeim műalkotások-e vagy sem, nem az én tisztem eldönteni, de azért megkockáztatom: nagy székely kapuimat műalkotásnak tekintem.

- *Érdekes, sőt tudományos szempontból is vonzó lehet A korondi kovácsok krónikája című, 2010-ben megjelent kötet. Mit tartalmaz?*

- Nem csak a *Korondi Kovácsok krónikája*, az egy évvel korábban megjelent *Fenyőkútnak erdős mezejében* című {korondi Tófalvi Nyakasokról szóló} könyv is elsősorban levéltári kutakodás eredménye. A rengeteg fénykép, nagyjából 1500 kötetenként felkutatása - jelentős részük régi kép - több éves erőfeszítés eredménye. Ezek nagy formátumban, vastag borítóval jelentek meg. igen igényes kivitelezésben, 250 oldalas terjedelemben. A kötetek tartalmaznak visszaemlékezéseket is, tehát olvasmányosak, nem csupán száraz statisztikai adatok.

„Szénrajzaiban a tnűkritika Nagy István folytatását látja. Nagy méretű, tónusos szénrajzain a legtöbbszor a szülőföld, a Kis-Küküllő mente és az erdélyi Sóvidék tájait örökíti meg. Faluképeiben, csonkult ágú, szikklába kapaszkodó fáiban a. kisebbségi létjelképeit teremti meg.”
- úja Kuszto Endréről, a jeles erdélyi grafikusról Maradin Jenő.

Kuszto Endre Makfalván született 1925. szeptember 27-én. Az elemi iskola I–IV. osztályát Csokfalván (Hármasfalu) végezte, az V–VIII. osztályokat pedig a Marosvásárhelyi Református Kollégiumban. A Marosvásárhelyi Kereskedelmi Középiskolában érettségizett. Egyetemi tanulmányait Kolozsváron a Közgazdasági Egyetemen kezdi, de azt félbeszakítja és a Kolozsvári Képzőművészeti Főiskola grafika szakát végzi el. Állást vállal az Erdőszentgyörgy Rajoni Múzeumnál, de

felmond és élete során mint szovátai-kolozsvári szabadfoglalkozású művész alkot. Felesége Kuszto Endre Szabó Piroska, ő a Szovátai Líceum zenetanáraként a Sóvidék népdalkincsét kutatta, fia, a fiatalon elhunyt ifj. Kuszto Endre végzett biológusként verseket is közölt. Ismereteit tanulmányutakon (Szovjetunió, Csehszlovákia, Magyarország, Amerikai Egyesült Államok), művésztelepeken (Makó, Gyergyószárhegy) gyarapítja. Kiállított többek között Erdőszentgyörgyön, Szovátán, Parajdon, Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Budapesten és Hármasfaluban, és a tíz romániai magyar grafikus egyikeként munkái eljutnak Rómába, Párizsba, Brüsszelbe, Berlinbe, Stuttgartba, Szófiába, Bukarestbe. Adományából hozták létre a makfalvi gallériát, amely ma a Pince Galéria része. Szovátai telkét és értékes műveinek nagy részét Szovátai városnak felajánlotta képtáralapítási célra. Tagja a Romániai Képzőművészek Szövetségének, a Magyar Művészeti Akadémiának, a Barabás Miklós Céhnek. Kuszto Endre Szovátai város díszpolgára, a Maros menti ÁFÉSZ-díj és a Pro Cultura Hungarica díj tulajdonosa.

AMIÉRT ÉRDEMES ÉLNI *Kuszto Endrénél, Szovátán*

- Hogy lesz valakiből grafikus, festő, aki nem is annak készült?

- Valóban, előbb a kolozsvári jogi és közgazdasági szakon tanultam, de már ott is sokat rajzoltam. Jordáky Lajos, a közgazdasági egyetem rektora is helyesnek tartotta, hogy átmenjek a képzőművészeti főiskolára. Szobatársam volt a Móricz-kollégista Katona Szabó István, későbbi író, aki szintén javasolta, hogy a művészetre menjek át. Akkoriban a Bolyai egyetem előadásait is látogattam. Kapcsolatba kerültem László Gyula professzorral, aki 1947-ben meghívott a lakására. Elbeszélgettem vele. Kikérdezett, hogy miért akarom ott hagyni a közgazdaságit, mi a célom, kiket szeretek a képzőművészek közül, kiknek a műveit olvasom, milyen színházi előadásokat láttam. A zeneszerzőkről is érdeklődött, de úgy, hogy leült a zongora mellé, eljátszott egy darabot, amelyet fel kellett ismernem. Végül megnézte a rajzaimat, és azt mondta: „Magának tanulnia kell. Az anatómiát kell tanulnia, rajzolni kell tanulnia. Meg kell tanulnia a fej felépítését, a csont szerkezetét, hogy helyezkedik el a szem, az orr, a száj, mekkora a koponya. Rajzolni kell megtanulnia, de a rajzaiban az van benne, amit nem lehet megtanulni.” Kiválasztott 15 rajzot, hogy majd közli az induló ifjúsági lapban. Sajnos, ebből nem lett semmi, mert el kellett hagynia Kolozsvárt. 1949-ben felvételiztem a képzőművészeti főiskola grafika szakára, majd katona voltam Enyeden. A kolozsvári Képzőművészeti Főiskola akkor még magyar nyelvű volt, de Iasi-ban megszüntették a művészeti főiskolát, és áthozták Kolozsvárra, hogy legyen párhuzamos román oktatás. Akkor II. éves grafikushallgató voltam, és egy hajszálon múlt, hogy ki nem tettek. Akkor kezdődött Csokfalván a kollektivizálás, édesanyámat, teljesen jogtalanul, kuláklírára tették. 32 évesen özvegyen maradt, és volt 1 ha 97 ár földje és egy italkimérése egy segítséggel. Ezért kulákká nyilvánították, és kilakoltatták. Így kerültünk Átyim János bácsiékhoz lakni. Elvesztettem a bentlakást, az étkezési jegyet, az ösztöndíjat, és hajszálon múlt, hogy nem tettek ki az egyetemről. Sok hercehurca kezdődött akkor

körülöttem, de az erdőszentgyörgyi rajoni néptanács elnöke, Benedek János mellém állt. Ugyancsak mellém állt az egyetem alapító rektora, Kovács Zoltán, valamint Veress Pál, Kolozsvár akkori polgármestere. Kovács Zoltán indítványozta, hogy menjek át a festészetre. Ott összejöttem Szervátiusszal, akivel később Erdőszentgyörgyön dolgoztunk együtt. 1952-53-ban. III. évesen a festőművészetin folytattam a tanulmányaimat.

- *Kik voltak a tanárai?*

- A III. év első negyedében Kovács Zoltán. Ő volt az, aki kérte a marxista katedrán, hogy a képzőművészetiseknek kevesebb bibliográfiát adjanak marxizmusból, nincs annyi idejük az olvasásra, mert nekik rajzolniuk, festeniük kell, A következő órán már nem ő jött be, hanem Abodi Nagy Béla. III. év után Miklóssy Gáborhoz kerültem, aki nagyon kemény, szigorú tanár volt. Nála végeztem a IV. évet. A diplomamunkámat arra a vászonra festettem, amit édesanyám szőtt Csokfálván. 1955-ben végeztem az egyetemet, de csak 1956-ban kaptam meg az oklevelet. Ugyanis nem olvastam elég szorgalmasan a marxista bibliográfiát, ezért visszatapsoltak.

- *Hogyan alakult a pályája az államvizsga után?*

- 1956 után a kolozsvári Képzőművészeti Szövetségnek lettem a jelöltje. Ez azt jelentette, hogy 5 évig keményen kellett dolgozni, hogy aztán véglegesítsenek. Kétévenként ellenőriztek. Jelen kellett lenni minden kiállításon, kötelező volt legalább egy vagy két bukaresti szalonban is kiállítani. Végül pedig kellett egy egyéni kiállítás is. Öt év elteltével egy bukaresti bizottság döntötte el, hogy kialakult-e annyira a jelölt stílusa, hogy megkaphatja a szövetségi tagságot. A jelöltség idejére egy fizetésnyi Ösztöndíjat kaptunk, de minden két évben a bukaresti bizottság ellenőrizte, hogy a jelölt keményen megdolgozik-e az ösztöndíjáért, öt év kemény, megfeszített munka után tagja lehettem a Képzőművészeti Szövetségnek.

- *Ekkor került Erdőszentgyörgyre...*

- 1962-ben meghívtak az erdőszentgyörgyi rajoni múzeumhoz muzeológusnak. Ott dolgoztam 1968-ig, amikor a múzeum és a

Magyar Autonóm Tartomány megszűnt. Aztán megyei ellenőrként dolgoztam. Ellenőriztem az egész Nyárad mente kulturális tevékenységét, mert úgy nézett ki, hogy eljött a szellemi javak felértékelődésének ideje. Egész héten jártam a falvakat. Aztán kiderült, hogy vékonyan mennek a dolgok, és nekem azokról kellett jelentést írnom, akik olyan kedvesen fogadtak. Ezt a kínlódást látta a feleségem is. Azt mondta egy nap: „Te, Endre, otthagytad a közgazdaságit, hogy a művészetnek szenteld az életed. Egész héten odavagy, faluról falura jársz, nincs időd semmit alkotni. Na hát. én tanárnő vagyok, és van annyi fizetésem, hogy ketten kijövünk belőle, hagyd ott ezt a munkát.” A feleségemnek nagyon sokat köszönhetek. Olyan asszonyt találtam, aki mindig jó tanácsokkal látott el, mindig mellettem állt, míg élt. Így történt, hogy otthagytam ezt a munkát, és nekifogtam dolgozni. 1968-ban rendeztem első egyéni kiállításomat.

- *Volt-e atkaima, hogy tanítson?*

- Sohasem tanítottam. Erdőszentgyörgyön Jakab Gyöngyi magyar-tanár többször behívott osztályfőnöki órára, hogy tartsak előadást a művészeti irányzatokról. Ezeken az órákon figyeltem fel két nagyon figyelmes lányra, Koszta Gabriellára és Suba Ilonkára. Suba Ilonka később Fülöp G. Dénes lelkész felesége lett. Koszta Gabriellát később hallottam szavalni, mondtam is neki, hogy a színíre kell mennie. Aztán megtudtam, hogy bejutott a színíre, később meghívott a vizsgaelőadására. Gegeshez fűződik egy emlékem. Fülöp G. Dénes szervezett egy alkotótáborot, amelyen én is részt vettem. Ott volt Szécsi András, Sükösd Ferenc és mások. A szállásunk a papi lakon volt, amiért aztán valaki fel is jelentett minket. Mindenikünk olyan munkát készített, amely bekerült az országos grafikai kiállításra. Én festettem őket, amint dolgoznak, Sükösd Feri pedig megfestett engem, amint őket rajzolom.

- *Kérem, mondjon néhány szót jelentősebb kiállításairól.*

- Már említettem az 1968-as kolozsvári kiállítást. 1969-ben Marosvásárhelyen állítottam ki. Csodálatos volt a fogadtatás. Jelen volt Piskolti Gábor, Barabás István, Bordi András, Izsák Márton. Aztán volt a székelyudvarhelyi, 1970 augusztusában, amelyet Maszelka János szervezett. Már vége felé volt a kiállítás, én éppen a színházban

voltam, amikor záróra előtt néhány perccel megérkezett egy vállig érő fehér hajú ember egy fiatal hölggyel, és nem akartak távozni. Kérte Maszelkát, hogy menjen utánam a színházba. Mikor megérkeztem, képről képre jártunk, nagyon tetszettek neki a képek. 0 volt Duray Tibor festőművész, a budapesti Nemzeti Galéria egyik megbízottja, aki „körülnézett” Erdélyben, hogy a Nemzeti Galéria számára kiállítókat keressen. Feljegyzett sok nevet, amit aztán közölt Pogány O. Gáborral, a Nemzeti Galéria igazgatójával. 1971-ben felkeresett Szovátán és decemberben jött a meghívó, hogy az 1972. októberi hónapot az én munkáimmal akarják megnyitni. Kérték, hogy válogassam össze a képeimet, amelyeket Duray látott Udvarhelyen, meg néhány újabb munkát, összesen ötvenet. Június végére a munkáknak ott kellett lenniük. Mintegy 80 munkát válogattam össze, és vittem a zsűri elé Kolozsvárra. Ott azonban nagyon húzták az időt. aztán az utolsó pillanatban eljutottak a művek Bukarestbe, de ott is sokáig húzták az időt. Huszár Sándor és Gálfalvi Zsolt segítségével végre az illetékes elvtárs elé kerültek a munkák, majd este 8-kor a főcenzor is áldását adta rájuk, mondván, hogy nincs kifogása ellenük. Volt még kiállításom New Yorkban a Magyar Házban 1977-ben, Detroitban és Los Angelesben.

- *A világot járt, gazdag életművel rendelkező művész mire figyel fel a vidék szellemi életéből?*

- Szívesen olvasom, évtizedek óta várom a korondi Hazanéző újabb lapszámait. Talán azért olvasom kitüntetett figyelemmel, mert a főszerkesztő szovátai diákként a feleségem osztályába járt. s már a változások előtt - a Szovátán végzettekkel együtt - illett figyelnünk költői-írói munkásságának alakulására. Amikor Józsa Jánossal együtt képtáralapítási céllal kopogott be hozzám, a fiam emlékért őrző grafikámat adtam oda a Józsa-adományba.

- *Ha az Úr is úgy akarja, mit szeretne még megfesteni?*

- Almomban gyakran látom édesanyámat, amint leélte életét, és szötte nekem a lenvásznat. Kérdeztem tőle, mit fessek rá? Azt felelte: azt, amiért érdemes élni. Azt akarom megcsinálni, ami körülöttünk zajlik. Életünk küzdelmét a lelkünk szerinti megmaradásért,

Láng Eszter Korondon született 1948. január 3-án. Másfél éves, amikor a család Csíkszeredába költözik. Tizenöt éves koráig ott járt iskolába. 1963-ban kitelepednek Magyarországra. A debreceni Kosuth Lajos Tudományegyetemen, majd a budapesti MKKE-n szerzett diplomát. Civilben a Debreceni

Egyetem közgazdasági karán a Világgazdaság és Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék oktatója, 2011-ig vezetője. Festészetet és grafikai alapokat Torok Sándortól tanult. Rendszeres résztvevője országos és nemzetközi képzőművészeti tárlatoknak és művésztelepeknek. Festészete a lírai absztrakt irányzatához áll közel. Grafikával és fotóval is foglalkozik.

Versei, képzőművészeti írásai az Élet és Irodalomban, a Mozgó Világban, a Holmiban, a Szépirodalmi Figyelőben, a Balkonban, az Új Művészetben, Műútban, a Spanyol náthában. Irodalmi Jelenben, Váradban, Zempléni Múzsában stb., fotói a Parnasszusban, a Spanyolnáthában, újságokban és könyvborítókön jelentek meg. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Paszteülfestők Egyesületének, a Lengyel Pasztellművészek Társaságának, a Magyar Elektrográfiai Társaságnak, a D. Fleiss & EastWest Artists Nemzetközi Képzőművészeti Egyesületnek. Képzőművészeti díjai: XII. Nemzetközi Miniatur Kiállítás különdíja, Kaposvár, 2007; INTERCOMA díja, Stuttgart, 2008; Emlékplakett kimagasló munkájáért (100 éves a Nőnap), Budapest, 2008; Elismerő Oklevél, Szabadka (Subotica, Szerbia), 2008; Elismerő Oklevél, Bácskossuthfalva (Stara Moravica, Szerbia), 2009; XXI. Miskolci Téli Tárlat díja, 2012; Mesterlevél és Secco-Falka Emlékérem, Miskolc, 2012.

SEMMIT SEM LEHET FÉL SZÍVVEL CSINÁLNI

Kezdetben vala a gyermekkor...

- *Bár öt évtizede él Debrecenben, gyermekkori emléket minduntalan a korondi tájhoz és Csíkszeredához vezetik vissza. Mi az, amire ma is szívesen gondol a megszépült idő távlatában?*

- Igen, ez így van. Mondhatnám a Bibliát parafrázálva: kezdetben vala a gyermekkor... Korondot csak felnőtt fejjel tapasztaltam meg, mert másfél éves voltam, amikor elköltöztünk Csíkszeredába. De Korondra is beköltözők voltunk, a szüleim pár évet laktak ott. közben megszülettem. Aztán 15 éves koromig Szeredában laktunk. Ezek az évek meghatározók voltak az életemben, s hogy milyen sokat jelentett nekem az otthoni környezet, azt korán és keservesen tanultam meg, épp az elszakadásból fakadó fájdalom révén. Ezért aztán valahogy' nagyon sokáig sajgott ez a hiány a szívemben, és csak lassan kezdtem otthonomnak tekinteni Magyarországot. Az első évben, 1963-ban, volt olyan hét, hogy hatvan levelet írtam, még kimondani is sok, nemhogy finanszírozni a bélyeget hozzá. Mindenkiel leveleztem, minden szálon oda akartam kötni magam. Magyarországon az unokatestvéreim csúfoltak a tájszólásom miatt, és utánoztak, jól szórakozva beszéd módjára, a számukra furcsa szavaimon és énekeimen. Amikor nyaranként jöttünk vissza Erdélyből, mindig sírtam a határon. Csíkszereda a jó. igényes oktatást, a felkészült tanárokat is jelentette. A nyolcadikot, ami megfelelt az első gimnáziumnak, még ott jártam. Deák Gyuszi bácsi tanította a latint, egy év alatt annyit tanultam tőle, hogy utána még az egyetemen is fél évvel hamarabb vizsgáztam le, mint az évfolyam, ráadásul kitűnőre. Tanultunk a magyar tannyelvű tagozaton oroszul (Somaitól), németül, románul is a latin mellett, ez jó alapot jelentett a későbbiekben.

De Szeredába már régen nem vágyom. Megváltozott, a gyerekkori barátok szétszéledtek. Ha megyek, egyvalakiért teszem: a gyerekkori Katincánkért, aki a szolgálónk volt, s aki nekem máig olyan, mintha nővérem lenne. Olyan ő, mint a férje után viselt neve is mutatja, nomen est omen: Kedves. Korondra visszatérve: csak azt mondhatom.

nekem élénk gyermekkori emlékeim vannak róla. Persze nem kell azt hinni, hogy ezek a sajátjaim, hisz másfél éves gyermeknek nemigen lehetnek emlékei. De a szüleim, különösen az édesanyám, nagyon sokat emlegették. Édesanyám nagyon meg tudta jegyezni az embereket, a tanítványait és azok szüleit, a kollégákat, s ezeket mindig mesélte, így aztán Korond bennem nagyon elevenen élt mindig. Aztán a kilencvenes években egyszer a férjemmel és a szárhegyi művésztelepen dolgozó művészekkel - férjem is meg volt hívva, én meg elkísértem - elmentünk az árcsói vásárra, ott összejöttünk Ambrus Lajossal. Azóta tart a barátság, s azóta járok haza Korondra. Korond gazdag falu, ezt nem anyagilag értem, hanem kulturális, szellemi értelemben, és van megtartó ereje is. így hát, ha hívnak, megyek, s örömmel.

- *A család 1963-ban történt magyarországi kitelepedésekor Debreceni, Kelet-Magyarország egyik legnagyobb szellemi központját és vidékét választotta. Ugyé' érzi, jó döntés volt?*

- Debrecenbe csak én kerültem. Amikor megérkeztünk, hatvanhárom nyarán, Tiszavasvárába mentünk, nagyanyámhoz. A család ekkor két évig kettészakadva élt, mivel édesanyám az ottani iskolában tanított, és a húgom is oda járt, édesapám pedig Miskolcon helyezkedett el, s én is ott folytattam a gimnáziumot. Aztán hatvanötben utánunk jött édesanyám és a húgom is. Debrecenbe akkor kerültem, amikor elkezdtem az egyetemi tanulmányaimat, és szépen ott is ragadtam: beszippantott az egyetem. De hosszú idő kellett, amíg az Alföld ízére ráéreztem. aztán meg is szerettem. Sok barátom lett. befogadtak, elfogadtak.

- *Festéssel és digitális grafikával csak az 1990-es évektől foglalkozik. Addig mivel foglalkozott a bölcsészdiplomás debreceni végzős? Kinek „köszönheti”, hogy életének delén egy másik lehetőséget, egy másik dimenziót is meglátott?*

- Rajzolni kisgyerekkoromtól rajzoltam, s elég jól. De iskoláskoromban a rajzkörön kívül jártam tánckörre, énekkarba, biológiakörre, röplabdázni. kézilabdázni. Szóval minden érdekelt. Aztán ebből tartósan csak a tánc maradt meg, harminchat éves koromig táncoltam a

Debreceni Népi Együttesben. A bölcsészkar után még elvégeztem a közgazdasági egyetemet is, és azóta is ezzel keresem meg a kenyeremet, a debreceni egyetemen tanítok. Ezek a dolgok nem zárják ki egymást, sőt jól elférnek együtt. A világban épp az a jó, hogy annyira változatos! De az igazság az, hogy csak az utóbbi kétrhárom évben derült ki szélesebb körben, hogy a képzőművész Láng Eszter és az egyetemi oktató egy és ugyanaz. Hogy a festészet, képzőművészet ennyire fontos lett, azt bizony a férjemnek, Torok Sándornak köszönhetem, aki elismert képzőművész volt, s aki emberként is a legkülönb, akit valaha is ismertem. Ő fordított vissza a festészethez, biztatott, és megerősített abban, hogy érdemes, akkor is, ha későn kezdtem. Ezért aztán azt szoktam mondani, hogy minden tudásom tőle ered, s minden hiányosságom a sajátom. Ő egymagában felért egy főiskolával. Rengeteget beszélgettünk, együtt olvastunk. Tulajdonképpen látni is tőle tanultam. A képzőművészeti könyvtárunk nagyon jó, volt miből képeznem magam. Korábban is rendszeresen jártam múzeumokba, kiállításokra, ez mindig része volt az életemnek. Csak Sándor meneti elkezdtem másképp látni, s az alkotással, a rendszeres munkával magam is sokat változtam. A férjem szerette, hogy kísérletezek. A véleménye az volt, hogy a legjobban azt fogom tudni, amire magamtól jövök rá. De erősen támogatott, és amellet, hogy hagyott szabadon dolgozni, mindig megmondta, mire kell jobban odafigyelnem.

- *Őn nemcsak fest, fotózik és - divatos szóval élve - a mailari művelője, verset ír, recenziót, jelentős a közírói tevékenysége is. Mondjon néhány szót erről.*

- Nem nevezném jelentősnek a „közírói” tevékenységemet. Keveset írok, épp azért, mert sok egyéb elfoglaltságom is van. Semmit sem lehet fél szívvel csinálni, ezért aztán sokszor úgy érzem, semmire nem jut igazán idom. De nincs erőm bármiről is lemondani: minden tevékenységem hozzám tartozik. Inkább azt mondanám, kedvtelésből írok, s csakis olyankor, ha van mondanivalóm. Írok könyvekről, kiállításokról is. Ezek jó helyeken jelennek meg, ez fontos, ez adja a dolgok súlyát számomra. Nagyon ritkán nyitok is kiállítást, akkor, ha azonosulni tudok a másik művészetével.

- *Mikor ír, és mikor veszi kezébe az ecsetet Láng Eszter, a költő, és Láng Eszter, a festőművész? Beszélhetünk-e arról, hogy a vizuális értéktérem és az irodalmi alkotás az Ön életében kölcsönösen és szerencsésen kiegészíti egymást?*

- Teljesen rendszertelenül írok verset. Festeni pedig leginkább olyankor szoktam, amikor folyamatosan van rá időm, tehát leginkább nyáron, vagy amikor tavasszal és Ősszel, néha télen is egy-két hétre elvonulok valamelyik művésztelepre. Olyankor hajnalban kelek, és estig dolgozom, kifestem magamból a felhalmozódott feszültséget. Sokszor születnek ilyen periódusokban versek is, ezek valahonnan úgy és onnan jönnek, ahogyan és ahonnan a vizuális eszközökkel megteremtett alkotások.

- *Valahol olvastam, hogy fél életét az internet előtt tölti. Erről jómagam is meggyőződtem, amikor levelemet átküldtem, s azonnal választott. Tényleg, eget-földet rengető nagyhatalom lett a net?*

- A net az egyik áldása a globalizációnak. Valóban többnyire a számítógép előtt ülök. És tudom, hogy valahol távol ott ülnek a barátaim is. Néha rám csörögnek, írnak egy mailt, de közben azért folyik a munka. Bár nagyon szeretem a könyveket kézbe fogni, lapozgatni, mégis sokat olvasok a neten. A fiatal írók, költők leginkább ott jelennek meg, már van egy csomó olyan folyóirat, amelyek csak elektronikus formában léteznek, mint amilyen a Spanyolnátha vagy a Kulter. A régi irodalom olvasható az Országos Széchényi Könyvtár honlapján. A hálón van a szakirodalom, és ha azt akarom megtudni, hogyan kell csúsztatott palacsintát csinálni, az is ott van. Ha meg akarom nézni, hol a legolcsóbb a Schminke festék, az is. Ha az érdekel, hogy a genfi egyetemen milyen kurzusokat hirdettek meg, és milyen szakkönyveket használnak, megkereshetem percek alatt. És ha olcsó repülőjegyet akarok, akkor is a neten nézek körül. Beszélni, levelet váltani tudok pillanatok alatt Párizssal és Melbourne-nel. Vagy Koronddal. Ha jól használjuk a virtuális hálót, segíti a munkánkat, és közelebb hoz egymáshoz.

- *Egyéni kiállításainak színtere és éve?*

- 2003-tól minden évben volt egyéni kiállításom. Magyarországon kívül Romániában, Franciaországban, Szerbiában, Lengyelországban.

Csoportos kiállításokon évente 10-15-ször szerepelek, ezek országos és nemzetközi tárlatok, olyan országokban, mint az USA, Japán, Kína, Kanada, Franciaország, Lengyelország, Ukrajna, Szerbia, Románia, Macedónia.

- *Őn nem csak festett, alkotott, de sokat utazott is...*

- Számos országban jártam, de csak Európában. Fél Európát bejártam keletről nyugatig, északról délig. Kedvencem Lengyelország és Franciaország. Csak olyan helyekre szeretek menni, ahol értem a nyelvet, nem szorulok másokra. És nem vágyom se keletebbre, Ázsia irányába, se nyugatabbra, Amerikába. Európát ismerem, azokra a helyekre szeretnék újra és újra elutazni, ahol már jártam és jól éreztem magam.

- *Díjak, elismerések?*

- Vannak, jövögetnek. Épp a minap, a Magyar Kultúra Napja alkalmából megnyílt XXi. Miskolci Téli Tárlaton vehettem át az egyik díjat. Váratlan volt, és annál jobban megörültem. De nem a díjak számítanak, hanem a munka öröme. A díj legfeljebb megerősíti kicsit az Önbizalmamat, meg talán jobban rám figyelnek. De valójában a magam kedvére festek, akkor is, ha meg akarom mutatni és meg is mutatom másoknak a munkáimat, akkor is, ha kiállításokon megméretkezem.

- *Milyen gyakran jár szülőföldjére, Korondra, a Hargita lábához, s hogy érzi magát a Hazanéző-domb vigyázó tekintetének ölelésében?*

- Korondra mindig megyek, ha hívnak. Korondra hazamegyek.

Lőrincz Béla 1934. június 19-én született Korondon. Ő is, mint a bátyja, az ismert táncmester, Lőrincz Lajos, a korondi iskolába járt elemibe, s mint annyian a tehetséges falusi gyermekek közül - Lőrincz Lajos, Bardoc Sándor, Tófalvi Bajusz Béla, Szász Lőrinc, Páll Lajos, Balázs László, Varga Márton, Farkas András -, bekerül a marosvásárhelyi Művészeti Iskolába. Ott szerzett érettségi bizonyítványt, zene szakon. Képzett zenészként ismeri fel a tánc csodálatos világát, Kolozsváron, Székelyudvarhelyen

és Marosvásárhelyen érik valóságos táncművésszé. A katonai szolgálat idejére Bukarestbe kerül a Hadsereg Művészegyütteséhez. Leszerelés után a Marosvásárhelyi Székely Népi Együttes táncosa lesz. Ennek jogutódjától, a Maros Művészegyütttestől feleségével, Lőrinczné Pástay Máriával együtt nyugdíjba vonul. Azóta Kanadában él. Értékes a fafaragó tevékenysége is. Tófalvi Zoltán biztatására fogott íráshoz. A *Dicsértessék új Hold, új király* című kötetét a Firtos Művelődési Egylet adta ki a Hazanéző Könyvek Sorozatában.

AKI SÁRBAN, HÓBAN TAPOSVA VITTE A MAGYAR SZÓT, A MAGYAR DALT, A MAGYAR TÁNCOT ***Egy Kanadában élő, korondi táncművész***

- *Alighogy nyugdíjba vonult a Marosvásárhelyi Maros Művészegyüttes táncosaként - 1985 tavaszán -, máris ott volt a lehetőség, hogy feleségével, táncospárjával Kanadába utazzon, s a nagy döntés pillanata: visszajönnék-e vagy végleg kint maradnak. Sose?n bánták meg akkori döntésüket?*

- Körülményes úton, de végül sikerült 1985 júniusában elhagyni Romániát. Nemcsak mi, de aki tehette, igyekezett Ceausescu pokolizmusából megszabadulni. Se szeri, se száma azoknak, akik elmenekül-

tek. Nem volt könnyű a döntés, hogy kint maradjunk-e Kanadában, vagy sem. A szabadságnak igen nagy ára volt. Ott kellett hagyni gyermekeinket, unokánkat, szüleinket és mindazt, amit életünk folyamán verejtékes munkával megszereztünk. Ma is úgy érzem, bátor és vakmerő cselekedet volt 51 évesen, az angol nyelv ismerete nélkül, a semmiből újrakezdeni az életet. Végül is, nemcsak gyerekeink jövőjére, de a magunk öregségére is gondolva, nem bántuk meg, amit cselekedtünk.

- *Aki hazát cserél - mondogatják, szívet (is) cserél. Úgy érzi, hogy ez érvényes a Lőrincz családra is?*

- „Aki hazát cserél, az szívet is cseréljen” - szerintem ez a mondás nem fedi a valóságot. Hazát és szívet sohasem lehet cserélni, főleg idősebb korban. A szülőföld szeretetét nem lehet helyettesíteni. Azt tapasztaltam, aki csak tehette, hazament meghalni, vagy hamvai tértek haza a szülőföld melegébe, hogy azok a csillagok ragyogják be sírját, amelyek valamikor a bölcsője felett is ragyogtak.

- *Meséljen életéről, családjáról, a Kanadában töltött 27 évről!*

- 27 évi kanadai tartózkodásunk alatt mi is ide rögzösdünk az 1956-os magyar forradalom menekültjeihez. Orom töltötte be szíve-met, amikor 2006-ban, az '56-os forradalom 50. évfordulója alkalmából felkértek, hogy az Ottawában felavatandó 56-os emlékmű mellé faragjam meg azt a kopjafát, amit Sólyom László, Magyarország köztársasági elnöke avatott fel. A kopjafa oldalára székely rovásírással ezt írtam: Isten áldd meg a magyart.

- *Mi jellemző a kanadai magyarokra, mi az, ami jobban összetartja Őket, más diaszpórához viszonyítva, s ad- némi reményt a többgenerációs fennmaradásra?*

- Kanadában az idősebb generáció nagyon megfogyatkozott, és a fiatalság egyre kezd asszimilálódni. A kanadai magyaroknak eddig Torontóban volt a legnagyobb és egyben a legszebb kultúrházuk. A benne lévő több terem lehetőséget biztosított a hétvégi magyar iskola, könyvtár, sportegyesület, a Kodály Ének- és Táncegyüttes működésére. Ünnepek alkalmával nagy összejöveteleket és bálakat lehetett

rendezni, ahová Torontó és a környék magyarsága összejött. Ezt a csodálatos kultúrházat a tavaly, 2011-ben valósággal kijátszották a magyarság tulajdonából. Akik ebben ludasok voltak, most egymásra mutogatnak.

- *'89 után Romániában is, Erdélyben is más szelek fújtak, gondoltak-e a hazatelepedésre, az újrahonosításra?*

- A rendszerváltás után voltunk Korondon is, és tényleg sok minden megváltozott. Mikor Korond nevét hallom, szívem megmelegedik, a gyermekkori emlékek rohagnak bennem, akarva-akaratlanul, de gyakran könnyes lesz a szemem.

A politikához nem értek, ellenben láttuk az „új szelet”, s azt is láttuk, most kik fűjják. Megszülettek az új gazdagok és a földhöz ragadt szegények. Nehéz szívvel vettük tudomásul Korond jövőjének új arculatát, hogy a székely gyermekekből már csak egy első osztály van.

- *1957-től '85-ig a Székely Népi Együttesben és a Maros Művészegyüttesben ropt a táncot, tanult, tanított, gyűjtött, s közben irtotta a konkolyt a búzatáblából. Hogyan emlékszik vissza ezekre az évekre?*

- 1957-től '85-ig verejtékes éveket mondhatunk magunkénak. Közben, mint hivatásos táncosok, a Maros Művészegyüttesnél kerestük a kenyerünket, több intézmény vezetőségének kérésére elvállaltuk és tanítottuk táncsoportjaikat. Ezek közé tartoztak a vakok és süketnémák intézete, Marosvásárhelyen az összes szövetkezet, a nyárádszeredai kisépári szövetkezet és a Kombinát táncsoportja.

Igen nagy sikert és országos díjakat nyertünk a Marosvásárhelyi Szövetkezetek egyesített táncsoportjával, a Nyárad szövetkezet, és a Vegyipari kombinát táncsoportjával. Ezek a sikerélmények nem csak a táncsoport tagjaiban, bennünk is felejthetetlenül megmaradtak.

- *Kik azok az erdélyi személyiségek, akiktől sokat tanult az 1960-70-es években, s büszke arra, hogy találkoztak, együtt dolgozhattak, a kezük alól kikerült tanítványok pedig nyugodt szívvel vehetik kézbe az erdélyi magyar néptáncoktatást és ennek továbbadását a következő nemzedéknek?*

- Elsőként Benczédi Sándor szobrászművészt, unitárius kántortanítót említem, aki kitűnő táncszakértőként, 1947-ben Csíkszeredában

az országos kultúrversenyen Korond táncsoportjával második díjat nyert. Akkor, 13 évesen, szólótáncosként, országos első díjat nyertem. Benczédi Sándor volt, aki Köröndről a három legtehetségesebb gyermeket: Páll Lajost (később költő és léstőművész), Bardocz Sándort (később a Marosvásárhelyi Állami Filharmónia nagybőgő művésze) és engem, a későbbi táncművészt Parajdra küldött, hogy jelenjünk meg az akkor létesülendő Marosvásárhelyi Művészeti Középiskola tehetségkutatói előtt. A Zene- és Képzőművészeti Középiskolában olyan nagy tudású tanárok voltak, mint Izsák Márton igazgató és szobrászművész, Bordi András és Barabás Miklós festőművészek, Erkel Sarolta, Chilf Miklós zongoraművészek, dr. Birekné Bihari Anna, Marius Jura hegedűművészek. Tróznér József Összhangtatan, zeneelmélet és formatanár. Szász Károly folklór- és szolfézstanár, dr. Antalffy Endre, az egyetemes tudományok professzora. Tompa Magdolna torna- és koreográfus tanárnő és még mások. A Zeneművészeti Iskolai elvégzése után, 1953-ban táncos pályára kerültem, mivel szólótáncossal ismét országos első díjat nyertem. Így történt, hogy zene helyett a tánc választott engem. Táncos pályám a Kolozsvári Magyar Opera balettkarában kezdődött, ahol Dombi Imre nagyszerű balettmestertől olyan kitűnő tánctechnikát tanultam, amely egész táncos pályámon hasznomra vált. A hepehupás életpályámon ezek után mint táncművész, két évig a bukaresti Hadsereg Ének- és Táncegyüttes tánckarában táncoltam, olyan szakemberek irányításával, mint Vladimír Badea és Gheorghe Baciú koreográfusok. 1957-ben jöttem a Maros Művészegyütteshez, mint szólótáncos. Itt ismertem meg Palásthy Marikát, aki 1958-ban feleségem lett, és 27 évig együtt táncoltunk a Maros Művészegyüttesben. Az együttes vezetősége 1962-ben meghívta Lacku Brummer Jákob koreográfust, a Bukaresti Állami Biztonsági Együttes táncmesterét. A lengyel, bolgár, román, orosz és magyar nemzetközi táncokból Összeállított műsort óriási siker koronázta. Ekkor tükröződött igazán, hogy a nehéz technikai feladatokat milyen remekül és könnyedén oldotta meg az istenáldotta tehetséges tánckar. E remek koreográfus, Lacku Brumer Jákob, Ceausescu diktatúrája idején Romániából Amerikába menekült, ahol sok sikeres koreográfiát készített, munkájának elismeréséül több kitüntetést kapott. Halála előtt egy évvel megtudta, hogy feleségem-

mel Kanadában élünk, s nagy örömünkre eljött Torontóba meglátogatni.

- *A marosvásárhelyi márciusi események után (1990) Sütő Andrást az USA-ba vitték szemoperálásra, ahonnan -meghívásra - eljutott Kanadába is, előadást tartott a kanadai magyaroknak. Itt találkoztunk Viozlak újból. Kérem, meséjén erről az olvasóknak.*

- Sütő András és felesége, Éva családunk nagyra becsült barátai voltak. Többször összejöttünk marosvásárhelyi lakásainkon. Beszélgetéseink közben nem a kitalált, hanem a megtalált gondolatokat próbáltuk kicserélni. A Dicsértessék újhord, új király című könyvemben Andrástól idézem a művészetekre vonatkozó csodálatos meghatározást: „Az igazi művészi érték csak ideiglenesen maradhat ismeretlen, az értéktelenség csak átmenetileg pompázhat a közérdeklődés hullámverésében”.

Búcsúelőadásunk alkalmával a Nagyenyei fügevirág című esszé-könyvébe a következőt írta: Lőrincz Bélának - visszatekintéssel a tapsos-dobogós évekre; nem „csupán” tánc volt az - javából - de férfimunka is: fennmaradásunk szép szolgálata.

Ez a marosvásárhelyi íróóriás, aki után úgy sorakoztak az ifjú értelmiségiek, mint szántó ekéje után a barázdák, biztatóan írta: „...a trianoni légnyomás által a világ minden részébe jutott magyar rabszolgasorsnak talán egyszer vége lesz, és eljön az igazságszolgáltatás”...

Tudom, hogy a ragaszkodás érzelmével a szülőföld marasztaló vigaszát jelezte. Így próbált parányi reményünknek éltető erőt adni, de sajnos nagyon belefáradtunk a kilátástalan várakozásba. Sütő Andrást a marosvásárhelyi tragikus márciusi események után 1990-ben hozták ki Amerikába, szemműtetre. A kanadai Magyar Szövetség az USA-ból áthozatta Kanadába, ahol a torontói Árpád-házi Szent Erzsébet Római Katolikus Magyar Plébánia zsúfoltságig megtelt termében tartott előadást. A közönség Sütő András beszédét többször vastappsal jutalmazta. Itt találkoztunk Andrással és Évával az előadás után. Nem tudtuk kibeszélgetni magunkat, mint annak idején otthon, lakásainkon, mivel az emberek sokasága jött egy-két kedves szóval megköszönni Andrásnak, hogy ilyen operált szemmel eljött, és hall-

gathatták tartalmas, értékes szavait. Marika feleségem Andrásnak ajándékozta a Kopjafát sirató asszony faragásomat, amelyet hálásan vett át.

- *Az internet, a televízió világában ma már nincsenek határok, a világ bármely pontján látható, mi történt tegnap a korondi színpadon vagy Erdőszentgyörgyön. Mi a véleménye, merre tart az erdélyi magyar néptánc kultúra, mit szabad tovább vinni és mit nem?*

- Hogy merre tart jelenleg az erdélyi magyar néptánc kultúra? Az nem az én feladatom, és nem is tudhatom innen a nagy távolságból kellőképpen meghatározni. Egy biztos: sok torzított táncot láttam a nagyváradi „táncszínháznak” nevezett együttestől. Meggyőződésem, hogy a magyarországi táncmesterektől tanulták, vagy azokat próbálják utánozni. Gondolok itt elsősorban Nóvák Ferenc és Diószegi László koreográfusokra.

A helyes irányzatot a népművészet színpadi feldolgozására Kodály Zoltán tökéletesen megadta, csak oda kellene figyelni és követni azt. Ahhoz viszont nagyon komoly szakmai felkészültségre van szükség. Kodály Zoltán szavait idézem: „Sehol úgy nem találjuk meg a hazát, mint dalaiban. Aki ezeket nem ismeri, nem ismeri hazáját, akárhány 'országjárásban' vesz részt (...) a népzene és a romlatlan népi tánc (az ősi eredetiséget nem elhomályosító, művészi feldolgozásban) világnyelv, a népek közti érintkezés, barátkozás egyik leghatásosabb eszköze.”

- *A fentebb idézett Dicsértessék újhoid, új király c. kötet érdekfeszítő, olvasmányos erdélyi és kanadai napló, életrajzi emlékképek sokasága, szokáskultúra-leírás, népi humor, vidító és bosszantó tánc történetek találása - magunk és mások okulására. Hogyan született meg ez a könyv, mikor írta, milyen volt a fogadtatása Erdélyben és a kanadai magyarok körében?*

- 1997. április havában Tófalvi Zoltán erdélyi író-szerkesztő, sikeres amerikai előadása után Kanadába jött és itt tartott előadást a Torontói Magyar Házban, 1956 erdélyi áldozatai címmel, dokumentumfilm-vetítéssel egybekötve. Ekkor közel egy hétig örvendeztünk egymásnak. Zoltán kérésére vettem először tollat a kezembe, hogy

megírjam Korond és környéke táncos Örökségét a kiadásra készülő Sóvidék monográfiájához. 2000-ben, kanadai nyugdíjaztatásom után, nekiláttam Korond és környékének a népszokásait, táncos hagyományait, lakodalmi szertartásait megírni. Így született meg a Dicsértesség újhoid, új király című könyvem, amely a korondi Firtos Művelődési Egylet Hazanéző című lapjának főszerkesztője, Ambrus Lajos gondozásában látott napvilágot.

Ha nem is volt áttörő sikere a könyvemnek, mégis sok értékelő visszajelzést kaptam szakemberektől, egyszerű olvasóktól. Volt, aki megrázónak és igen értékes dokumentumnak tartotta könyvemben a népművészeti hagyományaink ismertetése mellett a Volt hazája, megszenvedett érte című írásomat, mely az oroszországi magyar hadifoglyok szenvedéseiről szól.

- *Ebben a kötetben olvastam: mindenki szeresse a magáét és tisztelje a másét. Kifejténé bővebben ezt a gondolatot?*

- Nem célozom senkit megbántani, de nagyon gyakori eset Európában, hogy két nemzet nem képes egymás mellett megférni, egymás nyelvét, kultúráját, szokásait, hagyományait becsülni és tisztelni. Felejtethetetlenül szép emlék maradt számunkra, amikor 1989-ben 62 más nemzetiségű emigráns társunkkal együtt megkaptuk a kanadai állampolgársági igazolványt. Ezen az ünnepélyes avatáson Gerry Weiner, a Kanadai Állam Törvényének Minisztere arra kérte beszédében a felavatottakat, hogy mindenki őrizze meg anyanyelvét, identitását, nemzeti kultúráját, legyen büszke származására, népművészeti hagyományaira, és ne feledje gyermekeiknek átadni, megtanítani, mert nincs olyan ország, amely a szülőföld szeretetét pótolni tudná. Óriási lelkesedéssel fogadtuk a miniszter szavait, és szinte ajándéknak éreztük, hogy egy ilyen szabad országnak, mint Kanada, lehetünk a befogadott állampolgárai.

- *Kallós Zoltán néprajzkutató mondta: a tánc második anyanyelvünk. Mi a véleménye, melyiket fogjuk hamarabb elveszíteni, ha újabb Eduárd Renesek jelennek meg a távoli horizonton? És egyáltalán, mi módon lehet magunkat megvédeni a hasonló gondolkodású emberektől?*

- Kallós Zoltán igen nagy tudású és tapasztalattal rendelkező néprajzkutató. Biztos vagyok abban, hogy nem véletlenül mondta „a

tánc második anyanyelvünk". Gondolom, Kallós is úgy érzi, és azzal a gondolattal beszél a néptáncról, ahogyan megírtam a Dicsértesség újhold, új király című könyvemben a Korond táncos öröksége 1954-ig fejezetben: „Korond és a hozzá tartozó két település, Pálpataka és Fenyőként emberének a szó legmélyebb értelmében a tánc jelentette a második anyanyelvet. Mikor a szó koldussá vált. táncban tudta elmondani, kifejezésre juttatni, tolmácsolni érzelmének gazdag, színes világát, a lelkében felhalmozódott belső emberibb érzést. Egyetlen mozdulatba beleszorította a ránehezedett világ összes keserűségét, vagy az öröm kimondhatatlan szárnyalását, anélkül, hogy valami bántót hagyott volna annak megfogalmazásában. A tánc volt a legszebb vigaszuk, hisz attól telítődött egész belső énjük valami csodálatos életerővel, kimondhatatlan méltósággal ünneppé. Isten teremtette emberré vált, tartva az örökséget, a fennmaradást".

Nem kellene nekünk Benesok, ellenségnek megvagyunk mi magunk is, csak gondoljunk a 2004-es kettős magyar állampolgársági választásra!

- Sokat utazott, sokfelé járt a nagyvilágban, de távolról sem eleget. Hol volt és hová szeretne még eljutni?

- Most, ahogy visszagondolok, nem tudnám megmondani, tudtunk volna-e csodálatosabbat kívánni a Jóistentől, mint azt, hogy előadásainkkal eljutottunk Erdély legkisebb magyarlakta falvaiba „is, szóraztatni, örömet és reményt adni az embereknek. Nagyon sokszor mostoha körülmények közt: sárban, hóban taposva, vinni a magyar szót, magyar dalt, táncokat, bár sokszor félig megfagyva a jéghideg öltözőkben.

Évente átlagban 177 előadást tartottunk. 1969-ben Jugoszláviában, 1972-ben az NSZK-ban, 1975-ben Magyarországon, 1977-ben az akkori Szovjetunióban. Mongóliában, a Korea NDK-ban, a Kínai NK-ban tartottunk előadásokat. Kínának az északi részén jutottunk el az ujugrokhoz, Xinjiang tartományba, a Dzsungáriai medencében, ami a Tiansan és az Altáj hegység között terül el. Sei Fu Din fSzeftin) ujugor származású kínai miniszter meghívására. Torontóban két előadáson szerepeltünk a Folk balett műsorán. Ezután kaptunk meghívást Amerikába az 1956-os magyar szabadságharc emlékére a

phocnixi református egyház Mikes Kelemen kör, és a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége közös rendezésében előadást tartani. Ezután két hétig tanítottunk táncot az ottani táncsoportnak. Ugyancsak a hollywoodi református egyháztól kaptunk meghívást az 1956-os magyar szabadságharc 40. évfordulója alkalmával rendezendő műsoraira. Minden alkalommal a kalotaszegi legényest és a korondi páros táncot adtuk elő.

Örömmel mondhatom, hogy ezekkel a sikeres előadásokkal nemcsak élményeink, hanem barátaink száma is szaporodott.

- Milyen kapcsolatot ápol Koronddal, a régi gyermekkori pajtásokkal, a Hazanézővel, és a haza néző erdélyi magyar közösséggel?

- Gyermekkori pajtásaim többsége már az 50-es évek elején otthagyta Korondot. Nem sokat tudok róluk. Akikről még tudtam, többségükben már nem élnek. A Hazanéző főszerkesztője, Ambrus Lajos mellett Páll Lajos az, akivel tartom gyermekkori kapcsolatom, sajnos azt is ritkán, mivel nem látogatunk gyakran haza.

- Ha módjában állna, mit adna és mit üzenne Korondnak most, 2012-ben?

- Legszívesebben mindenkinek azt kívánom, amit magamnak is: egészséget, szeretetet, Összetartást, és békességet családjukban és a falu közösségén belül.

A fiataloknak pedig azt üzenem: tanuljanak, műveljék magukat, hogy hasznos polgárai legyenek nemzetünknek.

- Amikor feleségével, egykori bűbájos táncos párjával, Lőrinczné Palásthy Máriával felültek Budapesten a repülőre, hogy kanadai meghívásuknak eleget tegyenek, egy könnyű, kis csomagot adtak át a repülőtéri poggyászhordónak. Volt még egy másik is - a szívükben amit nem tudtak „átadni”. Ez volt a nehezebb! Mikor szabadultak meg ettől a teheről?

- Valóban. Budapesten egy kis, könnyű bőröndöt adtunk át a röptéri csomaghordónak, mielőtt a repülőre felszálltunk volna. Visszont ott volt a másik: a gyermekeinkért, szüleinkért aggódó szívünk. Gyerekeinket 1987. december 16-án Ölelhattük keblünkre.

„Leket, hogy írásaim egyéb sikertelenségeim ellensúlyai, bár első versem 16 éves koromban jelent meg. Van igen és van nem. Nincs nemigen. A szó kitörni vágyik és még szent a kéz is, de ettől nem ívsz se szebb, se csúnyább a XXI. század. Mindezekért és mindezek ellenére, maradok.” - olvasható *A szavak pírja* című kötetének első borítóján a költő tollából.

Majla Sándor 1960. október 14-én született Korondon. Ott végzi el az általános iskolát, majd a Székelyudvarhelyen a dr. Petru Groza Líceumban érettségizik. Előbb a marosvásárhelyi színművészei főiskolára készült, utána Kolozsvárra angol-magyar szakra. Éveken át helyettes tanár a korondi hegyen és

Korondon. A romániai változások előtt Szászbesztercére költözik, ahol tanintézeti gondnok. A forradalmi eseményeket Kolozsváron éli át, s azt követően tér vissza iskolavárosába, Székelyudvarhelyre, ahol a nemzeti kisebbségek számára *Ablak* címen folyóiratot indít, és könyvkiadót alapít. Az ő szerkesztésében az Ablak Kiadó jelenteti meg éveken át az erdélyi magyar költők antológiáját, a *Fagyöngyöt*, majd *Erdélyi Dekameron* címmel az erdélyi magyar írók antológiáját is, Ő adja ki Ábrán Zoltán *Magyarok a nagyvilágban* című könyvét. Ambrus Lajos *Lopott hold* című verskötetét és több mesekönyvét, köztük a *Tündérasszony könnye* címűt. A kezdetektől a *hlazanéző* munkatársa. Gyermekverseit Illés Lajos zenésítette meg, nálunk hangkazettán adták ki, Pozonyban CD-n jelent meg. Nem tagja egyetlen írószervezetnek vagy csoportosulásnak se, de 1995-ben Budapesten Tempeföldjében részesítették.

Önálló verskötetei; *A szavak pírja* (1990), *Stációk* (1995). Gyermekverskötetei: *Az oroszlán álma* (1996), *Tánc-lánc* (2002).

HÉTKRAJCÁROS GYERMEKKOR *Az ébren is álmodozó*

- Korondon született, a híres fazekasközpontban, ahol a falu ragaszkodik Ősi mesterségehez, a fazekaláshoz. Majla Sándor, azaz a kis Majla Sanyika sohasem érzett vonzódást e szakma iránt?

- Isten tudja csak, ki vagy mi lett volna belőlem, ha apám meg nem hal alig másfél éves koromban... Jó anyám (ő is már régecske felhőkre szállt) egy ideig postásként, majd virágozóként nevelte a hat gyereket. (Uram, hány tulipánt, mennyi madarat, s talán égig felérő cirádáját láttam gyermekként munkája közben, mert én voltam a legkisebb, és engem még mindenhol magával kellett vinnie. Ötéves koromban még Budapestre is elvitt, s én a vonaton végig fogtam a mutatóujját, s ha kellett mennie pisilni, egy szomszéd utas mutatójával kicserélték, hogy ne ébredjek fel. Mindezt azért, mert egy szomszéd boszorka azt mondta, hogy: anyád el fog hagyni valahol.) Tehát gyakorlatilag a gyermekkorom édesanyám volt, minden mozdulatát figyeltem, elmondhatatlan, mennyi mindent ellestem tőle az életemnek. Lehet, hogy általa-vele lettem érzékenyebb az élet legszellőnyibb suhanásaira is.

- Milyen volt gyermekora, mire emlékszik szívesen, és mi az, amit ha lehetne, végleg kitörölné emlékezetéből?

- Anyyira hosszú és telt volt, hogy írom, írom a gyermekkorom, de nem fogok ki belőle. Ha lesz is, megtörténhet, hogy posztumusz kiadványként jelenik majd meg. Dús volt, de nem önfeledt, vidám, de csak amolyan hétkrajcáros, mert korán felnőtté váltam (szinte családfenntartó lettem: a téli fát fel kellett vágnom, kertet ki ásta volna fel, és a kerítést is én javítottam meg. ha kidöntötte ittott az idő), és ez az ellentét arra vezetett, hogy még most is kívánok gyermek lenni, és még most is sikerül néha önfeledt gyermekként megélnem egy-egy pillanatot.

- *A székeludvarhelyi Tamási Áron (akkor még Dr. Petru Groza Líceumban érettségizett, mely a kommunista időkben is a város, sőt megye egyik legjobb iskolája volt. Mit adott útavalónak a nagyhírű alma mater?*

- Színész szerettem volna lenni, készültem is, és ezzel telt el a négy gimnáziumi év: könyvtár, szavalások, később előadások. Lógás a reálórakról, aztán érettségiztem, de nem vettem fel a színíre. Mindettől függetlenül nekem az az *Iskola*, sok tanár, de leginkább Hermann Gusztai bácsi volt a felnőtté nevelőm. Eszembe jut egy akkori nagy „okosságom”: *úgy cselekedj, hogy ne adj okot magadnak megbánsra.*

Hát, ez nem jött be nagyon az életemben, mert én magam sem követtem sokszor az okosságomat.

Már tízedikes koromban közöltek verset tőlem az Ifjún munkásban, aztán jött a fennebb, az Utunk, az Igaz Szó, és elkészült a Forrás-kötet, persze, ennek is volt érdekessége, mert Egyed Péter '84-85-ben megszerkesztette, aztán Bukaresben is jóváhagyták, de csak 1989-re. Keserű várakozó évek ezek egy ifjú titán számára, aki - akár a többiek - a maga módján meg akarta váltani a világot. Gondoltam, elmegyek én is, mint a „bátrak”, akik elmentek, de úgy adta a sors, hogy maradjak itthoni „gyáva”, hát maradtam, és nem bánom.

- *1979-89 között Korondon és Székelyudvarhelyen több helyettes tanári állást tölt be, majd egy besztercei iskolában vállalt gondnoki teendőket. Meséljen ezekről az évekről...*

- Mondtam, nem bánom. Szerettem tanítani a gyerekeket, rendkívüli kollégáim voltak, felnőttébbek, mint én, de megértőek, és valóban sokat segítettek nekem. Persze, más volt az a kor, jutott időnk szinte eleget olvasni, prefizni néha, poharaztunk, daloltunk, éltünk, lázadtunk, amennyire lehetett, titkokat tartottunk meg, összefogtunk, szerettük egymást. Közben tanultam, magyar-angolt szerettem volna végezni, de minden évben lemaradtam egy fél jeggyel a bejutáshoz, és amikor 9-es fölötti átlagjeggyel is valahol nyolcadikként „estem” ki, akkor lemondtam róla, és 88-ban megnősültem. Így történt, hogy a 82-hen született Lóránd fiam után megérkezett közénk Levente gyermekem is. Aztán 99-ben Nándort adta az Úr, végül 2010-ben

leszállt közénk egy kis angyal, akinek Majla Hajna a neve, de Hajnácska lett belőle, addig becézgettem.

Igen. 89. azaz 90 hozott haza a családdal Udvarhelyre, mert akkor már lehetett költözni, volt munkahely az iskolákban.

Kicsit zord korszak volt a besztercei, de csupán a társadalmi nyavalyák miatt. Csúcsán a kommunizmus, valóban alig kapott élelmet a nép, nem bírtuk már: minden baromságot elköveltünk Júlia feleségemmel. Zsilettel faragott nyomdadúccal röpcédulákat nyomtunk, mentünk velük (december 18-án) Kolozsvárra, Cs. Gyimesi Éva lakásán papíron írva beszélünk meg, hogy hová lenne legbiztonságosabb elhelyezni, aztán 22-én reggel egy címetelen román zászlóval, kikelve önmagunkból elindultunk az utcán: Hatdeti cu noi, feldobtunk a levegőbe a röpcédulákat a tömegbe, jöttek a zászlónk után. Féltünk, de nem féltünk. Aztán lett, ami most van. Ez a dióhéj, de a sok rettegést közben, azt köszönöm, nem kell újra.

- *1990-ben Ablak címmel indít időszakos folyóiratot a kisebbségekről, melyben foglalkozik a litvánokkal, frízekkel és természetesen a kisebbségi sorban élő kárpát-medencei magyarokkal. Meghívta Székelyudvarhelyre az Ablak vajdasági és kárpátaljai szerzőit, akik találkoztak a lap olvasóival. Mi volt ezeknek a találkozóknak az eszmei hozadéka?*

- Akkor is optimista titán voltam. Azért született meg a lap, mert rájöttem, hogy az erdélyi átlagmagyar Bratislavába megy. és nem is hallott arról, hogy Ausztriában is élnek magyarok, és ezen változtatni kell. Jó volt azokat a lapokat szerkeszteni, rengeteget tanultam, szinte minden leszakadt magyar régió írójával, költőjével, művészeivel találkozhattam, és szerkesztőtársaimmal az emberek kezébe adhattunk olyan írásokat, olyan tényanyagot, amiről alig volt fogalmuk.

Aztán kiadtam a Fagyöngy és az Erdélyi Dekameron antológiákat. Milyen jó és szép világ volt, mindenki éhezte a könyvet, az írást: harminc költő egyszerre Székelyudvarhelyen könyvbemutatót, ki hallott addig ilyet... de ki hallott azóta is, mert hamar vége lett ennek a fellángolásnak: kultúrazuhanásban a leggyorsabban sikerült nekünk felzárkóznunk a nyugat közemberéhez.

- *Eddig megjelent kötetei?*

- A szavak pírja, Az oroszlán álma. Stációk, Tánc-lánc. Igazságo-
san megosztva: két kötet vers a felnőtteknek, kettő pedig a gyerme-
keknek.

- *illés Lajos, a legendás Illés együttes frontembere több versét is
megzenésítette. Meséljen erről!*

- Gyerekeimnek énekelve és gyerekdalokat hallgatva nagyon
megszerettem ezt a műfajt. El lehet képzelni, mekkora öröm volt
számomra, amikor Lajos megkeresett a gyerekverseimmel kapcsolat-
ban. Rendkívül emelik a versek vala milyenségét, kellemes az egész,
nagyon sok óvodában, iskolában használják. Boróka lágy, gyerekeknek
való énekhangja pedig megmelegíti az összeállítást. Nálunk hangka-
zettán jelent meg, és nagyon hamar kifogyott, aztán Pozsonyban is
kiadták CD-n, annak keveset tudok a sorsáról, mert szegény Lajos
közben véglegesen elköltözött közülünk. Tudtommal ez volt az utolsó,
mondjuk, nagyobb munkája. Nagyon megtisztelt vele.

- *Még 1991-ben egyik interjújában azt mondta, hogy derűlátó, s lesz
még ennél rosszabb is. Ma is fenntartja véleményét?*

- Igen, feltétlenül. Főként, hogy azóta eltelt jó két évtized, és
részben önhibámból, részben tőlem független dolgok miatt nálam
nagyon beigazolódott ez a második „okosságom”.

- *Hogyan telnek napjai, min dolgozik, mit szeretne kiadni az
elkövetkezőkben?*

- Jól telnek, dolgozom, lapokat adok ki, de eszembe jut egyik
versem részlete: „néha - kellem - akad / mit ennem / de több a bűm
mint falatom.” Nos, nem panasz ez, mert szeretek, valóban nagyon
szeretek dolgozni, csak a baj éppen az, hogy mit dolgozom, annak mi
a minősége és a minősítése. Annyira érdekes, hogy az utóbbi öt évben
sokkalta több rossz (esetleg rosszindulatú vagy kényszerből rosszá
váló/vált) emberrel találkoztam, mint életem első negyven évében.
Ezt ha meg tudnám írni, meglenne az EMBER LELKÉNEK TRAGÉ-
DIÁJA. Megvan a feladat, csak álljon össze bennem az egész.
Közelebbi, és megvalósíthatóbb tényleg a gyermekkorom megírása
lenne (fele már megvagyon). Becsszó, elolvasnám a könyvet, lássam
meg, milyen voltam akkor. Amolyan ifjúsági novellafüzér-regény

lenne, szerintem kellemes, Tamásira is fogható (mégis masabb)
humorral. Verseim itt vannak a közelemben. Megírva, félig megírva,
hát azokat is ki kellene adni. Aztán meg kellene írni azt az embert,
aki '89 után „átesett” egy számunkra felfoghatatlan magasságú
meggazdagodáson. Aztán kellene egy Móricz a mai életre, mert
urbánusán ugyanaz megismétlődik. Hát igen. vannak terveim, de mint
sokan, *Cras do non hodie, sic nego cotidie*. Csak nálam ez erősebb:
függetlenül attól, hogy szeretek *dolgozni*, SZERETEM A SZENT
LUSTASÁGOT, hátha, hátha kipattanna belőle valami, ami jó lenne
az EMBERNEK. Persze. Hofi az anyósának: ne álmodozz mama, ha
ébreten vagy.

- *Ha távolabbi vidékre hívnák meg, mint erdélyi magyar költőt, hová
menne, el szívesen?*

- Nagyon megszerettem Békéscsabát, Szegedet, ottani barátaim
által. Korondra, amikor meghívna az Ambrus Lajos szerkesztette
Ha2anézŐ-találkozókra, mindig elmegyek. Aztán egyszer szeretnék
ittthon is, Székelyudvarhelyen egy könyv-ember bemutatón jelen lenni,
ahol ez lenne: ecce Majla Sándor.

Molnos Ferenc 1958. január 1-jén született Korondon. Ott nőtt fel, ott járta ki az általános iskolát. Tizenöt évesen került a szovátai líceumba, s azóta az élete a fürdővároshoz kötődik. Székelyudvarhelyen tanult szakmát, s aztán Szovátáról ingázva a Matricagyárnál vasesztergályosként dolgozott. 1980 óta Szovátán volt karbantartó vasesztergályos, alpolgármester, katasztrófavédelmi felügyelő, parlamenti képviselői irodavezető. Immár három évtizede kisebb-nagyobb rendszerességgel fest és ír. Hete-

dik éve szerkeszti a *Szovátai Hírmondó* című önkormányzati lapot, a másfél éve működő *Sóvidék Televízió* alapító szerkesztője. A Súrlott grádics irodalmi kör tagja. Verset illetve prózát közölt a *Szovátai Hírmondóban*, a *Népújságban*, az *Új íóiban*, a *Hazanézőben*, az *Erdőszentgyörgyi Figyelőben*, a *Súrlott grádics* internetes lapjában.

Megjelent kötetei: *A megbékélés csendje* - 2007 - szöszök, szemerkék; *Parajd* - 2007 - turistakalauz; *Micsoda nyár!* - 2009 - rövidpróza; *Szüret* - 2011 - négy kisregény.

A Súrlott grádics irodalmi kör tagjaként szerepel a kör *Az eltérített felvonó* címmel megjelent, 2011-es antológiájában.

A SOK TITKOT TUDÓ HAZALÁTOGATÓ

Festő, író, lap- és televíziós szerkesztő

- *Korondon született, Szovátán lakik és dolgozik. Mivel foglalkozik jelenleg?*

- Évtizedeken keresztül a kenyérkereső foglalkozás mellett bármivel foglalkoztam, mindig azzal a kellemetlen érzéssel tettem, hogy közben sok más tevékenység elöl használom el az időt, hiszen engem még annyi más dolog érdekelne. Azóta az érdeklődési körömet sikerült

jelentősen csökkenteni, de még mindig úgy érzem, hogy nem tudok elég időt szentelni rájuk, hiszen mindenik egész embert kívánna. Amellett, hogy egy parlamenti irodát vezetek fél normában, s évek óta egy önkormányzati lapot szerkesztek, a tavaly létrehoztunk egy regionális televíziót, és immár napi feladatként tévéműsorokat szerkesztek, vezetek, társakkal kisfilmeket készítek. Önkormányzati képviselőként igyekszem felelősen cselekedni azért a közösségért, amelyhez tartozom.

- *Azelőtt több helyen is fejtett ki tevékenységet, beszéljen erről is!*

- Voltam már kaszás, bányász, fogatos, faragtam évekig sírkőfeliratokat, egy évtizeden keresztül esztergáltam a vasat, rövid külföldi munkavállalásként festettem képet napszámba, dolgoztam restaurálási munkálatokon, voltam szakszervezeti vezető, alpolgármester, katasztrófavédelmi felügyelő.

- *Korond és a Sóvidék nem csak a gondtalan gyermekkort jelentette, ennél sokkal többet. Hogyan emlékszik vissza az otthoni évekre?*

- A gondtalan gyermekkorra nem emlékszem. Már iskolás kor előtt egész nyári tevékenységként nagyobb testvéremmel és az utcabeli gyermekekkel együtt naponta egy-egy hát száraz bükkfacsapot hordtunk az erdőről. Módszeresen átfésültük az erdőket, begyűjtöttük a száraz ágakat. Igen nagy szakértelemre tettünk szert a húzófás szállításban. Őszre már kazlakban állt az udvarokon az általunk hazahordott fa, amivel jól dúdolt a kályha, s általa igen sok drágán vásárolt hasábfát spórolhattunk meg.

Tízéves koromtól kezdve a nyarak kaszálással, szénaszárítással teltek. Az otthoni kert és a háztáji után a kollektív gazdaság területén harmadában, illetve negyedében végeztük a részes kaszálást felnőttek nélkül - előbb bátyámmal, aztán öcsémmel. A kaszálástól a szárításig, boglyába rakásig, a nekünk járó rész hazaszállításáig, az udorba elrakásáig minden a mi feladatunk volt.

Később, felnőttekkel egyenlő teljesítménnyel, velük munkában rivalizálva, a kőbányában, illetve kőművesek mellett segédmunkásként teltek a vakációk. De iskolaidőben is megvolt a mindennapi feladat, hiszen favágástól istállótakarításig, állatok kúrálásáig, az

udvar rendben tartásaig, gyümölcszedésig - folytathatnám a sort - minden a mi feladatunk volt. Apám tisztviselőként dolgozott, munka után estébe nyúló kerámiafestéssel igyekezett az Öttagú családról gondoskodni. Így aztán otthon, amit nem anyánk végzett, az a munka nekünk jutott.

Tehát gyermekkoromról elmondhatom, hogy megvoltak a maga szépségei, rengeteg hasznos tapasztalatot, kalandot, élményt, szép pillanatot hozott, de gondtalannak a megszépítő messzeségből sem látom.

A gyermekkori munkában és a „falkában” való futás során alakultak ki bennem azok a morális támpontok, amelyek ma is segítenek eligazodnom a közösségben. Az emberek megítéléséhez most is a hajdani kölyökbanda tagjaival keresek és találok analógiákat, s bárkit úgy helyezek el értékítéletem polcain, hogy összetéveszthetetlen címkéül valamely volt gyermektársam nevét akasztom rájuk. Mindenikre a megfelelőt. Típusokat jelölnek. Ha kimondom az általam így ráakasztott nevet, pontosan tudom, ki ő, s hogyan reagál egy adott helyzetben, mire számíthatok tőle, milyen mozgatórugók alapján cselekszik. Eddig mindenkire ráillett valamelyikük neve mindazzal a tartalommal, amelyet e név alatt immár évtizedek alatt akarva-akaratlanul cipelek magammal.

- *Kik voltak iskolás éveinek példaképei, akikre „felnézett” s ma U büszke?*

- Elsőként Tófalvi Mária tanítónőmet említem, aki szigorú szerezettel nevelt a jóra. Azon kevesek közé tartozik, akiknek mindig szerettem volna megmutatni, hogy ember lett belőlem. Asztalos Ferenc tanérom egyéniségével nyűgözött le. Páll Lajos festőművész és költő alkotói világát oly közelinek éreztem magamhoz, mint senki másét. A diktatúra éveiben, amelyben születnem és felnőnnöm megadatott, a rendszeren kívüli élet lehetőségére mutatott egy példát. Számomra 0 volt a Művész. De mindazon sallangok nélkül, amelyet e szóhoz szoktak társítani.

- *ír verset, novellát, kisprózát, glosszát, tárlatismertetőt, szerkeszti a városi televízió adását, interjút készít jeles személyiségekkel, önkormányzati tanácsos, fest, közügyek fáradhatatlan apostola, s ki tudja még, mire*

kell odafigyelnie, amit nem soroltam fel. Mondja, hogy lehet mindezt elvégezni túl az ötödik X-en?

- Semmit sem lehet elvégezni. Nincs idő, energia, kellő elmélyülés hozzá. Csak csipegetés az egész. A nyughatatlan elme játéka, az önmagát kipróbálni akaró izgága természet ténykedése. Meg az a hit, hogy feladatunk van szűkebb-tágabb közösségünkben és a világban.

- *Köteteinek címe, műfaja, a megjelenés éve?*

- Micsoda nyár!, 2009 - rövidpróza; Szüret, 2011, négy kisregény.

- *Szüret című prózakötetében nem szözlött szüretelnek, hanem egyebet Mit?*

- Szözlött is. Egy szözlőszüret ad keretet egy valóban más szürethez: a szűken vett egykori otthonhoz, az utcához, a szülőházhoz, a kerthez - és az ezeket a tereket benépesítő emberekhez fűződő emlékek egy részének begyűjtéséhez. Csak annyihoz, ami egyetlen valóságos szüret alatt eszembe jutott. Ez a címadó írás. Am a kötet másik három kisregénye is tulajdonképpen emlékek begyűjtését jelenti, amelyet szintén keretbe helyeztem, az elvillanó ősz rövid pillanatainak keretébe.

- *100 évvel korábban élt itt Petelei István novellaíró, aki rajongásig szerette és csodálta Szovátát és vidékét. Ön mennyire szereti a várost?*

- Az a Korond, amelyben valaha éltem, átköltözött az emlékezetbe. Hiába járom be utcáit, hiába szólítom meg lakóit, már nem azt lelem, amit valaha otthagytam. Ha látni akarom, befelé kell néznem, magamban keresnem. És magamban kell diskurálnom nagyanyámmal, apámmal, anyámmal s mindazokkal, akik ma is úgy szólnak hozzám, mintha nem teltek volna el évek, évtizedek, mintha Ok nem mentek volna el, és örök lenne a lét. Korondról mint múltból álmodom.

Szovátáról viszont nem álmodom. Szovátát - bár a jövő évben kerek négy évtizedesre kerekedik a kapcsolatunk, s így emlékem róla is van bősséggel - még kifelé nézve is látom, ő számomra még jelenvaló. És tudom, hogy ez véglegesen így marad. A folyamatos változásaival együtt élek. A város örömei és gondjai az enyéim. Nem rajongó, kívülálló szemlélő vagyok. Azonosultam vele és a körülötte lévő természeti környezettel. Egy vagyok vele.

- Egyik önvallomásában ezt írta: „Ez a táj ivódott belém, s az itteni ember szemével nézek a világra. ” Mit lát?

- Mérhetetlen önhittségemben azt hiszem. Sóvidékről kitekintve is látom a világot, és amit látok, ahhoz mértékként az itteni tájat, embert, az itt tanult értékrendet veszem. Ha akarnám, sem tudnék másként tenni. Azt látom, hogy gondjaival és fájdalmaival együtt a világ és az élet alapvetően szép. Azt is, hogy ezt nem mindenki látja, és ők rendre megteremtik azt a világot és azt az életet, amely már valóban nem lesz az.

- Szóváta - a székely Sóvidék legnagyobb települése - Erdély egyik legszebb fürdővárosa. Hogy látja, milyen „világító és őrtorony-szerepet” tölt be a kistérségben?

- Hiszem, hogy nem egyik legszebb, hanem a legszebb. Nincs szükség erre a szerepre. Sem irányt mutatni, sem védelmezni szomszédos településeket. Közös gondolkodás és szoros együttműködés viszont nemcsak elkelne, de hovatovább sürgető szükségszerűséggé lesz. A felismerés már megtörtént, és elkezdődött a lehetőségek felé tapogatózás. A Sóvidék Televízió létrejötte is ennek bizonyítéka.

- Költő is, festő is - akárcsak a nemrég eltávozott drága emlékü Páll Lajos -, a toll és az ecset egymást váltogatva kerül ujjai közé. Gondolt-e már arra, hogy saját maga illusztrálja könyveit?

- Már megtettem. Az egyetlen illusztrált könyvemet képeimmel díszítettem, és a turistakalauz kivételével valamennyiük borítólapjáról a saját festményeim köszönnek vissza. El sem tudom képzelni, hogy ne így legyen.

- Mint szóváta önkormányzati képviselőt, Tata város önkormányzata Önt 2012-ben díszpolgárainak sorába választotta. Ez minek tudható be?

- Tatai barátaim nagylelkűségének. Szeretem Tatát, és Ők értékelik ezt. Évente meglátogatom, és meghívásukra tehetséges szóváti gyermekeket viszek egyhetes tehetségápoló művészeti táborba Tatára. Ez jó alkalom a viszontlátásra.

- Mit szeretne kiadni a közeljövőben?

- Könyvek garmadáját szeretném. Sajnos azokat még meg kellene írnom. Készülő munkáimmal viszont lassan haladok. A televíziózás sok időt és energiát elvesz a könyvektől. No meg a festéstől is.

- Milyen kapcsolatot ápol Koronddal, a Hazanézóval, a világba szerteszelelt egykori Kalonda-alji falusfeleivel?

- Régebb voltak időszakok, amikor ritkábban látogattam szülőfalumat, vagy a látogatás leszűkült a szülői házra. A televíziózás révén mostanában többet járom a falut, és immár látogatóként kezdem újratanulni. Kettősség van bennem. Egyfelől azt a falut látom, amely egykor voR. s amelyben ott élek én is. másfelől a jelenkorit, amelyben én csupán sok titkot tudó látogató vagyok.

A Hazanézó szerzőinek azon szűk köréhez tartozom, amelynek ismerete van arról a földrajzi tájról, amelyről ez a folyóirat a nevét kölcsönözte, a szerkesztőjével is baráti a viszonyom, mégis viszonylag keveset közöltem benne.

A világban szétszélelt falusfeleimmel nem folytatok kiterjedt levelezést, de érdeklődéssel figyelek mindazon híradásokra, amelyekben megjelennek. Közöm van hozzájuk.

Molnos Txijs lírai vallomásaiban megjelenik az anyaföld, az „anyánk-arcú” táj. Szép vers-beszéddel idézi meg, mert folytonosan ott lebeg előtte, és amelynek egyik feledhetetlen alakja a tornácon álló, a fiát mindenkor haza váró édesanya. De a „megtalált őszökben” itt látja a tenyerében fenséges nyugalommal érett kalászt elmorzsoló nagyapját is, fűgy ezekből összeálljon a költő szent „magán-tulajdona”, melyből erőt menüit, amely aztán belső fényeivel egész életén végigkísérheti még a „méltóságos, téli havazásokban” is.

Molnos Lajos Budapesten született 1941. december 1-jén. de Korondon nőtt fel. Itt végzi el az általános iskolát, a székelyudvarhelyi gimnáziumban 1960-ban érettségizik. Magyar nyelv- és irodalom szakos tanári diplomát szerez a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen. Eradonyban tanár, majd iskolaigazgató Erottományban. 1969-ben kerül Csíkszeredába a *Hargita* című napilaphoz. Évekig a kolozsvári Igazság munkatársa. 1982-1992 között az *Utunk/Helikon* című irodalmi lap szerkesztője. Volt

az RMDSZ Kolozs megyei szervezetének elnöke, és Kolozs Megyei Tanács tanácsosa az RMDSZ színeiben. Szerkesztette a *Tinikoktált*, a *Diákabrakot*, *KozLapot*, a *Génuszt*, az *Unitárius Közlönyt*, az *Erdélyi Híradót*.

Tagja a Magyar írószövetségnek, a Romániai írók Szövetségének, a PEN-clubnak, az Erdélyi Magyar Írók Ligájának.

Díjak: Bocskai-díj, 1995, Lucia Blaga Nemzetközi Költészeti Fesztivál nagydíj, Ezüstfenyő-díj, 2007.

Kötetei; *Csigahivogató*, gyermekversek (1970), *Szoborfaragó*, versek (1969), *Hazatérések*, versek (1978), *Udvarunkon vén diófa*, gyermekversek (1979), *Megtalált ősz*, versek (1981). *A megérkezés*, versek (1986), *Melyik nap a péntek*, novellák (1987), *Akkor én, Alajos*, gyermekversek (1990), *Néhány tudnivaló a Csendes-óceánról*, válogatott versek (1997)

NEM LEHET OLYAN ÉRTELMESEN EMBER, AKI NE AKARNA BOLDOG LENNI...

A kincses Kolozsváron élő költő

- Bár mindenki korondiként emlegeti, Ön valójában Budapesten látta meg a napvilágot. Meséljen a körülményekről...

- Abban, hogy én történetesen Budapesten születtem, nincs semmi különös. Köztudott, hogy miután Észak-Erdély visszakért az anyaországhoz, s erre mifelénk is ismét „magyar világ” lett, a Székelyföldről - s így Korondról is - sokan „kimentek” Budapestre is, munkát vállalni. (Azt hiszem, akkor keletkezett az a dal is, hogy „Meguntam az életemet, felmegyek Budapestre...”) Nos, az én („leendő”) Édesanyám is - tizenhét évesen - „felment” Budapestre, szolgálni. Valameddig szolgált egy úgynevezett úri családnál (ezek a munkaadói lettek aztán a keresztszüleim). majd a - ma is fungáló - Szent István Kórházba, a gyermekosztályra került, amolyan dadusfé-lének, később ápolónőni tanfolyamot végzett, s Budapest ostromakor nővérként tevékenykedett. Hát így születtem én Budapesten, a Szent István Kórházban. Aztán a háború után hazajöttünk Korondra - s „a pesti gyerekből” Örök életére „korondi” Jett, az éppen aktuális lakhelyétől függetlenül. Sokszor eltűnődtem azon, vajon hogyan alakult volna az életem, ha - mint annyian mások - mi sem jövünk haza a háború befejeztével? Nem tudható. Egy dolog viszont aligha-nem biztosra vehető: élményekben, emlékekben s talán még lelkiekben is szegényebb lennék, érzelmvilágom, beidegződéseim, tudatom is más lenne, szegényesebb, kopárabb - ugyanis, gondolom még mindig, amit Korond, a táj, az emberek, *a falu* megadott nekem, azt egy város, például Budapest sem tudta volna megadni. Tehát azt kell mondanom: úgy történt jól minden, ahogy történt.

- Korond volt gyermekéveinek színtere, Székelyudvarhelyen érettségi zett. Milyen volt ez a két helység az 1950-es években?

- Innen, 2011-ből visszatekintve az 1950-es évekre, nekem úgy látszik, hogy Korond az a nagy falu, boldog, nyugodt falu volt. Ebbe

a megszépülésbe, nyilván, jócskán, döntően belejátszik az is, hogy nekem valóban boldog, szép, nyugodt volt a gyermekkorom. Szeretem iskolába járni, s engedtek is a szüleim, sóba nem hiányoztam,, mert hogy mezőre kell menni, voltak nekem is „szeretőim”, mint minden gyereknek, kürtös voltam a pionírcsapatban, benne voltam a táncsoportban, nagyon jól sakkoztam, gombfoci-bajnok is voltam, rengeteget fociztunk, csatangoltunk a mezőkön, erdőkben... Szóval olyan volt ez a gyermekkor, amilyennek lennie kell. Szerettem olvasni, hagyták ~ mert az én családomban mindenki szeretett olvasni, saját kis könyvtárunk is volt, én az akkoriban középiskolás, majd egyetemista nagybátyáimtól mindig könyvet kaptam ajándékba. Harmadikos, voltam, amikor már kezdtem „verseket faragni”, eleinte egy-egy Petőfi-verset korondiasítva (pl. Petőfi zordon Kárpátok-jából „nálam” fenséges Firtos és Kalonda-tető lett, az Alföldből Papmocsára mezeje, s más mindenféle változtatásokat eszközöltem, falum dicsőségét zengedezőn, ha már Petőfi ezt megtenni elfelejtette). Volt egy szülőföldes vers - a szerzőjére már nem emlékszem -, amelyet olyan sikeresen s olyannyira korondiasítottam, hogy még az akkori Pionír című lap szerkesztői sem vették észre, s harmadikos koromban meg is jelent a lapban. „Költő” lettem. Hatodikos, hetedikes koromban már „faliújságot” is „szerkesztettem” saját „műveimből”. Nos, ezek után mondhatom, hogy nem volt szép. nyugodt, boldog falu az 1950-es években Korond? Végül is. szerintem, minden helység, környezet olyan, amilyennek érzi az ember, ahogy érzi magát, benne. Persze, most már tudom, felnőttként „megtanultam”: az akkori Korond igazi falu volt, hagyományőrző, a maga szigorú erkölcsi szabályai szerint élő, jobbára mezőgazdaságból, állattenyésztésből éltek az emberek, a magántulajdon szent volt - és mindezekkel egyetemben pezsgett a művelődési élet, országos hírvő volt a táncsoportja (a gyermekeké is), vitték kóberes („gyékényes”) szekereken a négy égtáj felé a már akkor is híres korondi „cserepet”, és voltak vízimalmok, de mér gőzmalom is, posztványolók, olajütők, fungált a két kerámiagyár s az aragonitbánya, őszidőben telezengték a falut a kendertörő tilók, szállt a szilvaíz és az aszalódó szilva illata, divatban volt a posztóharisnya s a tollufosztók, guzsalyasok, azaz a fonók, s a minden vasárnap délutáni verekedések a táncban... Ezek mind egységes egészzé szer-

veződtek a székely falu rendje, hagyományai szerint, s a falu lakóit igazi közösséggé tették... A mai Korond már nem *az a Korond*, s ez valahol természetes is. Ma már nem falu. de még nem város, a kettő, a két életforma között keresi a helyét, meglehetősen sok „lazaság” közepette...

Székelyudvarhely? Nekünk, falusi gyermekeknek *a város* volt. Én egy évig bentlakó voltam, s aztán együtt laktam az időközben Udvarhelyre került közigazdász bátyámmal. Ákossal, s így egy kicsit „beleláltam” a város életébe is. Sok falusias vonása volt még akkor, elsősorban a melegséget, nyugodtságot illetően. Udvarhelyen is a „Nap”, amely körül az én életem forgott, az iskola volt, *a gimnázium*. Én ennek az iskolának nagyon sok mindent köszönhetek és köszönök is. Ez az iskola tette számomra Udvarhelyt mindmáig szeretett várossá, s engem büszkévé arra, hogy udvarhelyi diák voltam a „gimiben”.

Itt volt osztálytársam négy évig Magyar Lajos is. Együtt szerveztünk iskolai szintű irodalmi kört, külön irodalmi faliújságot szerkesztettünk, folytonosan szerelmesek voltunk, szavaltunk, színjátszottunk, s természetesen, verseltünk. Nagy élmény volt „élőben” is megismerni Tompa Lászlót és Tomcsa Sándort. Udvarhelyi diákkoromban (IX. osztályos voltam) jelent meg az első „igazi, komoly” versem is, az Ifjúmunkásban. (Zárjelben: az is a szülőföldről szólt!) Olyan nagy dolog volt ez, hogy még az iskolám is figyelte rá: a verset kivágták a lapból és egy, a „költőt” bemutató szöveggel egyetemben kitették az iskolai faliújságra. A dicsőségnél ennek számomra kézzelfoghatóbb haszna is volt. Első az, hogy kaptam 147 lej honoráriumot, ami akkor nagy pénz volt. s mivel az iskolába címezték a küldeményt, az egész sulis tudott róla. A másik, akkor ennél sokkal fontosabb haszon az volt, hogy ezt követően algebrából és mértanból „be volt hízósítva” az átmenő jegy... Csodálatos város volt Székely udvarhely akkor is, s számomra az marad Örökre - mert szép volt, csodálatos volt udvarhelyi diákkorom is.

- *A kolozsvári egyetemet olyan személyiségekkel végezte, mint Farkas Árpád, Magyar Lajos, Király László, s három évig vezette a Gaál Gábor irodalmi kört. Hogyan emlékszik vissza egyetemi éveire?*

- A kolozsvári egyetemi évek életem legszebb éveit voltak. Az az öt esztendő külön fejezet, s olyan gazdag, változatos, hogy napokon

át mesélhetnék róla, s akkor sem érnék a végére. így hát csak néha olyan dologra, történésre szorítkozom, amelyek döntő módon befolyolták az életemet. Nos, itt és ekkor találtam rá a Nagy Ő-re, verseimben Zsezsének nevezett évfolyamtársnőmre, akivel együtt vágtunk neki a tanárkodásnak az Érmelléken. s az életnek is. Ma^f együtt ballagunk elfelé. Az egyetemen ismerkedtem meg Kirá' Lacival, az Udvarhelyről jött Farkas Árpival, a korán elhun tehetséges Balázs Andrással, a szintén korán elhunyt, nagy tehetségű költővel, Apáthy Gézával, Tömöry Péterrel, s természetesen „ado volt” Magyar Lajos is. Ahogy mondani szokás, sülve-főve együtt voltunk a költészetben... Aztán megcsináltuk, 1963-ban, a Maxw Gorkij Irodalmi Kör helyett a Gaél Gábor Kört, amelynek - ma mi* irodalomtörténeti adalék - mi voltunk a kovászai. Én. egészen a letartóztatásunkig, az elnöke. Hogy kik jártak, olvastak fel, vitatkoztak, minden pénteken este ebben a körben? Csak néhány név: mi, a fentebbi; említettek, aztán Kenéz Ferenc. Kocsis István, Csiki László, Szilágyi István, Vásárhelyi Géza, Gálfalvi György, Vásárhelyről Vári Attila,; Szőcs Kálmán, Hódos László, Komán János, rendszeresen eljárta a • körbe Lászlóffy Aladár, Szilágyi Domokos, Veress Zoltán, Jancsik Pál, sokan az idősebb, már befutott és elismert szerzők közül - még Nagy István is megfordult a körben. Patronálónk, őszinte barátunk pedig Bodor Pál volt, az Utunk szerkesztője. Sokszor még száznál többen is összegyűltünk egy-egy pénteken este a körben. Nem csoda hát, hogy „rossz vége” lett a dolognak: 1965. december 8-án, a hajnali órákban eljött a „fekete kocsi” ötünkért: Farkas Árpáért, Apáthy Gézáért, Király Lászlóért, Magyar Lajosért és értem - s ugyanebben az időben a szüléinknél is megejtették az első házkutatást (hozzánk, Korondra még kétszer tértek vissza). Hogy úgy mondjam, lefejezték az elvtársak a Gaál Gábor Kört, amely majd csak évek múlva „tért magához”, Egyed Péteréknek, Szőcs Gézáéknak köszönhetően... De hát ez a része a dolognak akár egy „külön misét” is megérne, úgyhogy „ugorgyunk”, ahogy azt Pósalaky úr mondja Nyilas Misinek. Tehát volt a szerelem, a barátok, a nagyszerű évfolyam, a nagy kirándulások, focimeccsek - és az irodalmi kör. Ekkor kezdtünk már rendszeresen közölni az Utunkban, Igaz Szóban, Korunkban, Ifjűmunkásban is. Lászlóffy Aladár megszerkesztette a Vitorla-ének című antológiánkat, olvashat-

tuk az v/ső „komoly” kritikákat, leadtam a kiadóba az első (gyermek-vers-) kötetem kéziratát, amit el is fogadtak, aztán lezárult az ügyünk” a szekuval, szerencsésen megúsztuk, nem ítélték börtönre, csak eltűntek bizonyos ideig a közléstől és a szerkesztői munkától, jött az államvizsga, s mentünk tanítani.

Egyszóval: szép volt, nagyszerű volt - kár, hogy örökre elmúltak azok a páratlan, felejthetetlen egyetemi évek is.

- 1966-68 között egy olyan faluba tanított - Éradonyban -, ahol szüleleit és nevelkedett a harmadik Forrás-nemzedék egyik legtehetségesebb költő(nő)je, Adonyi Nagy Mária. Tudtak egymásról?

- Én 1966. szeptember elsejével kerültem az Érmeilékre, Éradonyba, magyar nyelvet és irodalmat (s katedra-kiegészítésként hol fizikát meg testnevelést, hol pedig történelmet és földrajzot) tanítani. Leendő feleségem, Zsezse (Sárika) a szomszéd faluban, Érottományban lett tanár. Adonyi Nagy Máriát - aki akkor még csak Nagy Mária volt - nem volt ahonnan ismernem. Ha jól tudom, akkoriban Székelyhídra járt középiskolába. Nem tudom, írogatott-e már -viszont sajnálom, hogy mostanában nem ír, avagy ír, de nem közöl. Diákként nem kerestem meg soha - így hát a megismerkedésünk évekkel későbbre maradt, a kötete megjelenése utánra.

- Ön nemcsak költő, író, szerkesztő, hanem fordított is. Kitől és mit?

- Első közlésem a2 Utunkban egy versfordítás volt, Tiberiu Utan A cseresznyefa című versének a fordítása. Akkoriban, egyetemista koromban, elég sokat fordítottam, főleg a vélünk kortárs román költőktől (Ana Blandiana, Ioan Alexandru, Leonida Neamtu és mások), még oroszból is próbáltam magyarítani. Aztán alábbhagyott a buzgóság. Nem vagyok rendszeres fordító. A fordítás, különösen a versfordítás nagyon nehéz, „babra munka”. Sokszor hetekbe is beletelt, amíg a megfelelőnek vélt szót megtaláltam. Verset fordítani szinte reménytelen próbálkozás. Visszaadni a vers hangulatát, érzelmi töltetét, gondolati gazdagságát meg lehet próbálni, több-kevesebb sikerrel. Prózát lefordítani viszonylag könnyebb, de csak viszonylag. Ahogy teltek az évek, egyre inkább úgy gondoltam, amíg van saját megírni, elmondani valóm, kár az időmet lényegében reménytelen

vállalkozásokra pocsékolnom. Az elmúlt években úgy adódott, hogy kolozsvári városi tanács jóvoltából valóra tudtam váltani egy ré terveimet, s megszerkesztettem a jelenleg Kolozsváron élő és alkotók és írók kétnyelvű, külön-külön antológiáját. A verskötet címe *Un pahar cu lumină - Pohárnyi fény* (2005), a prózáé pedig *Lume^ fara mine - A világ nélkülem* (2007). Több, mint 400 oldalas mindkét kötet. Nos, e munkálkodások közben úgy adódott, hogy nekem is kellett fordítani (mert sok volt az anyag, és szorított az idő). Hát fordítottam, tizenvalahány költőtől és tizenvalahány prózaírótól. Az, elején nehezen ment, idegesített ez a „babrálás” munka - aztán belejöttem, s élveztem. Mostanában ismét fordítgatok, de nem akarom „túlzásba vinni”. A saját „portámon” akarok maradni, ugyanis az utóbbi években nagyon elhanyagoltam, ideje rendet tenni. Szerencsére vannak olyanok is, akik a műfordítást tekintik hivatásuknak, így aztán a világ irodalmának értékes alkotásai magyarul is hozzáférhetőek lettek, lesznek.

- *Mi készítette Molnos Lajost, az író, hogy 1990-ben a tollat felcserélje a mikrofonnal, s politikai szerepet vállaljon az erdélyi magyarság érdekvédelmében?*

- Én a közösségemért, a romániai magyar nemzeti közösséget tenni, cselekedni akaró, igyekvő embernek, amolyan *közszolgának* tartom magam - s nem politikusnak. Annál is inkább nem, mert sajnálattal tapasztaltam, tapasztalom, hogy a politikusok zöme nem közszolga, hanem főállású ügyeskedő, *Önszolga*. Egyébként, a „státusomtól” függetlenül: nem cseréltem fel a tollat semmivel. Az igaz, hogy szépirodalmat (verset, prózát) kevesebbet írtam, de rendszeresen írtam és publikáltam úgynevezett újságcikket, jegyzetet, reflexiót. Kellott is, hiszen a közszolgálat, közösség-szervezés mellett az elmúlt húsz évben több lapot is főszerkesztettem, évi átlagban kettőt-hármat is. Ilyenek voltak: az *Unitárius Közlöny*, az *Erdélyi Híradó*, az RMDSZ Kolozs megyei szervezetének *Puntea c. román nyelvű lapja*, a *Magyar Közélet*, *Tinikoktél*, s most is három lapot főszerkesztetek, a *Diákabrákot*, a *Géniuszt* és a *KözLapot*. S rendszeresen jelen voltam mindmáig a kolozsvári *Szabadságban* is. Ha nem „vetem bele” magamat a közlésbe, meglehet, néhány kötetrel többet mondhatnék a magamé-

nak - de hát az 1989-es forduláskor itt voltam, s másként nem tehettem. Igen, mert ismét „bejött” Korond! Az a közösség, amelyben felnőttem, amelynek szokásai, erkölce belém ivódott. Abban a közösségben a „Segíts magadon, s az Isten is megsegít!” mondás nem volt pusztán szólam. Az életfelfogás lényegét fejezte ki. Mondhatnám azt is, hogy „eleve” érdekelt mindig, hogy mi történik velem, velünk, mi zajlik körülöttünk, s mit kellene, hogyan kellene változtatni a rossz helyzeteken. A Gaál Gábor Körben is azért lett „rossz vége” a péntek esti vitáknak, mert mindannyiunknak folyton „bejött” a maga Korondja, az elvtársak szerint rendszer- és népellenesség „képében”. Később a *Hargitától* és a kolozsvári *Igazságtól* is azért rúgtak ki, mert újra és újra „bejött” Korond. s már nemcsak rendszer- és népellenesség, hanem románellenesség, revizionistaság képében is. Természetes volt tehát, hogy a változás után, amikor végre lehetőség adódott az önmagunkért való cselekvésre, nem álltam félre: nem hagyta Korond. Nem volt könnyű időszak. Sok felelős funkcióm volt az RMDSZ-ben is, civil szervezetekben is. Húsz éve városi tanácsos vagyok Kolozsváron, volt huszonhét perem a rossz emlékü kolozsvári bíróval, nacionalizmus, izgatás vádjával letartóztatási parancsot adtak ki ellenem, el is ítélték, első fokon, 37 napi börtönre - s mindezt dicső „demokráciánkban”... Csoda hát, ha a lírai költemény szerényen hátrébb húzódott?!.. Szóval mozgalmas, izgalmas volt ez az utóbbi húsz esztendőm is, s néha azt is majdnem elhiszem, hogy nem töltöttem el hiábavalóan.

- *1997-ben ott volt Pusztakamaráson, Sütő András 70. születésnapján, amikor Sebesi-Karen Attila színész elszavalta az eseményre írt versét. Ezt tiszteletből tette, vagy valóban Sütőt szellemtestvérének érzi?*

- Sütő Andrást valamikor 1970-ben volt szerencsém személyesen is megismerni. Élete utolsó éveiben - különböző közös ügyek intézése folytán - meglehetősen sokat beszélgettünk, élőszóban s telefonon is. Én Sütő Andrást mint embert nagyon szerettem és tiszteltem, s mint író, a magyar irodalom legnagyobbjai közt tartom számon. Kevés olyan írónk van, aki olyan szépen tudott írni (és beszélni is) magyarul, mint Sütő András. Őt olvasva döbbenünk rá, hogy milyen csodálatos is ez a mi édes anyanyelvünk, a magyar. Pusztakamarási felköszon-

tésén természetes, hogy ott voltam. Szerencsés vagyok, mert azelőtt is jártam párszor nála, amikor otthon volt a falujában. Igen, én is egyik szellemi kistestvérének tartom magam.

- *Valanőkor boldog akart lenni mindenáron... Mostanában mért nem akar?*

- Azt hiszem, nincs olyan értelmes ember, aki ne vágyna, ne akarna, ne szeretne boldog lenni - még akár „mindenáron” is. Legfennebb abban különbözünk egymástól, hogy ki mit ért, gondol boldogság alatt. Az egyik, mondjuk, a gazdagságot, a másik a hatalmat vagy sikert stb. Amikor én boldog szerettem volna lenni mindenáron, nyilván, nem voltam éppen boldog. Egyébként miért tagadnám, hiszen nem szégyen: életemben elég sokszor voltam boldog is. Ami pedig a jelent és a jövőt illeti: már nem akarok boldog lenni, főleg nem mindenáron. Mégpedig azért nem, mert... De álljon itt inkább a *(Bc)vallomásom*: „Végre ma délből / néhány perccel a / harangszó előtt / megannyi tépelődés latolgatás / gyötrődés / lelki hercehurca / nekigyürkőzés / satöbb satöbb után / eldöntöttem / lesz ami lesz / de én boldog vagyok! / Bevallom / kimondottan csodálom magam.” 2010. május 7-én történt mindez, s azóta is tartom eme nagyszerű elhatározásomhoz magamat. Hát ennyit a boldogságról, momentán.

- *Utolsó kötete Akkor én, Alajos címmel 1990-ben jelent meg. Miért ez a 21 éves hallgatás?*

- Hadd kezdjem egy kiigazítással: az utolsó kötetem nem 1990-ben, hanem 1997-ben jelent meg *Néhány tudnivaló a Csendes-óceánról* címmel (Tinivár Kiadó, Kolozsvár). Ez egy több mint 200 oldalas versgyűjtemény („válogatott versek”) - alcíme: Régebbi és újabb versek. Az újabb versek az 1990 utáni termés, több mint a felét teszi ki a kötetnek, mintegy külön „kötetként” szerepelnek a könyvben *Néhány tudnivaló a Csendes-óceánról* címen. Tehát nem 21. hanem „csak” 14 éve nem adtam ki újabb kötetet. Azt hiszem, a fentebb elmondottakból kiderül, hogy miért ez a „kihagyás” - legalábbis, ami a köteteket illeti. Nemcsak a háborúban, a közélésben is hallgatnak a múzsák. Sajnos.

- *Márki Zoltán azt írta a Megtalált ősz c. verseskötetéről, hogy költői magatartásformája sokszor bánatos, mélyről jövő keserűség fojtogatja. Ez valóban így van?*

- A Márki Zoltán által említett „mélyről jövő keserűséggel” az a helyzet, hogy én magam sem vagyok tisztában véle. Azt sem tudom, hogy igazából létezik-e. Az anekdotabeli székely bácsi jut eszembe magamról. Mivelhogy nem ismerte a teknősbékát, azzal vágta ki magát a falubeliek előtt, hogy „ez vagy valami, vagy menyen valahova”. Annyi bizonyos, hogy eléggé a hangulatok embere vagyok, hajlamos a melankóliára. úgymond, a „búslalkodásra”. Hamar jön ez a hangulat, hamar el is múlik. Ha mégis van bennem keserűség is, az onnan eredhet, hogy volt szerencsém az életben sokakban és sok mindenben (eszmében, zászlóban) csalódnai. Meg aztán az is belejátszhat, hogy soha nem voltam elégedett önmagammal. Alapjában véve optimista vagyok, sokszor már-már hurraóptimista is, s úgy gondolom, hogy ez az úgynevezett keserűség, bánatosság egyfajta természetes fék, vödör hideg víz, hogy nem ragadjon el túlságosan a lelkesedés, hiszékenység - s ez fordítva is működik: az optimizmus is jó fékezője mindig a nekiveselkedő búvalbélelttségnek. (Lám: jön ismét Korond, s helyre teszi a dolgokat a nehéz helyzetekben is!)

- *Ön elejétől fogva tagja a Korondon - immáron bő két évtizede - megjelenő HAZANÉZŐ című lap szerkesztőbizottságának (is), s a lap egyik szerzője is. Egyfajta kötődést jelent ez a Szülőföldhöz?*

- Azzal kezdem, hogy - szerintem legalábbis - a HAZANÉZŐ több, mint egy sajtókiadvány: tulajdonképpen egy húsz éve tartó *kulturális sikertörténet*, s nem csak Korotid, de az egész Sóvidék művelődési életének a sikertörténete, és egyszersmind eredeti, saját ságosan érdekes és értékes színfolt a magyar írott sajtó rendkívül változatos, gazdag palettáján. Amitől én például a legelején félttem és féltettem a születendő lapot - nos, a HAZANÉZŐ sikerrel került el a provincializmust, a beszűkült helyi érdekeltséget, a bugyuta-bárgyú gagyogást, nem vált az írásmániákus dilettánsok gyűjtőhelyévé. Ez a lap úgy korondi, sóvidéki, hogy egyszersmind Összerdélyi magyar is. Lapszámról lapszámra úgy „néz haza” a szűkebb pátriánkra (Korondra és a Sóvidékre), hogy egyszersmind „kinéz”, rátekint a Székelyföldre, Erdélyre, a mi „határainkon túlra” - egyszóval: az összmagyarságra is, a *nagy egészhez* kapcsoló, kapcsolódó szálak, pontok, történetek felkutatásának és felmutatásának nemes szándé-

kával. *Igen, élő, pezsgő alkotói műhely a HAZÁNEZO!* Olyan „konyha”, ahol köröndi, sóvidéki receptek szerint készül a sajátos ízű. zamatú,, egyetemlegesen fogyasztható és élvezhető kulturális „eledel” - lett legyen szó szépirodalmi és képzőművészeti alkotásokról, történelmi tárgyú, szociológiai, helytörténeti tanulmányokról vagy a tájegység folklórkincseinek, hagyományainak, mondavilágának stb., stb. a feltárásával, megőrzésével, éltetésével foglalkozó munkákról. Mondhatná bárki: valóságos csoda, hogy egy faluban ilyen nagyszerű alkotói műhely működik, s megtorpanások nélkül, immáron több, mint két évtizede. Csodák, ugyebár, nincsenek, viszont vannak csodálatos, céltudatos, kitartó emberek - mint például az én otthoni barátaim, akik, Ambrus Lajos haverommal együtt ezt a lapot „csinálják”. (Egyébként, csak így, zárójelben szólván: nem kell azon csodálkozni, ha Korondon csodák történnek - ez már ilyen csodatermő falu ma is!)

Én személy szerint örvendek, hogy részese lehettem azoknak **az** első tervezgető beszélgetéseknek, amelyek erről az - akkor még csak megálmodott, tervezgetett - lapról szóltak. Fontos nekem ez a lap, mert hazaköt, mert ha „kinéz” a nagyvilágba, vagy az otthoni tájat fürkészi, engem is lát, s mert arra készlet, hogy olykor-olykor én is még mindig „hazanézzek”, s látva lássam azt a falut is, amelyik már nem, s azt is, amelyik még nem látható.

- *Ha az Úr is úgy akarja, mit szeretne még megírni, mi van még a fiókban?*

- Hogy mi van **a** tarsolyban? Hát erre én is kíváncsi vagyok - s ezt **a** szó valós értelmében mondom. Az a helyzet ugyanis, hogy van nekem három darab jó nagy műanyag zacskóm, jó félvékás mindegyik. A közéleti nagy tevés-vevésben, mint már mondtam, a tollhoz sem lettem hűtlen. írtam verset is, prózát is, lektúrt is - csak éppen nem volt időm „foglalkozni” velük, mert valami közösségi ügy adódott, így hát beletettem a zacskóba. A verset, verscsírákat a versesbe, a prózát a prózásba, a többi az egyebek közé. Az évek során mind a három zacskó alaposan megtelt, összegyűlt néhány kilónyi iromány. Egy ideje ezekkel foglalkozom: átnézem, szelektálok. Úgy saccozom, egy-egy testes kötetre való minden tasakból kikerül. Aztán kezdek visszatérni a gyermekirodalomhoz is - meséket, verses meséket is írogatok,

u **innn** összedűl egy kötetre való. Tehát: volna a „ekből is ^{m a h o b a} **V w n** _s regélem, ha Isten is megsegít, könyv

rájövök: tévedtem. Adja Isten, hogy így legyen.

„A Sóvidék felső csücskében, alul 'köves földek' felett villáin a hogy a boldog Isten mutatta mintákat szőhessek az angyalok és az ördög ecsettel ír verset Páll Lajos. De ha úgy érzi, hogy másképpen is kell szó mert őt is meg-megéri a sors, tiszta fehér ívlapokra apró bolha betűkké, tollal. Nem is lehet elválasztani olajfestményeitől, pasztelljeitől, akvarellj tollrajzaitól a verseit, valahányukban mívés hírértéket hordozva a valóság' az éltető természeti erő emelkedik a művész maga választotta-teremtél világában az igaz költészet magaslataiba, mert ő, akár a nagy szelle' rokonai, nem a kitalálthoz ragaszt valóságélemeket, hanem magát valóságot emeli a művészet csodálatos világába.” - írja Ambrus Lajos 70 éves Páll Lajosról

Páll Lajos 1938. április 2-án szül&* tett Köröndön. Szülőfalujában jár iskolába, de az általános iskolát már a Marosvásárhelyi Művészeti Iskolában végzi, ahol majd le is érettségizik. Egy rövid ideig Marosvásárhelyen díszletfestőként dolgozik, utána felvételizik a kolozsvári képzőművészeti akadémiára, ahol

harmadévben koholt vádak alapján letartóztatják és bebörtönzik. Négyévi raboskodás után hazatér Korondra, ott teljesedik ki festésze- te, költésze. Verskötetei: *Fényimádók*, *Köves földek*, *Szárazvillámlás*, *Andromakhé uszályán*, *Partraszállás*, *Három csürhen* (gyermekversek), *A legszebb tányér* (mesék), *Hódara* (gyermekversek), *Műterem*, *Cigány- kantáta*, *A csodák házában*. *Álomzene*, Páll Lajos 70 éves.

Képeit 23 hazai és a határokon túli egyéni, valamint 21 fontos csoportos kiállításon megcsodálhatták. De igazi élményt jelent műter- mének meglátogatása is.

Díjak, elismerések: Aranka György irodalmi díj (1995), Pro Cultura Hungarica (1998), A Magyar Köztársaság Érdemes Művésze díj (2002) A Magyar Köztársaság Kiváló Művésze díj (2011). Tagja a Magyar Művészeti Akadémiának, a Magyar írószövetségnek és a Romániai írók Szövetségének. 2012. november 9-én hunyt el.

„AMI KÉSIK, HÁTHA NEM JÖN EDDIG....”

Páll Lajos birodalmában

- Életrajzi és irodalmi lexikonok szerint Ön költő is, festő is. Minek tartja magát?

- Én? Páll Lajosnak.

- Kérem, meséljen gyermekkori éveiről.

- Ahajt, a Külső utcában születtem. Tószegen, akkor ott laktunk. Annyit fejlődtem, hogy néhány száz méterrel beljebb kerültem, ide, a Tanorokba. Ez Korond egyik leghidegebb utcája. Tudja, minden faluban van egy Tanorok, ami víz melletti, elkerített jobb földeket jelent. Korondon kettő is van. Ezt az utat, ahol most lakom, az orosz hadifoglyok építették, tizenhatban. '43-ban, lehettem olyan ötéves forma, apámra emlékszem. Termetes növéssű, jó hangú, magas ember volt. Akkor hívták be székely határőrnek. Lakodalmakban általában ő szokott beszélni, de anyám fogalmazta a beszédet éjszaka. Ő elmondta - gyönyörű hangja volt -, és jóformán senki sem mert megszólalni, mikor ő beszélt. Erős ember volt. Anyámék iskolaszolgák voltak, rengeteg verset tudott anyám, Vörösmartyt hosszan, Arany Jánost. Szép könyvtárunk volt, de nem emlékszem, hogy verseskönyv lett volna benne. Megvolt Thomas Mann, Passuth, a nagy székely írók. Apám '45-ben jött haza, sebesülten, 64 évesen halt meg.

- A hatodik osztályt még Korondon végezte, de aztán bekerült a marosvásárhelyi művészeti iskolába...

- Úgy van. Hetedikben nem volt szobrászati osztály, pikolóztam, és csináltuk Izsák Mártonnak a szobrait. Akkor mintázta meg az Olvasó munkást, amit be kellett csomagolni, hogy ne száradjon el. Nyolcadikos koromban csináltuk a Sztálinnszobrot, én csináltam a gombokat a zakóján. Ez az Unirea Líceum sporttermében volt, '52-ben. Mert még életében felállították a mostani Romulus és Remus és az őket szoptató farkas helyébe, a Városházával szemben. Darabokból volt, úgy tette fel a daru. Akkor a művészeti iskola a Kultúrpalotában volt; a második emeleten voltak a zenészek, a harmadikon a képzőművészek.

- *Az érettségi és a kolozsvári egyetemi évek között volt még e vásárhelyi esztendő, amit nem lehet kitörölni életéből...*

- Először a bábszínházhoz vettek föl, kerestek egy segédtervezőt. Avval volt szerencsém, hogy Antal Pál igazgató-rendező megkérdezte: a jelenlévőktől - voltunk vagy 20-an egy helyre -, ki hallott Lorcáról? Jelentkeztem, hogy én hallottam, s még egy Lorca-verset is elszavaltam. Ezzel fel voltam véve. Ott voltam néhány hónapot, amikor a színháznál megürrült Kemény Árpád tervező helye, mivel bekerült a kolozsvári egyetemre. Ezek kisebb-nagyobb mértékben mind illogáltak, de én hoztam naponta a tejet; négyünknek járt két liter mint díszlettervezőknek. Ezt a Városháza mögötti barakkban osztották, ingyen, egy kétliteres befőttesüvegben szoktam elhozni. Volt a színháznak egy főkönyvelője, akit Csatt elvtársnak hívtak, és Székely volt a pénzügyi szakember. Egyszer azt mondtam Székelynek, engedélyezze egy tejhordó kondér vásárlását, mert szégyelltem, hogy kétliteres befőttesüvegben hozzam, ugye, naponta szembejöttem velem a lányok az utcán, többször el is törött az üveg. Azt mondta: édes fiam, én miattad nem kerülök börtönbe. Az egészben az a komikus, hogy később, amikor valamiért visszamentem a színházhoz, egyetemista koromban, azt mondták, hogy Csattot és Székelyt sikkasztás miatt bezárták.

- *Marosvásárhelyi évei során nyilván több híres személlyel ismerkedt meg, kire emlékszik vissza?*

- Ismertem Bernáth Ernőt, aki a Vásárhelyi Újságnak volt a főszerkesztője és báró Kemény Jánost, az író. Ő a Poklos-patak mellett lakott, a szomszéd utcában. Mikor jött haza a mézségezésből, mindig nagyon fájt a lába. Előbb a színháznál dolgozott, de amikor onnan kikerült, a mézségezőknél kapott munkát. Akkorjában gyermekverseket írt, megmutatta nekem, de nem tetszettek, most jobbnak tűnnek. Kérdezgettem tőle ezt-azt, amit lehetett. Például, milyen volt Asztalos István? El sem hiszed - mondta Kemény János -, mennyit kínlódtunk a kézírataival! Hát még a Nagy István kézíratai!... A szobák, ahol laktak, szépen be voltak rendezve. A nagyszobában volt egy Gy. Szabó-pasztell, egy Nagy Imre-akvarell, egy Szolnay-kép.

Modern képek voltak. Egyik nagynénje lakott a szomszéd szobában, ahol egy gyönyörű szász csempekályha volt. Érdekes, a nagynéninek halvány gőze nem volt, hogy ők mennyire kitaszítottak. Volt egy nagy, szürke kutyájuk, Bolygó, amelyik egész nap ott sétált a házban. Nekem, falusi gyermeknek ez nagyon visszatetsző volt. A szomszéd szobában lakott Augusta néni, az író felesége, aki sohasem tanult meg rendesen magyarul. Nekem mindig azt mondta: Laj. Másik nagy irodalmi emlékem: a IX. osztálytól kezdtem járni a Molter Károly vezette irodalmi körre. A körön két tábor volt: az egyik a Bartis Ferié, a másik a Gáli Árpádé, aki később a könyvterjesztőkhöz került. Mindketten szárhegyiek voltak, de nem voltak jóban. Én írtam a legtöbb verset a körön, s mindenki a maga táborába akart csalni. '54-ben Molter irt az Igaz Szóban a körről, de csak egy szakaszt tettek be a versemből. Néhány versemre Sütő András azt írta, hogy nem szabad pesszimistának lenni, együtt kell élni a néppel. Két gépelt oldal volt, amit később a securitate elkobozott tőlem.

- *Beszéljünk a kolozsvári évekről...*

- '56-ban kerültem Kolozsvárra, a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolára. Akkor már ittott közöltem verseket. Létay Lajos azzal biztatott, hogy menjek át a magyar szakra, mert tudnak segíteni. Ezt tette Bartissal is. Emlékszem, egyszer felmentem az Utunkhoz, s Kányádi fejből diktálta verseit a titkárnőnek. Mikor végzett, mondtam, hogy korondi vagyok, s nekem is volna vagy 100 versem. Kérdezte, hol vannak, mutassam meg őket. Mondtam, hogy a fejemben. Na, akkor diktáld le te is! Lediktáltam egy csomót, s írt egy nagy levelet, hogy vigyem le Földesnek, ő akkor ott dolgozott a Horea utca elején, a könyvkiadónál. Azokból, amit lediktáltam, négy meg is jelent '56 augusztusában az Utunkban. Nehéz idők voltak... Már Vásárhelyen sokat hányódtam, vonatállomáson aludtam, reggel, amikor sepregettek, akkor keltem fel, és mentem munkába. Ott megvolt a tej, de nem volt nagykabátom. Másodéves voltam Kolozsváron, amikor Nagy István, az író azt mondta: Fiatalember, mért bölcseledik? Nem bölcseledem, Pista bácsi! Mér' nem veszel nagykabátot? Mondom, azért, mert nincs. De hát annyi verset közöl?!... Nem gyűl össze. Az ösztöndíjat is elvesztettem, mert apám itthon iparos lett. Szilvát

ettem, nagyjából koplaltam, sovány voltam. Ekkor Nagy Istvé elhívott a Fürdő utcába – ő ott lakott – s azt mondta, várjam me a kapuban. Hozott 1000 lejt. Akkor egy nagykabát 980 lej volt. Első* nagykabátomat a Mátyás utca sarkán vettem meg. másodéves koromban. Gyakran jártunk az Utunk szerkesztőségébe, ott megmelegedtünk, s tudtunk pénzt kérni, nem sokat, 7-8 lejt, de az elég volt élelemre. Aztán lehúzták a versek honoráriumából. Az 1000 lejt is így „adtam meg”. Akkor Nagy István volt a főszerkesztő. Bevittem néha a Napsugárhoz egy verset, ott Asztalos István volt a főszerkesztő, elolvasta, s ha tetszett, azonnal fizetett. Zsebből. Mikor végeztem az első évet, Udvarhelyen praktizáltam, és Tomcsa Sándor megvette az egyik akvarellemt 25 lejért. Azt mondta: nem adok én neked 25 lejt, mert akkor berúgtok. Kapsz 5 lejt, mert azért pontosan adnak 1 liter Merlot vörösbort, s mikor találkozunk, megint kapsz. Mikor 4 év múlva találkoztunk, azt mondta: Te, Lajos, olyan rég nem találkoztunk, most megérdemelsz egy 25-öst. Megadta.

- *Következett a kihallgatások ideje, amiről, tudom, nem szívesen beszélek, de mi történt 1959-1962 között, a börtönévek alatt?*

- Előbb Szamosújvárra vittek, ahol egy ágyban aludtam Dávid Gyulával. Később a deltában js. Sok okos emberrel találkoztam, akikről később derült ki, hogy kik ők. Például volt egy Variam nevezetű, moldvai nemes családnak a leszármazottja, aki nagyon műveit volt. Volt egy öreg zsidó bácsi Bukovinából, aki hajdan többször vett részt Wagner-fesztiválon. Nagyon sok Wagner-zenét tudott kívülről. Dúdoltattam, tanultam tőle. A cellában lévő 30 ember nagyjából paraszt volt: ahol indult az 1907-es parasztfelkelés Moldvában, onnan való parasztok. Azt hiszem, csak ketten-hárman voltunk magyarok. '59 májusában különválogattak, s akik fiatalabbak és kisebb büntetésűek voltunk, elvittek a Duna-csatornához. Ott találkoztam Páskándival, Csiha Kálmánnal, Erdő Jánossal, az unitáriusok püspökével, Dobri János református pappal. Itt el kell mondanom még valamit: '59 nyarán volt egyfajta kegyelem. Megkaptam azt a papírt, amit a kolozsvári securitate küldött Szamosújvárra, miszerint nekem nincs olyan sok bűnöm, beteges vagyok, engedjenek szabadlábra. Ekkor szabadult Balázs Imre, a festő is. Ő nemrég halt

meg. Akik ott voltak Szamosújváron, mint Tirnován Vid is, ekkor kerültek szabadlábra. Végül fokon egy ügyünk volt. Leküldték egy embert Kolozsvárról, aki odament a börtönhöz, s kiengedték őket, de a Regátba már nem jött le, messze volt. Az én papíromra azt írták: Sánatos tun, ami **azt** jelenti, hogy makkegészséges. A sors iróniája, hogy akkor épp vérhasban voltam, napi tizenhétszer mentem a vécére. Dávid Gyula is annyira beteg volt, hogy nem tudott felállni. Mindenki hitt a szabadulásban! A vallatásnál. Kolozsváron egy öreg román ember azt mondta: Tudod, fiam, ez egy nagy zsák, benne vannak nem tudom hány kis cetliben az évek, **az** ember belenyúl, s nem tudja, mikor húzza ki **a** szabadulás évét.

- *'62-ben szabadult, mi következett ezután?*

- Mikor kijöttem, rá egy hétre jött Szilágyi Domokos Korondra, s felvitt Bukarestbe. Azt mondta: ott lehet jól elbújni. Gondoltam, elkezdek talicskázni, ehhez már értettem, de mikor látták, hogy kopasz vagyok, sehol sem adtak munkát. Másfél hónapig egy kirakataban aludtam, Szilágyiéknál, két függöny között. Hervay Gizi volt a felesége, s napközben én vigyáztam Kobakra, aki még kicsi volt. Azt mondták, mennek megfajni az alapot. Körbe kellett járni az írószövetséget, pénzt, előleget kellett szerezni fordításra, egyébre. Az alap egyik fő pénzdója Majtényi Erik volt. Annyi pénzt szereztek, hogy volt miből élni. Hervay Gizinek volt egy piros bőrkötésű Gorkij-sorozata, nagyon rossz fordítással, ezt betettük az antikváriumba, s az árából festéket, páspártot vettünk. Ezt Szilágyi a nyakába akasztotta, én hónom alá vettem az akvarelleket, s mentünk eladni a képeket. Egy részét a mai napig sem fizették ki. Annyi pénzt csináltunk, hogy megvettem a repülőjegyet Kolozsvárra. Azt mondtam: ha lezuhan a repülő, meg van oldva minden... Egy, másfél hónapig festegettem, amikor egyszer rám szólt apám: te azt hiszed, hogy ebből megélsz? Tudtam, hogy ebből nem fogok megélni, melléje álltam, s terveztem olyan kerámiát, amit Ő nem csinált, betette az övéi mellé, és kiégette. Az első egy özike volt, amit még 1949-ben készítettem, ma is őrzöm. Aztán 1963 őszén megnősültem, egy fiam és egy lányom van. Látogatóim is voltak, a legkülönbefélbbek. Pár évvel ezelőtt jött egy idős orvosnő Marosvásárhelyről, aki 1964-ben, az első kiállításom

alkalmával megvásárolt egy képet a fertőző klinikának. Azóta mind elmentek nyugdíjba, akik ott dolgoztak, de úgy egyeztek, aki utoljára megy nyugdíjba, az viszi el a képet. Az orvosnő az utolsó előtti abból a gárdából, s jött, hogy vegyen tőlem egy képet, mert nem Ő az utolsó, s nem szeretne kép nélkül maradni.

- *Megszámoltam, 1970-1999 között mindössze 6 kötete jelent meg...*

- Festettem. '63-ban, amikor Páskándival Bukarestben voltam, megmondták, hogy nem szabad közölni, nem szabad a nevemet leírni. De festeni lehet) Azt szabad! A börtönben azért írtam több verset, mert több időm volt, sétáltam, s úgy írtam a verseket. Molter Károly mesélte annak idején, hogy Kós Károly bement a szerkesztőségbe, 8 rajtakapta Dsidát, hogy verset ír. Megkérdezte: mit csinálsz? Verset írok. Fényes nappal? Nem szégyelled magad? Tudtam, hogy ez egy vállalkozás, s ahhoz kell fogni, amiből megélek. Mint festő a nevem megjelenhetett, mint költő, nem.

- *Min dolgozik jelenleg?*

- Festek, írok. Szonetteket írok. Az első szonetteket még marosvásárhelyi diákkoromban írtam, utána valahogy lenéztem a szonettet. Abban az időben én voltam az egyik legmodernebb költő. 1958-ban volt egy pályázat az Utunkban, egy hosszabb elbeszélő költeményt küldtem be, én kaptam a harmadik díjat. Nem tudták, hogy közben becsuktak, úgyhogy a díjat végül apám vette át, abból vette a felső házban az egyik ablakot, mert akkor építettek. Eddig 12 kötetem jelent meg, ebből 11 illusztrált, egy nem.

- *Ha az Úr is úgy akarja, mit szeretne még megírni, megfesteni?*

- Vannak verseim, egész kötetre való, csak utálok nekifogni megszerezni. A szonetteket akarom! A szonettek becsülete, hogy úgy mondjam, egy kicsit lejárt. Markó Béla nagyon könnyen írja a szonettjeit, az én szonettjeim nehezek. Nem szeretek csevegni! Lehet úgy is írni, mint az olaszok, s lehet úgy is, mint az angolok. Az enyémeink inkább az angolokéhoz hasonlítanak. A verseskötetem kész van, két éve kérik, hogy adjam le. Van egy mondásom: Ami késik, hátha nem jön eddig.

- *Mikor mit szokott festeni?*

- Most operálták a szememet, az egyikkel nem látok. Ez a sofa, ami itt van az ablak előtt, két nappal ezelőtt még csak ennyire volt kivirágozva (megmutatja legújabb festményét). Ezt úgy hozták Költőről. Petőfi somfájáról, Szatmár környéki tisztelőim. Minden évben lefestem kétszer-háromszor, virágzáskor.

- *Hol járt a nagyvilágban?*

- Európát végigjártam, Párizstól Stockholmig, Firenzéig, megnéztem a mestereket. Több hónapig voltam Svájcban. Stockholmban a nagykövet nem akarta elhinni, hogy csak ennyi napra kérem a vízumot. Meghívtak Amszterdamba, Hollandiába, ahol egy 3 méteres képem van. Mikor festettem, mindig ki kellett mennem a házból, az ablakon keresztül megnéztem, úgy festettem. Meghívtak Bécsbe, s ezt kihasználva elmentem Olaszországba, onnan Svájcba, Németországba, így körbe. Még egyszer Olaszországba szeretnék eljutni.

- *Eddig hány képet festett?*

- Nem tudom. Egyszer volt 300 akvarellpapirom. Elfogytak. Még körülbelül sem tudom. Szervátiusz mondta, hogy az embernek kell legyen annyi képe a csűrben, hogy tudjon belőle egy kiállítást csinálni. De nem *szeretem* a kiállításokat! Előtte az ember nem dolgozik, szervezi a kiállítást, utána pedig úgy érzi, hogy kiszolgáltatott: elárulta magát. A kitárulkozásnak megvan a maga öröme, s amikor ez hiányzik, olyan, mint a másnaposság.

Ráduly János 1937. október 27-én, Köröndön született. Korán Özvegyen maradt édesanyja a három gyermekével¹ visszaköltözik Hármassfaluba. Ott végzi el az általános iskolát, a középiskolát pedig a marosvásárhelyi Bolyai Líceumban. A kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen magyartanári képesítést szerez. Kezdetben Erdőszentgyörgyön nevelő, 1962-től nyugdíjazásáig Kibédén teljesíti tanári hivatását. Az elismert folklorista érdemben foglalkozik a rovásírás kutatásával, de köl-

tői és műfordítói tevékenysége is jelentős.

Ráduly János önálló kötetei: *Kibédi népballadák*, *A vízitündér leánya*, *Elindultam hosszú útra*, *Tündérszép Mosolygó Ilona*, *Az álomfejtő fiú*, *Mikor a szolgának telik esztendeje*, *Villám Palkó*, *Hold elejti*, *Nap felkapja*, M. Eminescu: *Az Esfcs<7/a#* (versfordítás). Táltos Marika, Szép Magdolna, *Rovásíró őseink*, *Az árnyékok lakodalma*, *A király táncos lovai*, *Fény és gondolat*, *Vettem gyöngyöt*, *A rovásírás vonzásában*, *Nemzeti kincsünk*; a rovásírás, *A galambleány*, *Tündéri perpatvar*, *Jóságvilágom*, *Gyöngyvirág királyfi*, *Szitakötőtánc*, *Az igazat éneklő madár*, *Mikor volt egy lovon hét patkó?*, *A hiányérzet Őlében*, *Fekete szőnyeg a sátor*, *Siratóim lesznek az égi madarak*, *filkoh a rovásírásban*, *Az igazságos hazugság*, *Tanuljunk könnyen rovásírni!*, *A hencegő vőlegény*, *A tulipános láda*, *A székely (magyar) rovásírásról*, *A fák királyválasztása*, *Hallod-e, te más világ*, *adsz kenderért pálinkát?*, *Hová, hová, Laji bátyám?*, *Evszakoló*, *Bodor Péter tneseautója*, *Néphagyomány az idő sodrában*, *Az isztambuli székely (magyar) rováslelék*, *A legkisebb leány szerencséje*, *Szép Fuvella története*, *A farkas és az őzike*, *Király Bözsi hegedűje*, *A muzsikáló tücsök*, *Beszélő rováslelkek*, *Székely békességelelek*, *Csaba ösvénye*, *Alagút a Küklőtől*, *A Hajnalcsillag keletkezése*, *Milyen nagy esze van a székelynek*, Beke Sándorral: *Szépirodalom, néprajz, rovásírás*, *Hajdani erdélyi tájakon* (Jékely-levelek), *Vitéz Kádár István*, *A csodaszarvas nyomdokain*, *Janka és a csitkóbogár*, *Gyere már*, *Jégtörő Mátyás*, *Hozzád fohászodom imában*, *Petőfi Sándor utolsó hét napja*, *Székely népi tréfák*, *Virágim, virágim, drága szép virágim*, *Én*

leányom pávát őriz. *Őseink turulmadara*. Erdélyi Istvánnal: *A Kárpát-medence rovásfeliratos emlékei a Kr. u. 17. századig*, *Bartók Béla kibédi énekei és a Cantata profana*, *Könyv és élet*, *Pisztrángjáték a fényben*, *Székely tréfás népmesék*, *Székely tündérmesék*, *Erdélyi rováslelkek világa*, *33 szerelmes vers*, *Látom a szép eget fölöttünk fémleni*, *Sirálytánc*, *Bolyai János és Kibédi Orbán Rozália*, *Nichita Stănescu*; *Szomorú ének a szerelemtől* (versfordítások), *A bátor béreslegény*. Ana Blandiana: *Szélhozta csillag* (Versfordítás), *333 találós kérdés*, *A moldvabányai rováslelék*. Tanúmeghallgatás Kibéd és Sóvárád határperében.

SZÉP ÁLMOK A JÖVENDŐRŐL

A 75 éves Ráduly Jánosnál

- Kedves Ráduly János, 2012. október 27-én tölti 75. életévét. Hogy érzi magát?

- Az elmúlt 2011-es esztendő végén ilyen elgondolásom született: „De hiszen jövőben töltöm a 75. életévemet. Milyen jó lenne, ha 75. Önnél kötetel ünnepelhetném.” Akkor a könyveim száma 70 körül volt. A szerencsés véletlenek folytán már befutott a 81. kötetem. Felajzott lelkiállapotomnak háromsoros versben, a *Hetvenöt* című haikumban adtam hangot. íme: Hetvenöt évem: / Visszapillantó tükör / Aranykeretben.

- Ktszárnitoffain, hogy 1975-től, első kötete megjelenésétől, a 37 év alatt megjelent 81 kötet több mint kétkötetes átlagtermést jeleni évente. Persze, voltak „gazdagabb” és „szegényebb” évek is...

- Úgy van, de ne feledjük: első cikkem a sajtóban 22 éves koromban jelent meg. és már 38 esztendő voltam, amikor az első. *Kibédi népballadák* című gyűjteményem napvilágot látott. A kötetkésnek egyszerű a magyarázata: a kibédi balladakincs első bemutatására 1966-ban került sor. ugyanis akkor védtem meg a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen *Kibéd néphallada-költészete* című

államvizsgái dolgozatomat. Ezt aztán bővítettem, fejlesztettem, tökéletesítettem tovább, hogy végül a bevezető tanulmányomat így kezdhessem: „Ez a balladagyűjtemény (...) a Maros megyei Kibéd (Chibed) élő népballadaköltészetének bemutatására vállalkozik...” Könyvem tehát műfajmonográfia volt, első kísérlet egy adott faluközösség balladatudásának a taglalására. Érdekes a „gazdagabb” meg „szegényebb” termésű évekre való utalás: 1981-1984 között nem jelent meg könyvem, 2008-ban viszont 13 önálló kötet „birtokosa” lettem.

- *Kérem, szíveskedjék megadni a 81 kötet műfaji besorolását.*

- Elsőként a néprajzi/népköltészeti kiadványokat említem, ezek száma 48. Zömében népmese- és mondakötetokről, népi tréfákról van szó, ezek mintegy 1200 népi epikumot tartalmaznak. De vannak népballadákat, találós kérdéseket, népi imákat, szolgavallomásokat tartalmazó könyvek is, valamint három tanulmánykötet. A székely (magyar) rovásírást taglaló művek száma 11. Újabban fölfedezett rovás emlékeket (is) bemutatnak, valamint számos, nyelvtörténetűeg is igazolható olvasattal, vagy olvasatpontosítással hozakodnak elő. A szépirodalmat 22 kötet képviseli, ebből a verseskönyvek, fordításkötetek száma tizenhárom.

- *Mint látjuk, a legtöbb néprajzi kiadvány, de nem elhanyagolandó a verseket, rovásírás-tanulmányokat és fordításokat tartalmazó kötetek száma sem. 1962-ben kezdte népköltészeti gyűjtéseit Kibéden, amiből aligha hiszem, hogy maradt volna még, ami nem került „ceruzavégre.” Vagy mégis?...*

- Sok anyag van, ami Kibéden nem került „ceruzavégre.” A néprajz, mint fogalom, roppant tág, gyűjtése mai és eljövendő nemzedékek hosszú sorának alapos kutatómunkáját igényli. A magam pázmáján maradva: nem foglalkoztam - például - a gazdag szokásvilággal, a szokásvilág költészetét is csak itt>ott említettem - érintőlegesen. A tárgyi néprajz kérdésköre úgyszólván a figyelmemen kívül maradt. Csak bizonyos szellemi műfajokra „specializáltam” magamat, de ott sem végeztem teljes értékű munkát. A lehetőségeim már behatárolódtak. Ez a tény több irányú érdeklődési köröm/köreim természetes következménye is.

- *Hol gyűjtött még Kibéden kívül?*

- Elsősorban Hármásfaluban, ahol nevelkedtem, majd Erdőszentgyörgyön, ahol 1955-ben hivatali munkámat megkezdtem. Említésre méltó, hogy Erdőszentgyörgyön állt össze *A tulipános láda* című személyi mesemonográfiám (1958-961-es gyűjtés), amely közel ötven esztendő késéssel látott napvilágot. Kibéden és Hármásfalun kívül anyagokat közöltem még Nagykendről, Bözödújfaluból, Székelyvéckéről. Havadról, Havadtőről, Egrestőről, Ravából, Szovátáról stb.

- *Ismer-e olyan erdélyi magyar települést, ahol nem jártak még a „parlagtörők”, azaz: találni mesét, balladát, lakodalmi búcsúztatót, sirató kesergőt vagy egyebet, ami még nincs lejegyezve?*

- [gen, az úgynevezett „fehér foltok” eltüntetésében nagy feladaink vannak. A főutaktól távolabb levő kis települések folklórkincse elevenebb, ezt Bartók és Kodály is hangsúlyozta a XX. század elején. Ma Romániában van magyar néprajzi képzés, az iskola, a pedagógusok egyik szép feladata - a hivatali munka mellett - a gyűjtőmunka megszokozása. Az előjelek biztatóak: egyre több cikk, tanulmány, sőt, gyűjtemény lát napvilágot a főiskolát/egyetemet végzett pedagógusok tollából. De nyilvánvaló: mint ahogy írónak/költőnek születni kell, jó gyűjtőnek is születni kell. Ők akadályozhatják meg a néphagyomány „sírba vitelét.”

- *Amit eddig publikált, abból mi került tankönyvekbe, gyűjteményes válogatásokba, mit oktatnak a néprajzi egyetemen?*

- Számos antológia, kalendárium, évkönyv, tankönyv stb. közölte már eddig - a gyermekversek mellett - meséimet, mondáimat, találós kérdéseimet. Íme néhány adalék: 1982-ben jelent meg a *Nyitva van az aranykapu*. Versek, mesék, játékok óvodásoknak című összeállítás, a munkaközösség irányítója Péterfy Emília volt. Kibédi anyagok is helyet kaptak benne. Megemlítem a *Nagyapó mesefája* új sorozatának *Az égbe nyúló fa* című kiadványát (10. kötet, 2003), amelyben az összeállító egyáltalán nem említette a nevemet és gyűjteményeimet, holott a könyvnek vaskos fele kibédi népmese. A kötet cím is kibédi mesecím. Roppant beszédes a következő adalék: Varga Ferencné: *1111 találós kérdés* című, több kiadásban megjelent gyűjteménye

(1998) 304 kibédi találós kérdést tartalmaz, a forrás pompás megjelenésével].

- Egyébként milyen a kapcsolata a Kolozsvári Babé.-?-Bolyai Tudományegyetem néprajzi tanszékével?

- Jó kapcsolataim vannak a tudományegyetem néprajzi munkaközösségével és más egyetemek megfelelő tanszékeivel. Itt két, munkásságomról szóló dolgozatot említek. Az első: „*Van itt mese zsákszáma*” Ráduly János és a kibédi népmese hatása. Készítette Jenei-Szenner Emőke-Sze-nde (2008). Babes-Bolyai Tudományegyetem. Kolozsvár-Marosvásárhely (a mellékletekkel együtt 118 old.). A második: *A Ráduly János gyűjtötte kibédi népmesék az oktató-nevelő munkában*. Készítette: Bereczki Erzsébet (2008). Károli Gáspár Református Egyetem. Nagykőrös-Marosvásárhely (a mellékletekkel együtt 67 old.).

- Gyűjtéseiből, verseiből bizonyára kazetták és CD-k is készültek...

- Hát igen, íme néhány kazetta: *Szép Magdolna*. Kibédi népmesék. Előadják Albert Júlia és Katona Éva (1997), *Tündérszép Mosolygó Ilona*. Kibédi magyar népmesék Katona Éva előadásában. *Kibédi népmesék* Katona Éva előadásában (2006). Most CD-k következnek: *Válogatás Ráduly János népmeséiből* (Csobánka, 2010), *Kis-Küüllő menti népmesék* (Csobánka, 2012). Előadják Bagi Rea és Koncz Hédy. Három megzenésített gyermekversem szerepel az *Alomjáró* című kiadványban, a zenét szerezte Székely Réka és Orsolya János (2009). Két felnőtteknek szóló versem is található az *Üzenet, másként* című CD-n, megzenésítette és előadja a budapesti Németh Viktor (2012). Külön kell megemlítenem azt a svéd sztereólemezt, amelynek anyagában három kibédi népballada is szerepel a Pécsi Janus Pannonius Női Kórus előadásában. Conductor: Mátyás Ivasivka (1976). Három kibédi népmese dramatizált változatáról is szólok, a szerzők: Böloni Domokos, Kolcsár Irén, Jenei-Szenner Emőke-Szende. Ezek nyomtatásban is megjelentek.

- Régebből tudom, hogy gyakran jönnek látogatói kibédi otthonába, ezek milyen „súlycsoportba” sorolandók?

- Elsősorban a baráti körömhöz tartozó belföldiek, külföldiek „ütik he” magukat hozzám, de lám. 1994-ben a japán Bartók-kutató Susumu Kuroishi látogatott meg, 2007-ben pedig az ugyancsak japán Takashi Yamazaki volt a vendégem. Bartók és Kibéd kapcsolata érdekelte őket. Takashi - Bartók életművének japán népszerűsítéséért - megkapta a magyar Pro Cultura Hungarica díjat. Az idén pedig a mongóliai Ulan Bátorból érkeztek egyetemi tanárok, a rovásírás kérdésköre érdekelte őket. Rögtönzött előadásomat több tévékamerával rögzítettek, a tolmács dr. Obrusánszky Borbála (Barbi) volt. Megkérdeztem, miért a több tévékamera? „Mert más-más egyetemeken tanítunk, s meg akarjuk őrizni találkozásunk félóráját /óráját” - válaszolták.

- Egy-egy székely rovásírásos emlék felkutatása akár több száz kilométeres út megtételét is megköveteli. Melyik volt a legtávolabbi pont Romániában, ahol ez ügyben megfordult?

- Számomra a legtávolabbi romániai rovás emlék a moldvabányai (Baia) volt, amelyet Tánczos Vilmos egyetemi tanár fedezett föl. 2006. augusztus 18-án magával vitt a helyszínre, ahol „megtanulmányoztam” a feliratot. Még aznap haza is hozott Kibédre (hatalmas vállalkozás volt! így nem kényszerültem arra, hogy magammal vigyem a félpatikányi gyógyszereimet. Persze, vonattal, busszal, alkalmakkal más rovás emlék-gócokat is megközelítettem, például Székely zsombort (Nyirő szülőfaluját), Sepsikilyént, Csíksomlyót, Bonyhát. Át a hegyeken sokszor jártam Berekeresztúron, rendszerint gyalog tettem meg a huszonvalahány kilométeres utat.

- Most min dolgozik?

- Pillanatnyilag bibliográfiámat állítom össze, a mintegy kétezer publikációból a néprajz és rovásírás témakörébe vágó közléseimet lajstromozom. Különben is: fel-felváltva mindig több kézíraton dolgoztam, kb. húsz újabb könyvkéziratom van kész, fokozatosan számítógépbe viszem át őket.

- Ha már „túlszárnyalta” a 75 kötetet, gondolt-e arra, hogy 75. születésnapja alkalmával egy több száz oldalas válogatást tegyen le az olvasó asztalára, amelyben mindegyik Ön által művelt műfaj képviselve legyen?

- Ilyen típusú könyvre nem vágyom, a műfajmonográfiák híve maradok ezután is.

- *Mit ajánl a most induló néprajzos(ok)nak?*

- Nincs bátorságom az ajánlásokhoz, végül is - ahogy a sláger mondja - „mindenki másképp csinálja.”

- *Beszéltünk könyvekről, munkáiról, beszéljünk életéről is. Hol született, s milyen volt a gyermekkor?*

- A Hargita megyei Korondon születtem 1937. október 27-én. Édesapám akkor pénzügyi tisztviselő volt, s mint ilyent, minden két, két és fél év elteltével tovább helyezte a hatalom. Apám 35 éves korában meghalt, s Gizella édesanyám visszaköltözött három gyermekével Hármashaluba (Csokfalvára). Itt végeztem elemi iskolai tanulmányaimat. Akkoriban faluhelyen is nagy volt a szegénység, varrónő édesanyám éjt nappallá téve dolgozott értünk. Ilyen körülmények között is szép, nagyon szép álmokat dédelgettem a jövőméről.

- *Korondon kívül Erdőszentgyörgy és Kibéd is fontos állomás az Ön életében. Mit kapott a két helységtől?*

- 1955. október 1-jén lettem - frissen érettségizettként - az induló erdőszentgyörgyi líceum egyszemélyes „titkársága” (kívül ez volt az ajtóra felírva). Tizennyolc éves voltam akkor, már gyűjtöttem a népköltészetet, és folytattam a még harmadik osztályosként elkezdett versírást. 1957 őszétől bentlakási nevelő (pedagógus) lettem. Épp akkor felvételiztem a mai Babes-Bolyai Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakára, a levelező tagozatra. Erdős zentgyörgyön váltam érett legénnyé. Kezdték közölni a sajtóban, a marosvásárhelyi *Vörös Zászló* lap hozta első cikkeimet, riportjaimat. Az erdőszentgyörgyi helyi rádióstúdióban egyre gyakrabban jelentkeztem könyvrecenziókkal, Kádár Klári, a szerkesztő, épp hármashalusi volt. 1960-ban, 51 éves korában elhunyt édesanyám, így egyik napról a másikra családfenntartó lettem, két húgom eltartásáról is gondoskodnom kellett. Anyám mondogatta volt: „Fiam, mikor bajba kerülsz, nehézség támad, szorítsd össze a fogaidat, a lelkedet acélosítsad, az Isten megsegíti.” Úgy cselekedtem, ahogy anyám mondta. 1962-ben, huszonöt évesen kerültem Kibédre, ahol magyartanárként dolgoztam nyug-

díjas koromig. A község akkor még elevenen Őrizte az évszázados hagyományokat. Csodavilágba csöppentem, már könyvekben kezdtem gondolkodni, döntöttem: fokozatosan megörökítem Kibéd szellemi arculatát. Erőfeszítéseim nem voltak/lettek hiábavalóak, ezt megjelent könyveim zömével igazolom. Különben: Kibéd vezetősége, önkormányzata *Díszpolgári címet* adományozott 2009-ben.

- *Gyerekei nem viszik tovább a néprajzkutatást, de mindannyian a tanári pályát választották...*

- Úgy igaz: Jutka lányunk magyartanár, Ani lányunk matematikát tanít, Zoltán fiúnk történelemtanár, több írása jelent meg a kolozsvári *Korunkban*.

- *Milyen kapcsolatot ápol Koronddal, a Hazanéző folyóirattal és a „haza néző” írókkal, művészekkel, a korondi táj szerelmeseivel?*

- Amikor első írásaim kezdtek megjelenni, a korondi értelmiségiek újólal fölverték velem a kapcsolatot. Neveket mondok: Ambrus Lajos, Páll Lajos, Tófalvi Zoltán, István Lajos. Ez utóbbi azon is ügyködött, hogy kiderítse: melyik házban születtem? A szülőházam ma is áll a városiasodó nagyközség régi központjában, a volt patika épülete mellett, István Mihály bácsi lakik benne. A *Hazanéző* folyóiratnak indulása pillanatától állandó munkatársa lettem, egyben szerkesztőbizottsági tagsággal is megtiszteltek. Föltétlenül meg kell említenem, hogy a *Hazanéző Könyvek* sorozatban három könyvem is napvilágot látott: egy kibédi meséket tartalmazó kötet (1993) és két rovásírás-kötet (1995, 1998). Aztán 2007 novemberében a Firtos Művelődési Egylet vezetőtanácsa *Tiszteletbeli tag* címet adományozott. Az együtt működés azóta sem lanyhult. Ragaszkodásomat *Serlegén* című haiku-versemben Örökítem meg, íme: Korond álmai / Aranypénzként csengenek / Sorsom serlegén.

- *Köztudottan nem vállalt nagy utazásokat, előadásokat, elég ritkán hagyja el a kibédi Belszeget. Ha mégis sikerülne, hová szeretne elmenni a nagyvilágban?*

- Külföldre először 1990-ben jutottam el, Budapest, Pécs, Bonyhád, Mohács voltak állomáshelyeim. 1991-ben Szegeden részt vettem a III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson, ahol előadást is

tartottam. A futó évekkel már nem bírom a versenyt, úgyszólván sehová sem utazom. Kolozsváron például jó 25 éve nem jártam. Ha kimerészkedem is a közelebbi városokba, betegen térek haza. Itthoni munkálkodásom teljesen leköti. A legelső kibédi tanítványaim már 63 évesek, tehát ők a legfőbb adatközlőim. Mert ma is gyűjtök népköltészetet.

- Egyik régebbi könyvének ezt a címet adta: *Siratóim lesznek az égi madarak. Ezt komolyan gondolta?*

- Az elmúlás gondolata apró gyermekségem idején már foglalkoztatott. A *siratóim lesznek* motívuma azóta kísért. Ezt időskori lírámnak is tanúsítja. Íme a *Fokozatosan* című haikum: Most önmagamnak / Leszek - fokozatosan - / Végállomása.

Simó Márton Zsil-völgyi bányász fiaként 1963. április 25-én született Urikányban. Az általános iskolát Urikányban, Atyhában és Korondon, a középiskolai tanulmányait a Dr. Petru Groza Líceumban (ma Tamási Áron Gimnázium) végezte. Érettségivel géplakatosként és helyettesítő tanárként dolgozott 1989-ig. A rendszerváltás után a Székelyudvarhelyen megjelenő Szabadság című lap szerkesztője. Egyetemi tanulmányait a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán, a József Attila Tudományegye-

temen és az Eötvös József Tudományegyetemen folytatta Budapesten. Két évig a Szegedi Egyetem kulturális rovatát szerkesztette (1994-1995), majd a *Romániai Magyar Szó* budapesti tudósítójaként és az *Udvarhelyi Híradó* munkatársaként tevékenykedett, 1999-től A Magyar Nyelvért Alapítvány kurátora, az Erdélyi (Könyv) Műhely és az Erdélyi Műhely Könyvek címet viselő sorozat szerkesztője.

Írásaival - versekkel, novellákkal, elbeszélésekkel, esszéekkel, recenziókkal, kritikákkal - 1983 óta van jelen az irodalmi köztudatban. Többek között az *Ifjúmunkás*, az *Utunk*, a *Korunk*, a *Művelődés*, *A Hét*, az *Igaz Szó*, majd a *Helikon*, a *Látó*, a *Forrás*, a *Magyar Napló*, a *Hitel*, a *Székelyföld*, a *Várad*, a *Nagyítás*, a *Kapu*, az *Irodalmi Jelen* hasábjain jelentkezett írásaival. Szerepelt az *Erdélyi Szép Szó* 2001-es, 2002-es, 2004-es és 2005-ös antológiáiban, valamint a *111 vers a Sóvidékről* című reprezentatív válogatásban (Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2010). Az utóbbi időben (2011 óta) az *Udvarhelyi Híradó* művelődési mellékletét és a Székelyhon.ro című internetes portál KultúrHon című rovatát szerkeszti.

Megjelent kötetei: *Kétszáz éves az atyhai templom*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999; *Az utolsó tanító*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003; *Bozgor*. Erdélyi Műhely Könyvek I-III. Budapest, 2004-2007; *Tranzit*. Kortárs Könyvkiadó, Budapest, 2010. Műfordítások: a Dániel Barbu által szerkesztett *A románok természete* című tanulmánykötet fordítása a budapesti Kortárs Könyvkiadónál fog megjelenni a közeljövőben.

A RAGASZKODÁSÉRT MEG KELL DOLGOZNI

Nem gödörből nézi a világot

- *Urikányban, egy elfelejtett bányavárosban született, ott töltötte gyermekéveit, Korond és vidéke lett választott szülőföldje. Meséljen gyermekkoráról és gyermekkorának „hontalanságáról”.*

- Atyha nekem nem választott szülőföldem, hiszen a szüleim mindketten onnan származnak. „Mindössze” egy furcsa „baleset” volt, hogy én nem ott születtem, hiszen az Ötvenes évek embert próbáló korszakában egyáltalán nem volt ritka eset, hogy a pályakezdő fiatalok távoli iparvárosokba vagy éppenséggel bányákban keressék a boldogulásukat. Közismert tény, hogy éppen a születésem előtti esztendőben, 1962-ben fejeződött be „a mezőgazdaság szocialista átalakítása”, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy jórészt karhatalmi segédlettel és ideológiai támogatással behajtották a gazdákat a kollektív gazdaságokba. Ekkor sokan még azok közül is elhagyták a falut, akik egyébként odahaza maradtak volna. Az Urikányban való születésemnek nem voltak azonban végzetes következményei rám vonatkozóan, hiszen 1972-től a „rendes” szülőfalumban éltünk. Nem voltam hontalan, bár magammal vittem a hontalanság emlékét és hatását a Hunyad megyei bányavárosból. Fontos megjegyezni, hogy én nem Korond-, hanem Atyha-centrikus vagyok, onnan nézem Firtost és a világot, nem a gödörből, hanem a hegy oldalából, Kupásné alól!

- *Hogy került haza Atyhába, ebbe az erős hagyományörző közösségbe, milyen volt a falu a múlt század végén és milyen ma?*

- Apám belerokkant a bányászéletbe, ezért kényszerültünk hazaköltözni harmadikos koromban. A monoindusztriális bányatelepen nem, illetve csak nagyon nehezen lehetett volna más területre elhelyezkedni, az asszonyoknak sem teremtettek munkalehetőségeket akkortájt, úgyhogy a visszavonulás volt az egyetlen lehetőség. Legalábbis a szüleim így gondolták. Én még láttam a hagyományos székelő falut. Talán az utolsó rezdüléseit. A hagyományok Ferenc Jóska és Horthy katonáival együtt mind kihaltak. Ma az sincs, aki

megfűjön egy „mozsikát”. Úgy vélem, hogy a falu túlélte ez idáig mindenféle rendszerátalakulást, de az Európai Unióban nem találja a helyét. Az EU sem tud mit kezdeni a vidékkel, hiszen Nyugaton már felszámolták a falvakat, nem kell ez a típusú településszerkezet, amely nálunk még fellelhető, ott farmgazdaságok vannak és feldolgozóipar, amely jórészt gépesített és kevés élő munkaerőt igényel... Ha létezik a demokrácia által leharcolt falu, akkor Atyha minden bizonnyal az. Akik annak idején - a szüleim generációjáról beszélek - az iparba menekültek, már régen nyugdíjasok. Többnyire városi és távoli temetőikben váltottak maguknak sírhelyet. Felhagyott házak tucatjai vannak olyan állapotban, hogy fájdalom rájuk nézni. Az elszármazottak gyermekei, akik ma az aktív generációkhoz tartoznak, még ahhoz sem veszik a fáradságot, hogy a tavalyi nagy havazások nyomán összerokkadt tetőszerkezeteket kijavítsák, még arra sem képesek, hogy a romokat eltakarítsák. Az oktatás gyakorlatilag kivonult a faluból, az egyház is felhagyta a területet. A temetésekre dzsippel érkező pap folyton az óráját nézi, hogy megfelelően tudja időzíteni és adagolni az utolsó üdvözlést a sírba alászálló részére. Valami véget ért. Ajelen pedig nem biztos, hogy átmenet a jövőndőbe, csupán annak lebontását szolgálja.

- *Korond a Hazanezőről figyeli és a Hazanezővel „dokumentálja” fiainak bolyongását a nagyvilágban, Atyha hogyan „oldja meg” ezt a szülőföld-vonzást, neki van hazanezője?*

- Az atyhaiak nem néznek haza. Legalábbis újság által nem. Hazanező gyanánt írtam ugyan 1999-ben egy falutörténeti füzetet, amikor kétszáz éves volí a ma is álló templom. Az a kis könyv nagyjából ezer példányban elfogyott. Talán ez használt valamit. A későbbi könyveim által [*Az utolsó tanító, Bozgor* *Tranzit*] valóban mindig haza (is) néztem, de a közvetlen családtagjaimon kívül nem hiszem, hogy ott valakit különösebben érdekelt és izgatott volna az az irodalom, amely jórészt róluk szól. Egyébként nagybátyám úgy élt az ágyommal Vásárhelyen, hogy majdnem minden este „végigbeszéltek” a falut, azt osztották, hogy I-es házszámától a 386-ig - ha jól tudom, ennyi bennvaló volt/van - kik laktak annak idején, s azok az emberek aztán hova lettek el, s mostanság még megvannak-e? De az

utóbbi tíz esztendőben soha nem jártak otthon, pedig nem voltak ágyhoz kötött betegek! Van olyan unokatestvérem, akit soha életemben nem láttam, apja-anyja magyar, annak születtek mindketten, de ő csak románul beszél. Mit tudnék kezdeni egy ilyen emberrel? Ó vajon mire jutna velem? Le kellene fordítanom a könyveimet, hogy esetleg megértse? Egyébként Nyugatot járja, azt hallottam róla, hogy a második nyelvvesztésre készül. Miféle hazanézés feltételezhető a panellakó idegenné vált „szocialista embertől”, aki most Európa cselédje?

- *Városon él, de látja a falut, az otthon, fiatalságának színterét, mi az, ami különösen fontos ebből a világból?*

- Én a mai falut nem érzem. Atyha egy romhalmaz. Korond pedig már nem falu. Sem mentalitásában, sem építészetében, sem emberanyagban. Inkább bevásárlóközpont. Székelyudvarhelyen élek ismét, de az itt lakó atyhaiakká alig van kapcsolatom. Hónapok telnek el úgy, hogy nem is találkozom senkivel sem közülük. Az ajtómat a másfél év alatt egyik sem nyitotta ki. Ez nem egy nagy szám. Én is mindössze egyetlen kortársamat látogattam meg ebben az időszakban, őt is véletlenül, mert nem volt otthon a szomszédja, akit eredetileg kerestem. Számomra azonban fontos a hazatérés. Időnként szívesen megyek. Megvan a kert, némi földem is van. Öcsém odahaza él, megpróbáljuk rendben tartani azt, amink van. s úgy néz ki, hogy valamelyest működik a dolog. A ragaszkodásért meg kell dolgozni, mert ha az ember nem fektet be valamennyi pénzt és munkát, akkor a bennvaló egy idő után összeomlik, cigányok költöznek belé, vagy pedig megveszik az idegenek.

- *Örökös utazók a székelek ~ vallja -, akik sohasem érkeznek meg. Ön szerint mi, vagy ki az oka, hogy nem találják a „végállomást”?*

- Tudja a fene! Öt évig Szegeden, aztán másfél évtizeden át Budapesten éltem. Tavalý áprilisa óta ismét Udvarhelyen. Én úgy gondolom, hogy megtaláltam itt a helyemet. Meg is volt végig ez a hely, tudtam, hogy itt van, tudtam, hogy ide vissza lehet jönni. Nem a város a végállomás, hanem a falu! Dolgozni kellene a falun való megmaradás érdekében, de azt hiszem, hogy a „kétszáz eurós”

emberek, akik ennyi pénzért pazarolják városban az életüket, nem engedhetik meg maguknak, hogy a hagyományos életterületben megmaradhassanak. A városi tengés-lengés egyébként kényelmesebb, csak éppen perspektíva nincs benne. A mai ember egyébként nem lát. A negyven év szocializmus és a két évtizednyi fogyasztói világ kiölte belőle ezt a képességet,

- *Atyhát úgy ismeri, mint a tenyerét, ahonnan -Tófalvi Zoltántól tudjuk - Temesvártól Budapestig, Erdőszentgyörgytől Amerikáig vándoroltak ki az évszázadok során. Mit gondol, miért volt ez a nagyméretű kivándorlás Atyhából?*

- Elég szapora népség volt, fénykorában majdnem kétezren laktak benne. Egyébként megfigyeltem, hogy a nagy világágések után éltek itt a legtöbben - 1920 környékén, aztán 1945-46-ban -, amikor nem nagyon volt lehetőségük elmenni szolgálni vagy az iparba. Hazaszorultak olyankor. Legutolsó menedéknek akkor még alkalmas volt. Szóval: ha felnőtt hétnyolc gyermek egy családban, annyi nem jutott a kisbirtokból, hogy azon mindenki megéljen, és új családot alapítson. Vagy elment pár évre, hogy pénzt szerezzen, s vásárolt magának nagyobb földet, vagy pedig elköltözött, és egy teljesen más vidéken, másik országban gyökeresedett meg, mert könnyebb volt. Ott volt Amerika, s több kicsi-Amerika, kinek Budapest, kinek Bukarest, sokaknak Temesvár vagy éppenséggel Marosvásárhely. Egyáltalán nem volt könnyű az élet ebben a faluban hajdanán. Sokat kellett dolgozni, hogy látszata és igazi eredménye legyen.

- *Atyha több híres-neves személyiséget adott a magyar kultúrának, mint egy-egy izmos erdélyi nagyközség. Említsen meg ezek közül néhányat.*

- Az innen való híres személyiségek helyi hatása szinte a nullával egyenlő. Nem tartom magamat jeles embernek. Vinczeffý László, a Munkácsy-díjas képzőművész a ma élő legértékesebb atyhai ember. Ő igencsak ápolja a gyökereit, házat vásárolt a faluban, azt gyönyörűen felújította, él, alkot időnként benne... Én a legnagyobb hatású embernek néhai Tóth Balázs matematikatanárt tartom, aki a kicsi magyar időben országgyűlési képviselő volt. Egy alkalommal, amikor hivatalos minőségben járt a faluban, megkérdezték egy tűzeset kárvallottai,

hogy merjenek-e bankhitelt felvenni a házaik újjáépítésére? Tóth Balázs volt annyira realista, hogy azt tanácsolta ezeknek az embereknek, akik közül többen is rokonai lehettek, hogy egész nyugodtan, mert nem kell majd visszaadni, nem lesz kinek, mert nem lesz jelen itt a magyar állam. Ez 1942-ben történt. Öt ház épült a biztatás hatására.

- *A két „otthoni, templomos és tanítás” kötetek után jöttek a Bozgor I-II-III, és a Tranzit. Miről és kikről szólnak ezek a kötetek, hogyan fogadta a szakma, a társadalom, mi az üzenete ez utóbbiaknak?*

- Klasszikus írói üzenetük van/lenne visszhangja a könyveimnek, hiszen többnyire pozitív végkicsengésű kritikákat írtak róluk. Hogy kikről szólnak? Többnyire rólunk, mi magunk lennénk a könyvek hősei, de úgy, hogy a mi létünket igyekszem világirodalmi, európai kontextusban is értelmezni. Regionális irodalom, amit művelek, de próbálkozom azzal, hogy bárki számára dekódolható legyen az üzenet. Szabó Dezső, Szilágyi István, Csingiz Ajmatov írói módszereit, hozzáállását szeretem. Bízom abban, hogy nem sodor el engem az idő és a világháló, illetve az új divat és az új hordozók a falummal és a szövegeimmal együtt... Ha hitem van, akkor sikerült fennmaradnom és szólnom is a világhoz.

- *Volt géplakatos, helyettes tanár, szerkesztő, szegedi, budapesti főiskolai hallgató. Most Székelyudvarhelyen él. Mivel foglalkozik jelenleg?*

- Azért voltam géplakatos, mert akkor az volt egy nagyjából biztos megélhetési lehetőség azoknak, akiket nem vettek fel az egyetemre. Ilyen előképzésben részesültünk. Helyettes tanerő két esztendőben voltam, de nem volt igazi az a munka, mert ideiglenes jellege miatt mindkét alkalommal csak pár hónapig tartott. A magam humán beállítottságával, miközben a gimnáziumi osztálytársaim zöme műegyetemre járt, minden esélyem megvolt, hogy Őt-hat próbálkozás után jussak be a bölcsészkarra Kolozsváron. A bejutás azonban nem történt meg. Nem akart bekövetkezni, pedig tettem is érte. Akkortájt még a kilenc fölötti átlag sem volt elég a vonal feletti üdvösséghez. A rendszerváltozás előtti utolsó nyarat ráadásul „koncstrán” töltöttem, Bukarest mellett a 30 Decembrie nevű falu, a valamikori Colonia

Regele Ferdinánd lebontásával és a lakosság blokklakásokba préselésével foglalkoztunk. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy 1989 decemberére a zöldségeskertek helyén épült tömbházakba nem a helyi Őstermelők költöztek, hanem rosszhiszemű és önkényes „lakásfoglalók”. Ez a hely ma egy harmadik világbeli gettó látványét kelti, a községnek új területet mértek ki pár kilométerrel tovább, de úgy néz ki, hogy ezúttal nem egy grandomán vezető, hanem a bukaresti agglomeráció áldozatává válik az a hely, hiszen a főváros arrafelé is terjeszkedik... Lenne tanári szakmám is, de úgymond ezt soha nem gyakoroltam, inkább a szerkesztői és újságírói tudásomat igyekszem kamatoztatni, újságot írok Székelyudvarhelyen, néha pedig kiadványokat szerkeszttek másoknak, ha erre felkérnek.

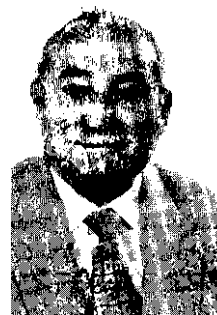
- *Apropó, géplakatos! Az erdélyi magyar irodalomban volt még egy géplakatos, Pusztai János, aki - többek közt - két nagyszerű regényt tett le az olvasók asztalára: A sereg (1978) és Zsé birtoka (1979). Önnek mikor lesz a következő nagy dobása, mivel szeretné megünnepelni az ötvenedik születésnapját 2013-ban?*

- Van egy regény-kezdeményem, de az még eléggé embrionális fázisban van. Olyan egyszázezer leütésnyi „szöveg”, egyelőre. Lefordítottam Dániel Barbu: A románok természete című könyvét, ez a munka most megjelenés előtt áll a budapesti Kortárs Kiadónál. Egyáltalán nem kizárt dolog, hogy jövőre összehozok egy „gyűjteményes” verskötetet Győzelmek és egyéb vereségek címmel. Én annak idején verssel kezdtem, s bár manapság, amikor egy sms is lehet nagyon fontos és akár életbevágóbb egy eposznál, egy szonettnél vagy egy haikunál, nem nagyon hiszek a versek „megtartó” erejében, de mégis él bennem valami szeretet és nosztalgia a költészet iránt. Nem nagyon írtam verset mostanában, de „abszolvált” költeményekről van szó. amelyeket Lázár László. K. Jakab Antal és Székely János „fogadott el” az irodalom számára. Ezek a terveim. Van még talonban más is, de arról nem szeretnék most beszélni.

- *Egyik nagy utazónk, Beder Tibor mondta, hogy valahányszor útra kelt a nagyvilágba, a szívében mindig Székelyföldet vitte és a Székelyföldet hozta. Ön mit vitt és mit hozott?*

- Én bárhol jártam s járok, lélekben mindig itthon vagyok. Svájcban úgy utazgattam két évvel ezelőtt, mintha idchiiza lennék. Folyton arra gondoltam, hogy riem nagy eresztés az az ország, mi is lehetnének olyanok vagy még különbe, ha „megengednének” magunknak mindazt, amit ők, ha igényesebbek lennének önmagunk és a vidék iránt. Mondtam korábban is, hogy én még emlékszem arra a falura, ami elveszett itt a 20. század végén, láttam a réGINEK a nyomait, a 19. századbóljövő nagyapákat, és tisztában vagyok azzal, hogy mi lett volna, ha nem hordják szét, ha nem herdálják el a székelyföldi hagyatékot. Nemcsak íróként, nem sajtómunkásként, hanem civilként, normális polgárként gondolom, hogy a felelősség a saját értékeink iránt kinek-kinek egyformán fontos lehetne. Az irodalmi munkásságnak csak ilyen vonatkozásban, az ide való ragaszkodás által van és lehet értelme. Nem a mesterség pusztá élvezete, nem a viszonylagos ismertség vagy az anyagi haszon miatt, hanem szolgálatként végzem, még akkor is, ha ez nem mindig látszik, még akkor is, ha a „helytállás” manapság nem divat és jó távol helyezkedik el a mai irodalmi kánonoktól és a kozmopolita elvárásoktól.

„Szálasy Ferenc a Sóvidék legszebb nevű pataka, a Kebeled melletti szülei házában eszmélt a világra, s bár a második világháború után e tájakon is eluralkodó kommunizmus hűséges vagy kényszerű szolgáló családjával együtt Korond elhagyására kényszerítették, annyi évtized után mégis él benne a gyermekkor színes világa, ifjúságának embert és jellemet formáló történeteivel együtt, melyek őt, az emlékezőt vallomásra készítik.” - írja róla Ambrus Lajos.

Szálasy Ferenc 1933. december 7-én született Korondon. Az elemi iskolát Korondon végezte, kisérettségizni a székelyudvarhelyi gimnáziumba iratják. A polgári négy osztálya után átment továbbtanulni a Székelyudvarhelyi Pénzügyi Technikumba. Az érettségi után - mint a kulákfiókák - lesz munkaszolgálatos katona. A családját a szülőfalu elhagyására kényszerítették. Így lesz maga is székelyudvarhelyi lakos, ahol három évtizeden át banktisztviselőként dolgozik nyugdíjba vonulásáig. Az

1989-es változások után. mintha az örmény kereskedő ősök szelleme támadna benne fel, megalapítja az Arménia kereskedelmi vállalatot, amelyet másfél évtizeden át vezetett.

Idős fejjel kezd íráshoz A *Hadi árvából kulákfióka* című munkáját 2009-ben a korondi Firtos Művelődési Egylet jelentette meg. bővített kiadását 2011-ben; a *Tőről metszett székely világ* című szintén a *Hazanéző Könyvek* sorozatában látott napvilágot 2010-ben; az *Anikó* című regénye megjelenés előtt áll az Alexandra Könyvkiadónál.

HUMOR NÉLKÜL AZ ÉLET CSAK SZÁRAZ IDŐTÖLTÉS

Egy örménymagyar emlékiró

- Székelyudvarhelyen él, de Korondon született, szülei ott voltak kereskedők, oda kötik gyermekévei, a második világháború emlékei. Meséljen ezekről az évekről.

- Valóban. Korondon születtem 1933. dec. 7-én, ez a község emlékeim bölcsője. Szép gyermekkorom lehetett volna, ha nem következik be édesapám halála, aki 52 évesen, 1944 júliusában távozott. Szüleim mindkét részről örmény származású kereskedők gyerekei voltak. Az Örmények körében jellegzetes és hagyományos foglalkozást folytatták szüleim is, sőt nekem is tetszett, jobban szerettem, mint a tisztviselői munkát. Kiábrándulásomat az 1959-ben megjelent 324-es kormányhatározat okozta, mely szerint ezerszámba ítélték börtönbüntetésre az ártatlan kereskedőket, megtorlásként, hol azért, hogy egy nyalintással kevesebb pálinkát töltöttek a féldecis pohárba, hol azért, hogy a kimért méteres textiláru 1-2 centiméterrel kisebb volt. Persze mindezt önkényesen állapították meg a gazdasági milícia emberei, minden védekezési lehetőséget elutasítva. Rokonaink mindenfelé kereskedő emberek voltak. Emlékszem, hogy kisgyerekkoromban szekérrel jártunk rokon látogatásra Parajdra, Kibédre, Marosvásárhelyre, Nyárádtőre, Radnótra, Maroshévízre, Tölgyesre, Gyergyószentmiklóstra - mind jó módú kereskedőkhöz. A második világháború nagyon megnehezítette az életünket. A férfiak nagy része bevonult katonának, az üzleteket a feleségek és a nagyobb gyerekek vezették. A katonaság részére történő gyakori rekvirálások a község lakóinak sok anyagi veszteséget okoztak az állatállományban és a gabonakészletekben. Emlékszem, 1943 őszén megjelent családomnál a rekviráló komisszió, két katonatiszt és egy személy a község háza részéről, megszámlálták az állatokat az istállóban, megállapították, hogy két tehénnel több van, mint ami szükséges a családnak. Fölmentek a padlásra s megállapították, hogy a hambárban öt mázsa zabbal több van, mint ami szükséges a lovaknak. Néhány nap múlva jöttek a honvédek lovas szekerekkel, és amit azelőtt szükségleten

felülinek állapítottak meg, mind elvitték. Nem számított, hogy a családfő is a hadseregben szolgál. A menekülések is nagy gondot okoztak. 1942-ben, amikor a német hadsereg tízezerszámba hajtotta el otthonukból a szerencsétlen ukránokat, és házuk előtt napokon keresztül, hosszú lovas, de sok esetben tehenek által húzott szekérsorokkal haladtak el, még elképzelni sem mertük, hogy egy év múlva mi is erre a sorsra jutunk. 1944 októberében megindult a menekültáradat. Udvarhelyről is hasonlóképpen haladtak el házuk előtt, mint azelőtt az ukránok. Korondra is megérkezett a parancs: menekülni kell. mert jönnek az oroszok, és mindenkit legyilkolnak. A községből szerencsére kevesen dőltek be a hírnek. Édesapám - katona lévén - a halálos ágyán hátrahagyta: ha jönnek az oroszok, ne pánikoljatok be. húzódjatok földre, valahol távol a község központjától, és maradjatok ott, ameddig a csapatok elvonulnak. Édesanyám így is tett, ezzel volt szerencsénk.

1945-46-ban, amikor szekérrel mentünk Udvarhelyre a gimnáziumba, a Kalonda-tető aljában ott rozsdásodott két kilőtt orosz tank. Most is - 65 év távlatából - élmény számomra, ha visszagondolok, csak mindég az bántott, hogy miért nem volt legalább 100 darab belőlük. Ott az oldalban jobban elfértek volna, mint KeletrBerlin utcáin, és tegyük hozzá, mennyi üzemanyagot megspóroltak volna!

- Mit tud Örmény őseiről, akik Erdélyben és később Korondon te/epedtek le?

- Örmény őseimről elég sokat tudok, erről könyvet is írtam, előadásokat tartottam (pl. Budapesten, a Reménység szigetén, 2010-ben). Nap mint nap olvasok erről. Cikkem is jelent meg a sóvidéki örményekről és ezek családfáiról. 1670-től 2009-ig, az Erdélyi Örmény Gyökök c. havi szemlében. Tulajdonképpen örmény őseim Moldván keresztül kerültek a Székelyföldre. Megjegyzendő, hogy mielőtt átvándoroltak Erdélybe, 400 évig éltek Moldvában, és az 1668-as hatalmi villongások nyomán kényszerültek e térség elhagyására. Apafi Mihály, Erdély fejedelme engedte meg az Erdélyben való letelepedést. Három hullámban, három útvonalon léptek be Erdélybe és a Székelyföldre. Az első hullám a Borgói-hágón keresztül érkezett, azok Besztercén, a második a Békási szoroson át, ők Gyergyószentmiklóson

és környékén, a harmadik csoport a Gyimeseken át érkezett, és Csíkszépvízen, és a háromszéki Kantán telepedtek meg. A sóvidéki Örmények - a Szálasiak, Szenkovicsok, Mányák, Keresztesek stb. - a Gyergyóhá letelepedettekből rajoztak ide, az 1700-as évek végén.

- *Mi készítette, hogy a falusi kereskedelmet otthagya, a pénzügyi-ban-ki szakma felé forduljon, ahol több évtizedet töltött, s mint megbecsült banktisztviselő, onnan vonuljon nyugdíjba?*

- Már említettem, hogy miért nem maradtam kereskedői pályán, s a pénzügyi-kereskedelmi középiskolába is ezzel a céllal iratkoztam be. De 1993-ban, harminc évi banktisztviselői tevékenység után, amikor nyugdíjba vonultam, ismét kereskedő lettem. Megalapítottam az Arménia kereskedelmi vállalatot, amelyet tíz évig vezettem. Most is. 19 év után, csökkentett munkaprogrammal, de részt veszek a kereskedelmi életben. Ebben az évben munkakönyvem is betölti 60. életévét

- *Mikor jött rá, hogy nem csak a kereskedelemhez ért, az íráshoz is, melyek voltak első próbálkozásai?*

- 2009-ig soha életemben nem gondoltam arra, hogy valamikor könyvet is írhatok. Az igazság az, hogy magyar irodalomból elég gyenge voltam, mivel szakközépiskolát végeztem, és ott a nyelvoktatás nem volt fontos. Az egész úgy kezdődött, hogy az egyik munkaszolgálatos barátom panaszkodott: „Nézd meg, hova kerültem! Amikor elmeséltem az unokámnak, hogy a munkaszolgálat és a kulákság éveiben mennyit szenvedtünk, azt felelte: mért hagytátok?” Ekkor merült fel bennem a gondolat; múltunkat, szenvedéseinket, megaláztatásainkat valahogy meg kellene örökíteni, hogy utódaink is tudjanak róla, ellenkező esetben minden feledésbe megy. Szintén abban az évben jutott tudomásomra, hogy két marosvásárhelyi rokonom, akik első unokatestvérek, egy tömbházban laknak és beszélgetnek egymással, de fogalmuk sincs arról, hogy rokonok, még hozzá közeliek.

- *2009-ben és 2010-ben is könyve jelent meg, amelyek kellő fogadtatásban részesültek, mind a helyi közösségben Korondon, mind szakmai berkekben. Mit tartalmaznak a kötelek?*

- Ekkor határoztam el, hogy összeállítom családon és a sóvidéki Örmény rokonaim családfáját. Persze ehhez az is hozzájárult, hogy HM2-ben, amikor a budapesti Szálas Ferenc meglátogatta családomat (engem örökbe szeretett volna venni), édesapámmal nem tudták a rokoni szájakat beazonosítani, három generációig visszamenőleg. Abban maradtak, hogy mindketten elkészítetik a családfát, és majd még tárgyalnak róla. Ezt azonban mindkettőjük halála megakadályozta.

Tehát, elkészítettem. Óriási munka volt, egy részlet belőle meg is jelent az Erdélyi Örmény Gyökerek c. havi szemlében, 2009-ben. Innen kaptam a biztatást, hogy csináljak belőle könyvet, ami 2009-ben látott napvilágot. Nem volt könnyű, előbb a magyar helyesírás szabályait kellett megtanulnom, éjjel-nappal.

Így született első könyvem, a Hadiárvából kulákfióka. A siker minden elképzelésemet fölülmulta.

- *Mit tartalmaz a kötet?*

- A könyv első részében tulajdonképpen gyerekkoromról, a háborús évekről és diákéveimről beszélek. A második rész a kommunista diktatúra kulák periódusának szomorú és fájdalmas korondi éveit tartalmazza, ezt próbáltam megörökíteni az utókornak. A könyv harmadik részének Etnográfia címet adtam, itt foglalkoztam részletesebben az Örmények életével, történelmével, 1670-től napjainkig, és itt írtam le a sóvidéki örmény családok családfáit is. Könyvemet élő rokonaim a legnagyobb örömmel és elismeréssel fogadták, mind itthon, mind Magyarországon.

- *Egy év sem telt el, s újabb kötete jelent meg...*

- Második könyvem 2010-ben jelent meg: *7orő/ metszett székelvilág*. Ebben a sikaszói székel emberek harcát az étellel, az életért próbáltam megörökíteni, és nem utolsósorban Sütő András kapcsolatát az itt élő székel emberekkel. Természetesen, a vele való személyes kapcsolataimról is beszélek, ez inkább a kölcsönös barátságon és tiszteleten alapuló kapcsolat volt. mint jó, sikaszói szomszédok. Akkorjában fogalmam sem volt az írásról, de annál jobban csodáltam Sülő egyéniségét, és hajthatatlan kitartását a magyarság érdekében.

- *Igen értékes kelytörténeti és irodalomtörténeti adatok ezek, amelyek gazdagabbá teszik Korond és Sikaszó történeti múltját, Sütő emberi tartását. Honnan gyűjtötte vagy bányászta ki ezeket az évszázados, megbízható adatokat?*

- A harmadik könyvem tulajdonképpen az elsőnek a tökéletesített és kibővített második kiadása. Ez azért született, mert az első kiadás bemutatásánál korondi barátaim, és ismerőseim kifogásolták, hogy keveset foglalkoztam a kulákság problémáival, és kevés családot említettem meg, habár jóval többen voltunk, akik mind egyformán szenvedtünk.

Úgy döntöttem, ha valami jobbat akarok csinálni, akkor megfelelő forrásanyagot kell keressek. Szóba álltam tobb idősebb korondi és a diktatúra idején Korondon dolgozó személlyel, és sokat jegyeztem. Egy hétre beástam magam a Hargita Megyei Levéltárba, ahol meglepő előzékenységgel fogadtak, és minden általam kért okiratot, 1800-tól 1963-ig a rendelkezésemre bocsátottak.

- *A Hadi árvából kulákfióka című kötete gazdag fényképanyagot tartalmaz, ami nem csak kordokumentum, de színesebb és teljesebb teszi a leírást Honnan szerezte be ezeket a fotókat?*

- A fotók gyűjtésével szerencsém volt, mert ezek nagy részét megtaláltam a család tulajdonában, s kaptam az ismerősöktől is. Sokat dolgoztam, de megérte, mert csak pozitív visszajelzéseket kaptam.

- *Járt-e Örményországban, ősei földjén, és egyáltalán hol volt a nagyvilágban, hová szeretne még eljutni?*

- Örményországban még nem jártam, az igazság az, hogy messze van, és nagyon sokba kerül, kb. 2000 euróba, De. ha még élek, szeretnék eljutni. Ettől eltekintve, nem panaszkodom, mert feleségemmel bejártam a fél világot, megjártam Ausztráliát, voltam három afrikai államban, Tunéziában, Egyiptomban. Izraelben, fürödtem a Holttengerben, imádkoztam a Siratófalnál. Nyaraltam Görögországban, többször voltam és vagyok Magyarországon, Szlovákiában. Ismerem Bécsset, Prágát, ázsiai levegőt is szívtam Hong Kongban és Szingapúrban, de még reményeim is maradtak.

- *Min dolgozik jelenleg, hol és mivel szeretné megünnepelni 80. születésnapját, ami 2013-ban lenne esedékes?*

- Mindhárom, eddig összesen 2700 példányban megjelent könyvemre - melyek el is fogytak - pozitív visszajelzést kaptam, egyedüli kifogás az volt, hogy rövidek, és akik nekifogtak olvasni, egy délután vagy egy éjjel kiolvasták. Gondoltam magamban: na, hagyjátok el, mert ha az Isten megsegít, legközelebb akkorát írok, hogy legalább három nap és három éjjel olvassátok. Így született meg az októberben kiadásra kerülő, közel 500 oldalas regényem, melynek címe: Anikó, szerelmi dráma. A budapesti Alexandra kiadó vállalta, hogy megjelenteti az ausztriai Novo publishing nyomdájában. Jelenleg egy humoros novellásköteten dolgozom, elképzelt címe: A székely havasok világa. Év végéig szeretném ezt is nyomdába adni. Tarsolyom - úgy érzem - még nincs kiüresedve, vannak elképzeléseim, de fogalmam sincs, hogy mi legyen 80. születésnapomra, 2013 decemberében. Ha megérem!

- *Eddig megjelent kötetei tele vannak humoros, igaz történetekkel, szájról szájra hagyományozott elbeszélésekkel, a székely ember vicces természetét bemutató életképekkel. Fenntartja, hogy humor nélkül sanyarú az élet, s az élet szomorkás prózai oldalát humorral lehet feloldani?*

- Könyveimben nagy hangsúlyt fektettem a humorra. Azt mondtam: ha 1-2 oldalon nem érződik, a harmadikon ott kell lennie. Ha egy könyv nem eseménydús, humoros betétekkel megspékelt iromány, akkor unalmas, és a kutya sem fogja elolvasni, Fenntartom, hogy az élet humor nélkül: csak száraz időtöltés. A humor formálja meg létünk lényegét, a humor gyarapítja ambícióinkat, javítja életkedvünket és növeli elképzeléseinket, teljesítőképességünket. Színesebb teszi életünket és társadalmi kapcsolatainkat.

Szekeres Lukács Sándor 1954. szeptember 15-én született Erdőszentgyörgyön, de gyermekkorát Felsősófalván tölti. Ott végzi el az általános iskolát, majd a Szovátai Középiskolában érettségizik. Miután sikertelenül felvételizik Kolozsváron a filozófia szakra, bevonul sorkatonának. Leszerelése után egy tanévet Korondon helyettes tanár, ezt követően végzi el a Kolozsvári Egyetem jogi karát. Egyetemi hallgatóként lesz a színjátszás és a népi tánc művelője.

Az egyetem befejezése után Hargita megyé-

ben tölt be különböző tisztségeket, míg el nem hagyja az országot. Családostól Monoron telepednek meg. Ma is ott él.

1995-től végez helytörténeti kutatásokat. Első önálló könyve *Kodúros kincsei* címmel 2002-ben, a *Székely Mózes Erdély székely fejedelme* című pedig 2007-ben jelent meg.

SZIKONYORSZÁGTÓL A RAJNÁIG „Hadicsellel” búvárkodott...

- Erdőszentgyörgyön született, de Felsősófalván nevelkedett fel, ahol Székely Mózes, a sófalvi sóbánya sókamarása is élt, akiből Erdély egyetlen székely fejedelme lett. Kit (mit) adott még a magyar kultúrának Sófalva?

- Igaz, hogy Erdőszentgyörgyön születtem, de tősgyökeres sófalvinak tartom magam. A szüleim ugyan néhány évig a marosszéki Bözödön éltek, de már kétéves koromban visszaköltöztünk Felsősófalvára. Felmenőim többsége több száz évre visszamenőleg felsősófalvi. Apai ágon a lófo székely Lukácsoktól, anyai ágon a szabad székely Fülöpöktől származom. Nevük szerepel a székely lustrákon, katonai összeírásokon. Ezért is használom a Szekeres Lukács Sándor nevet. Apai nagyapám Lukács József, aki az első világháború utáni 6

éves orosz fogságból megszökve hazakerült, élettársi kapcsolatban élt nagyanyámmal, Krall Lídiával - ki korábban férjhez ment a parajdi Szekeres Sándorhoz, de aki Bonyhán vízbe fullt, és soha nem került elő. Így nagyapám és nagyanyám gyermekeit - édesapámat is - Szekeres néven anyakönyvezték. A Krallok sziléziai származású németek, akik az 1700-as években kerületek Felsősófalvára, de hamar el magyarosodtak. 1860-ban Krall János, a falu jegyzője református magyar.

Felsősófalvi származású volt a tragikus sorsú nyelvész, Nagy Kálmán, a Kalevala fordítója, aki Kolozsváron élt és tevékenykedett, de a szekuritáté zaklatásai miatt 1971-ben Öngyilkos lett. Meg kell emlétem dr. Miklós Imrét is (sz. 1945. február 1.), aki az Erdélyi Múzeum Egyesület tagja és a Temesvári Műszaki Egyetemen előadó-tanára. Az 1930-ban született Kovács Mózes agrármérnök emlékiró. Könyvet írt Ő az édesapjáról, id. Kovács (Esz) Mózesről is, aki valóban ezermester volt. Lukács József nagyapámmal közösen 1940 őszén néhány nap alatt készítették el Felsősófalván a református templom várfala alá felállított „a felszabadulás emlékművét”, amely három díszesen faragott és festett kopjafából és címerekből állt. O készítette el újra a régi parajdi sóbánya lóvontatású felvonójának makettjét, mert az eredetit elvitték Bukarestbe, hogy mint múzeumi tárgyat kiállítsák, de ott nyoma veszett. Lukács József nagyapám pedig nemcsak sok sóvidéki házat, iskolát, óvodát, mészárszéket épített, de volt Székelyudvarhely városi ácsa is. Építményein fellelhetők az ősi székely motívumok, a nap és a felkelő hold, a történelmi legendáink elemei, a csodaszarvas. Híres felsősófalvi ácsokat emleget István Lajos és Szőcs Lajos is Korond népi építésze címmű cikkében: „Ezek a mesterek kezdték meg Korondon a gerezdbe rakott épületek helyett a »sasba« való építkezést, melyet keményebbnek tartottak, mint a gerezdbe rakott épületet. Elkezdtek az épületeknek a kívül-belül való meglécezését.[...] A házak tetején az első részen »Filegoriának« nevezett kiugrást kezdtek készíteni, egymással szemben álló szarvasokkal, a közön virágos-tulipános fával. A szájhagyomány szerint az első ilyen házat az 1930-as évek elején Nagy György korondi vízimolnárnak építette a már említett Lukács Imre.” - írják a Honismeret

2006/1. lapszámában. A székelyek és a Székelyföld múltját kutatja, tanulmányaiban, könyveiben róluk ír a régész-történész dr. Sófalvi András, a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum régészeként. A felsősófalviak a már említett ácsmesterségen kívül híres fafaragók és szuszékkészítők voltak. Az asszonyok pedig mesterien értették a szövést, a fonást, a hímzést, a varrást, az ún. kézimunkálást. Egykor az erdélyi fejedelemség idején a solymászaik sólymokat neveltek, idomítottak be és elszállították Gyulafehérvárra, a fejedelmi udvarba. Nem feledkezhetünk meg a sóvidéki népzene- és néptánckincsről sem. A korondi táncok mellett ismert sóvidéki táncokat - melyeket Timár Sándor koreográfus vitt színpadra -, Felsősófalva székely-magyar néptánckultúrája tette ismertté a nagyvilágban Észak-Amerikától Dél-Amerikáig.

- *On mit kapott a sóhegyek övezte „szülőfalutól”, milyen volt gyermekora, kikre vagy mire emlékszik szívesen ma is a letűnt idő nyomában?*

- „Szülőfalumnak” tekintem Felsősófalvát, mert gyerekkori emlékeim mind Felsősófalvához kötődnek. Itt voltam óvodás, itt végeztem el az általános iskolát, ismerkedtem meg Sóvidék növény- és állatvilágával, a sóval, az aragonittal, szikonyországgal, a borvizekkel, és nem utolsósorban a magyar nyelv szépségeivel, a regékkel, mondákkal, hiedelmekkel. Szívemben hordozom Összes rokonom emlékét, de elsősorban édesanyám és édesapám arcát, szavait, gesztusait, mozdulatait, azt a gondoskodó szeretetet, amelyben felnőttem közöttük. Szintén szívemben hordozom elhunyt testvéreim alakját, hiszen Margit húgommal együtt jártunk az óvodába, emlékszem, ahogy együtt énekeltük a székely népdalokat, gyerekdalokat. László öcsém gyönyörű kék szemére és fehér bőrére is emlékszem. Sajnos egyedül kellett felcseperedjek. Nem felejtettem el azonban soha húgom arcát, hangját, énekét, együtt énekeltük többek között azt a gyönyörű székely dalt: „Erdő, erdő, erdő, marosszéki kerek erdő. Madár {a húgom szerint badar} lakik benne, madár lakik, tizenkettő stb.”. Visszaemlékszem azokra az évekre, amikor még petróleumlámpával világítottunk a házban, a kenyeret otthon készítette el Fülöp nagyanyám (édesapám anyja, Krall nagyanyám sajnos korán meghalt, így őt nem ismertem). Gyermekkorom a csodák és a mesék világa is volt. Lukács

és Fülöp nagyapáim - ahogy őket szólítottam: Lukács apó és Fülöp apó - rengeteg mesét, regét és igaz történetet mondtak. A mesék mellett megismerkedtem a székely nép őstörténetével, a magyar nép viszontagságos évszázadaival. Attila királyunkat, Csaba királyfit és a Hadak útját, de Arany János Toldiját is mind Lukács nagyapámtól hallhattam. A székely harisnyás, bajszas Lukács nagyapám az első világháborús galíciai harcokról mesélt olyan részletesen, hogy évekkel később egy könyvben felismertem, hogy hol esett orosz fogságba, és hol zajlott le az a csata. Lélekben ezért én is jártam az Ural melletti Szamara város környéki fogolytáborban, ahol úgy hulltak a magyarok, mint a legyek. Tőle tudom, hogy az orosz polgárháború végén 18 magyar társaságában nagyapámék megszöktek és a Hadak útját követve végül néhányan hazaértek a Sóvidékre. Fülöp nagyapám az olaszországi Udinóig jutott el magyar katonaként, majd Erdély Romániához való csatolásával 3 évig munkaszolgálatos volt, majd ismét magyar katona lett 1944-ben. Ők meséltek a Székely Hadosztályról és a sóvidéki lázadásról. A háborús élmények mellett ők határozták meg alapjaiban, hogy olyan székely ember lehessen, aki megpróbál mindig igazságos lenni, minden körülmények között. Édesanyám és édesapám alakja örökre feledhetetlen marad, hiszen igaz, hogy nem sokat foglalkozott a magyar történelemmel sem édesanyám, sem édesapám, de tőlük nagyon sok magyar népdalt, a sóvidéki táncot és magyar katonadalt tanultam, és az igazságosságot is, ami hozzájárult személyiségem kialakulásához. Gyakorlatilag azonban az egész falu közössége nevelt minket, ezért minden falumbelire szívesen emlékezek, hiszen később derült ki, hogy azt a hatalmas tudáshalmazt, amit tőlük kaptam, csak több könyvtár elolvasásával lehetett volna talán pótolni. Akkor szókincset hagytak rám és minden fiatalra, hogy később a középiskolában, az egyetemen, az erdélyi és magyarországi munkahelyeken meg tudtuk állni a helyünket.

- *Meséljen iskolás és egyetemi éveiről!*

- Már általános iskolás koromban élénken érdeklődtem a magyar történelem iránt, akkor azonban még nagyon sok minden foglalkoztatott. A fizikától a biológiától, a magyar irodalomtól kezdve a testnevelésig sok minden lekötötte érdeklődésemet. Felsősófalva ak-

kor a Maros Magyar Autonóm Tartomány egyik községe volt, Alsó-falvával és a Sófalvi Heggyel (Békástanya) együtt. A községközpont Felsősfalván volt, hiszen több évszázadon keresztül a Sóvidék egyik meghatározó települése. Emlékszem a Maros Magyar Autonóm Tartomány földrajzkönyvére, melyből tanultunk, s ahol minden magyarul volt írva, még a térképeken feltüntetett patakok, folyók, hegyek nevei is, de tulajdonképpen minden tantárgyat magyarul tanultunk, csak az elemi iskola 2. osztályától kellett a román nyelvet tanuljuk. Amit megtanultunk nagy nehezen, néhány nap alatt el is felejtettük, ugyanis sem otthon, sem a környéken sehol semmilyen román szót nem hallottunk. A tömbszékelység közepében éltünk, sem Marosvásárhelyen, sem Székelyudvarhelyen nem lehetett román szót hallani gyerekkoromban. Ezért is küldtek el a szüleim Fülöp nagyapámmal együtt a román tengerpartra, hogy próbálják megtanulni valamennyire románul, ami részben sikerült is. Már az általános iskolában biztattak az írásra - mindenkit biztattak -, ebben az időben sikerült néhány borzalmas rossz verset írjak. A szovátai középiskolában keltették fel jobban a magyar történelem iránti érdeklődést, hiszen hiába nem is tanultunk magyar történelmet, de a magyar nyelv és irodalom órákon végigmentünk az egész magyar történelmen, az Árpád vezette bejöveteltől kezdve szinte napjainkig.

Magyar történelem tankönyv természetesen nem volt, sőt még leírni sem volt szabad, amit az irodalomtanár elmondott, de illet tudni. Óriási szegény volt, ha valaki nem tudta a magyar történelmet. Ezért is csodálkozom a magyarországi embereken, hogy miért nem tudják általában a magyarság történelmét, pedig a kommunista áthallásokon túl, nekik tanították is népünk történelmét. Magyar irodalmi körünk is volt a középiskolában. Néhányan próbálkoztunk versek, elbeszélések írásával. Faliújságunk is volt, és ha jól emlékszem, 10. vagy 11. osztálytól kezdve én lettem a Fáklya faliújság felelőse, tehát ha írt valaki egy verset, én tettem fel a faliújságra. Ekkor írtam Vakok ébresztése című versemet, mellyel az 1848-as magyar szabadságharcra és forradalomra emlékeztem. A vers pocsék volt, de mindenki értette a mondanivalót. Kint volt két hétig a faliújságon, és senki nem tette szóvá az ún. lázító szöveget. Sajnos ez

a vers már nincs meg, elveszítettem. Nemcsak faliújságot, hanem folyóiratot is akartunk szerkeszteni. Egy példányt el is készítettünk, de ekkor derült ki, hogy a Maros megyei román kommunista párt jóváhagyása nélkül nem lehet kiadni a lapot. Még így is ki akartuk adni a lapot, de az volt a feltétel, hogy minden számot románul is le kell írni, és csak abban az esetben adják meg a jóváhagyást a lapkiadásra. A középiskolában nem volt egyetlen román tanuló sem, ezért nem értettük, hogy miért kell nekünk románra fordítani és így megjelentetni mindent. Így végül a lapkiadásból nem lett semmi.

A felsősfalvi általános iskola és a szovátai középiskola az, amely életemet tulajdonképpen meghatározta, és hozzájárult ahhoz, hogy kemény székely ember legyek, aki nem fél sehol elmondani az igazát.

A középiskola elvégzését követően a kolozsvári egyetemre akartam felvételizni. Először a Babes-Bolyai Tudományegyetem filozófia karával próbálkoztam, ahol 4 hely volt a magyarok számára. Egyetemi tanulmányaimat magyarul szerettem volna végezni, ezért ezt a kart választottam. A 4 helyre több mint 250-en voltunk, de az írásbeli eredmények idején még a 3. bejutó helyen voltam, majd a szóbeli vizsga után végül az 5. helyre kerültem, tehát az első nem bejutó helyre. Óriási volt a csalódásom, akkor azt hittem, hogy vége lesz a világnak, de lám, nem lett vége. A sorkatonaság elvégzése után ismét a filozófia karral próbálkoztam, de ekkor sem sikerült bejutnom. Barátaim biztattak arra, hogy következő évben próbálkozzam a jogi karral, hiszen ugyanaz a felvételi tantárgy, és az én eredményemmel biztos bejutó leszek. Így is történt következő évben, amikor 1977-ben az elsőők között jutottam be a jogi karra. Nem nagyon akartam jogász lenni, mert mindig a történelem érdekelt, de abban reménykedtem, hogy jogi tanulmányaim hozzá tudnak segíteni ahhoz, hogy szükség esetén a bajba került erdélyi magyar embereket meg tudom védeni. Természetesen ez egy hiú ábránd volt, de ezt csak az egyetem elvégzése után tapasztalhattam meg.

Az egyetem előtt közvetlenül megnősültem, elvettem feleségül középiskolás kori szerelmemet, a gyergyószentmiklósi Hompoth Olgát, aki azért került Szovátára, mert az édesapja azt akarta, hogy mindenáron magyar iskolába járjon, és csak Szovátán volt hely, a

Gyergyói-medence mintegy 80.000 magyarjának csak egyetlen magyar középiskolai osztálya maradt az 1970-es évek közepére. Az egyházi esküvőt a felsősőfalvi református templomban tartottuk, ugyanis a polgári esküvőt korábban már Gyergyós/.centmiklóson megtartottuk augusztus 20-án, mely napot Török elvtárs észre sem vett. pedig mi célzatosan rögzítettük ezt a napot, hogy nekünk legyen örökre emlékezetes Szent István napja. A felsősőfalvi Művelődési Házban jó alsósőfalvi zenekar kíséretében zajlott a lakodalom, ahol több mint 250 ember lelkesen énekelt, többek között azt is, hogy Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzedet. Az egyetem előtt még abban reménykedtünk, hogy sikerül majd a feleségemnek munkába állni Kolozsváron, de kiderült, hogy mivel zárt várossá van nyilvánítva, ezért a 30 km-nél nagyobb távolságról származó embereknek nem adták meg a munkavállalási engedélyt. Hiába sikerült két székelyföldi származású mérnökember jóvoltából munkahelyet találnunk, a munkaügyi központ nem adta meg az engedélyt a munkavállalásra. Nagyon szomorúak lettünk, és mivel szüleink nem bírták eltartani a két munkanélkülit, ezért úgy döntöttünk, hogy feleségem a szüleimmel fog maradni Felsőőfalván. és Parajdon fog munkába állni. Eldöntöttük, hogy legyen gyermekünk, és így született meg a fiunk, Szabolcs Sándor 1979-ben Gyergyószentmiklóson, majd az egyetem után, 1984-ben megszületett Csíkszeredában a lányunk, Boróka Ágnes. Az egyetem második évének kezdetén Kolozsvár Polgármesteri Hivatalában tettem le az egy hónapos gyakorlati munkát. Akkor láttam meg, hogy Kolozsvárra bárki be tudott költözni, aki román nemzetiségű volt, nem számított, hogy Havasalföldről vagy Moldovából származik, nekik szabad volt munkát vállalni, de nekünk, erdélyi magyaroknak nem. Az orrunk előtt románosították el Kolozsvárt, hatalmas területeken a magyarok házeit lebontották, s kertes családi házak helyett magas tömbházakat építettek.

Elénk diákélet volt Kolozsváron. Több ezer magyar egyetemista volt akkor a városban, csak az 1980-as évektől a jogi karra magyarokat már nem nagyon vettek fel. Másodéves koromban beálltam a magyar egyetemisták színjátszó csapatába, betanultuk, bemutattuk Móricz Zsigmond Űri muriját, de ezen kívül rendezői képzésben is részt

vettünk. Bereczki Péter, a Magyar Állami Színház egykori rendezője (akit félreállítottak a színházból gerincessége miatt) nemcsak rendezte ezt a darabot, hanem színészi és színházrendezői képzésben is részesített minket. Vizsgadolgozatként 1980-ban egy kollázst állítottunk össze néhány egyetemista kollégával közösen, melyben végigvontattuk a magyarság gondjait az Árpád fejedelemhez köthető bejövetelel az első világháború végéig. A cenzor szemét elkerülte, hogy még a Kossuth-nótát is becsempésztük a kollázsba, igaz, azt a címet adtuk az éneknek: Esik eső karikára. A refrént pedig csak dúdoltuk, hogy éljen a magyar szabadság, éljen a haza. Mindenki tudta és ismerte a refrént. Az egyetemisták háza az előadáson tele volt diákkal, még a földön is ültek. Óriási sikerünk lett. A színjátszó körön kívül sikerült létrehoznunk a székely néptáncsoportot, mely már évek óta nem létezett. Mi, fiúk, hiába ostromoltuk az egyetem vezetőségét, hogy engedélyezzék a székely néptáncot, és valahol biztosítsanak helyet a próbáknak. Folyamatosan elutasítottak. Közben az jutott eszünkbe, hogy székely lányokat küldünk küldöttségbe, hátha így nagyobb sikerünk lesz. így sikerült 1979 Őszen engedélyeztetni a székely táncsoportot, ahol sóvidéki táncokra tanítottam a székely és az erdélyi magyar fiatalokat. Színjátszó és táncos tevékenységem miatt a román hatalom célkeresztjébe kerültem, de székely fufanggal sikerült megszabadulnom tőlük.

A kolozsvári egyetem - hírével ellentétben - nem túl sokat adott önmagában, legalábbis abból a szempontból, hogy próbáljunk megmaradni magyarnak, és hasznat hozhassunk tudásunkkal az erdélyi magyar társadalomnak.

Mégis, más szempontból sokat adott, hiszen rengeteget tudtam olvasni. A jogi tárgyú olvasmányaimon kívül főleg történelmi, irodalmi és politológiai műveket olvastam. Hadicsellel sikerült megtévesztenem a román hatalom illetékes figyelőinek a szemét azzal, hogy minden alkalommal egy Őlnyi Ceausescu-könyvet hoztam be az olvasó terembe, hogy olvassam el, de mellette mindig volt egy magyar történelmi könyv is. Még most is kuncogok, amikor eszembe jut, hogy a könyvtáros dolgozó behordt vagy 8-10 Ceausescu-kötetet, majd később cipeli a hatalmas Corpus Juris Hungarici, a magyar törvénytár

több kilós kötetét. Ceaușescu műveit természetesen nem olvastam, mert még a vízcsapon is az Ő eszméi folytak. Az olvasási kombináció Ötletet egy szovétai barátomtól kaptam, aki korábban járt az egyetemre, s akit meghurcolt a szekuritáté, hogy miket olvas.

A tanulás könnyen ment. Tanulmányaim egy részét még magyarul folytattam, ezért ezeket nem is vettem komolyan, amit magyarul kellett olvasni, hiszen egyszeri elolvasás után mindent sikerült elsajátítani. A román nyelvű anyag azonban már egy kicsit gondokat okozott, mert 2-3-szor is el kellett olvasni az anyagot, ráadásul volt néhány olyan kifejezés, amit soha nem sikerült teljesen elsajátítani. Ettől függetlenül az egyetem simán ment, az első tanulók között, ösztöndíjas tanulóként végeztem, de elsősorban a jog melletti sok olvasással töltöttem ki az időm nagy részét. Ha hülyeségeket tanítottak (pl. agyba-főbe dicsérték a kommunizmust, a dáko-román elméletet, vagy éppen a soha nem létezett román erdélyi fejedelmekről szónokoltak), oda sem figyeltem, hanem csak olvastam a pad alatt. Olyan is volt, hogy a szocializmus nagy vívmányairól szónokolt a tanár, én pedig hangosan felvihogtam, ugyanis épp Rejtő Jenő regényét olvastam.

- *Mikor döntötte el, hogy közös múltunk kutatásához és feldolgozásához kezd?*

- Már otthon, a Székelyföldön gondolkodtam ezen, de szülőföldem elhagyásakor döntöttem el, hogy egyre inkább szeretett szülőföldemmel fogok foglalkozni. Valamikor az 1995-es évek tájékán került erre sor, mert addig minden szabadidőmet arra szenteltem, hogy családi házunkat építsem, és fejezzem be a házzal kapcsolatos munkákat. Azóta, mivel több időm is van, sokkal többet gondolok a szülőföldemre. Vele ébredek, vele nyugszom. Rádöbbenem, hogy milyen keveset tudnak a magyarországi magyarok saját népükről, népünkről, de sajnos az erdélyiek is történelmünkről, népünk gyökereiről. Amikor a székelyeket úgy kezelik, mint egy viccbe való kuriózum, az meg egyszerűen felháborít. A XIX. századi pesti aszfaltbetyár szemlélet a székelyeket góbénak, egy lekezelő, lekezelendő népességnek tekinti, amelyik egy kicsit bugyuta, vidám, de szegény emberekből áll, akiknek a nyelve mintha különbözne a magyar nyelvtől stb. Nem akarok senkit

sem sérteni, de valójában a székelyek JS tudnak annyira magyarul, mint általában a magyarok. Sajnos még a legrangosabb egyetemeken sincs helyén kezelve a székely nép történelme, sajnos nincsenek tisztában a legalapvetőbb dolgokkal. Ez annál is szomorúbb, mert korábban épp magyarországi kutatóktól, történészekről tudhattunk meg nagyon sok fontos dolgot a székely nép történelméből. Oda jutottunk, hogy a székely kezdte szégyelleni, hogy székely. Tudatosítani szeretném, hogy nincs semmi szégyelleni valónk, hiszen őseink többsége folyamatosan a szabadságért küzdött, 1562 előtt pedig nemes embernek számított az összes székely, 1601 után pedig a többség visszakapta szabadságjogait.

- *Mi jelent meg abból, amit éveken keresztül gyűjtött, gazdagított, csiszolt, hogy előbb-utóbb a magyar kultúra részévé váljék?*

- Onáíló kötetek: *Kodáros kincsei*: Fejezetek Felsősfálva és a Székely-Sóvidék történelméből, Székelyudvarhely 2002., *Székely Mózes Erdély székely fejedelme*, Székelyudvar hely, 2007.

Tanulmányaimról az alábbiakat tudom elmondani: igaz, hogy még otthon megjelentettem néhány könyvismertetőt a Hargita napilapban az 1980-as években, de főleg szülőföldemről való eltávozásom után kezdtem többet írni és közölni.

Először Monor Város havi kiadványában, a Monori Strázsában jelentettem meg írásomat 1996-ban a rovásírásról, majd ezt követően 1998-ban a Székely Hadosztályról. Ez utóbbit kibővítettem 1999-ban az Atalvető folyóiratban (az Erdélyi Korok Országos Szövetségének lapja). Székely Mózes fejedelemtől több ismertetőt és tanulmányt írtam, az Udvarhelyi Híradó napilaptól kezdve az Átalvető, a Hazanéző, az Unitárius Elet, a Partium, irodalmi, művészeti folyóiratokban 1999-től. Szülőföldemhez közvetlenül kapcsolódnak az alábbi tanulmányok: Sófálva szétválása Alsó- és Felsősfálvára; A sófalvi sókamara és a sóbánya az Erdélyi Fejedelemség idején; A székelység tulajdonáról; Sóvidék erdő- és legelőgazdálkodásáról, valamint a közbirtokosságról; Sóvidék a régi oklevelekben; A Székely Hadosztály és a sóvidéki lázadás 1919. tavaszán (1919. március 29. - április 6.); Székelyföldi solymások; Felsősfálva rovásírásos leleteiről; Rovásírásos múltunk feltárása. E tanulmányok a Hazanéző, Atalvető és az Erdélyi Toll folyóiratokban

jelentek meg 2000 és 2012 között. A sajátos székely jogról, illetve A Székelyföld autonómiájáról röviden című tanulmányom az SZNT internetes lapjain jelentek meg, illetve a Székelytöld folyóiratban. A magyarság híres királyaival és a székelységgel függnek össze az alábbi tanulmányaim: Hunyadi Mátyás és a székelyek; II. János király élete és kora; Báthory István erdélyi fejedelemről és lengyel királyról - ezek a tanulmányok az Átalvető, a Hazanéző és a Székelyföld folyóiratokban jelentek meg a már fent jelzett időszakban.

- *Székely Mózesről, a székely fejedelemről nemcsak a hétköznapi halandók, de a szakma is vajmi keveset tud. Kérem, vázolja részletesebben életútját, uralkodását, erdélyi és lengyelországi csatáinak színterét és körülményeit.*

- Nem lesz egyszerű dolog, hogy röviden beszéljek. Székely Mózes az Erdélyi Fejedelemség egyetlen székely fejedelme, akinek személyisége, életútja és történelmi hivatása a magyarság megmaradásáért folytatott harcának olyan képviselői közé sorolható, mint az utolsó szabadon választott magyar nemzeti király, II. János, vagy ismertebb nevén János Zsigmond, illetve az őt követő erdélyi fejedelmek közül Báthory István, Bocskai István, Bethlen Gábor és II. Rákóczi Ferenc. Ezek a nagy magyar személyiségek mindannyian arra tették fel az életüket, hogy a magyar nemzet fennmaradásának intézményes kereteit tudják megőrizni, mert tudatában voltak annak, hogy a világtörténelem színpadán csak úgy tud tartósan, sokáig megmaradni és fejlődni egy nép vagy nemzet, ha létezik az intézményes kereteket biztosító állam, amelyen belül a társadalmi, gazdasági, kulturális viszonyai érvényesülni tudnak.

Székely Mózes 1553-ban született az erdélyi Udvarhely szék Udvarhely nevű városában lófő székely család sarjaként, de szülei közül csak az apja nevét jegyezték fel a krónikások, akik szerint Literáti Székely Jánosnak vagy röviden Literáti Jánosnak, illetve János deáknak nevezték. Székely Mózes születésekor a Magyar Királyság az egykori európai nagyhatalomból már három részre szakadt, a középső részét elfoglalta a Török Birodalom, de a Habsburgok terjeszkedési politikájának köszönhetően a megmaradt Magyarország is két részre esett: a Nyugati Magyar Királyságra és a Habsburgokkal szembeálló Keleti Magyar Királyságra. A Keleti

Magyar Királyságot II. János magyar király halála után (1571) úgy nevezik, hogy Erdélyi Fejedelemség.

Székely Mózes erdélyi fejedelem életével viszonylag kevesen foglalkoztak behatóan és alaposan, mely annak tulajdonítható egyrészt, hogy Ő volt az egyetlen székely fejedelme Erdélynek, másrészt azért, mert a legkisebb magyar történelmi egyháznak, az unitáriusnak volt a tagja, harmadsorban pedig azért, mert csak mindössze három hónapig volt fejedelem.

A magyar nemzet tagjaiként a székelyeknek - akik ugyan magyar nyelven beszéltek és beszélnek - vannak olyan sajátosságai, amelyek sokban meg is különböztethetők a magyaroktól. A székelyek eredetmondája, saját hitük és a magyar krónikások szerint is igaz, hogy a szkítáktól, hunoktól származtatják magukat (ugyanúgy, mint a magyarok), de nem a magyarokkal együtt jöttek be a Kárpát-medencébe, hanem jóval korábban. A székelyek saját hagyományaik szerint a hunokkal együtt jöttek be a Kárpát-medencébe, és Attila hun király Csaba fiának népéhez tartoztak, mely népi hagyománynak lehet történelmi valós alapja is, hiszen az összes magyar krónika ezt erősíti meg. A hunok hatalmas népe valószínű, hogy nem tűnt el nyomtalanul a történelem süllyesztőjében, hanem más népekkel keveredve, ha más néven is, de fennmaradt más népek alkotórészeiben. Itt természetesen nemcsak a magyarokat és székelyeket kell érteni a hunok leszármazottjának, hanem részben a bolgárokat, japánokat, ujgurokat és más népeket is ide lehet sorolni.

A székelyek nemcsak saját identitásukról vallott nézeteikben, hanem számos egyéb tulajdonságukkal is különböztek a magyaroktól. A XVI. század közepéig a székelyek nemesnek számítottak, akik csak a magyar király koronázásakor vagy első fia születésekor ajándékoztak egy-egy Ökröt a királynak, de ezen kívül más adóterheteket nem viseltek, adómentességük úgy maradhatott fenn sokáig, hogy a magyar király védelmében fejenként kötelesek voltak saját költségükön, fegyveresen megjelenni, akárcsak a magyar nemesek. A székelyek hadserege jelentette az Erdélyi Fejedelemség legfőbb fegyveres erejét. A székelyek sajátos társadalomszervezete, sajátos intézményes jogai frott vagy a szóbeszéd alapján szokásjogként is érvényesültek a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség fennállása alatt, mint

ahogy területi autonómiájukat is megőrizték egészen 1877-ig. Már a XIII. század elején (1235) említik a történelmi források, hogy a székelyeknek ispánja, vagyis saját vezetőjük van, a Székelyföld területi megszervezésekor a közigazgatási egységeik pedig nem a megyék, hanem a székek és további saját jogintézményeik voltak. A székelyek között maradt fenn legkésőbbi ideig a sajátos székely, vagy székely-magyar rovásírás, közöttük maradt fenn legtovább a szántóföldek, legelők, erdők és altalajkincsek közösségi használata, a királyi jog - a jus regium - pedig a legkésőbb terjedt ki rájuk.

Székely Mózes fiatal korában édesapja mellett a székelyföldi sókereskedelmével foglalkozott, ugyanis édesapja, Literáti Székely János volt az egyik első székely sókamrás, miután II. János magyar király 1562-ben a székelyek sorozatos lázongása miatt fejedelmi tulajdonba vette az addig a székely nemzet közös tulajdonát képező sóbányákat. II. János magyar király korai halálát követően a többségében protestáns erdélyi rendek a katolikus Báthory Istvánt választották meg fejedelemnek. Erdélyben ugyanis már 1568-ben törvénybe foglalták - Európában először - a katolikus, református, unitárius és lutheránus vallások egyenjogúságát, vagyis a vallásszabadságot. A XVI. század vége felé is az Erdélyi Fejedelemség Európa egyik jelentős és prosperáló állama volt, lakosságának túlnyomó része magyar és székely volt, akik mellett szászok, románok és kisebb számban más népek is éltek. A francia Pierre Lescalopier, IX. Károly király franciaországi követének utazása 1574-ben történt Erdélybe, a leírásból is megtudhatjuk ezeket az adatokat.

Báthory István erdélyi fejedelem megválasztását követően egy kisebb belháború tört ki, ugyanis a Habsburgok azt szerették volna elérni, hogy ne az erdélyiek által szabadon választott fejedelem legyen a vezető, hanem a bécsi udvarnak lojális Bekes Gáspár. Ebben a belharcban tűnt ki Székely Mózes, aki, mint Báthory István fejedelem testőrkatonája, 1575 nyarán a Maros melletti Radnótnál kardját a szájába fogva átúszott a folyón, és olyan sikeres támadást hajtott végre a többi katonával együtt, hogy a fejedelem kinevezte a testőrség parancsnokának, és rábízta a testőrségi dandár vezetését is. Ezt követően részt vett a kerelőszentpáli csatában is. Báthory István

erdélyi fejedelmet a lengyel szejm Lengyelország királyává választotta 1575. december 14-én, Báthory pedig számos erdélyi magyar és székely katonát felkért arra, hogy kísérje el őt, és segítse elképzeléseinek végrehajtásában. Ezek között az erdélyi katonák között találjuk Székely Mózes is, aki részt vett Gdansk városának pacifikálásában, illetve a több évig tartó lengyel-orosz háborúban, ugyanis Rettegett Iván orosz cár Lengyelország, Litvánia és Lettország jelentős területeit meghódította, és még további területeket is meg akart hódítani. Gdanskon kívül részt vett a polocki ostromban, a Veliki Luk-i és a pszkovi csatákban. Báthory István lengyel királyként elérte, hogy az oroszok vissza kellett vonuljanak az elfoglalt területekről, és olyan békekötésre kényszerítette az oroszokat, hogy csak ezért a tettéért is a lengyelek a mai napig egyik legnagyobb királyukként emlegetik. Báthory több ezer erdélyi magyar és székely katonája mellett végig ott harcolt Székely Mózes is, akit a király vitézségéért „szentelt lovaggá” ütött, majd a háború befejezésével 1583-tól a székelyföldi Sófálva sóbányájának kamaraispánjává nevezett ki, és jelentős birtokokat adományozott neki. Ebben az időben nősült meg, de első feleségének még a neve sem maradt fenn, ugyanis hamar meghalt. Ezt követően elvette feleségül Kornis Annát, akitől két fiúgyermekük született: Székely István és ifj. Székely Mózes, Sófálvi kamaraispánként utoljára 1591-ben említik utoljára az oklevelekben.

Székely Mózes életében jelentős fordulatot jelent - mint ahogy az erdélyi magyarság életében is -, hogy Báthory Zsigmond fejedelem 1594-ben szakított a Török Birodalommal való békés együttéléssel, és a Habsburgok mellett kötelezte el magát, országát és népét bevonva a hosszas, tizenöt éves háborúnak is nevezett törökellenes háborúba. Székely Mózes a törökellenes háborúban számos sikeres csatát vívott, de Facsád ostrománál megsebesült. Ekkor szabadították fel a teljes Havasalföldet a török uralom alól, mely háborúban az erdélyiek hadserege meghaladta az 50.000 főt - ami európai mércével mérve is igen jelentős haderőnek számított -, mely seregben a harc oroszlánrészét épp a székelyek vívták, akiknek Báthory Zsigmond megígérte, hogy ha keményen harcolnak a törökök ellen, akkor visszakapják Ősi szabadságjogaikat. A győzelmes hadjárat befejezése

után az idegbeteg Báthory Zsigmond azonban visszavonta adott szavát, ami miatt lázongás tört ki a székelyek között, amit megtorlás követett. Az ingatag lelkű Báthory Zsigmond fejedelem harmadik lemondása után nagybátyjára, Báthory András bíborosra bízta az Erdélyi Fejedelemség vezetését, akit az országgyűlés meg is választott, de a hiszékeny papfejedelem nem vette észre, hogy a háttérben a Habsburg Rudolf császár biztatására Mihály havasalföldi vajda (akit a román történészek Vitéz Mihályként, Mihai Viteazul-nak neveznek) támadást fog intézni. Báthory András fejedelem az erdélyi hadsereg vezetését Székely Mózesre bízta, de a fejedelem túl későn kezdte megszervezni a hadsereget, másrészt a Habsburgok által felbízott székelyek egy része is Mihály vajda pártjára állt. Ilyen körülmények között 1599-ben az erdélyi hadsereg Schellenbergnél vereséget szenvedett, a csíki székelyek még a menekülő bíboros fejedelmet is megölték.

Székely Mózesnek nem volt más választása, mint sok más erdélyi magyar és székely nemes többségének, hogy letette a hűségesküt a Rudolf császár megbízásából kinevezett Mihály vajdának. Mihály vajda Székely Mózeset kinevezte az erdélyi hadsereg parancsnokának, de hamarosan szembefordultak egymással, Székely Mózes el is menekült Lengyelországba, hogy régi barátja, Jan Zamoysky lengyel kancellár fegyveresei segítségével űzze ki a vajdát és a Habsburg-párti csapatokat. Székely Mózes távollétében az erdélyi magyarság fegyveresei Mirísló mellett legyőzték Mihály vajdát, aki elmenekült. Az erdélyiek pedig újból visszahívták fejedelmüknek Báthory Zsigmondot. A vajda és Giorgio Basta generális Habsburg Rudolf pénzén felfogadott zsoldosokkal 1601. augusztus 3-i csatában Goroszlónál vereséget mért az erdélyi hadseregre, melyet Székely Mózes és Csáky István vezetett. Basta generális vallon zsoldosaival azonban Mihály vajdát is meggyilkoltatta, majd folytatták az erdélyi lakosság pusztítását. Az erdélyi történelem egyik érdekes színfoltja, hogy John Smith kapitány, a híres angliai utazó, más angliai katonákkal együtt 1602 tavaszán átállt az erdélyiek oldalára és Székely Mózesrel együtt harcoltak a Habsburg zsoldosok ellen.

Székely Mózes csapatai 1602 júliusában Tövis mellett vereséget szenvedtek Giorgio Basta generális zsoldosaitól, ami miatt az erdélyi-

ok többsége a török hódoltságban lévő Temesvárra menekült. Székely Mózes. Bethlen Gáborral és más erdélyi hazafiakkal együtt 1602-1603 telén megszervezte Erdély felszabadítását, elnyerte a Török Birodalom szultánjának, III. Mohamednek jóváhagyását arra vonatkozóan, hogy Erdély fejedelme lehessen. Székely Mózes 1603 márciusában elindította csapatait az Erdélyi Fejedelemség felszabadításának érdekében, 1603. április 15-i tábori országgyűlésen az erdélyi rendek megválasztották fejedelemnek, majd az ország fővárosának felszabadítása után 1603. május 9-én ünnepélyesen be is iktatták.

Székely Mózes fejedelem 1603 májusa és júniusa folyamán az Erdélyi Fejedelemség nagy részét sikeresen felszabadította, személyesen részt vett a Szászváros, Gyulafehérvár, Kolozsvár, Beszterce melletti csatákban - néhány szász város kivételével -, Basta zsoldosait Erdélyből kiűzte, de országépítő munkáját nem tudta folytatni, ugyanis a Habsburg kormányzat megbízta Radu Șerban havasalföldi vajdát, hogy támadja meg a függetlenségpárti erdélyieket. A Habsburgok felbízották a csíki és háromszéki a székelyeket, hogy támadják meg a törvényesen megválasztott erdélyi fejedelmet. A székelyek egy része csatlakozott is a havasalföldi vajdához, míg mások a székely fejedelem pártján harcoltak. Ilyen körülmények között 1603. július 17-én Brassó melletti csatában vereséget szenvedtek az erdélyiek, a véres csatában - melyet Erdély Mohácsának is neveznek - mintegy 4000 magyar és székely veszítette életét Székely Mózesrel együtt. Tovább folytatódott a kegyetlen pusztítás, ami azt eredményezte, hogy Erdély lakossága jelentősen megcsappant, és ekkor kezdett megváltozni etnikai összetétele is.

A Székely Mózes fejedelem vezette harc a független Erdélyi Fejedelemség védelmében, ha ideiglenesen el is bukott, de nem volt eredménytelen, mert Bocskai István vezetésével a következő évben újból megkezdődött a magyarság önrendelkezéséért folytatott harca, mely küzdelem végével a Habsburgok kénytelenek voltak békét kötni, Bocskait Magyarország és Erdély fejedelmének elismerni.

- *Hol és m-ikor jegyezte le ezt a temérdek archív anyagot, ki segített ennek megszerzésében és feldolgozásában?*

- Székely Mózesrel 1999-ben kezdtem foglalkozni, szinte egy véletlen folytán. Hazamentem a falumba, és szokás szerint felmentem az általános iskolába, ugyanis nagyon szerettem abba az épületbe járni. Otthon a pedagógusok azzal az ötlettel jöttek elő, hogy azt szeretnék, ha Parajd község 3. számú felsősófalvi általános iskolájának adnának nevet, egy híres magyar személyiségről, hogy ne legyen egyszerűen csak 3. számú iskola. A pedagógusok Gárdonyi Gézára gondoltak, hiszen egy becsületes, jó magyar író. Én azzal az ötlettel álltam elő, hogy van nekünk híres személyiségünk, mégpedig nem is akárcik, hanem Erdély egyetlen székely fejedelme. Székely Mózes, aki korábban a sófalvi sóbánya kamaraispánja volt 1583-tól. Szász Tibor András, a helyi református lelkész felkarolta az ötletet, és azt javasolta, hogy a helyi lakosok népszavazáson döntsenek az ügyről, így született meg a Székely Mózes Általános Iskola Felsősófalván. Ezt követően egyre jobban elmélyedtem Székely Mózes korának tanulmányozásában. Éveken keresztül gyűjtöttem az anyagot, az Országos Széchényi Könyvtárba rendszeresen bejártam, de beiratkoztam a fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba is. Az Országos Széchényi Könyvtárban gyűjtöttem a legtöbb anyagot, de oly módon, hogy körmőlnöm kellett, ugyanis nem volt és most sem szabad a régi könyveket szkennelni (másolni), ugyanis sérülnének a nagy hő miatt, tehát le kell írni, jegyzetelni papírra. Az Országos Széchényi Könyvtárban nagyon sok anyagot találtam, többek közt az Erdélyi Országgyűlési Emlékek, az erdélyi országgyűlés több évszázadra kiterjedő dokumentumait, vagy Veress András dokumentumgyűjteményét Erdélyről és még nagyon sok *fontos* könyvet. Sajnos az Országos Levéltárban nem túl sokat találtam, ami segíthette volna Székely Mózes életének alapos tisztázását, úgyhogy a két könyvtárba járogattam éveken keresztül, egészen 2006 végéig, amire sikerült elkészítenem a könyvet.

Segíteni az anyaggyűjtésben nem nagyon segített senki, néhány apróság kivételével. A Magyar Nemzeti Bank egyik alkalmazottja, Böröcz Szilvia volt olyan kedves, hogy lefényképezte a pénztörténeti kiállításból Székely Mózes 1603-ban, Kolozsváron veretett pénzét, de hasonlóképpen segített a Magyar Nemzeti Múzeum is, munkatársai elküldték az elektronikus képet. Parajdi Kálmán Endre falumbeli fiatal felhívta a figyelmem, hogy Háromszéken az egyik templomban, a

bodokiban látni lehet Székely Mózes címerét, igaz, hogy abban a templomban nem volt meg a címer, de Bodoktól nem messzi, Káinokon végül megtaláltam az unitárius templomban. Somogyi Győző festőművész elküldte a székely lófökről szóló képének másolatát, és hozzájárult ahhoz, hogy könyvemben felhasználhassam. A sort még folytathatnám.

- *Már Puskás Ferenc megmondta: a focihoz pénz kell, ami érvényes a könyvkiadásra is. Kit vagy kiket szeretne megemlíteni azok közül, akik e vaskos kötet kiadását támogatták?*

- Elsősorban Szász Jenőt említem meg, aki székelyudvarhelyi polgármesterként támogatta Székely Mózes erdélyi fejedelemről szóló könyvem kiadását. Ezen kívül még néhány lelkes személy és az Erdélyi Körök Országos Szövetsége támogatta a kiadást. Támogatóimnak ezúton is köszönetet mondok. Azonban el kell mondanom azt is, hogy sokan ígérték, hogy támogatni fognak - nevüket fel is tüntettem -, de végül nem támogatták könyvem kiadási költségeit. Végül is a könyv kiadásának nagy részét saját magam fedeztem, saját pénzből. A Határon Túli Magyarok Hivatalában dolgoztam, és annak megszűnése után nem maradhattam a Miniszterelnöki Hivatalban, elbocsátottak, és az elbocsátással akkor együtt járt a végkielégítés. Ebből a végkielégítésből tudtam e könyvem kiadni.

- *Hol él jelenleg, mivel foglalkozik, milyen kapcsolatot ápol Sófalvával, Koronddal, a Hazanéző c. lap szellemi szülőivel, Ambrus Lajossal és csapatával?*

- Monoron házat építtünk 1990-ben, és ha lassan is, elkészült, úgy, hogy az egész családuknak lakhatja. Budapest után Monoron dolgoztam kilenc évig a Polgármesteri Hivatalban, ezt követően hét évet a Határon Túli Magyarok Hivatalában, s ennek megszűnése után Kóka község jegyzője lettem. Tavaly nyár óta a magyar Parlamentben dolgozom, először a Nemzeti Összetartozás Bizottságának titkáráként, jelenleg az országgyűlési könyvtár dokumentáció osztályán dolgozom. Szülőföldemmel és ezen belül Sófalvával szinte napi kapcsolatot tartok. Reggel legtöbbször Felsősófalva internetes honlapját nézegetem, hogy tudjam, milyen névnap van, és lássam a gyönyörű hegyeket. Szülői házamat is fenntartom és csinosítom, hiszen nyugdíjas éveimre kétfélek akarok lenni.

Több időt akarok otthon tölteni, mert otthon sokkal szebb a táj, változatosabb a növényzet, szebbek a virágok és rendesebbek az emberek.

A korondi Hazanéző főszerkesztőjével, Ambrus Lajossal régi baráti kapcsolat fűz össze, ugyanis az 1975-1976-os tanévben képesítés nélkül a korondi iskolában tanítottam rajzot és testnevelést az 5-10. osztályos tanulók számára. Itt Korondon már akkor is pezsgő szellemi élet folyt. Szinte hetente ültünk össze egy-egy szellemi tornára, megbeszélésre. Ambrus Lajos mellett itt barátkoztam össze Bölöni Domokossal és Páll Lajossal, aki sajnos épp nemrég hunyt el. Az irodalomról, történelemről, művészetéről és általában a székely hagyományokról, a magyar kultúra kincseiről beszélgettünk. Nagyon jól kiegészítettük egymást. A Hazanéző folyóirat első éveit nem kísértem figyelemmel, mert épp akkor kezdődött nekünk az új fészekrakás a nagy Magyar Alföldön, de házunk elkészülése után már igyekeztem többször megfordulni Korondon is, így a folyóirat lapjain is megjelennek írásaim. A Hazanéző folyóiratban közlő írók, költők szinte mindegyik tagját ismerem, ezért egy kicsit feszengek is, nehogy valamelyiket kihagyjam azok közül, akiket ismerek, a már előbb említett személyek mellett, jó szívvelyes viszonyban vagyok Király Lászlóval, Ráduly Jánossal, Józsa Andrással, Deák-Sárosi Lászlóval, Tófalvi Zoltánnal, Majla Sándorral, Molnos Ferencel. A sort még folytathatnám.

- *Melyek a székely történetírás fehér foltjai, amelyek „eltüntetése” halaszthatatlan közös feladataink egyike?*

- A székely történetírásban túl sok fehér folt nincs, csak egyszerűen az a baj, hogy aktuálpolitikai szempontok miatt írnak történelmi tanulmányokat vagy könyveket. A szerencsétlenkedő s azonban nem új keletű, több száz évre nyúlik vissza a vita. Az Árpád-házi magyar királyok által jóváhagyott és a népi emlékezet által is megőrzött hun-székely-magyar folyamatosság ellen intézmények épültek fel, jól megfizetett és ellenőrzött káderek ügyködése gyakorlatilag a mai napig tart. Aki nem tud betagolódni a finnugor történelmi elméletbe, azt a személyt elhallgattatják, írásai csak akkor jelenhetnek meg, ha saját maga pénzt tud keríteni a megjelentetésre, vagy valami csoda

folttán egy jószívű, nemzeti érzelmű mecénás támogatni tudja. Hivatalos cenzúra ugyan nincs, de A székelység története című, nem hivatalos történelemkönyv sok pozitív mondanivalója mellett csak úgy tudott megjelenni, hogy a székely nép eredetét elferdítve írhatták le, és térképmellékletei egy nem létező politikai-közigazgatási határvonallal jelzik Erdély történelmi változásait. A székely történetírás fő kérdéseit már sokan, sokszor tisztázták, csak az a baj, hogy íásaikat egyszerűen nem akarják tudomásul venni. Arra biztatok mindenkit, hogy olvassa el a régi magyar krónikákat, Anonymustól kezdve a Tarihi Üngürüszig, Kövály László, Orbán Balázs műveitől kezdve Rugonfalvi Kiss Istvánig, s akkor sok mindent megtudhat.

A székely nép eredetét támadó, föld alatt és föld felett ügyködő szűbogarok ellen csak úgy tudunk hathatósan védekezni, ha felvértezük magunkat a fent említett művekkel. Természetesen vannak még fehér foltok a székely nép történelmében is, amelyek jó lenne eltüntetni. Erre vállalkozom magam is.

- *Mi van a fiókban, mi várható, hogy közelebbről az olvasó asztalára kerül?*

- A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharcról és a székelyekről szeretnék egy tanulmányt írni, de Erdély vitéz fejedelméről, Báthory Istvánról is szeretnék egy nagyobb tanulmányt vagy könyvet összehozni később, mert a magyar történelemírásban őt is méltánytalanul elfelejtették az utóbbi időben. Igaz, hogy Báthory István nem székely ember, de a magyar nemzet fennmaradásáért olyan sokat tett, hogy érdemes elmélyültebben tanulmányozni életét és munkásságát. Sajnos még nincs a fiókomban egyik sem, de dolgozom rajtuk.

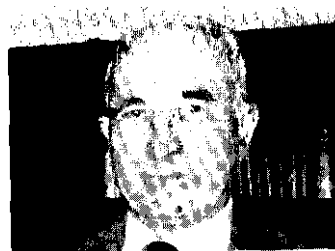
- *A történészek nagy utazók. Ön merre járt, s hová szeretne még eljutni?*

- Nem tartom magam történésznek, jogászként vagyok a történelem szerelmese. Igaz, már középiskolás koromban arról álmodoztam, hogy magyar-történelem szakos tanár leszek, de sajnos, ezt a kart megszüntették Kolozsváron, ott, ahol Báthory István erdélyi fejedelelem és lengyel király már 1581-ben alapított egyetemet, majd ennek megszűnése után, 1872-ben újra létrejön magyar Tudomány Egyetem,

melyet 1920-ban megszüntet az új hatalom. Szovjet nyomásra a magyar egyetemet 1948-ban újraalapították, de Ceausescu kezdeményezésére 1959-ben kényszer-egyesítettek a román tannyelvű egyetemmel. Azzal a céllal, hogy idővel, szép lassan teljesen felszámolják Erdélyben a magyar egyetemi oktatást...

Utazgattam is, de a Lajtától nyugatra inkább csak kényszerűségből: a pihenőszabadságokon dolgoztam. De megismerhettem Ausztriát és Németországot, a Rajna és a Majna folyók vidékét alaposan bejártam, megfordultam Luxemburgban, Franciaországban. Belgiumban és Svájcban. A Jóisten megsegített, hogy hivatalból összejárhattam a Kárpát-medencét, az egykori történelmi Magyarországot. Tehát járhattam Felvidéken, de jártam Horvátországban, Szlovéniában, Vajdaságban, Ausztriában és Kárpátalján, illetve gyakran Erdélyben. Ezek az utazások mindennél többet jelentettek nekem, hiszen olyan szép tájakat, épületeket láthattam, melyek azt mondatják velem, egy élet sem elég, hogy alaposan megismerhessük saját hazánkat. Beszélgethettem az ott élő magyar emberekkel, és láttam, hogy mennyire egy vérből valók vagyunk. Továbbra is a Kárpátmedencét szeretném jobban megismerni. A Székelyföld 499 települése közül nem mindeniken jártam, Van olyan is, ahová vissza kell térnem, mert bizony megesett, hogy olyan kincsek mellett mentem el, mint például Derzsben az unitárius templom. Tehát Tamási szavaival a lelkembe vésve, hogy „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” - a felsősófalvi otthonunkból szeretném nyitott szemmel a Székelyföldet, Erdélyt és Magyarországot bejárni.

Tófalvi Zoltán Tamási Áronnal váltja, hogy: „Van nekem egy falum. Némelykor, ha lelkemmel burkolom magamat körül, úgy tetszik, mintha én építettem volna ot, amikor még Isten szándékában laktam. Mászor szülőmnek érzem, aki csillagos téli estén, szomorú mókás mese után fogant engem.” Es a híres fazekasokkal, neves taplászokkal méltán büszkélkedő szülőhelyéről, ahol csodatevő vizek nemcsak gyógyítanak, de építkező források itt rakják le a székely drágakövet is, azt bizonygatja történeti, népismereti munkáiban, hogy az ide temetkező ősből kinő a művészei, amely aztán nemcsak a mindennapi kenyeret biztosítja sokak számára, hanem a nemzeti értékeink megőrzésére is buzdít.

Tófalvi Zoltán Korondon született 1941. március 24-én. Az általános iskolát szülőfalujában végzi el, a középiskolát - akárcsak Ambrus Lajos és Király László - az akkor még Ady névre hallgató szovétai középiskolában. Érettségi után magyar-történelem szakon diplomázik a Marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskolán. Ezt követően elvégzi a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem történelem-filozófia karát. Éveken át tanít a korondi gimnáziumban. 1972-1985 között a marosvásárhelyi rádió belső munkatársa. Ekkor Szentimrei Judittal, Haáz Sándorral, Fülöp G. Dénessel, Barabás Lászlóval, Kacsó Andrással, Kusztos Piroskával, dr. Pávai Istvánnal megpróbálják elkészíteni a *Sóvidék történelmi, néprajzi monográfiáját*. Dolgozott a Bukarestben megjelenő *A Hétnél*, a Nagyváradon szerkesztett *Erdélyi Naplónál*. 1994-től nyugdíjba vonulásáig a Román Televízió magyar szerkesztőségének munkatársa.

MICSODA FOLD! *Ezeroldalas könyvön dolgozik*

~ Kedves Tófalvi Zoltán, Ön tősgyökeres korondi, akinek egyik kutatási területe a kerámia, az agyagművészet. Tegyük fel, nem Korondon születik, hanem Siklódon vagy Makfalván, akkor is érdekelte volna a székelyföldi népi fazekasság?

- Korondinak lenni egyszerre áldás és - Tamásival szólva: „Az embernek egyetlen szülőföldje van és sok-sok kötelessége”. Túl a legendáriumokon „Akkor lesz világvége, amikor minden korondi otthon lesz” (azaz: soha!), „Kolumbusz Kristóf, amikor 1492-ben felfedezte Amerikát, hazafelé tartó korondi szekeressel találkozott, aki már az indiánok körében eladta az edényeit”, „Amstrong is, amikor azt a bizonyos kis lépést - amely az emberiség számára nagy lépést jelentett - megtette a Holdon, szintén hazafelé tartó korondi szekeressel találkozott”, valóban jó érzés korondznak lennie. Az idei év márciusában a Gondviselés a második feleségemmel együtt Zalakarosra, a termálvizéről európai hírré fürdőtelepre vezérelt. Mivel ott is hódít a parajdiaktól elcsent sokamra divatja, gondoltuk, „megnézzük magunknak”. Egy pár is üldögélt a sókamrában. Beszélgetünk, „ahogy éppen a nyelvünkre jött”. Így került szóba, hogy korondi vagyok. „Köröndi?” - kérdezett vissza az atyafi. „- Tényleg korondi?” - ismételte meg a kérdést. Még meg is fogta a karomat, hogy meggyőződjön: valóban korondi vagyok... Az ilyesmi - ahogyan Korondon mondanák - kitörülhetetlenül „lerakódik az ember szájrétjébe”.

Igen! Korond nevét világgá röptették a cserepei! Hogy a világhírnév mögött milyen iszonyatos, a bányászokénál is megerőltetőbb munka áll, azt már nagyon kevesen tudják. Bár nem születtem fazekasnak, az őseim magas szinten űzték ezt a mesterséget. Minden-nél perdöntőbb bizonyíték rá, hogy a családunk mellékneve: „Katlan”. Én erre nagyon büszke vagyok, akárcsak arra, hogy a mi bennvalónk végében állt a Korondon megépített nyolc faluközösségi katlanok,

égető kemencék egyike. Azonosítottam a helyét, a nyomait. Sajnos a nemzedékek által végrehajtott építkezések annyira átalakították a föld mélyét, hogy amikor 1973-ban a jelenleg álló házunk elkészült, már nem találtam egyetlen hasznosítható, bemutatható cseréptöredéket sem.

Ilyen családi örökség alapján törvényszerű volt, hogy a korondi fazekasság múltjával foglalkozzam. A kérdésre válaszolva: ugyanezt tettem volna, ha Makfalván, Siklódon, Szolokmában, vagy éppen Küsmődön látom meg a napvilágot. Bizonyoság rá, hogy az 1996-ban a marosvásárhelyi Mentor Kiadónál megjelent összefoglaló kötetem címéül *A sóvidéki népi fazekasság*ot választottam. Ebben a kötetben a jelentőségéhez mérten taglalom a makfalvi, szolokmai, küsmődi fazekasság történetét is. Azt is külön hangsúlyozom: Jakab Zsigmond, az utolsó szolokmai fazekas (szerencsére elkészítettem vele a kincsként őrzött mélyinterjút!) halála után Korond maradt az egyetlen olyan település, amelyik a fazekasság büvkörében él. A világon nincs még egy olyan falu, város, ahol mintegy ötezer ember valójában a fazekasságnak, a taplóművességnek köszönhetően teremtett magának viszonylag magas életszínvonalat. Még Csíkdánfalvárói - a másik fontos székelyföldi fazekasközpontból - is jöttek, jönnek korongozók Korondra. A korondi fazekasok az évszázadok során megrendelésre a szászoknak, a román falvaknak is készítettek kerámiát. Így megismerték az Erdélyben élő népcsoportok mintakincsét is. Emlékszem, mekkora ámulattal figyelték a körben állók, amikor a korondi virágozó asszony olyan kakasos, sajátos ornamentikájú horezu-i tálat készített, mintha egész életében a Vicsoreanu-házaspár mellett dolgozott volna.

Sajnos a nagy tervem: a múzeumokban, magángyűjteményekben lévő kerámia alapján a sóvidéki fazekasmesterek azonosítása a mai napig nem sikerült! Az Olvasó bizonyára megérti ennek fontosságát: radioaktív módszerekkel, laboratóriumi körülmények között azonosítani, hogy az egyes mesterektől származó edények, bokályok valóban Korondon, Makfalván, Szolokmában, Küsmődön, Siklódon készültek, a székelyföldi népi fazekasság egésze szempontjából akár perdöntő is lehet. A budapesti Régészeti Intézetben dr. Benkő Elek kiváló archeológussal beszélgettem erről a szerinte is nagyon fontos kezdeményezésről. Azonban egyetlen bokály ilyenszerű azonosítása 15-

20.000 Ft-ra kerül! Ezt a zsebemből nem tudom kifizetni, hiszen a múzeumokban, az általam ismert magángyűjteményekben több ezer, bizonyíthatóan a Sóvidékről származó használati edény, díszkerámia található! Olyan egyedi ötletről, kezdeményezésről van szó, amelynek analógiáját hiába keressük a kerámiatörténetben. Természetesen az is ismert, hogy elsősorban a korondiak más vidékekről származó agyagból is készítettek edényeket, így az azonosítás nehezebbé válik.

A tervről nem mondtam le! Már azt is nagy eredménynek tartanám, ha a másik elképzelésemet megvalósíthatnám: a különböző múzeumokban - Romániában, Magyarországon, Németországban (ahol a talán legjelentősebb, a Gabányiról elnevezett erdélyi kerámiagyűjteményt a legnagyobb becsben tartják, ezrek és ezrek látogatják!) - ismert és kevésbé ismert magángyűjteményekben (a Szentbékálán lakó Molnár Endre mérnök, a marosvásárhelyi Puskás Sándor szobrászművész, a Szentendrén lakó dr. Sipos József nagy gonddal kiválogatott gyűjteményére is gondolok) lévő sóvidéki kerámiát digitálisan lefényképezhetném és közkinccsé tehetném. Egy ilyen óriási volumenű, időt igénylő munkát támogatás nélkül nem lehet megvalósítani...

Korondot lehet szidni, elmarasztalni, az viszont tény: aki bármilyen rövid időre is a vonzáskörébe került, az egész életre szólóan a hatása alatt marad. Benczédi Sándor is Korondon, a fővárosnyi kiterjedésű tanyavilágban született újjá, lett igazán szobrászművész, a magyar kisplasztika egyik legnagyobb mestere. Bölöni Domokos is Korondon vált íróvá, lett korondibb a korondiaknál. Haáz Sándor, Pávai István, a mai magyar népzene kutatás egyik kiválósága - nemcsak a Korondon született édesanyjának köszönhetően! - büszkén hivatkozik „korondi”-ságára. A költő, festő, Magyarországon élő Láng Eszter is utólag „fedezte fel”, milyen jó korondinak lenni. Azóta, ha két réztányért összeütnek Korondon, mindig otthon van. Az 1956-os menekült, Vancouverben letelepedő Tamási Miklós költőt annyira „meglegyintette” Korond szelleme, hogy nemcsak versekben énekelte meg a településhez való ragaszkodását, hanem a könyvtárát is az Ambrus Lajos költő barátom által vezetett Firtos Művelődési Egyesületre hagyta...

- *Ami még érdekli: az 56-os események, a nagy elhurcolásuk, a kínzások, a megaláztatások korszaka. Mint történésznek, több 56-os könyv és írás szerzőjének mi a véleménye: miért kellett ezt megélnie az erdélyi magyarságnak és kis mértékben a román ellenzékieknek?*

- A kérdést így kellene megfogalmazni: az erdélyi, romániai '56-os szervezkedések, szervezkedési kísérletek története nemcsak érdek, hanem ez a fő kutatási területem, immár huszonkét éve háttérbe szorítva a népi kerámia iránti érdeklődésemet. Ez a doktori dolgozatom témája is.

Tizenkét éves voltam, amikor Budapesten lezajlott a százezres műgyetemi hallgatók, budapesti főiskolások tüntetése. Korond lakói akkor éjjel-nappal a nagyon kevés számú rádió csüngtek. A háborút, orosz hadifogságot megjárt férfiak arról beszélgettek, hogyan tudnának átszökni a román-magyar határon: mert meghallották az - Illyés Gyulának tulajdonított - „tigris karmaiba jutott énekes madár sikolyát”. Azt már a későbbi kutatások során fedeztem fel - erről több tanulmányt írtam, díjnyertes filmet is készítettem - ami nem sikerült falusfeleimnek, az sikerült a nagyajtai Mojszesz Márton vezette baróti, 15-16 éves gimnazistáknak. Közülük ketten, a ma Orosházaán élő Bíró Benjáminnak, és a sepsiszentgyörgyi Józsa Csabának sikerült is. 1956. november 11-én. Elvergődtek Debrecenig, ahonnan a kádári hatóságok - hogy egész életükben emlékezzenek rá! - 1957. március 15-én visszaadták a román hadbírósnak. Azonnal elítélték őket. Nemrég találtam meg a teljes és döbbenetes periratot.

A nagy tervem, hogy tíz, egyenként 750-800-1000 oldalas kötetben az Olvasó és a történész szakma elé tárjam mindazt, ami 1956-ban, és az azt követő években Erdélyben, Romániában történt. 1956 már csak azért is kivételes cezúra az egyetemes magyarság történetében, mert utoljára akkor mutatkozott meg - mindent elsőpró elemi erővel! - a magyar nemzet, a magyar nép egysége, függetlenül attól, hogy a Sors éppen milyen rendszerben, melyik országban találta. Nem a hősi cselekedetek, tettek jelentették a nagyszerűséget, hanem az, hogy minden magyar a másik helyett is érzett és cselekedett. Ez volt - ahogyan az életfogytiglani kényszerszolgálatára ítélte dr. Dobai István

kolozsvári nemzetközi jogász fogalmazott - a világtörténelmi nóvum. Hogy csak néhány napig tartott, az mellékes...

Az eddig megjelent négy kötettel, a megjelenés előtt álló ötödikkal, a készülő másik öttel éppen azt bizonyítom: nem igaz az állítás, hogy 1956-ban Erdélyben nem történt semmi, néhány jelentéktelen próbálkozást leszámítva, valójában csak együttérzés volt. Ez így nem igaz! Az erdélyi, romániai magyarság - a hatalomban lévőket, a kollaboránsokat leszámítva! - azonnal a forradalmárok mellé állt. Az első letartóztatásokra is nem Budapesten, hanem Kolozsváron került sor! 1956. október 25-én tartóztatták le a később világszerte ismert festőművészt, Balázs Imrét, a bolgár származású szobrászművészt, Tirnován Arisztidet, és a festőnek készülő Walter Frigyeszt. Az erdélyi magyarság számarányánál jóval nagyobb mértékben, a magyarországinál is nagyobb véráldozattal fizetett azért, mert együtt érzett 1956 szellemiségével. Magam írtam egy tanulmányt arról, hogy Budapesten is az első kivégzettek erdélyi magyarok voltak: a marosvásárhelyi születésű Dudás József - akit a magyar hatóságok 1951-ben visszaadtak Romániának, és akinek a periratát nemrég találtam meg -, valamint a Széna-tér legendás parancsnoka, a Krassó-Szörény vármegyei Szabó János. Rajtuk kívül Budapesten még hat erdélyit végeztek ki. A Magyarországon kivégzettek négy százaléka erdélyi volt!

A magyar-román kapcsolatok történetének egy kiemelkedő fejezete: 1956. A román falvakban ma is pontosan tudják: a kötelező hús-termény beszolgáltatás eltörlése a magyar forradalmároknak köszönhető. 1956 olyan kivételes pillanata a kapcsolattörténetnek, amikor a románság valóban együtt érzett, rokonszenvezett a magyarokkal. Nagyszámú egyetemi hallgató, gimnazista a magyar szervezetek mintájára hozott létre egyesületeket, indított mozgalmakat. Ne feledjük: a romániai '56 egyetlen utcai tüntetésére, a karhatalommal való összecsapásra 1956. október 30-án és 31-én Temesváron került sor, ahol a műegyetemi hallgatók a magyar forradalommal való teljes azonosulás jeleként tizenkét pontban fogalmazták meg követeléseiket. Számításaim szerint 81 román anyanyelvű egyetemi hallgatót, tanárt, diákot ítélték el több évi börtönbüntetésre azért, mert együtt éreztek a magyar forradalmárokkal. Köztük olyan neves személyiségeket,

mint az író Paul Goma. Alexandru Ivasiuc, a történész, egyetemi tanár Alexandru Zub, a mérnök Aureliu Baghiu, hogy csak néhány nevet említsek. Akik túléltek a megtorlásokat, a magyar nép örök barátai maradtak.

Számomra ma is rejtély: sem a magyar, sem a román diplomácia nem támaszkodik 1956 kivételes örökségére. A legfelsőbb román párt- és államvezetésnek is csak három hetes félretájékoztatás után sikerült meggyőznie a román közvélemény egy részét arról, hogy a magyarok 1956-ban valójában Erdélyt akarták. Ennek igazolására - természetesen - egyetlen dokumentum sincs! A magyar-román kapcsolattörténet e kivételes pillanatának a sorozatom záró kötetét szánom: hiteles levéltári dokumentumok alapján mutatom be az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc visszhangját a románság körében...

- *Köröndön született, ott töltötte gyermekéveit, ifjúságát, s oda is tért vissza tanítani 1965-ben. Meséljen ezekről az évekről...*

- A közmondás azt tartja: „Senki sem lehet próféta a saját szülőfalujában!” Megpróbáltam az ellenkezőjét bebizonyítani. 1965-ben történelemtanárként kerültem a három évvel korábban alakult korondi gimnáziumba. Először tanárként kellett bizonyítanom! Iskolai múzeumot szerveztem, beiratkoztam a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem történelem-filozófia karára. Araszolgatva próbáltam bebizonyítani a helytörténeti kutatás fontosságát. Még álmomban is régi föliánsokat forgattam, kerestem Korond nevét. Izgatott a kérdés: a világ végére szorult, évszázadokon teljes névtelenségben, rejtőzködésben élő település hogyan robbant be a köztudatba a 19. század második felében?

A diákok körében ki mit tud versenyeket szerveztem. Kiváló tanítványok sora nőtt fel a tanári kar keze alatt: Bíró A. Zoltán, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem dékánja, antropológus, társadalomkutató, Majla Sándor költő, Korondi Kovács András író, Szász Árpád, Háromszék megye főtanfelügyelő-helyettese, orvosok, tanárok, közgazdászok, lelkészek sora. A pontosan Ötven évvel ezelőtt alakult gimnázium hamarosan bebizonyította: nem véletlenül alakult meg 1962-ben a Sóvidéken, ahol a tanult költészetnek Áprily Lajos parajdi feltűnéseig egyáltalán nem volt hagyománya, ahol az első

igazán kiemelkedő értelmiségi, a korondi Mónos Tamás csak a 18. század közepén tudatosította Erdély népével, hogy Korond is van a világon. Igaz, ő a guherniumi titkárságig vitte...

1965 és 1972 között tanítottam Korondon. Álltom: kiváló tanári kar verbuválódott össze. Czegő Zoltán Korondnak is köszönheti, hogy tanárként, költőként, íróként a magyar nyelvterület egészén ismerik. Korondon tanított, igazgató is volt Beder Tibor, 1990 után a legismertebb Hargita megyei főtanfelügyelő, aki gyalog indult el nemcsak Rodostóba, hanem, hogy felfedezze a törökországi Magyarfalut. A nemrég váratlanul elhunyt Szilágyi Ferenc egész Erdély egyik legjobb matematikatanára volt. Korondon tanított Asztalos Ferenc, közel két évtizeden át az RMDSZ parlamenti képviselője, az oktatási bizottság elnöke, tagja, a Debrecenben egyetemi tanár Pászka Imre, az írogató Salamon Árpád.

Nagy élmény volt Korondon tanítani! Páli Lajos festő-költő révén - akinek műtermében a magyar szellemi nagyságok sora fordult meg - a legújabb könyvújdonságokat is elolvashattam. Nagyon sokszor visszasírom azokat az éveket: soha annyi kiváló irodalmat, művészet-történeti tanulmányt nem olvashattam, mint korondi tanárkodásom nyolc éve alatt. (Szabó Dezső *Életeim* című önéletrajzi kötetének, Rippl-Rónai József naplójegyzeteinek a hangulatára, papírjának a minőségére is emlékszem. A fülemben cseng, a lelkemben rezonál a Páll Lajosnál hallgatott Vivaldi *Négy évszaka*.) Közben versenyt kaszáltunk a kiváló anesztezeológus dr. Oláh Józseffel! írni is Korondon kezdtem: 1969-ben jelent meg a Hargitában az első írásom. Egy időben csalogattak a csíkszeredai szerkesztőségbe, aztán mégis 1972-ben a marosvásárhelyi rádióstúdiónál kötöttem ki: „férjhez mentem” Marosvásárhelyre...

- 1972-ben lett a Marosvásárhelyi Rádió szerkesztője, úhol 10 évet dolgozott. Mint egykori rádiós hogyan emlékszik vissza a Ceaușescu-korszak leghírhedtebb 10 évére?

- A rádió nagyon nehéz műfaj! Ezt a kívülálló nem tudhatja. Nagyon régi, szovjet „mordályaink” voltak. A vágás nagyon nehézkes, és valljuk be: azokkal az eszközökkel nagyon primitív volt. Ennek ellenére a kiszállások Örömmel, elégtétellel ajándékoztak meg. Tulaj-

donképpen módszeresen azokban az években kezdtem meg Erdély felfedezését. A rádiónak köszönhetem, hogy megismertem a román cenzúra belső mechanizmusát. Minden anyag csak úgy mehetett adásba, ha a cenzúra - fedőnévén: Sajtóigazgatóság - rá nem ütötte a dobozra a „B. T.” („Bun de tipar - Közlésre alkalmas”) „monogram”-ot. Ha a cenzor letiltotta a sugárzást, akkor a legkiválóbb riportok, műsorok sem kerülhettek adásba. Így került a szemétkosárba a pótolhatatlan felvétel a jobbágytelki határkerülésről, vagy a hét év börtönbüntetésre ítélt Várhegyi István akadémiai kutatóval. (1956 októberében ő készítette el a Bolyai Egyetem reformját sürgető határozati javaslatot, az akkor még hírből hallott egyetemi autonómia-tervezetét, a világ minden táján élő magyar egyetemisták világtalálkozóját sürgető programját.) Az 1990 után taxisként ügyeskedő román pártaktivista tiltotta le a riport sugárzását.

A szerkesztőség nehezen élte át a magyar helynevek kötelező román megnevezését. Minden változatot kitaláltunk: Marosvásárhely - *Maros parti város, a két Bolyai, dr. Bernády György városa*. Hasonlóképpen nehéz volt megélni, hogy az író, építész Kós Károlyról szót sem lehetett ejteni, mert Raul Șorban-nak tulajdoníthatóan indexre tették.

Humorral, anekdotázással próbáltuk enyhíteni az olyan vaskalapos műsorok hangulatát, mint az élmunkásokat, a „dolgozó nép”-et köszöntő Vastapsot.

Történészként rám osztották ki a „testvériség krónikáját”. Ideig-óráig sikerült átverni a cenzúra éberségét, mert a „testvériség” leple alatt sikerült megszólaltatnom a legkiválóbb magyar kutatókat - az ország minden részéből: a néprajzos Kós Károlyt, a vajdahunyadi vár és uradalom történetét bemutató, a *Székely Oklevéltár* új sorozatát kezdeményező Pataki József történészt, a régész László Attilát, a kiváló vegyész Dénes Ferencet Jászvásárról, a később kutatóként is dolgozó Szöcs Istvánt Szentkeresztbányáról, aki románul nem tudván - teológus volt Gyulafehérváron - latinul felvételizett Moldva fővárosában, a kiváló szobrász Törös Gábort Nagybányáról...

Ez keltette fel a KB részéről a romániai magyar sajtóért felelő Koppándi Sándor „aparatszik” figyelmét. Történt, hogy a „testvériség” jegyében exhausztív szociológiai felmérést készítettem a Temes-

váron élő atyhaiak közösségéről. A tanulmány első díjat nyert a *Korunk* 1982. évi pályázatán, a *Szabad Európa Rádió* pedig felolvasta a tanulmány több fejezetét. Közben írtam a Fülöp Dénes barátom által kezdeményezett makfalvi író-megemlékezésekről, amelyet szintén sugárzott a SZER magyar adása. Koppándi külön lejött „értem” Marosvásárhelyre: Sebestyén Liviu igazgató és Gidófalvi Zoltán aligazgató előtt megfenyegetett, hogy kirúgat a szerkesztőségéből. Tíz éven át így voltam Koppándi Sándor egyik „kedvenc” üldözöttje. 2011 januárjában végre kézhez vehettem a közel 700 oldalas szekusdossziémat - amelyet tanulságai miatt magyar és román nyelven jegyzetapparátussal publikálok -, most már nyomon követhetem az 1982. október 30-i házkutatás teljes történetét. Ott látható az akkori, elveszettnek hitt levelezésem. Minden telefonbeszélgetést lehallgattak, román nyelvre lefordítottak. Oly annyira nyomon követték, hogy még azt is megjegyezték: a piacon nem tetszett a pityóka, más üzletbe mentem. Szociológiai tanulmányt lehetne írni ezekről a bevásárló körutakról.

Belekeverték a sepsiszentgyörgyi Mihály Vitéz-szobor körüli robantás történetébe - mert pechemre éppen akkor voltam Sepsiszentgyörgyön! -, nálam keresték Szőcs Gézát, amikor Tekerőpatakon bujkált. Sütő Andrással való kapcsolatom története is „új megvilágításba” kerül: 1989. november elején bekopogtam hozzá, beszélgetni. Három jelentés szól a Sütő Andrással való kapcsolatomról. Ismerem a rólam jelentő 25 ügynök nevét, többek között a 62 jelentéssel „büszkélkedő” egykori közvetlen szomszédom kilétét, aki „Demeter” fedőnéven minden lépésemről tájékoztatta a „szerveket”. Nemcsak rólam, hanem a munkatársairól, az akkori Víztelep alkalmazottairól is elképesztő dolgokat, úgynevezett „visszaéléseket”, szabotázsakciókat jelentett. Volt olyan nap, amikor három jelentést is készített szerénységemről. Azt is nyomon követte, amikor 1989. november végén próbáltam menteni a könyvtáram egy részét, a nagynénémhez menekítettem azokat a kiadványokat, amelyeket egy újabb házkutatás során elkoboztak volna! Ilyen ártó szándékkal kevesen működtek együtt a Szekuritátéval. Az egyik szekus „látogatás” után a feleségem majdnem elveszítette a második gyermekünket, Zselyke lányunkat.

Egyszóval: izgalmas tizenhárom évet töltöttem a marosvásárhelyi rádióstúdió nál...

- És ekkor jött 1985. január 14-ke, amikor a reggeli adáshoz bemenő stábbal a kapus közölte a hírt: elnézést, de ilyen intézmény, hogy rádió már nem létezik Marosvásárhelyen. Menjenek szépen haza, majd értesítjük a továbbiakról. Tudna többet is mondani erről?

- Röviden: én semmit nem tudtam a vidéki rádióstúdiók megszüntetését bejelentő telefonüzenetről. Hétvége volt. minden gondom az volt, hogyan fizetjük ki a lakásbővítésre felvett 100.000 lejes - akkor nagy pénznek számító - kölcsönt. Az új szobában nem volt gázfűtés, próbáltam fát szerezni, hogy valamennyire felmelegedjen. A havat akkor sem ették meg a farkasok, kemény tél volt. Január 14-én reggel hívott fel Oltyán László barátom: azt hallotta, megszüntették a rádiót, mit tudok róla. Nem tudtam semmit. Éppen a fiamat és a lányomat indítottam az óvodába, utána mentem be a rádióstúdió épületébe. Mindenki már ott volt, a maga módján kommentálta az eseményeket. Akkor derült ki, hogy az analfabéta „akadémikusnő” tanácsára, javaslatára egyetlen telefonüzenettel megszüntették az Összes vidéki rádióstúdiót. A nagy adósság miatt engem nagyon érzékenyen érintett. Ismertem a kolozsvári konzult. Vékás Domokost, aki megígérte, segít a Magyarországra való áttelepedésben. Az én esetemben ez 1985-ben lehetetlen volt: a 100.000 lejes adósság, részletek megbénítottak...

Szó sem lehetett áttelepedésről! Az adósságot ki kellett fizetni! Az ilyen esetekben a hatalom azonnal lecsap az általa belső ellenzékének tartott alakokra. Így történhetett meg, hogy - bár szinte naponta kutattam a megyei könyvtár dokumentációs részlegén - szoba sem jöhetett, hogy könyvtárosként alkalmazzanak. Bár véglegesítő vizsgám volt, a tanügy kategorikusan kijelentette: tanárként nem alkalmaz!

Öt hónapi munkanélküliség, idegfeszítő, végeérhetetlen gyűlések után így lettem kultúrigazgató a román többségű Nyárádtőn. Angéla Isarioiu propagandatitkár a szemembe mondta: azért tesszük oda, hogy elvérezzen, tanulja meg, hogy a hatalommal szembe nem lehet...

Naplót vezettem, mindent leírtam, úgy érzem: páratlan kordokumentuma azoknak az éveknek, amikor - egyesek szerint - „én is a

hatalom részese voltam". Ennek az anyagnak a publikálása is a következő évekre vár...

- *Ezután volt kultúrigazgató, lapszerkesztő, közíró, Erdély falvait pásztázó televíziós szerkesztő, hétköznapi megélhetésükért küszködő egyszerű emberek hangos-képes megörökítője. Melyik foglalkozására emlékszik a legkevésbé?*

- Öregedő fejjel, közel a hetvenhez, ma már úgy érzem: semmi nem volt hiábavaló. Ennyi év után jön rá az emberfia, hogy a Jóistennek Ötven-hatvan évvel ezelőtt is terve volt mindenkivel. Szívből utáltam a kultúrigazgatást, ezt mindig hangosan ki is jelentettem. Bár reggel hét órakor kellett volna jelentkeznem Nyárádtőn, kilenc óra előtt soha nem mentem be a munkahelyemre. Nagyon reméltem, csak kirúgnak. Szerencsére *A Hét* szerkesztősége nagyon mellém állt, így átkerülhettem a szerkesztőségbe. Gyakran jártam az *Igaz Szó* szerkesztőségében, az áldott emlékű Székely János azzal vigasztalt, amikor panaszkodtam: még mindig jobb, mint a Kultúrpalota sarkánál koldulni. Nyárádtőnek azt köszönhetem, hogy megismertem a Marosvásárhely közeli románság habitusát. Megszerveztem az első nyárádtői képzőművészeti kiállítást, először látogatott a faluba a színház, a Maros Művészegyüttes. Utána állandó vendégek lettek. Nagy élmény volt, amikor kenyeret tudtam szerezni a csergedi fejőknek. Ma is, ha véletlenül Nyárádtőre megyek, a legnagyobb tisztelettel fogadnak. Utólag belátom: kellett a nyárádtői orrbaverés, vakütés is, hogy megértsem: 1848-ban, 1849-ben kísértetiesen hasonlított a román-magyar „együttélés” az 1990 elejihez. Pontos adatokat kaptam arról, hogy nyárádtői, malomfalvi román jobbágyságot hogyan tüntetett ki földadománnyal az osztrák császári udvar...

Ma úgy látom: a fiatalokat fel kellene készíteni arra, hogy az élethez hozzátartoznak a sikertelen, nagyon nehéz periódusok, a „vakütések”, ahogyan a korondiak mondják. A magyarság teljesen elfelejtette azt a keleti filozófiát, amelynek pedig birtokában volt, Ma egy arab, egy kínai, indiai 30-40 évi börtön után is lélekcsunkulás, lelki traumák nélkül kerül vissza a mindennapi életbe. Problémázó, mindenben a végveszélyt látó nemzet lettünk. Az erdélyi magyarság, a székelység sem kivétel. Nem véletlen, hogy utcahosszal vezetünk az

öngyilkosok világranglistáján. Istenem! Mennyivel másképpen alakul az életem, ha ötvenöt évvel ezelőtt ennek a mostani bölcsességnek a birtokában vagyok...

- *1979-ben jelent meg első riportkötete, a Pogány fohászok faluja, amely többnyire Szolokmáról és az itteni emberekről szól. Miért épp ezt a falut választotta kötete helyszínéül?*

- Tévedés! Nem Szolokma, hanem Alsósófalva „szolgáltatta” a kötet címét. A kötet egyébként is a Sóvidék tizennégy településéről szól, azokat mutatja a már teljesen eltűnt tényfeltáró újságírás, szociográfia eszközeivel. Alsósófalván találkoztam azzal a világgal, ahol együtt él a pogány kori szokások és a református egyház jó néhány eleme. Izgatott a kérdés: a világot bejáró, naplót vezető tengerész (ilyen is volt a Sóvidéken!), Cseresznyés Gyula (a rendező édesapja), a lelkész-közíró Fülöp G. Dénes, a népzene kutató, Kusztos Endréne Szabó Piroska, a kiváló táncos. Kacsó András mit vitt útra valóként ebből a különös, pogány fohászok falujából? Mondanom sem kell: óriási élmény volt a felfedezés!

- *Mint a sóvidéki népi fazekasság egyik legjobb és szakavatott ismerője, milyen pálfordulást lát a szakmában, hogyan tudná kivédeni az egykori megélhetést nyújtó ágazat a tárgyi kultúrában (is) megmutató globalizációs változást, és megújítási irányzatot?*

- Ebben a kérdésben is sokkal engedékenyebb vagyok! A giccsért nem ítélem el a fazekasokat! A fazekas nem megszállott művész, hanem mesterember, akinek el kell tartania népes családját, amellelt - az újkori divat szerint - lehetőleg jól is szeretne élni. Áttörés csak akkor lenne, ha a székelyföldi kerámia legjobb hagyományait, igazi értékeit folytató fazekasok jelen lehetnének a velencei biennálén, a nagy kerámia-kiállításokon. Mesélnek arról a magyarországi ügyeskedőről, aki a Niagara-vízesésnél „csekély” ötven dollárért árulta a korondi Pállók bokályait. Ezt a fajta ügyeskedést kellene általánossá tenni. Páll Ágoston nem véletlenül lett UNESCO-díjas fazekas! A család valóban egyetemes értéként számon tartott örökségét folytatja, így érthető, hogy a korondi díjátadó ünnepségen ott volt a román és szász kerámia minden kutatója.

Hiszem, hogy Páll Ágostonhoz hasonlóan más korondi fazekas is kap UNESCO-díjat. Nagy kár, hogy Bandi Dezső eltávozott a „megszállottak” világából! Az általa teremtett iskola áldásaiból él ma is Korond! Nemcsak ezért, hanem a Dezső „bácsi” iránti tiszteletből ígértem meg a sírhantja mellett, hogy a hagyatékát közkinccsé tesszük. A szovátai Teleki Oktatási Központ munkatársai, Márton Zoltán, Szolláth Hunor digitalizálták a hatalmas, Békéscsabán őrzött Bandi Dezső-hagyatékot. Következik a Bandi Dezsőről szóló tanulmány megírása.

Ami a korondi főúton korondi kerámia címen [átható, annak semmi köze nincs a hagyományos korondi, sóvidéki fazekassághoz! Ennek ellenére bűn lenne betiltani az ilyen-olyan termékek árusítását. A korondiak mindenki előtt megtanulták és tudják: mi az igazi piacgazdaság! Ez is érték a javából!

- Pár éve nyugdíjas, nem kell már bejárnia a televízióhoz, mivel tölti szabadidejét?

- Folyamatosan dolgozom. A 2009-ben fájdalmasan korán elhunyt feleségem közel két éves gondozását leszámítva - amit ma is gondolkodás nélkül megtennék! - az utóbbi öt évben, amióta nyugdíjas vagyok, éjjel egy-két óra előtt nem feküdtem le. Végre azt tehetem, amit igazán szeretek: levéltárakban, könyvtárakban bújárkodhatom.

- Mi van a fiókban, min dolgozik jelenleg?

- Folytatom az erdélyi, romániai '56 történetének kutatását. Megjelenés előtt áll az ötödik kötet. Következik a Bolyai Tudományegyetem pere, majd Az erdélyi unitárius egyház lefejezése. Ezt követi a nagyváradi Szabadságra Vágyó Ifjak Szövetségének pere. Azért imádkozom, hogy legyen egészségem, elegendő erőm befejezni a tízkötetes sorozatot...

- Sokat utazik Budapestre, családja egy része ott lakik. Milyen kapcsolatot ápol egykori pályatársaival, írókkal, történészekkel, társadalmi munkát vállaló személyiségekkel?

- Valóban sokat utazom. Budapesten él a fiam, a lányom, és a családjuk. Ezt csak az érti meg, aki tudja: ügyvédi fondorlattal, a

rólam 62 szekusjelentést készítő egykori szomszédom, Dósa György gazembersége nyomán, a marosvásárhelyi bíróság segítségével 2006-ban elvették a törvényesen 1977-ben megvásárolt, betelekelt, a lakásunkhoz tartozó kertet, udvart. Egy négyzetcentiméternyi terület sincs a lakásunk körül! Valójában - úgymond - a levegőben vagyunk, dobantóval kellene ki- és bejárnunk. Ezt csak az érti meg, aki megfordul a marosvásárhelyi Gecse Dániel (ma Stefan cel Mare) utca 19. szám alatt. Mondanom sem kell: senkinek sem fáj, fáj ez az égbekiáltó, 21. századi igazságtalanság! Azt is megtanultam: ha leesel, senki nem hajol föled, érted. A történethez az is hozzátartozik: a fiammal, aki a budapesti Közgazdasági Egyetem pénzügyi karán végzett, végigjártuk az összes marosvásárhelyi bankot, pénzintézetet. Nem volt szükség kiválóan képzett szakemberre.

Az írás, a történelmi munka terén nem jelentek konkurenciát senkinek Magyarországon, mindenkivel jó a kapcsolat. Rendszeresen részt veszek az augusztusi tokaji írótáborban, itt szinte mindenkivel találkozhatom, aki valóban számít a magyar irodalomban. Jövőben én leszek az egyik előadó. Az erdélyi írókat érintő eltiltásokról, követésekről, megfigyelésekről tartok előadást.

Külön öröm, hogy a legnevesebb magyar történészeket ismerőseimként, egyeseket barátaimként tisztelhetem. A román történészek is gyakran kérdeznak 1956-os „ügyekben”. Az is egyfajta elismerés, hogy meghívtak a legnevesebb román történész műhelybe, a „Nicolae Iorga” Intézetbe előadást tartani. Budapesten, de Ausztriában, Németországban, az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában több nagy városban tartottam előadást. 2006-ban a Reménység tavánál, az Amerikai Egyesült Államokban tartott ITT-OTT találkozón életem egyik legnagyobb elismerésének örvendhettem: háromszáz, az amerikai földrészen élő magyar tíz percen át tapsolt az előadásom után. mert olyan információkról tudtam őket tájékoztatni, amelyekről addig nem hallottak. Mindez talán nem is nekem szól, hanem az akkori események tisztázását igénylő jogos elvárás...

- Történészként hogyan ítéli meg, hogy még mindig nem jött létre ama sokat hangoztatott magyar-román „vegyes társaság”, amelynek a valós,

bizonyítható adatok alapján megírt, mindkét ország iskoláiban használató történelemkönyv kiadása lenne a feladata?

- A magyar közgondolkodás, közélet egyik gondja, hogy nem ismeri a sajátos román életből eredeztethető hullámzásokat. Bár közöttük élünk, nem működnek a „feltételes reflexeink”. 1856 óta a román külpolitika, diplomácia valójában sikerek sorozata. Mindig tudják, mikor kell a kisebbségi kérdést takaréklángon tartani, vagy élesíteni. A magyar-szlovák, kettős állampolgársággal kapcsolatos viták idején „mézes évek” voltak - egyesek szerint. A Victor Ponta nevével fémjelzett kormányváltás azonnal megmutatta, hol tart, és milyen szinten áll a magyar-román viszony. Huszonkét éve azt kutatom: a magyarság 1100 éves történelme során hol „szúrta el”? Bizony, nagyon sokszor elszúrta. Erről egy 1000 oldalas könyvet írok, minden tervet, tervezetet, elképzelést bemutatok, amelyek az erdélyi kérdés megoldását szorgalmazták. Nagyon sokat tanulhatunk a románoktól, dinamikus nemzet, 1838-ban meghirdették a Nagy-Románia megteremtésének stratégiáját. Azóta minden energiát erre fordítanak, visszakoznak, ha kell, azonnal lecsapnak, ha bármilyen lehetőség kínálkozik. Igenis diplomáciai győzelem, hogy az 55 milliós Ukrajnával szemben megnyerték a Kígyók szigetét!

A magyar-román történelemkönyv megírásának egyelőre nem látom az esélyét. Bár van lényeges áttörés - Lucian Boia, Sorin Mitu, Djuvara kötetekre gondolok -, de a román történészek zömében nincs akarat arra, hogy ilyen történelemkönyv elkészüljön. Ezért kell nekünk, erdélyi magyaroknak alaposan ismernünk a történelmünket! Mit várjunk az olyan politikustól, aki alig tud egy-két mondatot kinyögni Kossuth Lajosról?

Biztosan eljön az idő, amikor ilyen történelemkönyv születik, szerény véleményem szerint akkor, amikor az erdélyi magyarság lélekszáma annyira lecsökken, hogy „őfelsége indiánjai” leszünk. Akkor már nem lesz sem magyar, sem erdélyi kérdés. Egyelőre a zsákmányföltésnél tartunk...

- *Hála Istennek, '89 után gomba módra elszaporodtak a helytörténeti és helyi néprajzi sajátosságokat tárgyaló kötetek száma. Mennyire fontos ez nemzeti és nemzetiségi önismeretünk felgöngyölítésében?*

- Minden kötet fontos! Csak az jelenhet meg, amit megírnak. Igazi áttörést a helytörténeti kutatások hozhatnak, ha azt valóban szakmai hozzáértéssel, igényességgel művelik. Ezért van szükség minél több „kiművelt főre”! Az oral history, a néprajz nélkülözhetetlen a nemzeti önismeretünkhöz. Ha a táncházmozgalom nem teszi közkincsé a széki, kalotaszegi táncrendet, a mezőszéki pontozót, akkor ma világ-szerte nem táncolnák ezeket a táncokat!

- *Egykori bukaresti televízió-szerkesztőként mi a véleménye a hazai magyar televíziózásról, hogyan tarthat lépést az anyaországi csatornákkal leghengerlő fölényével, és hogyan védheti ki a nézettségi mutatók zuhanását?*

- Ma már alig van időm ezeknek a műsoroknak a megtekintésére. Elhamarkodott ítéletet, véleményt nem akarok megfogalmazni!

- *Ha módja volna rá, hová utazna legszívesebben?*

- Bárhová, ahol érdekes emberek élnek, ahol lehet tanulni. A feleségemmel próbálunk valamit bepótolni abból, amitől - az utazások terén - évtizedeken át megfosztottak. Módszeresen készülünk minden utazásra, a „zsinórmérték” Márai Sándor közel-keleti útjáról nemrég közölt kötete. Az utazás tulajdonképpen akkor kezdődik, amikor az ember hazaér. Hogy hová sikerül eljutnunk, az a jövő titka. Szívesen felkeresnénk például Honoluluban a nyelvzszeniként, kiváló fordítóként számon tartott Makkai Ádámot, a regényíró földink, Ignác Rózsa fiát, és a feleségét, Arany Ágneszt, akiknek a kétkötetes angol nyelvű *A csodaszarvas nyomában* című antológiát köszönhetjük.

- *Díjak, elismerések...*

- 1982-ben első díjat nyertem a Korunk szociológiai, szociográfiai pályázatán, 1991-ben a Civitas Humanitás által meghirdetett dokumentumfilm-pályázaton a bőzodúifahiak tragédiájáról szóló filmmel, 1993-ben a Hitel szerkesztősége által meghirdetett szociográfiai pályázaton. A halálmenet megismétlése címen futó, négy részes, az erdélyi ötvenhatosok Golgota-járását bemutató filmmel a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete nívódíját nyertem el. Ugyancsak nívódíjat kaptam a Székelyföld szerkesztőségétől, a Magyar Újságírók közössége a Petőfi Sándorról elnevezett Szabad Toll-díjjal tüntetett

ki. Külön öröm, hogy az Erdős Irma-gyűrű tulajdonosa vagyok, azért a mélyinterjúért, amelyet Vele készítettem. Az erdélyi, romániai 1956 történetének feltárásáért is több díjjal tüntettek ki. Az ember nem díjakért dolgozik - bár, kétségtelenül, nagyon jólesik -, hanem azért, mert úgy érzi: a gondolatait szükséges megosztania másokkal is...

- Milyen kapcsolatot ápol Koronddal, a Hazanézővel, a helyi szellemi élet két mozgatórugójával; Ambrus Lajossal és Judittal?

- Koronddal, a Hazanézővel, Ambrus Lajossal és Judittal felhőtlen a kapcsolatom. A Hazanéző az egyetlen olyan vidéki (a „vidéki” jelzőt elismerésként használom!) folyóirat, amely eljut a világ minden részébe! Kanadában több előfizetője van, a korondi táncmester, Lőrincz Lajos, a fia, az operatőrként és táncosként ismert Lőrincz Lajos milyen más ajándékovihetett volna Japánba, mint a Hazanézőt. Talán egyszer elkészül az a tanulmány, bibliográfia, amely összegzi a Hazanéző-műhely egyetemes hatását, kisugárzását...

Novotny Tihamér írja: „Vinczeffyy legszebb, legünnepelesebb absztrakt-cmblematisz szent képei tehát (...) mintha szintén öt érzékszervvel rendelkeznének! Testből, lélekből és szellemből álló szentháromságos, mandalaszerű vagy dualisztikus formái mintha látnának, pedig nincs is szemük a megnyíló fizikai valóságra; vastag festékbőrredőkkel mintha tapintanának, pedig plasztikus ujjbegyeik csak mintázott pigment-nyomszövetek a simogatásra; csendittas gyöngy háztermészetükkel mintha fűlelnének, pedig nincs is hallószervük az élet dallamára; éteri orrcimpáikkal mintha a Fényt szimatolnák, pedig nincs is orruk a szaglásra; szférikus ízlelőbimbóikkal mintha a Logoszt kóstolgatnák, pedig nincs is nyelvük az ízlelésre.”

Vinczeffyy László 1946. március 21-én született Atyhában. Zernyesten, Eteden, Sibioaran és Szovátán járt iskolába, a marosvásárhelyi Zene- és Képzőművészeti Líceumban érettségizik. A Kolozsvári Rajztanárképző Főiskola végzettjeként lesz rajztanár Zágomban. Elvégzi Bukarestben a Képzőművészeti

Múzeumban a tablókép-restaurátori tanfolyamot. 1979-től nyugdíjazásáig a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum restaurátora. Ő restaurálta többek között a Gyárfás Jenő, Barabás Miklós, Sikó Miklós, Ziffer Sándor, Nagy Oszkár, Nagy Albert, Nagy István, Nagy Imre és más jeles művész képeit. Az Ő szakmai tanácsai alapján fogadta 2012 nyarán Ambrus Lajos, a Firtos Művelődési Egylet elnöke Józsa János nagy értékű képadományát a Korondi Képtár alapításához.

A grafikus, a festő és a szobrász Vinczeffyy Lászlónak eddig több mint ötven egyéni kiállítása volt. 2008-ban Munkácsy-díjas lett, 2012-ben a Magyar Művészeti Akadémia tagjai közé fogadta. Tagja a Romániai Képzőművészeti Szövetségnek, a Barabás Miklós Céhnek, a Magyar Képzőművészeti és Iparművészeti Társaságok Szövetségének, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének és a Magyar FesLök Társaságának is.

ATYHÁTÓL KANADÁIG

Beszélgetés a Munkácsy-díjas festőművésszel

- *A második világhégés után, 1946-ban született az egyik, Korond melletti kis faluban, Atyhában. Milyen volt Atyha és vidéke a XX. század derekán?*

- Erős, a hagyományokra épülő közösségi élete volt akkor még az 1400-1500 lélekszámú falunak. A fiatal lányok városokban cselédeskedtek addig, amíg férjhez mentek. A férfiak közül kőművesek és ácsok kerültek ki. A falu nagy többsége a saját földjein gazdálkodott. A falunak volt saját néptanácsa, postája, rendőre, szövetkezeti irodája. Atyha 89%-ban katolikus volt. Működött ott óvoda és nyolcosztályos iskola. Volt a falunak malma, négy-öt kovácsműhelye, asztalosa és sírkőfaragója. A lakosság rengeteg állatot tartott, külön volt marhacsordája, ménese, juhnyája és kecskecsordája meg sertéskondája. A falu fenntartott egy utászt, aki az utakat karbantartotta. Az 1962-es kollektivizálás után minden rohamosan megszűnt, s a falu az elvándorlás miatt szinte kihalt.

- *Ki volt a falu tanítója és hogyan emlékezik iskolás éveire?*

- Szüleim a negyvenes években Atyha községben tanítottak, de 1951-ben kulákká nyilvánították őket, el kellett hagyniuk a falut. Tanultam Zernyesten, Eteden, Dobrudzsában és Szovátán. 1961-ben Kusztos Endre grafikusművész ajánlására sikeresen felvételiztem a Marosvásárhelyi Zene- és Képzőművészeti Líceumba. Tanárain voltak Nagy Pál, Piskolti Gábor, Barabás István, Izsák Márton. Itt érettségiztem 1965-ben, két év múlva a kolozsvári rajz pedagógiai főiskola hallgatója lettem.

- *Milyen volt a rajztanárok képzése a 60-as években, milyen volt az egyetem hangulata a Ceauşescu-rezsim első éveiben?*

- Kolozsváron a hároméves Pedagógiai Főiskola rajz szakán végeztem 1970-ben. A 20-23 helyre a megadott százalékban vettek fel magyarokat is, a mi évfolyamunkon négyen voltunk magyarok. A főiskolás évek szépek voltak, mert fiatalok voltunk.

- *Első munkái, amelyre felfigyeltek?*

- Talán 1965-ben történt. Miután érettségiztem, a Marosvásárhelyi Téli Tárlatra kértek két képet. Ezekre figyeltek fel és a tárlatra befogadták.

- *A főiskola elvégzése után, 1970-ben Zágónba kerül, Mikes Kelemen, Domokos Géza és Szabó Kati falujába. Hogyan emlékszik vissza az itt töltött kilenc évre?*

- Nagyon szép emlékeim vannak. Országos és nemzetközi sikereket értünk el a tanulóink rajzaival. Itt ismertem meg a feleségemet és itt született a két lányom.

- *1970-től mind belföldön, mind külföldön többször kiállít. Hogyan fogadta a szakma és művészetpártoló közönség a kiállított munkáit?*

- Valóban, 1970-től állítok ki rendszeresen, kivéve azokat az éveket, amikor a kommunista párt által összeállított zsűri nem engedélyezte munkáim kiállítását.

- *Mennyi ideig dolgozik egy képen, hányszor kell elővennie, hogy azt mondja: befejeztem?*

- A hangulattól függ. Van, amikor egy napot, máskor meg több napot is kell dolgoznom.

- *1977-től dolgozik a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnál, 1983-tól restaurátorként. Mire büszke, ami ottléte idején az Ön keze és irányítása alatt volt restaurálva, felújítva, közkinccsé téve?*

- 2010-ig, nyugdíjazásomig restaurátorként dolgoztam. Sok szép, színvonalas kiállítás megszervezésében vállaltam szerepet. Mint restaurátor olyan művészek képeit mentettem meg, mint Barabás Miklós, Nagy Imre, Gyárfás Jenő és mások.

- *Élete folyamán több díjat és kitüntetést kapott..*

- 1998-ban restaurátori munkásságom elismeréseként az EMKE Szolnay Sándor-díjjal jutalmazott. 2004-ben Díszoklevelet, 2006-ban Pro Cultura Hungarica-díjat, 2007-ben Hajdúböszörmény Város Nívódíját, 2008-ban Káplár Miklós-díjat és Munkácsy Mihály-díjat, 2009-ben Magyar Művészetért Ulíjat és Simasay Ildikó-díjat kaptam. 2011-

ben az 550 éves Sepsiszentgyörgy város Önkormányzata oklevéllel ismerte el a közösségért tett munkámat.

- *Milyen hazai és külföldi képzőművészeti társaságok, alapítványok tiszteletbeli, vagy rendes tagja?*

- Tagja vagyok a Barabás Miklós Céhnek (ebben a minőségemben Kovászna és Brassó megye körzeti felelőse), a Román és a Magyar Képzőművészeti Szövetségeknek, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Festők Társaságának és a Magyar Művészeti Akadémiának.

- *Festményei, rajzai számtalan helyen megtalálhatók a nagyvilágban...*

- Spanyolország, Finnország, Izrael, Kanada, Svédország, Belgium, Svájc, Németország, Ukrajna. Gondolom, ennyi elég...

- *Gyakran jár haza szülőfalujába?*

- Tavasztól őszig tartózkodom Atyhában, hosszabb vagy rövidebb időszakokban. Az utóbbi években mi is valóban újra otthont teremtettünk a szülőfalumban is, hogy a hátralévő éveimet munkával, alkotással tölthessem ott is. akárcsak Sepsiszentgyörgyön. A Magdolna napi búcsúíróról egykor híres kis faluban a házunk körül egy szoborparkot akarok létrehozni. Hadd beszéljenek majd helyettünk is a faszobraim! S ha még komolyabbra fordul a korondi képtár ügye, szakmai tanácsainkkal és a restaurálási munkák elvégzésével is szívesen állunk az ügy szolgálatába.

TARTALOM

Ajánlás: P Buzogány Árpád	5
Ambrus Lajos	7
Beder Tibor	15
Benczédi Ilona	29
Biró A. Zoltán	35
Bölöni Domokos	42
Deák-Sárosi László	^0
Józsa András	61
Józsa János	65
Józsa Judit	73
Kádár-Dombi Péter	82
Király László	^7
Korondi Kovács András	94
Kusztos Endre	100
Láng Eszter	105
Lőrincz Béla	111
Majla Sándor	120
Molnos Ferenc	126
Molnos Lajos	132
Páll Lajos	144
Ráduly János	152
Simó Márton	
Szálasy Ferenc	169
Szekeres Lukács Sándor	^
Tófalvi Zoltán	197
Vinczeffy László	215

Készült a **Csikszereda: T**_{ipographic nyomdában}
www- tipographic.ro

Székely Ferenc 1951. június 5-én született Pusztakamaráson. Iskoláit szülőfalujában, Mócson és Székelyudvarhelyen végezte. Jelenleg az erdőszentgyörgyi líceum könyvtárosa. Megjelent kötetei: *Jeles napok, ünnepek, szokások Vadasdon* (néprajz, Székelyudvarhely, 1999); *Vadasdi krónika* (helytörténet, Marosvásárhely, 2000); *Népi gazdálkodás Havadon* (társsz. Nagy Odőn, Gegesi László János, néprajz, Kolozsvár, 2002); *Krumplitábornok sosem esett el* (népi humor, igaz történetek, irodalmi anekdoták, Székelyudvarhely, 2006); *Tréfiila székely góbé* (társsz. Nagy Olga, Ráduly János, Tankó Gyula. Anekdóták, igaz történetek. Székelyudvarhely, 2007); *Nyolcvan nyugtalan esztendő* (összeáll., születésnap megemlékezés Sütő Andrásról, Marosvásárhely, 2008); *Vadasdi krónika* (helytörténet, Marosvásárhely, 2010); *Templomra szállt bánatmadár* (öszeáll., néprajz, helytörténet, Kolozsvár, 2011); *Népi építészet és térkihasználás Havadon* (néprajz, Marosvásárhely, 2012); *A megmentett hűség* (25 sóvidéki interjú, Korond, 2012).